

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 497
Παρασκευή
26 Ιουνίου 1992
Δρχ. 250

ΡΟΥΓΚΟΒΑ:
ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΟ «ΑΝΤΙ»

Η ΜΑΧΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΣΕΡΒΙΑ ΕΙΝΑΙ «ΕΚΕΙ»

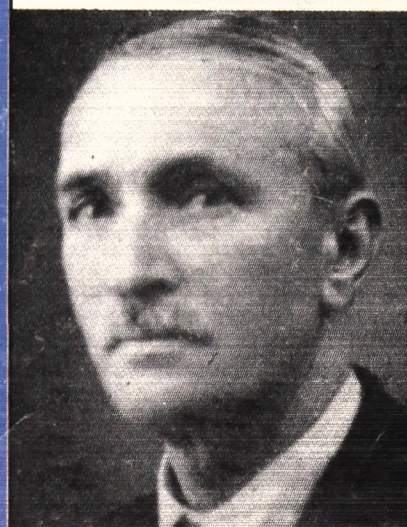
Μ. ΔΟΥΝΤΑΣ:
ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΑ ΕΙΔΥΛΛΙΑ

Ο ΣΥΝ ΣΤΟ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΣΟΥΦΛΙΑ

ΑΛ. ΕΥΔΗΣ:
Η ΕΚΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ

ΕΝΑΣ ΑΕΙΟΣ
ΔΑΣΚΑΛΟΣ

Αντί Τζορτζανος

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΓΙΑ ΝΕΟΥΣ

ΖΩΡΖ ΣΑΡΗ

- Τα στενά παπούτσια
- Όταν ο ήλιος...
- Οι νικητές
- Κόκκινη κλωστή δεμένη...
- Ο θησαυρός της Βαγίας
- Το ψέμα
- Τα γενέθλια
- Τα Χέγια
- Το παραράδιασμα
- Κρίμα κι άδικο

ΜΑΝΟΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ

- Το 33
- Δομήνικος

ΗΡΩ ΠΑΠΑΜΟΣΧΟΥ

- Το πέραςμα της γάτας
- Το πέτρινο σπίτι

ΜΑΡΙΑ ΑΒΡΑΑΜΙΔΟΥ

- Γράμμα στο μοναχικό αδερφό μου

ΠΤΣΑ ΣΩΤΗΡΑΚΟΥ

- Το φουστάνι της Κλεοπάτρας

ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΣΦΑΕΛΛΟΥ

- Για τον πατέρα

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΤΡΙΒΙΖΑΣ

- Τα μαγικά μαξιλάρια

ΕΛΕΝΗ ΤΣΙΑΛΤΑ

- Η γιαγιά μου η μάγισσα

ΜΑΡΙΑ ΓΚΡΙΠΕ

- Λόελλα, η κόρη του Μπαμπά Μπέρτα

ΜΠΙΛΛΙ ΡΟΖΕΝ

- Ο πόλεμος της Αντιγόνης

ΛΟΤΗ ΠΕΤΡΟΒΙΤΣ-ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

- Για την άλλη πατρίδα
- Σπίτι για πέντε
- Ο μικρός αδελφός
- Στο τσιμεντένιο δάσος
- Λάθος, κύριε Νόιγκερ
- Τραγούδι για τρεις

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ-ΣΟΥΡΕΛΗ

- Παιχνίδι χωρίς κανόνες
- Πριν από το τέρμα
- Εμένα με νοιάζει
- Ο μικρός μπουρλοτιέρης

ΛΙΤΣΑ ΨΑΡΑΥΤΗ

- Οι τελευταίοι ήρωες
- Το διπλό ταξίδι
- Το αίνιγμα της πέτρινης γενειάδας
- Το αυγό της έχιδνας

ΤΟΥΛΑ ΤΙΓΚΑ

- Οδός Γραβιάς

ΒΟΥΛΑ ΜΑΣΤΟΡΗ

- Στο γυμνάσιο

ΜΑΡΩ ΛΟΪΖΟΥ

- Η Ονείρω

ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΤΕΛΟΥ

- Η περιπέτεια της Περιπέτειας

ΡΕΝΕ ΓΚΙΓΙΟ

- Ο κύριος των ελεφάντων

ΜΙΣΕΛ ΤΟΥΡΝΙΕ

- Ο Παρασκευάς ή η πρωτόγονη ζωή

ΖΕΝΕΒΙΕΒ ΜΠΡΙΖΑΚ

- Όλγα

ΖΗΤΗΣΤΕ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Σ. ΠΑΤΑΚΗΣ Α.Ε. ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ. 3638362. FAX 3628950

• Περίοδος Β'
• Χρόνος 19ος
• Τεύχος 497
Παρασκευή 26 Ιουνίου 1992
Δρχ. 250

**ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**
Δημοχάρους 60 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.49.300
72.32.819 - 72.48.240
FAX: 72.26.107 - TELEX: 214179 ANTI

• Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα

• Διαφημίσεις:
ΠΟΛΥΝΑ ΓΚΙΟΚΑ

• Γραμματεία-Λογιστήριο:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ

• Σελιδοποίηση, Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

• Φωτοστοιχειοθεσία —
Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
Δημοχάρους 60
Τηλ. 72.49.300

• Εκτύπωση:
ΛΙΘΟΥΤΥΠ Α.Ε.
Ιασιού 5 - Περιστερί
121 31 Αθήνα
Τηλ. 5722201

• Κάθε ενυπόγραφο άρθρο
εκφράζει τις απόψεις του
συγγραφέα του.
• Χειρόγραφα δεν
επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού
Εξαμ. 2.700 δρχ.
Ετήσια 5.400
Ετήσια Οργανισμών,
Τραπεζών, κτλ.: 20.000 δρχ.
Φοιτητική ετήσια: 4.800

Εξωτερικού
Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:
εξάμηνη: δολ. 27
ετήσια: δολ. 54
Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
εξάμηνη: δολ. 30
ετήσια: δολ. 60

• Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 250
ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 350

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:
Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.48.240
- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας:
Κέντρο του βιβλίου.
Α. Πουλουκτσή και Σια Ε.Ε.
Λασσάνη 9,
Τηλ. (031) 285.857
54 622 Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΚΟΠΙΑ ΚΑΙ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑ 12

Διάσκεψη κορυφής της Κοινότητας, σήμερα, στη Λισσαβώνα. Το Μάαστριχτ δοκιμάζεται —μαζί και η δυναμική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Την ίδια στιγμή, όμως, η ΕΟΚ οφείλει να χαράξει σαφή προσανατολισμό στο γιουγκοσλαβικό πρόβλημα. Η πτυχή του προβλήματος που λέγεται Σκόπια μας αφορά άμεσα. Γράφει ο Κ. Βασιλείου.

ΙΜΠΡΑΧΙΜ ΡΟΥΓΚΟΒΑ: ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΟ ΑΝΤΙ 33

Το οδοιπορικό στη σπαρασσόμενη πρώην Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία συνεχίζεται. Την ίδια στιγμή το Κοσσυφοπέδιο γίνεται η νέα εστία πιθανής ανάφλεξης. Ο εκδότης του ΑΝΤΙ συζητά με τον Ιμπραχίμ Ρουγκόβα —τον άνθρωπο με το κασκόλ, τον πρόεδρο της Δημοκρατικής Ένωσης Κοσόβου— που δηλώνει: «Δεν υπάρχει μέλλον στο κράτος της Σερβίας».

ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΣΥΓΚΛΙΣΗ: ΓΙΑΤΙ ΤΩΡΑ; 14

Ο Κ. Μητσotάκης, Δον Κιχώτης έτοιμος να κατακτήσει το κάστρο της ελληνoturκικής φιλίας; Με την Κύπρο ωραία Δουλτσινέα; Γράφουν ο Μιχάλης Δούντας και ο Γ. Κολοकाσιδης.

ΜΟΛΔΑΒΙΑ: Εθνικισμός και επιπτώσεις 38

Νέοι «άξονες» και ανιερές συμμαχίες ανάμεσα σε Ρωσία - Ουκρανία και σε Μολδαβία - Γεωργία. Θα προσδιορίσουν τελικά τον νέο γεωπολιτικό χάρτη της περιοχής; Γράφει ο Κωνσταντίνος Σχινάς.

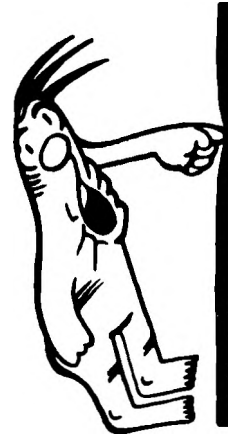
ΝΔ: Θέρος εθνικής εσωστρέφειας 18

Τα εσωκομματικά της ΝΔ «θερμαίνουν» η αναμονή —και οι διαμάχες— για τα εθνικά θέματα. Άλλοι ευελπιστούν σε ένα λιγότερο θερμό φθινόπωρο, άλλοι επιθυμούν να διατηρηθούν οι υψηλές θερμοκρασίες... Τον Οκτώβριο, κοινή είναι η πεποίθηση ότι το πολιτικό σκηνικό θα έχει αλλάξει. Γράφει ο Μιχ. Πατρινός.

Γράφουν ακόμη:

Ο Τάσος Παππάς για τον ΣΥΝ, η Τέτα Παπαδοπούλου για τη διάλυση της Τσεχοσλοβακίας, ο Στέλιος Κούλογλου για τη Ρωσία.

ΠΑΙΔΕΙΑ: ΑΛΛΑΓΕΣ, ΑΛΛΑ ΠΡΟΣ ΠΟΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ;

Ένα πακέτο με προτάσεις του υπουργείου Παιδείας που φιλοδοξούν να αντικαταστήσουν τον ισχύοντα Νόμο - Πλαίσιο για τα Πανεπιστήμια αποτελεί να ανάψει τη θρυαλλίδα της αναταραχής στην ανώτατη Παιδεία. Συντηρητική αναδιπλώση; Ποιοι θίγονται και σε τι; Ποιες εξελίξεις δρομολογούνται;

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ 5
Στάθης

ΠΟΛΙΤΙΚΟ
ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ 6

Από τη Λισσαβώνα
στο Συνασπισμό

ΑΝΤΗΝΩΡ
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ 8

ΤΥΠΟΣ 10

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ 43

Στο προηγούμενο τεύχος γίναμε αλιείς μαργαριτών ενός δημοσιογράφου, ανυποψίαστου κινδυνολόγου νεογλωσσαμύντορος. Σήμερα παρουσιάζουμε έναν επιστήμονα που ανάλωσε τη ζωή του στη μελέτη και τη συστηματοποίηση της γλώσσας μας. Ποιος δεν θυμάται τον Αχιλλέα Τζάρτζανο;

Η ΜΑΧΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΣΗΜΕΡΑ στη Λισσαβώνα η Ελλάδα δίνει τη μάχη της ή μάλλον εύχεται κανείς να τη δώσει γυρίζοντας σελίδα και ανοίγοντας νέους ορίζοντες για τη χώρα, την ευημερία και ασφάλεια των πολιτών της. Δεν εννοούμε, βέβαια, το θέμα των Σκοπίων που κατέληξε να αποτελεί τη μοναδική μας φροντίδα μονοπωλώντας το ενδιαφέρον μας περί τα «ευρωπαϊκά» και συσκοτίζοντας τον ορίζοντα των προοπτικών μας.

ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ για τα ουσιαστικά και μεγάλα προβλήματα που θα συζητηθούν μετά το ΟΧΙ της Δανίας και το ΝΑΙ της Ιρλανδίας, ενόψει του δημοψηφίσματος στη Γαλλία το φθινόπωρο και άλλων ατυχημάτων ή ηθελημένων δολιχοδρομιών στην πορεία για την επικύρωση των συνθηκών του Μάαστριχτ. Πρόκειται για τη σκληρή διαπραγμάτευση στο πακέτο Ντελόρ II, τον προϋπολογισμό της Κοινότητας για την επόμενη πενταετία με αύξηση των ιδίων πόρων της Κοινότητας, το Ταμείο Συνοχής —ποιες χώρες θα δώσουν και ποιες θα πάρουν πόσα και πότε— τη διεύρυνση της Κοινότητας —ποιες νέες χώρες, με ποιους όρους και πότε— ή την εμβάθυνση, ή το συνδυασμό των δύο. Πρόκειται ακόμα για την κοινή εξωτερική πολιτική που στην εκκίνησή της δοκιμάζεται σκληρά στη γιουγκοσλαβική κρίση και γλιστρά στο άφθονο αίμα που χύνεται, και για την τύχη της εμβρυώδους αμυντικής πολιτικής.

ΕΛΑΧΙΣΤΑ φαίνεται να μας απασχολούν όλα αυτά αν κρίνουμε με γνώμονα το ενδιαφέρον του Τύπου και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, την έκταση της ενημέρωσης, την έκταση και το επίπεδο της ανύπαρκτης σχεδόν δημόσιας πολιτικής συζήτησης. Είναι λυπηρό το φαινόμενο αλλά καθόλου ανεξήγητο, εφ' όσον έχουμε εμπλακεί ψυχολογικά σε μια άνευ αντικρύσματος εσωστρέφεια και σε έναν άνευ προηγούμενου αυτοκαταστροφικό απομονωτισμό.

ΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ δεν γνωρίζουν τι σημαίνουν για τη χώρα τους κι αυτούς τους ίδιους οι συμφωνίες του Μάαστριχτ. Δεν γνωρίζουν αν πρέπει —και γιατί— να τις υιοθετήσουν ή όχι. Αγνωούν τις θυσίες που συνεπάγεται η αποδοχή και στήριξη τους και το συγκεκριμένο αντάλλαγμα που δικαιούνται να προσδοκούν. Δεν έχουν συνειδητοποιήσει τι σημαίνει να «χάσουμε το τραίνο». Πέρα από τις γενικολογίες δεν γνωρίζουν τις συγκεκριμένες θέσεις και τους συγκεκριμένους στόχους της ελληνικής κυβέρνησης στα κρίσιμα σημερινά θέματα που αντιμετωπίζει η Κοινότητα και πώς αυτά συνδέονται με τα συμφέροντα της χώρας. Πέρα από τις αόριστες αναφορές στον «ευρωπαϊκό προσανατολισμό» δεν βλέπουν το περίγραμμα του μέλλοντος.

Η ΚΟΙΝΗ αντίληψή μας περί Ευρώπης ελάχιστα έχει μετακινηθεί από την εικόνα της αγελάδος που πάντα θα προσφέρεται αγόγγυστα προς άρμεγμα. Αλλά, παραμένοντας σε αυτή την αντίληψη και μόνο υπονομεύουμε την θέση μας στην Κοινότητα και υπογράφουμε εκουσίως τον αποκλεισμό μας από την πορεία προς την Ενωμένη Ευρώπη. ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ κόμματα και η ισχυρή κοινωνία των πολιτών ελάχιστα έχουν συνεισφέρει σε έναν ριζικό ευρωπαϊκό προσανατολισμό, με δυναμισμό και πρωτοβουλίες. Χάνονται, έτσι ευκαιρίες, παραμένουν ανεχμετάλλευτες πολλές δυνατότητες.

Η ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΕΝΗ ισχύς της χώρας δεν αποτελεί εμπόδιο για τη χάραξη μιας άλλης πολιτικής σε όλους τους τομείς. Η απαγκίστρωση από τα συμπλέγματα του παρελθόντος θα κρίνει πράγματι αν είμαστε αποφασισμένοι να δράσουμε και να συμπεριφερθούμε ως χώρα που βλέπει το μέλλον της με ανοιχτούς ορίζοντες και ευρωπαϊκή οπτική.

ΑΥΤΗ τη μάχη στην Ευρώπη, μάχη που αφορά κατ' εξοχήν εμάς, πρέπει να την κερδίσουμε. Όλα τα άλλα, σημαντικά μεν αλλά δευτερεύοντα.

ΕΝΤΙ

ΟΡΕΣΤΗ; ΖΕΙΣ!
ΗΡΘΕΣ! ΕΙΣΑΙ ΕΣΥ;
ΥΠΑΡΧΕΙ ΛΟΙΠΟΝ ΣΟΤΗΡΙΑ;
ΟΡΕΣΤΗ!

ΔΥΣΤΥΧΟΣ, ΤΑ
ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΤΟΣ
ΠΙΟ ΣΟΒΑΡΑ, ΗΛΕΚΤΡΑ!
...ΕΙΜΑΙ Ο ΖΟΛΟΤΑΣ...

26. ΙΤ. ΕΠΟΧΗ

Από τη Λισσαβώνα στο Συνασπισμό

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ στην Αθήνα, με λειψυδρία, αύξηση των ρύπων και το θερμόμετρο γύρω στους 37 βαθμούς... Και τα εθνικά θέματα; Τα εθνικά θέματα —ως την ώρα που σύρονται οι γραμμές αυτές— παραμένουν «ως έχουν», μια και ούτε ο «ενδοτικός» κ. Γ. Βασιλείου, ούτε ο «μειοδότης» κ. Κ. Μητσοτάκης (και οι δυο χαρακτηρισμοί ανήκουν στον πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ) κατάφεραν να διαμορφώσουν «όρους παζαριού»! Έτσι, το μεν Κυπριακό παραπέμπεται για ένα νέο κύκλο επαφών του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ με τον πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας και τον Τουρκοκύπριο ηγέτη κ. Ραούφ Ντενκτάς, το δε «Μακεδονικό» πρόκειται να κριθεί στη σημερινή σύνοδο κορυφής της ΕΟΚ, στη Λισσαβώνα.

Η σύνοδος της Λισσαβώνας

ΩΣΤΟΣΟ, το λεγόμενο Μακεδονικό είναι ένα μόνο από τα πολλά προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η σύνοδος των «δώδεκα», στη Λισσαβώνα. Και αν δεν είχαμε αυτοπαγιδευθεί με το θέμα του ονόματος, στο επίκεντρο της προσοχής μας θα ήταν, σήμερα, το κοινό μέτωπο —με Ισπανούς, Πορτογάλους και Ιρλανδούς— στην προώθηση του σχεδίου Ντελέρ, για οικονομική ενίσχυση των τεσσάρων φτωχότερων χωρών της Κοινότητας. Το σχέδιο αυτό καταπολεμούν τώρα οι «βόρειοι» της ΕΟΚ (και, κυρίως, Βρετανοί και Γερμανοί), οι οποίοι προτιμούν τη διεύρυνση της Κοινότητας, αντί της «υπερμέτρου ενισχύσεως των αδυνάτων μελών της». (Το σχέδιο Ντελέρ προβλέπει, όπως είναι γνωστό, «μαζική ενίσχυση» της Ελλάδας, Ισπανίας, Πορτογαλίας και Ιρλανδίας, επί πέντε συνεχή έτη, προκειμένου να διευκολυνθεί η ενσωμάτωσή τους στην Ενωμένη Ευρώπη).

ΠΩΣ ΠΡΟΤΙΘΕΤΑΙ, όμως, να αντιμετωπίσει η σύνοδος το θέμα των Σκοπίων; Η ελληνική πλευρά, ύστερα από τα «επείγοντα μηνύματα» που έστειλε, την Τρίτη, στους «ένδεκα» ηγέτες της Κοινότητας, φαίνεται να έχει εξαντλήσει όλη την «πειθώ» και «ευρηματικότητά» της, στην προσπάθειά της να κερδίσει την μάχη της ονομασίας. Πλην, το θέμα των Σκοπίων έρχεται προς συζήτηση «υπό συνθήκες μάλλον δυσμενείς για την Ελλάδα» —όπως πι-

στεύουν ακόμα και οι «αισιόδοξοι» του υπουργείου Εξωτερικών. Και την απαισιοδοξία τους αυτή στηρίζουν στο γεγονός ότι συνεχίζεται αμείωτος ο εμφύλιος στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, με απτό τον κίνδυνο επέκτασης των μαχών στην περιοχή του Κοσσυφοπεδίου.

ΤΟΥΤΟΥ ΔΟΘΕΝΤΟΣ, τέσσερις είναι οι πιθανές εκδοχές στην κοινοτική προσέγγιση του θέματος. Εκδοχή πρώτη: Η Κοινότητα δεν παίρνει καμιά απόφαση και παραπέμπει το θέμα στη βρετανική προεδρία. (Οι «ένδεκα» αποφεύγουν έτσι να «τσαλακώσουν» τον πρωθυπουργό μιας κοινοτικής χώρας). Εκδοχή δεύτερη: Η Κοινότητα —όσο κι αν ηχεί «κουφό»— αναγνωρίζει το κράτος των Σκοπίων, αλλά χωρίς... όνομα! (Η περίπτωση ανοίγει, φυσικά, τον δρόμο των διμερών αναγνωρίσεων, με το όνομα «Μακεδονία», μια και η Ελλάδα απορρίπτει οποιαδήποτε ονομασία που θα περιείχε κάποιο παράγωγο της λέξης «Μακεδονία», όπως λ.χ. «Μακεδονική Δημοκρατία των Σκοπίων», «Σλαβική Μακεδονία», κ.ά.). Εκδοχή τρίτη: Η Κοινότητα υιοθετεί τη λύση της διπλής ονομασίας. Αυτό στην απλοελληνική σημαίνει ότι, στις διεθνείς του συναλλαγές, το νέο κράτος θα αποκαλείται «Δημοκρατία του Βαρδάρη» ή «Δημοκρατία των Σκοπίων», ενώ —εσωτερικά— δεν θα έχει αποκηρύξει το σημερινό όνομά του. (Τη «λύση» αυτή φαίνεται να αποδέχεται η ελληνική πλευρά, παρά το ότι, επίσημα, δεν αναγνωρίζει την πατρότητά της). Εκδοχή τέταρτη (εξαιρετικά απίθανη): Κοινότητα και ΗΠΑ, σε μια ύστατη προσπάθειά τους, πείθουν τους Σκοπιανούς ότι «έχουν πολλά να κερδίσουν, ιδιαίτερα στον οικονομικό τομέα, από τη λύση της διένεξής τους με την Ελλάδα», και ότι, όπως και αν έχει το πράγμα, δεν πρόκειται να δεχθούν «λύση που θα απειλεί ζωτικά ελληνικά συμφέροντα» —σύμφωνα με την τελευταία διατύπωση του Αμερικανού υπουργού Εξωτερικών Τομ Νάιλς.

ΤΑ ΣΤΟΙΧΗΜΑΤΑ στην πολιτική, δεν είναι, βέβαια, εύκολα... Ιδιαίτερα όταν, στα θέματα εξωτερικής πολιτικής, δεν έχουμε μια σαφή «γραμμή πλευσεως», οι ιστορικές ευαισθησίες γίνονται υπερθεματισμοί και απολυτοποιήσεις και σε συγκεκριμένα ερωτήματα δεν έχουμε συγκεκριμένες απαντή-

σεις. Η κυβέρνηση λ.χ. φαίνεται να πιστεύει ότι είναι προτιμότερη για την Ελλάδα η διατήρηση της σημερινής δομής του σκοπιανού κράτους από τη συγκρότηση μιας «διευρυμένης» Αλβανίας ή Βουλγαρίας. Τι κάνει, όμως, προς την κατεύθυνση αυτή; Τι έκανε για να κερδίσει τη δημοκρατία των Σκοπίων, παρακάμπτοντας την εμπλοκή του ονόματος; Κατά τα άλλα, από τις τέσσερις παραπάνω εκδοχές, φαίνεται ότι επικρατέστερη είναι η πρώτη...

Η πρόσκληση Μπ. Γάλι...

ΜΕΣΑ ΣΤΟ Δεκαπενθήμερο που επισκοπούμε, έμελε να επαναρχίσουν οι συνομιλίες για το Κυπριακό, στη Νέα Υόρκη, με τις χωριστές επαφές που είχε ο γενικός γραμματέας του ΟΗΕ κ. Μπούτρος Γάλι (Γάλι —και όχι Γκάλι...) με τον πρόεδρο κ. Γ. Βασιλείου και τον Τουρκοκύπριο ηγέτη κ. Ραούφ Ντενκτάς. Οι συνομιλίες —κατά γενική παραδοχή— δεν σημείωσαν πρόοδο, έστω και αν Βασιλείου και Ντενκτάς «ανανέωσαν το ραντεβού τους» με τον γενικό γραμματέα για τις 15 Ιουλίου, έστω και αν οι δυο άνδρες είχαν μια τυπική, ολιγόλεπτη συνάντηση, την περασμένη Τρίτη, ύστερα από αίτημα του κ. Γάλι...

ΚΑΙ Ο ΜΕΝ κυβερνητικός εκπρόσωπος κ. Άκης Φάντης χαρακτήρισε ως «θετικό στοιχείο» τη συνέχιση των συνομιλιών για τις 15 Ιουλίου, με την έννοια ότι περισώθηκε η διαδικασία που άρχισε ο γενικός γραμματέας, στη Νέα Υόρκη... Αντιθέτως οι «απορριπτικοί» θεωρούν την κατάληξη των επαφών Γάλι —με τον Ντενκτάς να εμμένει στις ακραίες θέσεις του— ως δικαίωση των θέσεών τους: Σε τι ωφελεί ένας διάλογος, όταν η άλλη πλευρά, λόγω και έργω, αποδεικνύεται κακόπιστη και αδιάλλακτη; Και σε τι ωφελεί η συνέχιση ενός διαλόγου, εφόσον όλα τα ως τώρα «δείγματα γραφής» απλώς επιβεβαιώνουν τη «φύση» της άλλης πλευράς;

ΩΣΤΟΣΟ, ΑΥΤΟ που δεν λένε —δεν εξηγούν— οι «απορριπτικοί» είναι κατά ποια λογική η ελληνοκυπριακή πλευρά θα μπορούσε να πει στον γενικό γραμματέα: «Μας συγχωρείτε, αλλά δεν δεχόμαστε την πρόσκλησή σας;»... Ποιος θα κέρδιζε και ποιος θα έχανε από μια τέτοια συμπεριφορά; Άλλο τόσο: Ποιος θα έχανε κα-

ποιος θα κέρδιζε, αν η ελληνική πλευρά αντιδρούσε αρνητικά στο δεύτερο ραντεβού που όρισε ο γενικός γραμματέας, για τις 15 Ιουλίου. Μια στάση, βέβαια, αν υιοθετήσει κανείς την άποψη των «απορριπτικών», θα μπορούσε να ήταν: «Μέχρις ότου, κύριε γενικέ, μεταπείσετε τον Ντενκτάς να αλλάξει τακτική, εμείς δεν μετέχουμε σε άλλες συνομιλίες»... Και ο καθείς θα πήγαινε ασφαλώς, τότε, στην τιμή και την υπόληψή του... Μόνο που ο Ντενκτάς, τότε, θα είχε κάθε λόγο να παραμείνει, εσασί, Ντενκτάς, χωρίς όχληση, χωρίς αντίλογο, χωρίς πίεση από κανένα! Συμπέρασμα: Ο διάλογος μπορεί να δώσει ή να μη δώσει λύση. Αλλά η ακινησία, το «δεν διαλέγομαι», εξουδετερώνουν κάθε προοπτική λύσης. Εκτός αν «λύση» είναι η συνέχιση της τουρκικής κατοχής του 37% του κυπριακού εδάφους, η εμπέδωση των τετελεσμένων, η μετατροπή της σημερινής ντε φάκτο διχοτόμησης σε εσασί διχοτόμηση...

...Και ο ρόλος της Άγκυρας

ΕΙΝΑΙ, όμως, τόσο πολύ «αυτόνομος», τόσο «αυτοδύναμος» ο εντιμότερος κ. Ραούφ Ντενκτάς, ώστε να έχει το πάνω χέρι σε οποιαδήποτε λύση του Κυπριακού; Ασφαλώς δεν είναι, έστω και αν ορισμένοι συγκρίνουν την αυτονομία του Ντενκτάς με εκείνη του Μαχαρίου, έναντι της Αθήνας. Η Άγκυρα έχει, οπωσδήποτε, βαρύνοντα —αν όχι αποφασιστικό, καθοριστικό— λόγο σε οποιαδήποτε ρύθμιση του Κυπριακού. Αλλά ακριβώς γι' αυτό, ο πρωθυπουργός κ. Κ. Μητσοτάκης έκρινε πως, παράλληλα με την προσπάθεια του γενικού γραμματέα του ΟΗΕ, θα έπρεπε και η ελλαδική πλευρά να «βοηθήσει στην ανάπτυξη του κυπριακού διαλόγου». Η «βοήθεια» πήρε συγκεκριμένη μορφή με την άτυπη επίσκεψη Μητσοτάκη στην Κωνσταντινούπολη και τις συνομιλίες που είχε με την τουρκική ηγεσία. Όσο για το «μήνυμα» προς Άγκυρα ήταν σαφές: Βοηθήστε στη λύση του Κυπριακού και μεις βοηθούμε στην προώθηση του ελληνοτουρκικού διαλόγου, μέσω ενός συμφώνου φιλίας και συνεργασίας (πρώτη φάση). Βοηθήστε στη λύση του Κυπριακού και μεις βοηθούμε στην ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (δεύτερη φάση). Νοείται, όμως, ελληνοτουρκικός διάλογος, όταν η Άγκυρα συνεχίζει να παραβιάζει τον ελληνικό εναέριο χώρο; Και νομιμοποιείται ο Έλληνας πρωθυπουργός να συνομιλεί με τους Οζάλ και Ντεμιρέλ, με ενώπιό ακόμα το χαμό του υποσημηναγού

Ν. Σιαλμά;

Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ, στα ερωτήματα αυτά, δεν είναι ευχερής. Ιδιαίτερα όταν, στη γωνιά του δρόμου, ελλοχεύει μια ανεύθυνη αξιωματική αντιπολίτευση, έτοιμη να σας καταλογίσει όχι μόνο «ενδοτισμό» και «εθνική μειοδοσία», αλλά και ανθρωπινή αναλγησία. Τελικά, ο κ. Μητσοτάκης πήγε στην Τουρκία, αναλαμβάνοντας το πολιτικό κόστος μιας απόφασης καθόλου ευπρόσδεκτης στην ελληνική κοινή γνώμη. Όσο για το αποτέλεσμα των συνομιλιών του με την τουρκική ηγεσία δεν μπορούσε να διαφέρει από το αποτέλεσμα των συνομιλιών της Νέας Υόρκης... Ο Ντεμιρέλ μπορεί να θέλει να απαλλαγεί του Ντενκτάς, αλλά ξέρει και τις διασυνδέσεις του Ραούφ με την τουρκική αντιπολίτευση. Άλλωστε, πάγια —και πολύ βολική— θέση της Άγκυρας είναι ότι δεν παίζει ενεργό ρόλο στην επίλυση του Κυπριακού και ότι «απλώς παρέχει τις καλές της υπηρεσίες», εφόσον «η επίλυση του Κυπριακού είναι υπόθεση των δύο κοινοτήτων», κ.λ.π.

Το συνέδριο του ΣΥΝ

ΣΤΟ ΜΕΤΑΞΥ άρχισε χθες —και θα συνεχισθεί ως την Κυριακή— το ενωτικό συνέδριο του Συνασπισμού. Οι ευχές, από μέρους όλων εκείνων που αγωνιούν για το αύριο της Αριστεράς και της Ελλάδας, δεν λείπουν, βέβαια, μια και κοινή είναι η συνειδηση ότι ο τόπος χρειάζεται, όσο ποτέ άλλοτε, μια καινούρια, σύγχρονη, πολυτασική, ευρωπαϊκή Αριστερά. Άλλο τόσο, όμως, δεν λείπουν τα ερωτήματα χιλιάδων φίλων και υποστηρικτών του Συνασπισμού, που αδυνατούν να παρακολουθήσουν τα «περιεργα παιχνίδια» που παίζονται σε επίπεδο ηγετικού πυρήνα, όπου η συνεργασία με το ΠΑΣΟΚ προβάλλεται ως το «πρόβλημα των προβλημάτων»!

ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ να υποστηριχθεί ότι σε ένα συνέδριο τα πάντα λέγονται, τα πάντα προτείνονται και ότι «ουκ έστι προς θάνατον» αν ορισμένα στελέχη του ΣΥΝ πιστεύουν ότι το μέλλον του «αυτόνομου» Συνασπισμού περνά από τον Ανδρέα Παπανδρέου ή τον Γ. Κατσιαφάρα ή τους αδελφούς Κουρή! Το ατύχημα είναι ότι τα στελέχη αυτά (που συμβαίνει να είναι και ηγετικά...) δεν αισθάνονται καμιά ανάγκη να διαφοροποιηθούν προγραμματικά από την οκταετία του ΠΑΣΟΚ ή τη σημερινή αντιπολιτευτική του δημαγωγία. Το ατύχημα είναι ότι, προτού καν ο Συνασπισμός περιγράψει —«εν συνεδρίων»— τη δική του ταυτότητα, προτού

διατυπώσει τον δικό του ανατρεπτικό λόγο, σπεύδουν να ευλογήσουν τη «συμμαχία» ΠΑΣΟΚ - ΣΥΝ. Αλλά στην περίπτωση αυτή, δεν έχουμε ιδρυτικό συνέδριο του ΣΥΝ, αλλά σύναξη φίλων και οπαδών του ΠΑΣΟΚ.

ΕΙΝΑΙ ενθαρρυντικό, πάντως, ότι αυτή την περιεργή τακτική —«βάζω το άλογο πίσω από το αμάξι»— απέρριψαν οι περισσότερες προσυνεδριακές συνελεύσεις και ειδικάζεται ότι ανάλογη θα είναι και η ετυμολογία των συνεδρίων. Κατά τα άλλα, το συνέδριο του ΣΥΝ μπορεί, πράγματι, να ανοίξει δρόμους πέρα από το φαύλο κύκλο του διπολισμού. Και να οικοδομήσει το «κοινό σπίτι» όλων των πολιτών της δημοκρατικής Αριστεράς, που δεν έχασαν την εμπιστοσύνη τους στη μαζική, πολιτική δημιουργία.

ANTHΝΩΡ

Μόλις κυκλοφόρησαν:

ΚΛΕΙΤΟΣ ΚΥΡΟΥ

Περίοδος χάριτος
ποιήματα, 1992

*

ΜΑΡΙΟΣ ΜΑΡΚΙΔΗΣ

Άνεμομαζώματα
δοκίμια, 1992

χειρο
γράφα

Έκδόσεις Χειρόγραφα
μή κερδοσκοπική έκδοτική εταιρία

τ.θ. 18227, 540 08 Θεσσαλονίκη
τηλ. (031) 536-184, 825-240, 905-904
(01) 3604793, 3609697

ΑΠΟ ΤΡΟΠΟΛΟΓΙΑ ΣΕ ΤΡΟΠΟΛΟΓΙΑ...

Το φορολογικό νομοσχέδιο, τελικά, ψηφίστηκε την προηγούμενη εβδομάδα, αφού ήταν στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων για αρκετές ημέρες. Αλλά, όλα τα δημοσιεύματα εστιάζονταν στις διαφωνίες βουλευτών του κυβερνώντος κόμματος, όπως οι κ. Σαμαράς και Παπαπολίτης, στη διάταξη για την προσωποκράτηση, καθώς και στη διάταξη για την απελευθέρωση των επαγγελματιών. Εκεί, δυστυχώς, ήταν εστιασμένη και η κριτική της αντιπολίτευσης.

Το φορολογικό νομοσχέδιο όμως το αποτελούσαν διατάξεις με τις οποίες αλλάζει όλο το φορολογικό σύστημα της χώρας. Όπως παρατήρησαν έγκυροι οικονομικοί αναλυτές, η αλλαγή αυτή επιχειρείται με «ανατίναξη» του πλέγματος των διατάξεων που είχε θεσπισθεί τα τελευταία 50 χρόνια. Το τελικό μάλιστα νομοσχέδιο που ψηφίστηκε από τη Βουλή, πολύ λίγη σχέση είχε με αυτό που είχε κατατεθεί, λόγω του τεράστιου αριθμού των τροπολογιών, οι οποίες την τελευταία στιγμή «παρεισέφρησαν» με ευθύνη των αρμόδιων υπουργών.

Το σημείο αυτό αποτελεί ντροπή για το ελληνικό Κοινοβούλιο. Οι τροπολογίες, και μάλιστα την τελευταία στιγμή, έπεφταν βροχή, κάτι βέβαια που είχε γίνει πολλές φορές στο παρελθόν, και από όλες τις κυβερνήσεις. Η κατάσταση όμως που δημιουργήθηκε την Τετάρτη 17 Ιουνίου στη Βουλή, ήταν από αυτές που ελάχιστες φορές έχουν παρουσιαστεί. Οι βουλευτές της ΝΔ ψήφισαν τροπολογίες χωρίς καν να τις έχουν διαβάσει και με μόνο την ανάγνωση από τον προεδρεύοντα του αριθμού πρωτοκόλλου των τροπολογιών.

Το φαινόμενο αυτό δεν προάγει καθόλου την κοινοβουλευτική δημοκρατία και το ήθος των κοινοβουλευτικών μας ανδρών. Οι βουλευτές έδιναν την εντύπωση απλών κομματικών μαριονετών που ψήφισαν «ναι» —χωρίς να γνωρίζουν τι ψηφίζουν.

Οι λογής (γνωστές και μη εξαιρετές) συντεχνίες πιέζαν μέχρι και την τελευταία στιγμή να μείνουν έξω από τις όποιες μεταρρυθμίσεις και οι υπουργοί υπέκυπταν στις πιέσεις τους αυτές, παρουσιάζοντας —φωτογραφικώς τω τρόπω— την τροπολογία που «ερχόταν γάντι».

Παρουσιάστηκαν έτσι και πρωτοφανή φαινόμενα, όπως το να κατατίθεται προσθήκη σε τροπολογία, η οποία στην ουσία αναιρούσε την ίδια την τροπολογία —που είχε ψηφιστεί πριν λίγο. Επίσης παρουσιάστηκε το φαινόμενο υπουργοί να επαναφέρουν για ψήφιση τροπολογίες, τις οποίες οι ίδιοι είχαν αποσύρει πριν από μερικές ημέρες.

Η κατάσταση έχει ξεπεράσει κάθε όριο και δεν μπορεί να συνεχιστεί. Η παλιά αυτή αρρώστια της κοινοβουλευτικής μας ζωής είναι καιρός με τη συμφωνία όλων των κομμάτων να σταματήσει. Τα συντεχνιακά συμφέροντα προνομιούχων κοινωνικών ομάδων δεν είναι δυνατόν να συνεχίσουν να αποτελούν το δείκτη άσκησης πολιτικής.

Σε καιρούς χαλεπούς, όλοι θα κριθούν από την υπεύθυνη στάση τους. Άλλωστε —όπως και η ΕΟΚ μας υπενθυμίζει συνέχεια— η «ευρωπαϊκή μας προοπτική» δεν μπορεί να περιμένει.

T.M.

ΝΟΜΟΙ - ΠΡΟΚΑΤ

Τα τελευταία έργα της Βουλής δεν είναι προς έπαινον. Πολλαπλασιάζονται, τόσο που να αποτελούν πλέον τον κανόνα, οι διαδικασίες και οι κοινοβουλευτικές πρακτικές που κατακερματίζουν και θρυμματίζουν τη συνοχή και το αδιαίρετο της νομοθετικής εξουσίας, ανάλογα με την εμβλαστική λογική πλείστων όσων, αυξανόμενων επιμεριστικών αιτημάτων, πιέσεων και «προτάσεων». Τροπολογίες επί τροπολογιών, ειδικές ρυθμίσεις, εξαιρέσεις, πληθώρα μεταβατικών διατάξεων καθιστούν στο τέλος την όποια νομοθετική ρύθμιση ένα «πάτσγουερκ» που κατασκευάζεται με την «προκάτ» λογική των εκδουλεύσεων, τις οποίες παρέχουν οι βουλευτές και —κυρίως— οι υπουργοί έναντι ενδιαφερομένων ομάδων ή, πολύ απλούστερα, ατόμων - ιδιωτών.

Η κατάσταση αυτή αφορά κυρίως τους βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος, αφού η ψήφος αυτών απαιτείται προκειμένου να εξασφαλισθεί η θεσμοθέτηση των πάσης φύσεως «διευκολύνσεων». Και πρόσφατο παράδειγμα —σαφώς, δεν θα είναι το τελευταίο— αποτελεί το νομοσχέδιο για τη φορολογία, που τόσο καιρό διατυμπανιζόταν ως η «εκσυγχρονιστική τομή» στα δημόσια οικονομικά. Είναι τόσο το πλήθος των τροποποιήσεων, που αυτές από μόνες τους φθάνουν, ίσως, να συγκροτήσουν ένα δεύτερο νομοσχέδιο.

Για ποιο λόγο, λοιπόν, γίνεται τόσος θόρυβος για τις συντεχνίες, όταν το «νομοθετικό» —και πολύ περισσότερο ίσως το «εκτελεστικό»— δείχνουν ολοένα και συχνότερα ότι είναι οι συντεχνίες που αποτελούν λόγο ύπαρξής τους;

X.K.

Ιταλική Διαφθορά

Η δικαστική έρευνα για την τεράστια πολιτική διαφθορά στο Μιλάνο, το τεράστιο σκάνδαλο στο οποίο εμπλέκονται όλα τα μεγάλα κόμματα της Ιταλίας ανεξαιρέτως, □ □ □ Πρόκειται για τις μίζες εργα- ληπτών κατασκευής μεγάλων δημοσίων έργων προς τα πολιτικά κόμματα, προς «αμοιβαίο όφελος». Αναμένεται ενδιαφέρουσα συνέχεια και χιονοστιβάδα συνεπειών, ιδιαίτερα για τον «σοσιαλιστή» Κράζι. Θα τον χράζουν;

N.T.

Η Δυτικο-Ευρωπαϊκή Ένωση με απόφαση των 18 υπουργών Εξωτερικών και Αμύνης στις 19/6 κάλεσε την Ελλάδα να αποδεχθεί την προσφορά της να γίνει μέλος της στις 16 Ιουλίου. Η προσφορά, βέβαια, αυτή δεν διασφαλίζει τα ανατολικά σύνορα της χώρας εφ' όσον το άρθρο 5 του αμυντικού οργανισμού δεν έχει ισχύ στην περίπτωση διενέξεων μεταξύ κρατών - μελών ΔΕΕ - NATO. Η Ελλάδα δεν

ΔΕΕ(N)

πέτυχε, όπως ήλπιζε κι όπως προόρωγ είχε θριαμβολογήσει στο Μάαστριχτ, να αγοράσει μια ασφάλεια ζωής με τους όρους που ήθελε. Δεν έχασε όμως και τίποτα. Ελαφρώς μάλιστα, όντας πλήρες μέλος έναντι του «συνδεδεμένου» που προσφέρεται στην Τουρκία, κάτι αποκομίζει. Οι 9 της ΔΕΕ είχαν και το πεπόνι και το μαχαίρι. Και το τεμάχισαν όπως ήθελαν.

B.K.

ΣΙΩΠΗ ΚΑΙ ΑΝΑΙΣΘΗΣΙΑ

Στο προηγούμενο τεύχος το ANTI φιλοξένησε μια μικρή έρευνα για κάποια συμφέροντα, σχέσεις και «ευγενείς» συμπεριφορές που έχουν δημιουργηθεί στον τομέα καθαριότητας του Δήμου Αθηναίων. Χαρακτηριστικός τίτλος της πρώτης αυτής έρευνας: «Η μαφία των σκουπιδιών».

Τα στοιχεία του ρεπορτάζ ήταν αρκετά και τέτοια ώστε να νομιμοποιούν την προσδοκία του περιοδικού για κάποια αρμόδια απάντηση στα όσα καταγγέλονταν. Ωστόσο, δεν υπήρξε καμιά αντίδραση. Και, ίσως, αυτή η σιωπή να μπορεί να αιτιολογηθεί ως προς τους θιγόμενους: η σιωπή και οι πάσης φύσεως και εκδοχής αφανείς, υπόγειες ή μη σύννομες δραστηριότητες συμβαδίζουν προκειμένου να εξασφαλισθεί η απαιτούμενη μυστικότητα σε τέτοιου είδους κυκλώματα. Όμως, η ούτως ή άλλως εμπλεκόμενη και υποχρεωμένη σε απάντηση δημοτική αρχή —«αρμοδίως και εγχύτως εκπροσωπούμενη»— γιατί σιωπά; Διότι η έλλειψη αντίδρασης εκ μέρους της θα μπορούσε, αν μη τι άλλο, να θεωρηθεί συνώνυμη της αναισθησίας ή της αδιαφορίας. Εμείς γνωρίζουμε πάρα πολύ καλά ότι όσα γράφτηκαν στο ANTI είναι απολύτως τεκμηριωμένα. Στο επόμενο τεύχος, μάλιστα, θα δώσουμε μια εξίσου έγκυρη συνέχεια στο θέμα, με νέα στοιχεία.

ΤΑ ΔΙΚΑ ΜΑΣ ΑΠΛΥΤΑ

«Ελλάδα: Βασανιστήρια και Καχομεταχείριση» είναι ο τίτλος χειμένου 44σέλιδου της Διεθνούς Αμνηστίας, που δίνεται σήμερα στη δημοσιότητα σχετικά με την πρακτική των βασανιστηρίων και της καχομεταχείρισης που συνεχίζεται ακόμα στη χώρα όπου οι πολίτες της τόσα υπέφεραν κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής δικτατορίας (1967-74).

Η Έκθεση αναφέρει 45 περίπου περιπτώσεις βασανισμού και καχομεταχείρισης κρατουμένων από αστυνομικούς και φύλακες για το 1991, με στοιχεία που βασίζονται σε δημοσιεύματα εφημερίδων, καταθέσεις των ίδιων των θυμάτων και δικαστικές έρευνες και αποφάσεις.

Οι περισσότερες περιπτώσεις αφορούν τη μεταχείριση ποινικών κρατουμένων. Σοβαρή είναι η περίπτωση του *Süleyman Akyar* που είχε συλληφθεί από τη Δίωξη Ναρκωτικών στην Αθήνα και πέθανε στις 22/1/91 στον Ερυθρό Σταυρό, όπου μεταφέρθηκε σε κωματώδη κατάσταση. Η Δ.Α. έχει λάβει καταγγελίες ότι η Δίωξη Ναρκωτικών χρησιμοποιεί συχνά παράνομες μεθόδους ανάκρισης για να αποσπάσει ομολογίες από υπόπτους.

Σοβαρές είναι επίσης οι περιπτώσεις καχομεταχείρισης διαδηλωτών. Αναφέρεται η περίπτωση των έξι συλληφθέντων στις 18/7/91, κατά τη διαδήλωση διαμαρτυρίας εναντίον της επίσκεψης του Αμερικανού προέδρου Μπους στην Ελλάδα, που φέρονται να καχοποιήθηκαν, μολονότι μόνο η δεκαεπτάχρονη Στέλλα Ευγενικού κατέθεσε

ΠΑΝΤΩΣ ΑΝ ΠΑΡΟΥΜΕ...

επίσημη καταγγελία. Σημειώνεται ακόμα η περίπτωση των 8 φοιτητών που υποστήριξαν ότι βασανίστηκαν στην Κεντρική Ασφάλεια Θεσσαλονίκης το 1986, μετά από διαδήλωση για την καταστροφή στο Τσέρνομπιλ, καθώς και οι εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της αστυνομίας εναντίον «υπόπτων», λόγω εμφάνισης, αναρχικών και μελών της λεγόμενης «εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς».

Χτυπητή είναι επίσης η περίπτωση της μεταχείρισης των 33 ατόμων που συνελήφθησαν στις 2/11/91 για παράνομη αφισκόληση. Δεκαπέντε από αυτούς υποστήρι-

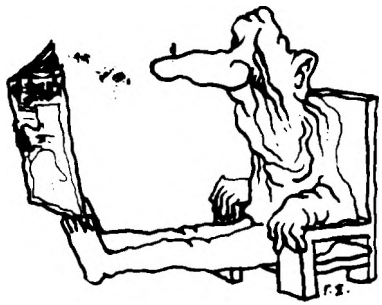
ξαν ότι καχοποιήθηκαν.

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις καχομεταχείρισης κρατουμένων στις φυλακές, καθώς και αλλοδαπών.

Η Δ.Α. προτείνει τη σύσταση δημόσιας εξεταστικής επιτροπής για τη διερεύνηση των παραγόντων που διευκολύνουν τέτοιες αυθαιρεσίες και την πρόταση προστατευτικών μέτρων, καθώς και σειρά άλλων μέτρων, ώστε να εδραιωθεί η εμπιστοσύνη του κοινού ότι όλες οι καταγγελίες θα διερευνώνται αμερόληπτα, ανοιχτά και σε βάθος.

Αυτά συμβαίνουν στη δική μας αυλή.

Α.Δ.

● Στην πλέον κρίσιμη φάση της πορείας του βρίσκεται το κανάλι *Seven X*. Απ' ό,τι λέγεται, ήρθε η ώρα των αποφάσεων για τον ιδιοκτήτη του κ. Κουλουκουντή, που όπως φαίνεται έχει συνδέσει την ύπαρξη του καναλιού και με άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητές του, οι οποίες όμως, προς το παρόν, δεν αποδίδουν. Για παράδειγμα, βρέθηκε έξω από την κινητή τηλεφωνία και το φουάει και δεν κρυώνει! Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα, οι παραγωγοί των εκπομπών να μην έχουν πληρωθεί εδώ και καιρό και κατ' επέκτασιν οι συνεργάτες του. Ταυτόχρονα, όμως, συζητάει την έκδοση εφημερίδας —γράφτηκε στο προηγούμενο τεύχος του *ANTI*— και όπως ακούγεται, προσανατολίζεται στην επανέκδοση της *Βραδυνης*, ενός τίτλου αρκετά βεβαρημένου από το παρελθόν. Τόση δυστοκία αλήθεια υπάρχει στο να βρεθεί ένας νέος τίτλος, καθαρός, που να εκφράζει το σήμερα;

● Έφυγε την προηγούμενη Τετάρτη ένας από τους εκλεκτότερους συναδέλφους του πολιτιστικού ρεπορτάζ. Ο Χρήστος Χειμάρας, που είχε αρχίσει τη σύντομη πορεία του στο δημοσιογραφικό χώρο ως κριτικός θεάτρου της «Αυγής», μεταπήδησε στην εφημερίδα «Πρώτη» όπου ανέλαβε και την υπευθυνότητα των πολιτιστικών σελίδων, μετά το κλείσιμο της εφημερίδας πήγε στον «Ριζοσπάστη» και αργότερα στην «Ελευθεροτυπία». Είχε αποφοιτήσει από την Πάντειο σχολή, σπούδασε κινηματογράφο και θεατρολογία στο πανεπιστήμιο του Βανκούβερ του Καναδά, είχε δουλέψει στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Ήταν ένας άνθρωπος που διακρινόταν για το ήθος και τη σεμνότητά του, είχε βαθιά κουλτούρα, ήταν ακάματος εργάτης του λόγου και της τέχνης.

● Δεν πάει τελικά ο Παύλος Τσίμας στο *Mega*. Αντιδράσεις συνάντησε η πρόσληψή του από τους συντάκτες του καναλιού, ειδικότερα δε, επειδή, θα εμφανιζόταν με δική του πολιτική εκπομπή. Το να είναι κανείς χαρισματικός περικλείει και τους κινδύνους του...

● Κι ένα από τα ανήκουστα! Η εφημερίδα του λαού και των εργαζομένων, ο «Ριζοσπάστης», δηλαδή, απέλυσε τη συνδικαλιστική εκπρόσωπο των εργαζομένων στην ΕΣΗΕΑ Δώρα Σαρρή. Προς αποφυγήν σκανδάλου, μάλιστα, το διαζύγιο εκδόθηκε κοινή συναινέσει. Ας γινόταν αυτό σε έντυπο του «αστικού» λεγόμενου Τύπου και θα βλέπατε τι θα γινόταν... Τώρα, κανείς δεν το αναφέρει...

● Από τα τρελά που μόνο στην Αριστερά συναντάει κανείς: στην ψευδοφορία των δημοσιογράφων για την ανάδειξη εκπροσώπων στο συνέδριο του Συνασπισμού, δεν εκλέχτηκε ο Νίκος Τσαγκρής —εκπρόσωπός τους στο διοικητικό συμβούλιο της ΕΣΗΕΑ. Βέβαια, ο άνθρωπος δεν ανήκει σε καμιά από τις φράξιες που έχουν δημιουργηθεί, και υφίσταται τις συνέπειες. Ο Γρηγόρης Γιάνναρος όμως, ο οποίος έβαλε υποψηφιότητα —τέως διευθυντής της «Αυγής» γαρ— εκλέχτηκε με μια πλειοψηφούσα ψήφο! Όχι θα τ' άφηνε έτσι ο Γρηγόρης...

● Και μια και πιάσαμε την Αριστερά, αυτές τις ημέρες συνέβη κάτι που μάλλον δεν την τιμά: ο Λευτέρης Γύρας, πολιτικός συντάκτης της «Καθημερινής» απολύθηκε γιατί —όπως ειπώθηκε— παρακώλυε τις σχέσεις του Συνασπισμού με την εφημερίδα. Και έως εδώ τα πράγματα μπορούν να έχουν μια λογική εξήγηση. Όταν ό-

μως αυτό συμβαίνει με παρέμβαση —όπως ακούστηκε τουλάχιστον— της προέδρου του Συνασπισμού κ. Μαρίας Δαμανάκη, τότε όλα παίρνουν άλλες διαστάσεις. Με όση επιφύλαξη κι αν αντιμετωπίσει κανείς το δεύτερο μέρος της είδησης, και μόνο το γεγονός ότι ανακατεύεται το όνομα ενός πολιτικού προσώπου με την απόλυση ενός δημοσιογράφου, δεν τιμά κανέναν.

Με αυτό το γεγονός πάντως, επανέρχεται το θέμα στο κατά πόσο ο δημοσιογράφος είναι, τελικά, ελεύθερος να κάνει τη δουλειά του, το κατά πόσο δύναται να εκτιμά εκείνος, ανεπηρέαστα, τα στοιχεία που διαχειρίζεται. Μια τέτοια παρέμβαση, αν έγινε τελικά, είναι σε βάρος της ελεύθερης πληροφόρησης, της ελευθερίας του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, σ' αυτήν καθ' εαυτή την ελεύθερη έκφραση του ατόμου.

Οι συντάκτες της «Καθημερινής» πάντως, ετοιμάζονται να απεργήσουν για την άδικη απόλυση του συναδέλφου τους. Η κ. Μαρία Δαμανάκη από τη μεριά της δεν έχει αντιδράσει, έστω κι αν ακούστηκαν ή γράφτηκαν αρκετά...

● Τελευταία είδηση για την Αριστερά: φαίνεται πως ο κ. Καλογρίτσας δεν συνετίστηκε από την εμπειρία του τόσο από την έκδοση της «Πρώτης» όσο και του περιοδικού «Επτάμιση». Συζητάει και πάλι την έκδοση απογευματινής εφημερίδας, με διευθυντή αυτή τη φορά τον Θανάση Καρτερό.

● Αρχισαν πάλι οι συζητήσεις στην «Καθημερινή» για την έκδοση δευτεριότατου φύλλου. Είναι η τρίτη ή τέταρτη φορά που ο ιδιοκτήτης της επανέρχεται στο ίδιο θέμα, χωρίς να το πραγματοποιεί. Για να δούμε τι θα προκύψει αυτή τη φορά;

● Ενδιαφέρουσες οι αλλαγές της «Ελευθεροτυπίας», αλλά χρειάζεται πολλή δουλειά ακόμη. Πάντως, η στήλη εκφράζει την ένστασή της για τον υποβιβασμό των σελίδων του Πολιτισμού, που τοποθετήθηκαν στο

τέλος της εφημερίδας. Δεν είναι μόνο που υποβαθμίζονται τα πολιτιστικά, είναι που και οι ποδοσφαιρόφιλοι αναγνώστες έχουν μπλεχτεί, αφού μέχρι τώρα, άνοιγαν την εφημερίδα από το τέλος, έπεφταν κατ' ευθείαν στο ψητό και το ευχαριστίον-τουσαν. Τώρα, τι δουλειά έχουν αυτοί με τον πολιτισμό; Ανάμεσα στις αλλαγές είναι και η μεταφορά του πολύ επιτυχημένου ένθετου «Η ζωή είναι εδώ» την Παρασκευή, αντί του Σαββάτου. Θα μπορούσε να πει κανείς, πως είναι η καταλληλότερη ημέρα για ένα τέτοιου είδους ένθετο, ειδικότερα τώρα το καλοκαίρι. Τα σαββατιάτικα φύλλα είθισται να είναι αφιερωμένα στην τηλεόραση. Ας σημειωθεί, επίσης, πως πολλά ακούγονται για αναδιαρθρώσεις σε αυτή την εφημερίδα, αλλά και γι' άλλες εκδοτικές δραστηριότητες του συγκροτήματος Τεγόπουλου, οι οποίες όμως —σύμφωνα με ασφαλείς πληροφορίες— μετατίθενται για το Σεπτέμβριο. Ίδωμεν.

● Αξιόλογη η προσπάθεια των Επαγγελματιών - Βιοτεχνών Κέας να εκδώσουν τον «Κούρο της Κέας». Τετράφυλλο φύλλο με τα νέα που απασχολούν τους επαγγελματίες και όχι μόνον. Τυπώνεται στην Κορησσία της Κέας και διανύει τον πρώτο χρόνο κυκλοφορίας του.

● Κυκλοφορεί από τις 22 Ιουνίου η δεκαπενθήμερη εφημερίδα «Διεθνές Περισκόπιο Διεθνικιστικής Αλληλεγγύης», με αρχισυντάκτη τον σοβιετοσπουδαγμένο κ. Άρη Παπάνθημα. «Οι Σοβιετικοί κομμουνιστές, οι Σοβιετικοί πατριώτες, οι προσκύνητοι της Μεγάλης Χώρας των Σοβιετών έχουν στην Ελλάδα το δημοσιογραφικό τους όργανο», γράφει στο πρώτο άρθρο του. «Η Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών θα ξαναγεννηθεί και θα είναι ντάλα μεσημέρι» και θα προχωρήσει «στον ίδιο δρόμο —προς τον κομμουνισμό». Καταγγέλλει την «αντεπαναστατική ομάδα Γκορμπατσώφ - Γιακοβλεφ - Σεβερντνάντζε».

Τυπικές αλλά μη ουσιαστικές αποφάσεις

του Αλέκου Βυζάντιου

Οι λαοί της Ευρώπης δεν πρέπει να περιμένουν και πολλά από τη συνάντηση των αρχηγών των κρατών-μελών και Κυβερνήσεων της ΕΟΚ (Σύνοδος Κορυφής της ΕΟΚ), που πραγματοποιείται στη Λισσαβώνα.

Η ατζέντα των συζητήσεων περιλαμβάνει μεν πλήθος θεμάτων (δεύτερο πακέτο Ντελόρ, Ταμείο Συνοχής, σχέσεις με χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, σχέσεις με ΗΠΑ και Ιαπωνία, κατάσταση στη Μ. Ανατολή, διεύρυνση κ.λπ.) αλλά οι αποφάσεις των «12» δεν πρόκειται να μείνουν στην ιστορία, ούτε να μεταβάλλουν το «ρουν» της.

Όπως απέδειξε τόσο η κρίση στον Κόλπο όσο και ο εμφύλιος στη Γιουγκοσλαβία, η ΕΟΚ δεν διαθέτει τις ικανότητες και τις δυνατότητες να παρέμβει ουσιαστικά για την επίλυση διεθνών προβλημάτων.

Εξάλλου, μέχρι που γράφονται οι γραμμές αυτές, δεν έχει ξεκαθαριστεί πόσο θα απασχολήσει τους «12» η Δημοκρατία των Σκοπίων και η επωνυμία της.

Το βάρος λοιπόν του ελληνικού ενδιαφέροντος πέφτει στο δεύτερο πακέτο Ντελόρ και στο Ταμείο Συνοχής και τις χρηματοδοτήσεις του, υπό το φως των δημοψηφισμάτων στη Δανία και την Ιρλανδία και των αντιθέσεων μεταξύ του Συμβουλίου Υπουργών και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Και όπως δείχνουν όλα μέχρι στιγμής, η Ελλάδα δεν πρέπει να περιμένει και πολλά από όσα ανακοινώθηκαν εσπευσμένα μετά το Μάαστριχτ, καθώς και από τα Συμβούλια Υπουργών της ΕΟΚ που ακολούθησαν

σχετικά με τον πακτωλό χρημάτων.

Φυσικά στόχος της κυβέρνησης είναι (και ήταν) να αποφασίσουν οι «12» στη Λισσαβώνα την υιοθέτηση του «δεύτερου πακέτου Ντελόρ» χωρίς περικοπές και, μάλιστα, αν είναι δυνατόν, να προβλεφθούν υψηλότερες δαπάνες για τα επόμενα χρόνια, από εκείνες που πρότεινε ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ζ. Ντελόρ.

Ο στόχος όμως αυτός της κυβέρνησης δεν πρόκειται να επιτευχθεί. Οι συμμαχίες που επιδίωξε δεν καρποφόρησαν, οι βόρειοι της ΕΟΚ αντέδρασαν στις «φιλόδοξες χρηματοδοτήσεις του Ντελόρ», γιατί, όπως υποστήριξαν, μόνο αυτοί πληρώνουν. Έτσι εκείνο που πρέπει να περιμένουμε μετά τη Σύνοδο Κορυφής της ΕΟΚ είναι ένα «δεύτερο πακέτο Ντελόρ», πετσοκομμένο και λιγότερο φιλόδοξο.

Πολύς λόγος εξάλλου θα γίνει από τώρα και στο εξής για το Ταμείο Συνοχής και τις χρηματοδοτήσεις του, από το οποίο τόσα πολλά περιμένει η κυβέρνηση. Το Ταμείο αυτό, που θα ιδρυθεί και θα προικοδοτηθεί με 10 δισεκατομμύρια ECU, δημιουργήθηκε μετά από πρόταση της Ισπανίας, με την οποία συμφώνησαν στη συνέχεια η Ελλάδα, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία. Το Ταμείο Συνοχής, και αυτό πρέπει να σημειωθεί, θα χρηματοδοτεί ενέργειες που σχετίζονται μόνο με τις μεταφορές και το περιβάλλον.

Τα επόμενα πέντε χρόνια, όμως, μπορεί να είναι περισσότερα, αλλά σημαντικότερο από αυτό είναι το γεγονός ότι το ποσό των 10 δισ. ECU θα κατανεμηθεί μεταξύ των τεσσάρων κρατών - μελών, ανάλογα με τις δυνατότητες απορρόφησης των κεφαλαίων τους. Τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του Ταμείου Συνοχής θα υπάρξει ενδεικτική κατανομή του ποσού στα τέσσερα κράτη - μέλη. Στη συνέχεια, όμως, δέσμευση της ΕΟΚ για την κατανομή των κεφαλαίων του Ταμείου δεν θα υπάρξει.

Έτσι, η γνωστή δημόσια διοίκηση της Ελλάδας καλείται και σε αυτή την περίπτωση να δραστηριοποιηθεί, ώστε να απορροφηθούν τα απαραίτητα κεφάλαια που θα διατεθούν για τη σύγκλιση των οικονομιών των κρατών - μελών της ΕΟΚ.

Αλλά για τι ποσά μιλάμε; Κατ' αρχάς πρέπει να σημειωθεί ότι η Ισπανία θα απορροφήσει υψηλότερα ποσά από ότι τα άλλα

κράτη - μέλη της ΕΟΚ. Πολλοί ισχυρίζονται ότι η χώρα αυτή θα απορροφήσει τελικά το 50% των 10 δισ. ECU και το υπόλοιπο 50% θα μοιραστεί μεταξύ Ελλάδας, Ιρλανδίας και Πορτογαλίας. Η Ελλάδα λοιπόν θα είναι ευχαριστημένη αν απορροφήσει το 20% των 10 δισ. ECU, δηλαδή 2 δισ. ECU. Το ποσό αυτό, στα πέντε χρόνια που θα διαρκέσει η λειτουργία του Ταμείου, θα δώσει στην Ελλάδα 100 δισ. δρχ. το χρόνο. Αν αναλογισθεί κανείς τις ανάγκες που υπάρχουν στη χώρα για να μειωθεί το άνοιγμα της φαλίδας των επιπέδων ανάπτυξης, προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι η ιστορία αυτή είναι δώρον - άδωρον.

Άρα, και αυτό πρέπει να γίνει σαφές και κατανοητό, έστω και αν οι «12» συμφωνήσουν να αφήσουν άθικτο και χωρίς περικοπές το «δεύτερο πακέτο Ντελόρ» (πράγμα απίθανο), έστω και αν προωθήσουν το Ταμείο Συνοχής (πράγμα πιθανότατο), και πάλι η Ελλάδα δεν πρόκειται να ωφεληθεί όσο άλλα κράτη - μέλη της ΕΟΚ από τις αποφάσεις στη Λισσαβώνα.

Όλοι βέβαια θα ακούσουν μετά το τέλος των εργασιών της Συνόδου διάφορες θριαμβολογίες για τις επιτυχίες της ελληνικής αντιπροσωπείας στη Λισσαβώνα. Δυστυχώς όμως, στην καλύτερη περίπτωση, η Ελλάδα θα «κερδίσει» όσα της αντιστοιχούν βάσει των προβλέψεων που είχε κάνει μετά την υποβολή του «δεύτερου πακέτου Ντελόρ». Αλλά όπως προαναφέραμε το πακέτο αυτό θα υποστεί περικοπές και άρα οι θριαμβολογίες θα είναι άνευ αντικειμένου.

Σε ό,τι αφορά τα θέματα πολιτικής συνεργασίας τώρα. Επειδή το ελληνικό ενδιαφέρον εστιάζεται στις εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία και, αν θέλουμε να είμαστε ειλικρινείς, στην επωνυμία της Δημοκρατίας των Σκοπίων, η Σύνοδος Κορυφής της ΕΟΚ στη Λισσαβώνα δεν πρόκειται να μας προσφέρει τίποτα το ιδιαίτερο. Εκτός αν οι «12» αποφασίσουν οριστικά και αμετάκλητα ότι δεν πρόκειται να αναγνωρίσουν το κρατίδιο αυτό με το όνομα «Μακεδονία» και τα παράγωγά του.

Άρα, αν αύριο (Σάββατο) και τις επόμενες μέρες ακουστούν θριαμβολογίες για το τι πέτυχε η Ελλάδα στη Λισσαβώνα, αφήστε να κατασταλάξουν τα πράγματα. Εκτός και αν περάσει η «ελληνική γραμμή» για τα Σκόπια. □

Έχει βάσεις η κυβερνητική αισιοδοξία;

του Κ. Βασιλείου

Στη Λισσαβώνα συνέρχεται σήμερα η διάσκεψη κορυφής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Έχει βέβαια σοβαρά θέματα να συζητήσει: το λεγόμενο πακέτο *Delors II*, σε συνάρτηση με την αύξηση των ιδίων πόρων της Κοινότητας και τον προϋπολογισμό της για την προσεχή πενταετία, τη διεύρυνση της Κοινότητας με την έναρξη διαπραγματεύσεων για την ένταξη νέων μελών. Μετά το σοκ της Δανίας, η επιδοκιμασία των συμφωνιών του Μάαστριχτ από τη μεγάλη πλειοψηφία των Ιρλανδών στο δημοψήφισμα που διεξήχθη την περασμένη εβδομάδα, δημιούργησε κάποια ανακούφιση και έδωσε μια ανάσα στην Κοινότητα για να ξανασκεφτεί πολλά πράγματα και να διαλύσει την αβεβαιότητα και τη σύγχυση.

Οι γνώμες και τα συμφέροντα διίστανται, η συζήτηση για το Μάαστριχτ συνεχίζεται και ευαισθητοποιεί την κοινή γνώμη των χωρών - μελών της προς διάφορες κατευθύνσεις. Οι κοινοτικές πολιτικές που απορρέουν από το Μάαστριχτ αποτελούν αντικείμενο σκληρής διαπραγματεύσεως.

Παράλληλα το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καλείται να χαράξει ένα σαφή προσανατολισμό και να διαμορφώσει μια κοινή στάση στο γιουγκοσλαβικό πρόβλημα, στο πλαίσιο του οποίου κατ' ανάγκην τίθεται και το θέμα της αναγνώρισης της Δημοκρατίας των Σκοπίων.

Δεν είναι βέβαιο σε ποια έκταση θα συζητηθεί το θέμα των Σκοπίων στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Επισήμως αυτό που υπάρχει είναι η δήλωση του κ. Μητσοτάκη ότι θα επιδιωχθεί λύση από ελληνικής πλευράς, ενώ ο κυβερνητικός εκπρόσωπος κ. Πολύδωρας, την περασμένη Τρίτη, δεν ήταν σε θέση να βεβαιώσει αν το θέμα είχε εγγραφεί στην τυπική ημερήσια διάταξη του Συμβουλίου, πράγμα που δεν έχει και τόσο μεγάλη σημασία. Το θέμα παρεπέμφθη με άγνωστες προθέσεις στο Συμβούλιο από τους υπουργούς των Εξωτερικών, μετά τη Σύνοδό τους στο Λουξεμβούργο στις 15/6, προς χάριν της οποίας ο πρωθυπουργός ματαίωσε τη μετάβασή του στο Ρίο. Εκεί το κλίμα ήταν θετικό για την Ελλάδα κι οπωσδήποτε δεν είχε καμιά σχέση με την ψυχρολουσία της συνόδου των Βρυξελλών. Την παραμονή της Συνόδου στο Λουξεμβούργο (14/6) πραγματοποιήθηκε και η σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών, η οποία δεν φαίνεται να απέδωσε τίποτα το νεώτερο, εφ' όσον επακολούθησαν τα γνωστά υπονοούμενα από πλευράς του κ. Παπανδρέου, που ταχύτατα πυροδότησαν την ανταλλαγή των γνωστών αλληλοκατηγοριών μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης. Πράγμα που οδηγεί στο αβίαστο συμπέρασμα ότι, όσον αφορά στην εσωτερική κατανάλωση της εξωτερικής πολιτικής,

πολλοί αναμένουν με το δάκτυλο στη σκανδάλη ενώ θέματα διπλωματικής τακτικής, ευκόλως και ανοήτως, εμφανίζονται ως πράξεις «εθνικής μειοδοσίας και προδοσίας». Τα παραδείγματα βρίθουν.

Τι πρόκειται να γίνει στη Λισσαβώνα, ενόψει μάλιστα του γεγονότος ότι η πορτογαλική προεδρία διαμήνυσε κατά τα φαινόμενα στην ελληνική πλευρά την αδυναμία εξεύρεσης λύσης στο θέμα της ονομασίας, λόγω φυσικά της αδιαλλαξίας των Σκοπίων; Για να μπορέσουμε να περιγράψουμε κατά προσέγγιση τη σημερινή φάση του προβλήματος, πρέπει κατ' αρχάς να δούμε τι μεσολάβησε και να κρίνουμε ποιες θα είναι οι πιθανές αποφάσεις του Συμβουλίου επί του θέματος. Κατ' αρχάς εμφανίστηκε δημοσίως ένας προβληματισμός περί της προσωινότητας του κρατιδίου. Δεν έχει σημασία η προέλευση των προτάσεων αυτών, για τις οποίες ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών κ. Ντυμά είπε σε γεύμα με δημοσιογράφους, 24 ώρες πριν δεχθεί τον κ. Γκλιγκόρφ, ότι «δεν λείπει η φαντασία» (17/6). Μας αφορά ιδιαίτερα η ουσία του προβλήματος. Πράγματι, πρώτο το *ANTI*, τόσο στο τεύχος 495 (28/5) όσο και στο κύριο άρθρο του περασμένου τεύχους (12/6), είχε επισημάνει τη δυνατότητα μιας νέας ιδέας για την προσωινότητα, με τα σχετικά επιχειρήματα, που συνίστατο στη δη-

μιουργία δύο καντονίων, ενός αλβανικού και ενός «μακεδονικού» με ουδέτερη κρατική ονομασία (π.χ. Δημοκρατία του Βαρδάρη) ή άλλη που να μην υποδηλώνει «μακεδονική εθνότητα».

Προς αυτή την κατεύθυνση επισημαίνεται η επιχειρηματολογία του κ. Θάνου Βερέμη, διευθυντή του ΕΠΙΑΜΕΠ, με σχετικό άρθρο του στο «ΒΗΜΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΚΗΣ» (21/6), η άποψη του καθηγητή Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Θ. Κουλουμπή, που εξέφρασε στο ραδιοφωνικό σταθμό SKY και στην εφημερίδα «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» (24/6), αλλά και η υπουργός Εξωτερικών κ. Βιργινία Τσουδερού σε συνέντευξή της προς την έγκυρη εφημερίδα της Αυστραλίας AGE (22/6). Κατά την εφημερίδα, η κ. Τσουδερού δήλωσε ότι οι κάτοικοι των Σκοπίων, εφόσον υιοθετήσουν άλλο όνομα για την κρατική τους έκφραση «μπορούν να συνεχίσουν να αυτοαποκαλούνται Μακεδόνες».

Την επομένη, βεβαίως, ο κ. Πολύδωρας χαρακτήρισε την τοποθέτηση αυτή της κ. Τσουδερού «ακαδημαϊκή προσέγγιση ενός σεναρίου που συζητείται». Επιπλέον, η εφημερίδα της Αυστραλίας υποστήριξε ότι η πατρότητα της προτάσεως ανήκει στο Βέλγιο κι ότι αντιμετωπίστηκε θετικά από τον υπουργό Εξωτερικών της Πορτογαλίας και προεδρεύοντα του Συμβουλίου της Κοινότη-

τας κ. Πινέιρο. Μολονότι τα Σκόπια φαίνεται να ανθίστανται σε μια τέτοια λύση, δεν είναι απολύτως βέβαιο ότι δεν θα καμφθούν στο τέλος. Επομένως υπάρχει ένα νέο έδαφος για την εξεύρεση λύσης στο θέμα της ονομασίας. Συζητείται σοβαρά. Ας σημειώσουμε παρεπιμπόντως ότι ο ευρωβουλευτής του ΠΑΣΟΚ κ. Γ. Ρωμαίος σε άρθρο του στο «ΒΗΜΑ» (21/6), καταλήγει με τη μελαγχολική διαπίστωση ότι «δυστυχώς, η εθνική μας στρατηγική έχει περιορισθεί και εγκλωβισθεί στο θέμα των Σκοπίων».

Ένα άλλο στοιχείο που προέκυψε στο διάστημα αυτό, η βαρύτητα του οποίου δεν πρέπει να υποτιμηθεί, ήταν η δήλωση του Πάπα (βλ. συνέντευξη στην «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία», 21/6) για «απόλυτο σεβασμό της ιστορίας της Ελλάδος». Ο Πάπας καταδίκασε επίσης «κάθε πλαστογράφηση της ιστορίας» και «χαρακτήρισε τους Μεθόδιο και Κύριλλο «κληρονόμους της χριστιανικής πίστεως αλλά και του πολιτισμού της αρχαίας Ελλάδας, πολιτισμός που συνεχίστηκε και στο Βυζάντιο». Ο νοών νοήτω. Επιπλέον, ο υφυπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ κ. Τομ Νάιλς, σε κατάθεσή του στην Υποεπιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων της αμερικανικής Βουλής (23/6), δήλωσε ότι «οι Έλληνες ανησυχούν ακόμα για πολλά θέματα» παρά «ορισμένες θετικές παραχωρήσεις» των Σκοπίων κι ότι οι ΗΠΑ «εργάζονται με τη ρίλη και σύμμαχο Ελλάδα και τη Μακεδονία για να βρεθεί μια λύση στο θέμα της αναγνώρισης, που δεν θα απειλεί ζωτικά ελληνικά συμφέροντα». Ακόμα και αν η δήλωση αυτή εκληφθεί ότι έγινε στο πλαίσιο των προεκλογικών αναγκών του προέδρου Μπους, δεν παύει να έχει τη σημασία της, μολονότι δεν υιοθετεί πλήρως τις ελληνικές θέσεις. «Κάτι πρέπει να γίνει στο θέμα της ονομασίας», είπε ο κ. Νάιλς, προσθέτοντας ότι «είναι πιθανό να δούμε κάποια πρόοδο στη συνάντηση κορυφής της Κοινότητας». Οι σκληρές δηλώσεις του αρχιεπισκόπου ακώβου, θα πρέπει να δημιούργησαν αίτηση στο Λευκό Οίκο). Τα στοιχεία αυτά, ανενεπικουρούμενα από κάποια εμφανή, αν και περιορισμένη, αλλαγή στη στάση του ιεθνούς Τύπου έναντι των ελληνικών θέσεων, καθώς και η νέα προσπάθεια του Λόρδου Κάρινγκτον για συνομιλίες στο γιουγκοσλαβικό, δημιουργούν ένα νέο κλίμα που είναι λογικό να εκτιμηθεί ως θετικότερο για την ελληνική πλευρά, χωρίς να προδικάζει πολύτως τίποτα.

Από την πλευρά των Σκοπίων φαίνεται, παρά τη φαινομενική αδιαλλαξία, ότι πράγματα δεν είναι τόσο ευχάριστα. Η οικονομική κατάσταση συνεχώς επιδεινώνεται. Ο Γκλιγκόρφ βάλλεται από την ανπολίτευση.

Η εφημερίδα NOVA MAKEDONIJA (επίσημο όργανο των Σκοπίων) δημοσίευσε (15/5) άρθρο του L. Profilovski με τίτλο «Ποιους προστατεύει η Επιτροπή Προστασίας του VMRO»; Το δημοσίευμα αναφέρεται στη δραστηριότητα της ανωτέρω οργάνωσης, την ύπαρξη της οποίας παραδέχτηκε ο δήμαρχος της Οχρίδας B. Siljanovski. Η «Επιτροπή Προστασίας» λειτουργεί ως παράλληλη αστυνομική δύναμη στην περιοχή και ασχέι καθήκοντα «τάξης και ασφάλειας». Ένα από τα ηγετικά στελέχη της οργάνωσης, ο Nikola Veljanovski, δήλωσε ότι η οργάνωση λειτουργεί παντού και ισχυρίστηκε ότι έχει 100.000 μέλη «πολιτικοφυλακή για να προστατεύει» τους απανταχού Μακεδόνες στο εσωτερικό και το εξωτερικό. Τις πληροφορίες αυτές δημοσίευσαν και οι εφημερίδες του Βελιγραδίου BORBA και V. NOVOSTI (15/5). Όλα αυτά δεν ενισχύουν τη θέση των Σκοπίων. Το αντίθετο μάλιστα.

Στη Λισαβόνα λοιπόν, ενώ ο κ. Παπανδρέου θα πραγματοποιεί τη «συμβολική του» εκστρατεία στη Μακεδονία, το θέμα των Σκοπίων μπορεί υποθετικά, αλλά λογικώς, να ακολουθήσει τις εξής κατευθύνσεις:

(Α) Να αναβληθεί κάθε απόφαση και να παραπεμφθεί ως έχει σήμερα, χωρίς καμιά επιπρόσθετη «διευκρίνιση», στη βρετανική προεδρία, που αρχίζει την 1η Ιουλίου. Η κατεύθυνση αυτή συγκεντρώνει μεγάλες πιθανότητες, καθώς αναμένεται να αναβληθεί και η οριστική απόφαση για το πακέτο Ντελόρ για τη διάσχεψη κορυφής του Δεκεμβρίου.

(Β) Να αναγνωριστούν τα Σκόπια ως κράτος «χωρίς όνομα», αν επικρατήσει η άποψη ότι η χρονοτριβή είναι επιζήμια για την ειρήνη και τη σταθερότητα στην περιοχή.

(Γ) Να υπάρξει απόφαση ακόμα πλησιέστερη προς τις ελληνικές θέσεις στο θέμα της ονομασίας, με παράλληλη άσκηση πίεσης για δρομολόγηση διμερών επαφών και διαπραγματεύσεων Ελλάδος - Σκοπίων, υπό τη διακριτική παρουσία, παρασκηνιακή ή όχι, της βρετανικής προεδρίας.

(Δ) Να αποφασιστεί ότι τα Σκόπια θα αναγνωριστούν μόνο με ουδέτερη ονομασία, που να προσδιορίζεται εναλλακτικά ούτως ώστε να καμφθεί η αντίστασή τους. Θα πρόκειται βέβαια τότε για πλήρη επικράτηση των ελληνικών θέσεων.

Εφεύγει από το πλαίσιο του σημειώματος αυτού η ανάλυση των πιθανών επιπτώσεων κάθε περίπτωσης. Το βέβαιο είναι ότι το κλίμα είναι τώρα πιο θετικό για την ελληνική πλευρά. Αρκεί να το αξιοποιήσει στο πλαίσιο ευρύτερων πρωτοβουλιών της στη βάση της κοινοτικής λογικής για την επίλυση της γιουγκοσλαβικής κρίσης. □

ΑΝΔΡΕΑ ΛΕΝΤΑΚΗ

ΡΩΜΑΝΟΣ Ο ΜΕΛΩΔΟΣ ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΕΥΜΕΝΗ ΤΕΧΝΗ

Ως ποιο σημείο η στράτευση είναι θεμιτή, με την έννοια ότι η τέχνη διασώζεται και λειτουργεί ως τέχνη, και πότε είναι αποτυχημένη γιατί σκοτώνει την τέχνη και καταντά φτηνό κήρυγμα;

ΥΠΟΠΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Το κρυφό ημερολόγιο
της Λόρας Πάλμερ

Έκδοση ΔΩΡΙΚΟΣ

Ιπποκράτους 72

Τηλ. 3629675

Καγχάζουν και μας χλευάζουν...

του Μιχάλη Δούντα

Τις μέρες αυτές ζούμε μια ακόμη δονκιχωτική απόπειρα του κ. πρωθυπουργού να κατακτήσει το ανύπαρκτο κάστρο της ελληνοτουρκικής φιλίας. Έχοντας —«ρεαλιστής» αυτός!— εξωραΐσει, σε βαθμό πλήρους διαστρέβλωσης της ιστορικής πραγματικότητας, την πολιτική ελληνοτουρκικής προσέγγισης των Βενιζέλου - Αττατούρκ, αγωνίζεται, ιδεοληπτικά και άκρως επιζήμια, να αναστήσει μια «φιλία» που... ουδέποτε υπήρξε, ή έστω λειτούργησε.

Ωστόσο στην επιδίωξη αυτής της έμμονης πρωθυπουργικής φαντασίωσης πληρώνει η Ελλάδα βαρύ τίμημα εθνικής ασφάλειας και αξιοπρέπειας.

Ποια, αλήθεια, είναι η φυσιογνωμία, τα δεδομένα των ελληνοτουρκικών σχέσεων ή, ακριβέστερα, της ελληνοτουρκικής πραγματικότητας; Δικαιολογούν άραγε την έναντι της Άγκυρας πολιτική του κ. πρωθυπουργού; Ασφαλέστατα όχι. Διότι:

- Η Τουρκία στέκεται αμετακίνητη στις πάγιες βλέψεις της έναντι του ελληνικού χώρου και στη, συνακόλουθη, τακτικά ευέλικτη αλλά εντυπωσιακά σταθερή πολιτική επέκτασης, αρχικά επιρροής και δικαιωμάτων και τελικώς κυριαρχίας. Γνωρίζει να περιμένει την κατάλληλη στιγμή, όχι όμως αδρανώντας αλλά σταθερά βελτιώνοντας τα στηρίγματα στρατιωτικής και διπλωματικής της ισχύος.

- Η έναντι της Ελλάδος τουρκική πολιτική εντάσσεται στον ευρύτερο στόχο της Άγκυρας να αναδειχθεί σε μείζονα περιφερειακή δύναμη, αξιοποιώντας, κυρίως, τα γεωστρατηγικά πλεονεκτήματά της. Η ένταση αυτών των επιδιώξεων της Τουρκίας διακυμαίνεται αναλόγως της γενικότερης συγκυρίας. Περνάει περιόδους ύφεσης και έξαρσης. Στις μέρες μας κορυφώνεται, ως υπερήφανα διακηρυσσόμενος νεοοθωμανικός μεγαλοϊδεατισμός, του οποίου χαρακτηριστικό είναι η πομπώδης μέχρι φαιδρότητας αυτοκρατορική ρητορεία του κ. Οζάλ —αλλά και του κ. Ντεμιρέλ, αν λάβει κανείς υπόψη τη λιγότερο εκδηλωτική, ηπιότερη προσωπικότητά του. Οραματίζονται —και προκλητικά το διασαλπίζουν— *Imperium* που θα ξεκινάει από τις μεμονωμένες μουσουλμανικές εστίες των Βαλκανίων και θα εκτείνεται μέχρι των ορίων της Κίνας! Πάντως, διεκδικούν αποφασιστικό ρόλο στη Μέση Ανατολή και στη χερσόνησο του Αίμου.

- Τα γεωστρατηγικά πλεονεκτήματα της Τουρκίας, παραδοσιακά της έχουν εξασφαλίσει σταθερή υποστήριξη, στις χειρότερες δε συνθήκες ανοχή, των εκάστοτε ισχυρών. Η σημερινή συγκυρία είναι από τις ευνοϊκότερες για την Τουρκία. Διότι οι εθνικοί οραματισμοί της εναρμονίζονται με τα συμφέροντα και τους παγκόσμιους σχεδιασμούς των ΗΠΑ και των σημαντικότερων δυτικών δυνάμεων, ενώ η Ρωσία ασκεί, εκ των πραγμάτων, περιορισμένη —αν και όχι εντελώς αμελητέα— επιρροή και πάντως όχι αναγκαιώς προστατευτική των συμφερόντων μας.

- Επίσης, η Άγκυρα αξιοποιεί ευφάνταστα τον ισλαμικό παράγοντα. Έναντι των Μουσουλμάνων παρουσιάζεται ως γνήσιος προστάτης των συμφερόντων τους. Σημαιοφόρος ισχυρός της υπό-

θεσης του Ισλάμ. Και προς τους Δυτικούς προσφέρεται ως η μετριοπαθής, ευρωπαϊκής δομής, δύναμη, που δύναται να συγκρατήσει τον ισλαμικό φανατισμό.

- Παράλληλα προς όλα αυτά, η Τουρκία, με αμείωτη, πολυχρόνια, συνεπή προσπάθεια, έχει επιτύχει αξιολογότερο επίπεδο πολεμικής ικανότητας, που πάντως ως προς την Ελλάδα αποτελεί τη σπονδυλική στήλη της τουρκικής απειλής και το ισχυρότερο διαπραγματευτικό «χαρτί» της Άγκυρας.

- Σημαντικό πλεονέκτημα είναι και η μονολιθικότητα του μηχανισμού λήψης αποφάσεων στα μείζονα θέματα Εθνικής Ασφαλείας και Οικονομίας, που εξασφαλίζεται, ουσιαστικά και θεσμικά, με το πρωτείο του στρατού.

- Με τις θετικές αυτές για την Τουρκία παραμέτρους θα έπρεπε, ωστόσο, να συνεκτιμηθούν και σοβαρά αρνητικά στοιχεία, ώστε να συντεθεί μια κατά το δυνατόν ολοκληρωμένη εικόνα της τουρκικής πραγματικότητας:

— Ο υπερπληθυσμός της Τουρκίας, που ενισχύει τη βαρύτητα της διεθνώς, ενέχει ταυτόχρονα και σημαντικούς κινδύνους. Διότι συμβάλλει στις σοβαρότερες διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας και της κοινωνίας της.

— Το χαμηλό επίπεδο αξιοποίησης πλουτοπαραγωγικών πηγών και γενικότερες αδυναμίες από άποψη εκσυγχρονισμού των μαζών (μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο, αναλφαβητισμός κ.λπ.). Το ευρύτατο κενό (ή «φαλίδα») μεταξύ των πολλών πενομένων και των σχετικά ολίγων ευπόρων.

— Η πληθυσμική ανομοιογένεια με έμφαση στο τεράστιο κουρδικό πρόβλημα.

— Αυτή καθαυτή η «αυτοκρατορική» πολιτική, που μπορεί να επιφέρει διάσπαση και εξασθένηση δυνάμεων. Όλα αυτά, και άλλα, δεν εγγυώνται ότι οπωσδήποτε το μέλλον της Τουρκίας θα είναι ανθόσπαρτο...

Σ’ αυτή την τουρκική πραγματικότητα τι αντιπαρατάσσει η Ελλάδα;

- Υπολείπεται σε πολεμική δυνατότητα. Όλα αυτά τα χρόνια δεν κατορθώσαμε να επιτύχουμε την αναγκαία, αξιόπιστη δύναμη αποτροπής.

- Το κύρος της χώρας έχει διεθνώς τραυματισθεί. Η κατάσταση κυρίως της οικονομίας, μας στερεί τη δυνατότητα πλήρους αξιοποίησης ακόμη και θεσμικών ερεισμάτων μας, όπως είναι η ισότιμη εταιρική συμμετοχή μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Διότι, παρ’ όλον ότι η κοινοτική αλληλεγγύη δεν θα λειτουργούσε ως

πανάκεια, ως από μηχανής Θεός, για όλα τα προβλήματα εθνικής μας ασφάλειας· παρ' όλον που δεν θα έπρεπε να απεμπολήσουμε τις αυτοδύναμες αμυντικές μας προσπάθειες, βολικά μεταθέτοντας την ευθύνη στην Κοινότητα και εφησυχάζοντας· παρ' όλα αυτά, ωστόσο, η Κοινότητα θα μπορούσε να αποβεί υπολογισμο στήριγμα της ασφάλειάς μας.

● Δυστυχώς, όμως, και αυτός ο κοινοτικός παράγοντας δεν εξελίσσεται ευνοϊκά. Διότι η ευρωκοινοτική πολιτικοαμυντική ολοκλήρωση βραδυπορεί ανησυχητικά, χωρίς μάλιστα να αποκλείεται και ματαιώσή της, τουλάχιστον στο προβλεπτό μέλλον.

● Παράλληλα η ένοπλη γιουγκοσλαβική κρίση εθνοτήτων, οι κίνδυνοι επέκτασης της αναταραχής στα Βαλκάνια και οι τουρκικές συναφώς δολοπλοκίες δημιουργούν νέα εστία περισπασμού για την Ελλάδα και νέους κινδύνους στρατιωτικής εμπλοκής της. Συγχρόνως εξασθενίζουν και τις αμυντικές δυνατότητές μας έναντι της Τουρκίας, μεγεθύνοντας έτσι την εν γένει εξ αυτής απειλή, που στρέφεται πάντα αμετακίνητα προς το Αιγαίο και την Θράκη. Ως προς την Κύπρο, μάλιστα, δεν πρόκειται απλώς για απειλή, αφού ψηλαφούμε πλέον, επικείμενο, το ενδεχόμενο μιας ολέθριας συμφωνίας, που θα μετέβαλε το νησί σε οιονεί προτεκτοράτο της Τουρκίας.

Ενόψει αυτής της ελληνοτουρκικής πραγματικότητας πώς πολιτεύεται η ελληνική κυβέρνηση;

Επιδίδεται σε σύντομη προσπάθεια ρύθμισης των ελληνοτουρκικών διαφορών. Αδημονεί να βρει λύσεις σε χρονίζοντα προβλήματα. Και αναρωτιέται κανείς γιατί η Τουρκία θα έστεργε να υποχωρήσει από πάγιες γεωστρατηγικές αξιώσεις της όταν τόσο σαφώς κλίνει υπέρ αυτής το ισοζύγιο διπλωματικής και στρατιωτικής ισχύος σε σχέση με την Ελλάδα. Τι θα έκανε την Τουρκία να υποχωρήσει; Πάντως, τίποτα το ορατό. Αντιθέτως, αξιοθαύμαστα επιμένει σε όλες τις αξιώσεις της και με λόγους και με έργα, όπως, για παράδειγμα η περίπτωση των συνεχών εξευτελιστικών παραβιάσεων του εναέριου και θαλάσσιου εθνικού μας χώρου, η ακαμψία της στο Κυπριακό και η προκλητικότητα των απαιτήσεών της σε σχέση με τους Μουσουλμάνους της Δ. Θράκης.

Ποια είναι η συλλογιστική στην οποία στηρίζει ο κ. πρωθυπουργός την αβάσιμη και επικίνδυνη αυτή πολιτική; Συνοψίζεται στα εξής:

● Πρέπει να βρούμε το ταχύτερο λύση στα προβλήματά μας, διότι η Τουρκία θα γίνεται ολοένα ισχυρότερη και αύριο θα είναι για μας χειρότερα. Όμως δεν είναι αναπόφευκτα αναγκαίο ότι η Τουρκία οπωσδήποτε θα ενισχύεται και πάντως υπάρχουν περιθώρια ανασύνταξης της Ελλάδας, ώστε να αντιτάξει αξιόπιστη αποτρεπτική ισχύ. Και, εν πάση περιπτώσει, ακόμη και αν υποθέταμε ότι το χειρότερο μας αναμένει, διότι θα ενισχυόταν ακόμη περισσότερο η Τουρκία, γιατί η Άγκυρα, ενόψει της υποτιθέμενης αυτής προοπτικής, θα δεχόταν τώρα να εγκαταλείψει πάγιους και εθνικούς της στόχους; Θα ήταν, αντιθέτως, εύλογο να επιμένει —όπως άλλωστε και το κάνει— στις άκαμπτες θέσεις της, αφού με την πρωθυπουργική αυτή λογική μόνον ενίσχυσή της μπορεί να προσδοκά. Ούτε βεβαίως έχουμε λόγους να υποθέσουμε ότι η Τουρκία θα επιέζετο υπέρ ημών από ξένους παράγοντες. Αλλά και αν υποθέταμε ότι θα ήταν διατεθειμένη για κάποια διευθέτηση, θα έπρεπε να μπορούμε να της προσφέρουμε κάτι που θα την ικανοποιούσε, χωρίς να βλάπτει καίρια συμφέροντά μας. Αλλά τέτοια συνταγή, δεν φαίνεται να έχει ανακαλυφθεί. Γιατί, επομένως, αυτή η έμμονη ιδέα του πρωθυπουργού, αυτή η ιδεοληψία, ότι πρέπει να λυθούν τα ελληνοτουρκικά προβλήματα τώρα; Ασφαλώς ο κ. Μητσοτάκης πιέζεται: οι ελληνοτουρκικές διαφορές αποτελούν σημείο τριβής για τις ήδη βεβαρημένες σχέσεις μας με την Κοινότητα. Εξάλλου, η προσπάθεια οικονομικής μας ανάκαμψης επηρε-

άζεται δυσμενέστατα λόγω του ύψους των αμυντικών δαπανών. Επιπλέον η θέση μας στο βαλκάνιο μέτωπο εξασθενίζει λόγω της τουρκικής απειλής. Ίσως χάνονται και ευκαιρίες αξιοποίησης του αιγαιικού πετρελαίου (αν υπάρχει...). Αυτά και άλλα.

Ωστόσο, όπως προκύπτει από την ανωτέρω ανάλυση, λόγω του ανισοζυγίου δυνάμεως μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδος, δεν διαγράφεται, υπό την παρούσα συγκυρία, δυνατότητα ευμενών για μας συμβιβασμών. Συνεπώς, αποδοχή της εκκρεμότητας μάς επιβάλλεται εκ των πραγμάτων ως η ολιγότερο βλαπτική επιλογή. Πάρα ταύτα, οι κυβερνώντες, απτόητοι, επιμένουν: λύση σε όλα, τώρα.

Η κάθε άλλο παρά ρεαλιστική αυτή πολιτική της σπουδής και αδημονίας για λύσεις —εμπνευστής της οποίας είναι ο ανεξήγητα επαιρόμενος για ρεαλισμό κ. Μητσοτάκης— όχι μόνο λύσεις δεν εξασφαλίζει, αλλά αναβαθμίζει τις αξιώσεις της Τουρκίας: διότι δεχόμαστε να διαπραγματευόμαστε —και μάλιστα ματαιώς— τα μη διαπραγματεύσιμα δικαιώματά μας. Και διότι επισύρουμε πιέσεις σε βάρος μας με το συλλογισμό: αφού βιάζεσθε, αφού αδημονείτε, πληρώστε.

Το ατύχημα είναι ότι στις αντικειμενικές αυτές αδυναμίες προστίθεται ένα προσωπικό στυλ εξωτερικής πολιτικής, ένα στοιχείο επαρχιωτισμού, που εκθέτει και τη σοβαρότητα της χώρας. Γενναϊόδωρη προς εχθρούς και φίλους, επιδαφίλευση τιμών, φολκλορικής φιλοξενίας, κολακευτικών επιθέτων, ευγνωμοσύνης, δηλαδή όλα όσα αποτελούν καθημερινή τροφή των γελοιογράφων. Πολλοί ηγέτες μας αγνοούν, δυστυχώς, ότι αίσθηση καλαισθησίας περί το ύφος της εξωτερικής πολιτικής βοηθάει πολύ, ιδίως μια μικρή χώρα. Το αποτέλεσμα όλων αυτών των αγοραιών είναι να προσελκύει η ταλαίπωρη Ελλάδα, επιπλέον των πιέσεων, καγχασμό και χλεύη. Και αυτό από δικά μας λάθη.

Οι επιστημόσεις που προηγήθηκαν οδηγούν στα εξής συμπεράσματα: επείγει ριζική αναθεώρηση πολιτικής· εγκατάλειψη της μάταιης και τόσο επιζήμιας αναζήτησης λύσεων· άσκηση συμβίωσης με την εκκρεμότητα· καλλιέργεια πνεύματος συλλογικής ευθύνης και ετοιμότητας για θυσίες· ενδυνάμωση των εσωτερικών ερεισμάτων της οικονομίας, της άμυνας, της παιδείας και της κοινωνικής συνοχής, οπότε θα μπορέσουμε να αξιοποιήσουμε και διεθνή ερείσματα και ευκαιρίες. Πάντως είναι ασύγνωστο να ενεργούμε μόνιμα με το άγχος ότι σε περίπτωση αναμέτρησης με την Τουρκία θα είμαστε οπωσδήποτε οι ηττημένοι. Διότι το σύνδρομο αυτό της ήττας την προκαλεί πριν καν αυτή επέλθει.

Την ανάγκη «επανάστασης νοοτροπίας», την καθιστά ακόμη πιο επείγουσα η πραγματικά ραγδαία εξέλιξη του Κυπριακού. Έχουμε φθάσει τόσο κοντά στις τουρκικές θέσεις, ώστε είναι αμφίβολο αν και αυτή τη φορά θα σώσει την Κύπρο ο τουρκικός μαξιμαλισμός. Αληθινά, είναι ιστορικό ατύχημα ότι ο «ρεαλιστής» κ. Μητσοτάκης «συλλειτουργεί» με τον κ. Βασιλείου, πολιτικό χωρίς αίσθηση της ιστορικής διάστασης, που χειρίζεται τη μοίρα της Κύπρου με τις αρχές που διέπουν συγχωνεύσεις εταιρειών. Το μόνο που θα μπορούσε να ανακόψει την πορεία προς τον όλεθρο θα ήταν αντίδραση του λαού, που αμήχανος ακόμη και αόριστα ανήσυχος αναδύεται και αναζητεί ηγέτη.

Δυστυχώς όμως ο σαρωτικός ρυθμός των εξελίξεων δεν αφήνει πολλά περιθώρια αισιοδοξίας, εκτός αν, έστω τώρα, την ύστατη στιγμή, αναβλέψουν οι κυβερνώντες... Όμως, μάταιη η ελπίδα.

Και είναι κρίμα. Γιατί ο Ελληνισμός έχει πολλά περιθώρια ζωτικότητας για να αντισταθεί στις επιβουλές και να προωθήσει τα συμφέροντά του. Αρκεί να σταθούμε όλοι με σοβαρότητα και εθνική ευθύνη μπροστά στα εσωτερικά προβλήματα και να πολιτευθούμε προς τα έξω με διορατικότητα, με σταθερότητα και πάνω απ' όλα με συναίσθηση της κοινής μας μοίρας. □

Επικίνδυνες παραισθήσεις στη Νέα Υόρκη

του Γεωργίου Κολοκασίδη

Τώρα μόλις άρχισε να καταλαγιάζει ο κουρνιαχτός πάνω από τις περί το Κυπριακό συνομιλίες της Νέας Υόρκης.

Η συσκότιση που είχε επιβληθεί τις τελευταίες μέρες είχε τροφοδοτήσει ζωηρές πολιτικές συζητήσεις για τα διαμειβόμενα. Διαφαίνεται τώρα ότι δεν προέκυψε ολοκληρωμένο πλαίσιο λύσης του Κυπριακού, κατόπιν ουσιαστικής άρνησης του κ. Ντενκτάς να συγκατανεύσει σε εδαφικές παραχωρήσεις.

Ο εκφυλισμός της διαδικασίας επήλθε κατόπιν επιμονής του κ. Ντενκτάς να αρνείται να δώσει οτιδήποτε στο εδαφικό. Αντ' αυτού, επέμεινε στην παρειαγωγή νέων κριτηρίων επίλυσης του εδαφικού. Τελικά δεν διευκρίνισε ότι δεν προτίθεται να αποδώσει οτιδήποτε. Αυτή τουλάχιστον είναι η μέχρι τής στιγμής διαμορφωμένη εικόνα καθ' ότι προγραμματίζεται ήδη νέα συνάντηση στη Νέα Υόρκη μεταξύ των ενδιαφερομένων στις αρχές Ιουλίου.

Αυτή η νέα συνάντηση στη Νέα Υόρκη είναι «χρήσιμη» για διάφορους λόγους. Είναι χρήσιμη στην κυβέρνηση Βασιλείου γιατί της δίνει ένα χρονικό περιθώριο να εκλογικεύσει την αποτυχία της πολιτικής της. Ο κ. Βασιλείου έχει επενδύσει δυσανάλογα μεγάλο μέρος του πολιτικού του κεφαλαίου στην εξεύρεση λύσης του Κυπριακού. Και όχι μόνον αυτό. Στην πορεία της διακυβέρνησής του φάνηκε να επιρρίπτει σαφέστατα ευθύνες για το διαπραγματευτικό αδιέξοδο στους «ανένδοτους» χειρισμούς του προκατόχου του κ. Κυπριανού. Η αποτυχία και του ίδιου να εκμαιεύσει λύση, καταδεικνύει ότι η συνολική ευθύνη παράταξης της εκκρεμότητας βαραίνει τον τουρκικό παράγοντα.

Ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη ότι ο κ. Βασιλείου προχώρησε έτι περισσότερο προς την κατεύθυνση ικανοποίησης τουρκικών αιτημάτων. Είναι λοιπόν συμφερότερο για τον κ. Βασιλείου να γίνει η αποκλιμάκωση των προσδοκιών σταδιακά και υπό μορφή εκφυλισμού παρά κατάρρευσης της προσπάθειας.

Εδαφικό και προσφυγικό

Η κάποια διαρροή ειδήσεων όμως από τη Νέα Υόρκη επιτρέπει και την εξαγωγή και κάποιων άλλων συμπερασμάτων. Η διάσταση που επέφερε το αδιέξοδο σημειώθηκε κυρίως στο εδαφικό. Ορισμένοι αναφέρουν και το θέμα της εναλλακτικής προεδρίας που επιτακτικά φαίνεται να θέτουν πλέον οι Τούρκοι. Συναφώς φαίνεται ότι ο διαπραγματευτικός χρόνος φαίνεται να αναλώθηκε εξ ολοκλήρου στη συζήτηση αυτών των θεμάτων. Δεν θα έπρεπε να είχαν έτσι τα πράγματα. Η εντολή που είχε ο κ. Βασιλείου από ένα ομόφωνο κυπριακό εθνικό συμβούλιο ήταν η αποδοχή της πρόσκλησης του γενικού γραμματέα και συζήτηση επί τη βάση των ελληνοκυπριακών προτάσεων του '89. Και σίγουρα όχι επί τη βάση των ιδεών Γκάλι. Ο δε ελάχιστος κοινός παρνομαστής όλων των κυπριακών κομμάτων ήταν ότι οι ιδέες Γκάλι περιείχαν πολλά αρνητικά σημεία, τα οποία έπρεπε να εγερθούν στην διαπραγμάτευση με σκοπό να απαλειφθούν από ενδεχόμενο σχέδιο λύσης. (Ένας μειοψηφούν αριθμός κομμάτων υποστήριξε και την άμεση απόρριψη των ιδεών στο σύνολό τους). Είναι τώρα προφανές ότι τίποτα τέτοιο δεν έγινε. Το περιεχόμενο των ιδεών Γκάλι θεωρήθηκε παγιωμένο. Και αυτό με τη σύμφωνη γνώμη της κυπριακής κυβέρνησης. Ως αποτέλεσμα, η διαπραγμάτευση επικεντρώθηκε βασικά στα θέματα στα οποία αναμενόταν από την τουρκική πλευρά κάποιο αντάλλαγμα για τις ελληνικές παραχωρήσεις. Αυτό είναι αποκαλυπτικό δύο δεδομένων. Τόσο του αδυνάτου επαναδιαπραγμάτευσης τέτοιων κειμένων, όσο και της έλλειψης διάθεσης από μέρους της κυπριακής κυβέρνησης να προχωρήσει σε ένα τέτοιο ρηξικέλευθο βήμα.

Συναφώς είναι με πολλή σκεπτικισμό που πρέπει να αντικρυστούν και τα επιχειρήματα του τύπου «επιτέλους αναγκάσαμε την τουρκική πλευρά να τοποθετηθεί στα κρίσιμα θέματα, το εδαφικό και το προσφυγικό». Εν πρώτοις, ούτως ή άλλως η Τουρκία δεν τοποθετήθηκε επί αυτών των θεμάτων όπως τελικά διεφάνη. Δεύτερον, και αν φθάσαμε να συζητούμε εδαφικό και προσφυγικό είναι γιατί ικανοποιήσαμε δια των ιδεών Γκάλι τις πλείστες τουρκικές απαιτήσεις στις λοιπές πτυχές. Τις οποίες δεν έπρεπε να ικανοποιήσουμε καθόλου ή και αν έπρεπε εν μέρει, αυτό έπρεπε να γίνει μόνο σε πλήρη σύγχρονισμό με τις όποιες τουρκικές παραχωρήσεις. Συνεπώς είναι άκρως παραπλανητικό το επιχειρήμα ότι υποχρεώσαμε τους Τούρκους να αποκαλύψουν τις προθέσεις τους ή την αδιαλλαξία τους. Οποιαδήποτε έπαρση για αποκόμιση τακτικού οφέλους είναι τουλάχιστον κενή περιεχομένου.

Παλιές και νέες παραχωρήσεις

Κατ' ουσίαν, η άσκηση της Νέας Υόρκης ακόμα και χωρίς την εξέλιξη προς μια επώδυνη λύση βάσει του διαβόητου εγγράφου Γκάλι, εκτιμάται ως πολύ ζημιογόνα. Οι παραχωρήσεις της ελληνικής πλευράς, όπως τίθενται στις ιδέες Γκάλι, παραμένουν. Η αποδοχή του τουρκικού εγγυητικού δικαιώματος, της παραμονής τουρκικών στρατευμάτων, της ύπαρξης φυλετικών πλειοψηφιών στις ομόσπονδες πολιτείες και οι λοιπές παραχωρήσεις μας κωδικοποιούνται και παγιώνονται. Αντίθετα, η τουρκική πλευρά διατήρησε, κατά την προσφιλή της πρακτική, όλα τα χαρτιά. Οι τελευταίες, πιο φρέσκες, παραχωρήσεις μας, με την πάροδο του χρόνου θα παγιωθούν και οποιαδήποτε νέα συζήτηση θα εκκινεί πλέον με αφετηρία τις προηγούμενες μας παραχωρήσεις. Γιατί, τελικά, αντίθετα από ό,τι πολλοί πιστεύουν, το κόστος που υφίσταται η τουρκική πλευρά απορρίπτοντας είναι πολύ λιγότερο σε σύγκριση με τα οφέλη που αποκομίζει από τις συνεχείς δικές μας διολισθήσεις προς τις τουρκικές θέσεις.

Πάντως αυτή η έκβαση είναι παραδόξως

η καλύτερη για την κυπριακή κυβέρνηση. Όσο και αν η εκτίμηση αυτή να μην βρίσκει σύμφωνο τον πρόεδρο Βασιλείου. Μια ενδεχόμενη εξέλιξη της διαδικασίας, εγχυμονούσε σοβαρές περιπέτειες για την ελληνική πλευρά. Αυτή είναι ίσως η λιγότερο φθοροποιός εξέλιξη για την κυπριακή κυβέρνηση. Γιατί κάλλιστα αυτή η εξέλιξη μπορεί να παρουσιαστεί στην κοινή γνώμη με το περίβλημα των πετυχημένων κυβερνητικών χειρισμών: «ανέξοδα καταφέραμε να στιγματιστεί η τουρκική πλευρά ως η αδιάλλακτη πλευρά· αποτρέψαμε την επικείμενη αναγνώριση του ψευδοκράτους». Αυτά όλα ενδεχομένως ηχούν θριαμβικά. Εντούτοις, βαρύ θα είναι το έργο της ελληνικής πλευράς στο μέλλον, όταν θα προσπαθεί να απεμπλακεί από το άχθος των σημερινών δεσμεύσεων.

Η εξέλιξη είναι συμφέρουσα για την κυπριακή κυβέρνηση και για έναν πρόσθετο λόγο. Σε λαϊκό πλέον επίπεδο άρχισε να διαμορφώνεται ένα μέτωπο σοβαρής πλέον αμφισβήτησης της κυβερνητικής πολιτικής. Στο βαθμό που σταδιακά γίνεται πολύ αβέβαιη για την κυβέρνηση η έκβαση ενός πιθανού δημοψηφίσματος για την διαμορφούμενη λύση. Σε πρόσφατη δημοσκόπηση ένα πλειοψηφούν ποσοστό των ερωτηθέντων έ-

κριναν ως δυσμενή εξέλιξη τις ιδέες Γκάλι και ως μη δυνάμενες να οδηγήσουν σε ειρηνική λύση. Και σε κομματικό όμως επίπεδο έχουμε κλυδωνισμούς. Το μεγαλύτερο κόμμα της Κύπρου, ο **Δημοκρατικός Συναγερμός**, παρουσιάζεται αδύναμος να διατηρήσει τη μονολιθικότητα του επί των εξελίξεων, καθώς στελέχη του παρουσιάζονται διαφωνούντα. Και αυτό παρά το γεγονός ότι ο Δημοκρατικός Συναγερμός είναι παραδοσιακός συνδρομητής της κυβερνητικής εθνικής πολιτικής.

Επιτυχής αποτυχία

Τα πιο πάνω προεξοφλούν ίσως ότι η νέα συνάντηση δεν θα είναι τίποτα άλλο παρά διαπιστωτική της αποτυχίας του διαλόγου. Αυτό μπορεί και να ανατραπεί όμως στην πορεία. Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι οι ΗΠΑ, δια του κ. Λέτσκι, θα πράξουν το παν δυνατόν για να πετύχουν ναυαγιαίρεση του διαλόγου. Και αυτή η προοπτική είναι ιδιαιζόντως επικίνδυνη. Η πλήρης αποτυχία σίγουρα θα αφήσει έκθετη και την αμερικανική διπλωματία, θέτοντας υπό σοβαρή αμφισβήτηση τον κηδεμονευτικό της ρόλο. Η λύση που θα έσωζε τα προσχήματα θα ήταν η υπογραφή μιας τρίτης συμφωνίας κορυφής. Η ιδέα πιθανόν να κριθεί και ενδιαφέρουσα

από την ίδια την κυπριακή κυβέρνηση που γυρεύει ίσως να δικαιολογήσει τη σπουδή της να μεταβεί στη Νέα Υόρκη. Η υπογραφή όμως μιας τέτοιας συμφωνίας θα ήταν ολέθρια για τα ελληνικά συμφέροντα. Ήδη η κυπριακή κυβέρνηση, με την ενίσχυση της ελληνικής, έχει υπερεκταθεί επικίνδυνα από πλευράς παραχωρήσεων στην προσπάθειά της να σαγηνεύσει την Τουρκία. Μια τέτοια συμφωνία δεν θα ήταν τίποτα άλλο από μια φωτογράφιση των εκατέρωθεν διαπραγματευτικών θέσεων. Και φυσικά ζημιωμένος βγαίνει ο διαλλακτικός. Κατά συνέπεια, η πλευρά μας θα έπρεπε να αδράξει την ευκαιρία που της παρέχει η ιταμότητα Ντενκτάς, και να αποσυρθεί. Αποσύροντας συγχρόνως και τα όσα δέχθηκε ή υπαινιχθηκε ότι δέχθηκε. Μόνο έτσι θα περιορίσει την ήδη προκληθείσα ζημιά.

Η ελληνική κυβέρνηση, από δικής της πλευράς, παρουσιάζεται με την τυφλή συνοδοιπορία της να εκχωρεί ουσιαστικά τις ευθύνες της στον πρόεδρο Βασιλείου. Λίγο την ενδιαφέρει αν κληροδοτεί σε κάποια μελλοντική κυβέρνηση το βάρος των ανομημάτων της. Όταν θα κληθεί προς εξαργύρωση η εγγύηση που θα έχει δώσει στη βραδυφλεγή βόμβα μιας επισφαλούς ρύθμισης του κυπριακού προβλήματος. □

Δημήτρη Χατζή

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΗΣ ΜΑΣ ΠΟΛΗΣ

Εκδόσεις ΖΩΔΙΟ
Νάκης Προκοπίου
Θηραμένους 9 - τηλ. 3623553
117 42 ΑΘΗΝΑ

ΔΗΜΗΤΡΗ ΧΑΤΖΗ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΗΣ ΜΑΣ ΠΟΛΗΣ

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Ο ΣΙΟΥΛΑΣ Ο ΤΑΜΠΑΚΟΣ • Ο ΤΑΦΟΣ • ΣΑΜΠΕΘΑΙ ΚΑ
ΜΠΙΑΣ • Η ΘΕΙΑ ΜΑΣ Η ΑΓΓΕΛΙΚΗ • Ο ΝΤΕΤΕΚΤΙΒ
Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΛΩΝΗΓΗΤΗ • ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΠΕΡΔΙΚΑΡΗ

ΖΩΔΙΟ 1989

Το καλοκαίρι της εθνικής εφ

Αυτή η πρωτοφανής κινητικότητα της ιπτάμενης διπλωματίας της κυβέρνησης —που ολοκληρώνει έναν κύκλο «πρωτοβουλιών» σήμερα στη Σύνοδο Κορυφής στη Λισσαβώνα— θα μπορούσε να παραμείνει αξιοθαύμαστη, εάν τελικώς δεν αποδειχθεί πως είναι «νέες πρωτοβουλίες με παλιές αυταπάτες». Ο ουδέτερος όρος «κινητικότητα» δεν σημαίνει πάντοτε φυγή προς τα εμπρός αλλά —όπως αποδείχθηκε και από τις άκαρπες συνομιλίες στην έδρα του ΟΗΕ για το Κυπριακό— βήματα σημειωτ'ον, εάν όχι οπισθοχώρησης.

Καλώς ή κακώς η κυρίαρχη εντύπωση τα τελευταία χρόνια στις σχέσεις μας με την Τουρκία είναι ότι οι «διαλλακτικές» ελληνικές προτάσεις δεν βρίσκουν ανταπόκριση —και κατά συνέπεια αποφεύγεται ο συμβιβασμός στο Κυπριακό και το Αιγαίο— από την τουρκική αδιαλλαξία και μόνο.

Η διαρκής κινητικότητα του Έλληνα πρωθυπουργού και η αποκλειστική του απασχόληση τον τελευταίο καιρό με τα θέματα εξωτερικής πολιτικής, δεν γίνεται απλώς λόγω του «συνδρόμου Σαμαρά» (διάφηση της τακτικής της ενδοτικότητας, προσπάθεια να αποδειχθεί ότι τώρα τα πράγματα πάνε καλύτερα διπλωματικά) αλλά και λόγω της απόφασης του κ. Κ. Μητσοτάκη να κλείσει το συντομότερο δυνατόν ένα ευρύ φάσμα εθνικών θεμάτων και εκκρεμοτήτων. Ο ίδιος, όπως έχει τονίσει σε στενές συνεργασίες του, πιστεύει ότι «όσο πιο γρήγορα παύσει η Ελλάδα να έχει μεγάλα εθνικά προβλήματα, τόσο πιο εύκολα θα διαδραματίσει ένα ευρύτερο ρόλο στην περιοχή της και θα επιτύχει την οικονομική της ανάπτυξη». Μάλιστα, η σύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης με το κλείσιμο των εθνικών μας θεμάτων είναι το «σχήμα στρατηγικής», που κατευθύνει τόσο πολύ τις επιλογές του κ. Μητσοτάκη, αφ' ενός για αποφασιστικό ρόλο των ΗΠΑ σε όλα τα εθνικά μας θέματα και αφ' ετέρου για μια τακτική προ-

Ο Σλ. Μιλόσεβιτς με τον Κ. Μητσοτάκη και τον τότε υπουργό Εξωτερικών Αντ. Σαμαρά.

σέγγισης με την Τουρκία «πάση θυσία».

Ο πρωθυπουργός πιστεύει ότι έως τις αρχές φθινοπώρου θα έχει ολοκληρώσει με επιτυχία το «ξεκαθάρισμα των εθνικών θεμάτων» και τότε θα αναλάβει μια σειρά πρωτοβουλιών στο εσωτερικό επίπεδο, όπως η επικύρωση της συνθήκης του Μάαστριχτ, η έγκριση του «πακέτου Ντελέρ», η επικύρωση της συνθήκης για τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (παρά το προβληματικό άρθρο 5) και το Σύμφωνο Φιλίας, Καλής Γειτονίας και Συνεργασίας με την Τουρκία, που θα υπογραφεί όχι όταν επιλυθεί το Κυπριακό, αλλά όταν βρίσκεται σε «καλό δρόμο επίλυσης». Με βάση τα δεδομένα αυτά —γιατί στο θέμα των Σκοπίων προβλέπεται ένας «ευρεπής συμβιβασμός» κατά τη διάρκεια της βρετανικής προεδρίας— ο κ. Μητσοτάκης πιστεύει ότι θα έχει επιτύχει να επιλύσει τα βασικά εθνικά θέματα και, κατά συνέπεια, να χαράξει μια εποχή για την κυβέρνησή του και τον ίδιο. Την εποχή της «εσωτερικής ανασυγκρότησης», ενόψει του ενάμιση χρόνου που απομένει έως τις εκλογές του 1994. Εάν όμως αυτά είναι τα σχέδια και οι προσδοκίες του Έλληνα πρωθυπουργού για τους επόμενους μήνες (και μακάρι να τα επιτύχαινε με τον καλύτερο τρόπο για τη χώρα), οι προβλέψεις είναι δυσοίωνες, ιδιαίτερα μετά από μια έντονη αρνητική κατάληξη του θέματος των Σκοπίων στη Λισσαβώνα.

Ακόμα και μέσα στη συντηρητική παράταξη δεν λείπουν οι φωνές απογοήτευσης, όπως εκείνες του Ιακώβου, και έντονης επι-

φυλακτικότητας, όπως εκείνες των Κ. Καραμανλή, Μ. Έβερτ, Α. Σαμαρά και Γ. Βαρβιτσιώτη. Σχεδόν όλοι είναι απαισιόδοχοι για τις εξελίξεις και τις λύσεις που θα επιτευχθούν, εάν επιτευχθούν, στο Κυπριακό και στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η διαφορά με τη γραμμή του πρωθυπουργού είναι, ότι εκτιμούν διαφορετικά το ρεαλισμό και την ικανοποίηση από τις λύσεις, που αυτό τον καιρό μεθοδεύονται.

Παράλληλα οι εκτιμήσεις είναι —όχι μόνο από την πλευρά της αντιπολίτευσης και κυρίως του ΠΑΣΟΚ— ότι το πολιτικό σκηνικό «από τον Οκτώβριο και πέρα» θα είναι τελείως διαφορετικό. Η έντονη ηθική εσωστρέφεια, που χαρακτηρίζει τη χώρα και τις κοινωνικές της δυνάμεις, θα εκδιπλωθεί από τον ερχόμενο Οκτώβριο, όπως υπολογίζουν. Η ίδια αρνητική εξέλιξη των εθνικών θεμάτων —για την οποία τηρούν τώρα στάση αναμονής και όχι αποδοχής, αφού αποφεύγουν να ταυτισθούν, αλλά μένουν σε παραινέσεις του τι πρέπει να γίνει— εκτιμάται ότι θα οδηγήσει σε εκρηκτικά φαινόμενα κοινωνικής έντασης. Φαινόμενα στα οποία θα εκδηλωθεί —κατά το πρότυπο των καταλήψεων στα σχολεία το 1990 και των εκλογών στη Β' Αθηνών— όλη η συσσωρευμένη «εσωστρέφεια», που πυροδοτείται συνεχώς (ταμεία, συνταξιοδοτικό, μέτρα για ΑΕΙ κ.λπ.).

Διγλωσσία ή σύγχυση;

Το ζητούμενο δεν είναι η απουσία μιας εθνικής στρατηγικής και η άρνηση των πολι-

ΙΣΤΡΕΦΕΙΑΣ

του Μιχάλη Πατρινού

τικών αρχηγών να την προσδιορίσουν (ο κ. Α. Παπανδρέου, ενώ ο ίδιος ζήτησε την πρόσφατη συνάντησή τους, δεν επέτρεψε μια γενική συμφωνία για το θέμα των Σκοπίων), αλλά εάν και πόσο το αίσθημα εθνικής φιλοτιμίας και επιβίωσης θα συνδυασθεί με την υποβόσκουσα κοινωνική δυναμική.

Οι υπερβάσεις των κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων, που φιλοδοξεί να κάνει η κυβέρνηση το φθινόπωρο, μπορεί να έχουν λόγο επιτυχίας εάν τα εθνικά θέματα έχουν επιλυθεί κατά τρόπο, ο οποίος έχει διαμορφώσει μια θετική ψυχολογία. Και τέτοια ψυχολογία δεν φαίνεται να έχει διαμορφωθεί. Αντίθετα, μάλιστα, ο ισχυρισμός της «σκληρής πάλης» για τα εθνικά θέματα, υπονομεύεται από τις αλληλοαναιρούμενες δηλώσεις (απόδειξη εκείνες για το χρόνο και τον τρόπο αντιμετώπισης από την Ελλάδα του θέματος των Σκοπίων στην Κοινότητα —σύνολο 15 τέτοιες διαφορετικές δηλώσεις) και από το λαθεμένο κλίμα, μέσα στο οποίο γίνονται αυτές οι επιδιώξεις της κυβέρνησης. Παλαιότερα με την επίσκεψη Μπους στην Ελλάδα και πρόσφατα με το Σαββατοκύριακο στην Κωνσταντινούπολη και το Μαρμαρά. Ένας τόνος πανηγυρικός, φολκλορικός, γεμάτος αισιοδοξία και καλές προθέσεις από τη μια πλευρά.

Δεν μένουν ικανοποιημένοι οι συνομιλητές «μόνο στα λόγια» (όπως επεσήμανε ο Κ. Καραμανλής για τους Τούρκους ως οικοδεσπότες) αλλά και σε μια σειρά θέσεων, που φαίνεται να είναι έντονα υποχωρητικές, ή τουλάχιστον στη λογική της ανάγκης για βιαστικές αποφάσεις και συνδιαλλαγή. Όλοι οι συνομιλητές από τον Κολ, τον Ντυμά και τον Μπερίσα έως τον Μιλόσεβιτς, τον Μπους, τον Γιλμάζ και τον Ντεμιρέλ φεύγουν με αυτές τις εντυπώσεις. Η ιστορία θα δείξει εάν υπάρχει «διγλωσσία» από ένα και μόνο πρόσωπο (όπως επιμένουν κύκλοι προσκείμενοι στον κ. Α. Σαμαρά), που είναι ο πρωθυπουργός ή η σύγχυση των δημόσιων υποθέσεων με τα προσωπικά συναισθήματα.

Περιθωριοποίηση και εσωστρέφεια

Με όλα τα εθνικά θέματα ανοιχτά, κατά τρόπο μοναδικό, μετά το 1945, με αμφίβολη τη στάση έναντι μας των ΗΠΑ, με αμφισβητούμενο το μέγεθος της αξίας της ένταξής μας στην ΕΟΚ και με ανύπαρξτο το ρό-

λο μας στα Βαλκάνια, δεν είναι τυχαίο ότι η χώρα «των κυβερνώντων γερόντων» διαρκώς περιθωριοποιείται. Και χαρακτηρίζεται από ένα κλίμα ανασφάλειας για τη μελλοντική μας εθνική ακεραιότητα, καχυποψίας για τις προθέσεις της ηγεσίας και απογοήτευσης για τις προοπτικές της. Τα εξωτερικά θέματα φαίνεται να αποτελέσουν το πεδίο αναμέτρησης της κοινωνίας με τον εαυτό της και την αιτία μιας εθνικής ανασύνταξης. Πολύ περισσότερο όταν η αναβίωση του Νταβός, η διπλή ονομασία των Σκοπίων, οι νέες συνομιλίες στη Νέα Υόρκη με την αδιαλλαξία του Ντενκτάς στο εδαφικό και το προσφυγικό, με τη νομιμοποίηση ή σιωπηρή αποδοχή των τουρκικών προκλήσεων στο Αιγαίο δεν παρέχουν καμιά αισιόδοξη προοπτική και δεν δίνουν περιθώριο για καλές ελπίδες. Καλές ελπίδες οι οποίες συνδυάζονται με υποχωρήσεις της ελληνικής πλευράς, μετά τις τόσες που έχουν γίνει.

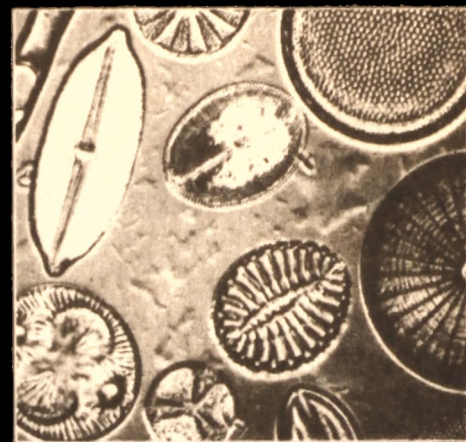
Την εξωτερική πολιτική σήμερα —και αυτό δεν αφορά μόνο τη Νέα Δημοκρατία ή μια μερίδα της, αλλά ευρύτερα τον πολιτικό κόσμο— χαρακτηρίζουν οι διάσπαρτες προσωπικές στρατηγικές, η απουσία εθνικής στρατηγικής του ελληνισμού, οι παλιές δοκιμασμένες λύσεις που απέτυχαν ή άλλες με έντονα στοιχεία γελοιοποίησης.

Μόλις δυο χρόνια από τις εκλογές και τίθενται με σοβαρότητα προβλήματα για το μέλλον της χώρας, τα οποία δεν είχαν καν συζητηθεί τις αλληπάλληλες προεκλογικές περιόδους. Και βεβαίως ουδέποτε η κυβέρνηση της ΝΔ είχε διακηρύξει λύσεις και επιλογές στις διεθνείς μας σχέσεις και τα εθνικά θέματα, που προωθεί με τόσο ζήλο σήμερα. Το φετεινό καλοκαίρι δεν φαίνεται να χαρακτηρίζεται τόσο από τις θερινές διακοπές. Μια εθνική εσωστρέφεια είναι έκδηλη και δεν αποκλείεται να αποκτήσει δυναμική και έκφραση το ερχόμενο φθινόπωρο, εάν συνεχισθεί η σημερινή τακτική διαχείρισης, καλής θέλησης και τελικά υποχώρησης στα εθνικά θέματα, των οποίων ο χειρισμός μαζί με την Ελλάδα αποδυναμώνει τη διεθνή της θέση και υπονομεύει το μέλλον της. Η τελευταία χώρα της Ευρώπης και άλλοτε πρώτη των Βαλκανίων αντιμετωπίζει —και αυτό θα φανεί σύντομα με το θέμα των Σκοπίων— την αντεπίθεση επιρροής και πίεσης από την Τουρκία και από τη Βουλγαρία. Από αυτό το καλοκαίρι, τρίτοι, προς το παρόν, στα Βαλκάνια. □

Ένα καταπληκτικό βιβλίο
τώρα και στα Ελληνικά

ΤΑ ΕΠΤΑ ΙΧΝΗ

Μια επιστημονική αστυνομική ιστορία
για την προέλευση της ζωής

A.G. Cairns-Smith
Πανεπιστήμιο της Λευκοβίας

A.G. Cairns-Smith

ΤΑ ΕΠΤΑ ΙΧΝΗ

Μια επιστημονική αστυνομική ιστορία
για την προέλευση της ζωής

- «Μπορούν να το διαβάσουν ακόμη και όσοι άφησαν τη χημεία και τη βιολογία στα δεκάξι τους...»

The New Statesman

- «Δεν γνωρίζω άλλο βιβλίο που να κρατά τόσο ζωντανό το κύριο ερώτημα σε όλη την έκτασή του...»

Nature

Θέμα του βιβλίου είναι το αναπάντητο ως σήμερα ερώτημα του πώς ξεκίνησε η ζωή πάνω στη Γη. Αναπτύσσεται στο πνεύμα μιας αστυνομικής ιστορίας μυστηρίου και προκειμένου να διαλευκάνει το πρόβλημα βασίζεται στη μέθοδο του Σέρλοκ Χολμς.

Σελ. 200, 14 × 21 εκ., 2750 δρχ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **κάτοπτρο**

Ισαύρων 10 και Δαφνομήλη, 114 71 Αθήνα
Τηλ. 364.32.72, Fax. 364.18.64

Με ελπίδα προς το μέλλον ή ενσωμάτωση;

του Τάσου Παππά

Το 1988 ξεκίνησε το εγχείρημα του Συνασπισμού, που έγινε δεκτό με ενθουσιασμό από τους αριστερούς πολίτες. Τα πρώτα σημάδια της κρίσης ήρθαν πολύ γρήγορα, κάτι που αποδεικνύει, ότι η συζήτηση που προηγήθηκε δεν ήταν εξαντλητική.

Ακολούθησε η κυβέρνηση Τζαννετάκη, η κάθαρση, η διάσπαση του ΚΚΕ που είχε σαν συνέπεια τη διάσπαση του ΣΥΝ και, τελικά, η διάλυση της ΕΑΡ. Σήμερα πολλές είναι οι διαφορετικές φωνές που ακούγονται στο ΣΥΝ. Τι θα βγάλει το Συνέδριο που ξεκίνησε; Ο κόσμος της Αριστεράς περιμένει με αγωνία, αλλά, και για μια φορά ακόμη, με ελπίδα.

Στις 23 Ιανουαρίου του 1986 το περιοδικό «ΕΝΑ» δημοσίευσε συνέντευξη του Χαρίλαου Φλωράκη στην Μαρία Ρεζάν. Η δημοσιογράφος, μεταξύ των άλλων, ρώτησε: «Πότε θα πιείτε ένα κρασί με τον Λεωνίδα Κύρκο μετά τόσα χρόνια;». Ο τότε γενικός γραμματέας της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ απάντησε ως εξής: «Το ζήτημα δεν είναι πότε θα πιούμε το κρασί. Το ζήτημα είναι πότε θα μπορέσουν αυτές οι δυνάμεις της Αριστεράς να

πάνε όλες μαζί...».

Λίγους μήνες μετά, στις 24 Απριλίου 1986, ο Χ. Φλωράκης μίλησε σε συγχέντρωση οπαδών του ΚΚΕ στο Στάδιο Ειρήνης και Φιλίας. Από οπαδό του κόμματος ετέθη ερώτηση για συνεργασία ΚΚΕ-ΚΚΕ εσ. και στο πολιτικό επίπεδο, αφού δειλά-δειλά είχαν εμφανιστεί προηγουμένως ορισμένα σχιρτήματα συνεργασίας στο συνδικαλιστικό κίνημα. Ο κ. Φλωράκης ήταν σαφής: «Ο δρόμος είναι ανοιχτός αν το ΚΚΕ εσ. αποφασίσει τελικά να αλλάξει τίτλο».

Το πρώτο βήμα είχε γίνει. Κατατέθηκε η βούληση για συνεργασία. Ο πάγος έλιωσε και, δύο χρόνια μετά, ο τίτλος που ενοχλούσε τον κ. Φλωράκη δεν υπήρχε (γεννήθηκε η ΕΑΡ) κι έτσι άνοιγε ο δρόμος, όχι μόνο «για ένα κρασί με τον Λεωνίδα», αλλά και για τη δημιουργία του Συνασπισμού. Το εγχείρημα έγινε δεκτό με ενθουσιασμό από τους αριστερούς πολίτες, οι οποίοι επί χρόνια ασκούσαν συναισθηματική πίεση στις ηγεσίες των κομμάτων «βρείτε τα επιτέλους», τον Τύπο —είδαν το φως της δημοσιότητας δημοσκοπήσεις που εμφάνιζαν το Συνασπισμό δεύτερο κόμμα μετά τη Νέα Δημοκρατία— ενώ άγχωσε το ΠΑΣΟΚ, το οποίο παρουσίαζε τα πρώτα συμπτώματα της κρίσης του.

Η γέννηση και η διάσπαση του ΣΥΝ

Τα προβλήματα όμως ήρθαν πολύ γρήγορα, πράγμα που σημαίνει ότι η συζήτηση που προηγήθηκε δεν ήταν εξαντλητική, δεν έθιξε όλα τα θέματα που χώριζαν τα δύο σχήματα και δεν απάμβλυε την καχυποψία για τις προθέσεις των συνεταίρων! Άλλω-

στε, για διαφορετικούς λόγους το κάθε κόμμα, προχώρησε στη συγκρότηση του ΣΥΝ. Η ΕΑΡ επειδή πίστευε ότι η αρτιότητα του ιδεολογικού της λόγου θα της επέτρεπε να ηγεμονεύσει ανέτως στο νεοπαγές σχήμα και το ΚΚΕ γιατί θεωρούσε ότι ο όγκος του ήταν αρκετός για να του δώσει την πρωτοκαθεδρία. Πέραν αυτών δεν πρέπει να αγνοηθεί και το γεγονός, ότι οι πιο ένθερμοι κήρυκες της ενότητας ήταν οι ανανεωτικοί του ΚΚΕ. Ευελπιστούσαν ότι δια του Συνασπισμού θα δρομολογούσαν το βίαιο εκδημοκρατισμό του ΚΚΕ: «Δια της επικοινωνίας η ανανέωση» ήταν το «σλόγκαν» τους. Σήμερα πια το παραδέχονται ευθέως. Ο εκ των αρχιτεκτόνων της ιδέας του Συνασπισμού Μίμης Ανδρουλάκης το ομολογεί εμμέσως πλην σαφώς σε πρόσφατη συνέντευξή του στην «Αυγή»: «Ήξερα, πάντως, πολύ καλά από το 1988 ότι ο σχεδιαζόμενος Συνασπισμός θα ελευθερώσει τα στοιχεία της κρίσης της Αριστεράς. Αν θα είναι καταστροφική ή δημιουργική η κρίση αυτή, δεν το είχα προσωπικά σίγουρο».

Τα συντηρητικά αντανάκλαστικά της πλειοψηφίας των μελών και των στελεχών του ΚΚΕ αποδείχθηκε ότι ήταν ισχυρότερα από τις επιθυμίες των ανανεωτικών. Έτσι το μοναδικό κέρδος ήταν η διάσπαση του ΚΚΕ και κατ' επέκτασιν του Συνασπισμού.

Λογικώς θα περίμενε κανείς πως μετά την αποχώρηση του ΚΚΕ θα θριάμβευε στο Συνασπισμό η ανανέωση, ο πλούτος των ιδεών και η πρωτοτυπία λόγων και έργων. Φάνηκε όμως ότι αυτό που συνένωνε τις υπόλοιπες δυνάμεις ήταν το «αντιΚΚΕ». Λάθος. Μόλις η «μονολιθική εστία» απομακρύνθηκε, ξεπήδησαν άλλα προβλήματα και οι αντιθέσεις σε θέματα συγκυρίας αλλά

και στρατηγικής έκαναν δραματικά την εμφάνισή τους.

Η αρχή έγινε με την περιβόητη υπόθεση της κάθαρσης. Ο Νίκος Γαλανός συμπεριφερόταν περισσότερο ως συνήγορος του ΠΑΣΟΚ παρά ως βουλευτής κατήγορος του Συνασπισμού, προκαλώντας έντονες αντιπαραθέσεις. Ο Λεωνίδας Κύρκος, πέντε μήνες μετά την απόφαση του Συνασπισμού να παραπέμψει τον Ανδρέα Παπανδρέου, αποφαινόταν σε συνέντευξή του στην «Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία»: «Δεν είμαι έτοιμος να απαντήσω αν ήταν πολιτικά λάθος η παραπομπή Παπανδρέου». Ο Μιμής Ανδρουλάκης, και όχι μόνον, πρότεινε πολιτική λύση και έναρξη διαλόγου με το ΠΑΣΟΚ, ενώ, την ίδια στιγμή, Κωνσταντόπουλος, Βάσσης, Κουβέλης και άλλοι δήλωναν υπερήφανοι για το καλοκαίρι του 1989 και ό,τι αυτό συνεπαγόταν. Πλήρης σύγχυση. Και η επί της ουσίας συζήτηση -εκχρεμεί...

Συναφές με την κάθαρση θέμα είναι κι αυτό των πολιτικών συνεργασιών που προκαλεί σεισμικές δονήσεις και απειλεί τη συνοχή της παράταξης. Διατυπώνονται οι πιο διαφορετικές απόψεις! Άλλοι θαμπωμένοι από το πείραμα της συγκυβέρνησης έχουν αναγάγει τον «τζαννετακισμό» σε ιδεολογία πειβίωσης. Άλλοι διαβλέποντας την εκλογική απίσχναση αναζητούν τη λύση στη σύγκλιση με το ΠΑΣΟΚ. Και κάπου στη

μέση η Μαρία Δαμανάκη να «ξεκαθαρίζει» αποφθεγματικά το πρόβλημα: «Το 1992 δεν είναι 1989». Σύμφωνοι. Τι εικόνα όμως δίνει ένας σχηματισμός στο εκλογικό σώμα όταν, αντί να προσπαθεί να αντιμετωπίσει στοιχειωδώς τα ζητήματα της φυσιγνωμίας και της ταυτότητάς του, ταιπωρεί ευατόν και αλλήλους με πρωύτερες συζητήσεις. Αλλά και αν δεχτούμε ότι το θέμα των συνεργασιών είναι μείζον, πώς το χειρίζεται ο Συνασπισμός; Παλινωδεί και υπεκφεύγει. Τι το καλύτερο από μια καθαρή θέση. Θέλουμε συνεργασία ή δεν θέλουμε συνεργασία. Αντ' αυτού, ακούμε και βλέπουμε στελέχη να φελλίζουν αμήχανα προτάσεις περί εκσυγχρονιστικών δυνάμεων του ΠΑΣΟΚ, που πρέπει να πάρουν το «πάνω χέρι» για να ανατρέψουν τους συσχετισμούς και να επιβάλλουν τη γραμμή της συνεργασίας, αγνοώντας ότι οι συσχετισμοί σε ένα κόμμα αλλάζουν και από την πίεση εξωτερικών παραγόντων· ή το ακόμη πιο «πρωτότυπο»: «Το ΠΑΣΟΚ δεν έχει δηλώσει πως επιθυμεί τη συνεργασία». Αλλά γιατί να το κάνει όταν μπορεί ακόπως να αντλεί ψήφους από την πρόσφορη δεξαμενή της Αριστεράς, εκμεταλλευόμενο τους «παλιμπαιδισμούς» της.

Και το μέλλον αβέβαιο...

Ο κόσμος που συντάσσεται με το Συνασπισμό και εξακολουθεί να πιστεύει σε αυ-

τόν, επιζητά μια χρυσάλλινη θέση η οποία θα συνοδεύεται από επεξεργασίες που θα τη δικαιώνουν. Η μεσοβέζικη στάση και τον αντίπαλο βοηθά και την απογοήτευση αναπαράγει. Απογοήτευση που αρχίζει να ανηφορίζει προς τα ηγετικά κλιμάκια. Ανδρουλάκης και Γαλανός αποστασιοποιούνται. Οι σχέσεις της Δαμανάκη με τον Κωνσταντόπουλο δεν είναι ειδυλλιακές. Ο Λ. Κύρκος αποσύρεται στο ρόλο του «Νέστορα της Αριστεράς». Ο Φ. Κουβέλης προβληματίζεται για το μέλλον του Συνασπισμού και για το δικό του μέλλον στο Συνασπισμό. Ο Γρ. Φαράκος αντιμετωπίζεται με εχθρότητα. Ο Α. Αλαβάνος προτιμά τις Βρυξέλλες και το Ευρωκοινοβούλιο από την Αθήνα και τις ίντριγκες της Θεμιστοκλέους. Η ΕΔΑ του Θ. Κατριβάνου και του Α. Λεντάκη επιδιώκει ειδικού τύπου σχέση με την παράταξη, αφήνοντας ανοιχτό το «παράθυρο» στο μεγάλο αδελφό της Χ. Τριχούπη που караδοκει. Η οργάνωση της Θεσσαλονίκης στο «τσακ» γλιτώνει τη διάσπαση. Ο Τύπος που κάποτε κολάκευε, σήμερα λαιδορεί. Το μέλλον αβέβαιο... Και για να κλείσουμε με Φλωράκη, όπως άλλωστε ανοίξαμε αυτό το σημείωμα, θυμίζουμε την περιλάλητη φράση του: «Οι νύχτες είναι γκαστρωμένες και δεν ξέρεις τι θα γεννήσουν αύριο το πρωί». Ταιριάζει γάντι στο σημερινό Συνασπισμό. Παιδί ή ανεμογκάστρι; □

μόλις κυκλοφόρησε

Εκδόσεις Κέδρος

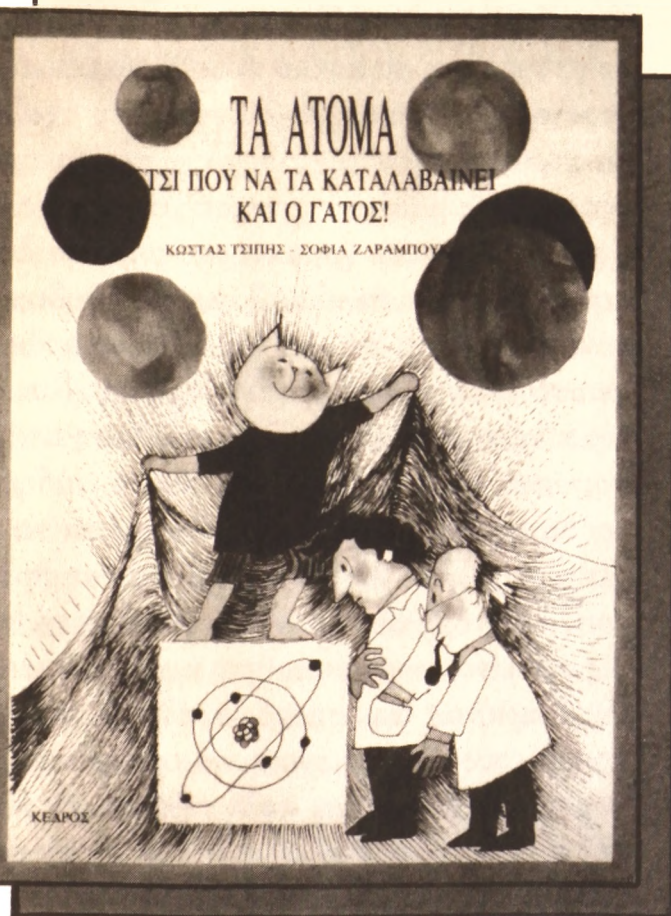
Γ. Γενναδίου 3. Τηλ. 36.02.007-36.09.712

ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΕΤΣΙ ΠΟΥ ΝΑ ΤΑ ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΕΙ ΚΑΙ Ο ΓΑΤΟΣ

Το βιβλίο αυτό είναι μια εισαγωγή στον κόσμο της Φυσικής. Απλά και διασκεδαστικά, τα παιδιά παίρνουν μια ιδέα για τα Άτομα, τα Ηλεκτρόνια, τα Πρωτόνια και τα Νετρόνια. Μαθαίνουν για τους νόμους της φύσης, έτσι που όταν έρθει η ώρα ν' ασχοληθούν στο σχολείο με το θέμα, θα βρεθούν σε ένα χώρο οικείο.

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΙΠΗΣ – ΣΟΦΙΑ ΖΑΡΑΜΠΟΥΚΑ

Αλλαγές ναι, αλλά προς ποια κατεύθυνση;

της Μαρίας Δημητροπούλου

«Το Ελληνικό Πανεπιστήμιο μπροστά στον 21ο αιώνα» είναι ο φιλόδοξος τίτλος του πακέτου των προτάσεων του υπουργού Παιδείας Γ. Σουφλιά για τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, που ύστερα από κυοφορία πολλών μηνών δόθηκε στη δημοσιότητα αυτές τις μέρες και με διαφαινόμενη την πρόθεση να κατατεθεί προς ψήφιση στη Βουλή εν μέσω θερινής περιόδου. Με αναμορφωτικές διαθέσεις και ύφος σωτηριολογικό υπέρ του εκσυγχρονισμού του εκπαιδευτικού συστήματος, το πακέτο των προτάσεων ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων ανάμεσα στους φοιτητές και το ΔΕΠ (Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό), με άμεσο αποτέλεσμα την αποχή από τις εξετάσεις σε πολλές πανεπιστημιακές σχολές και την περαιτέρω απειλή για κλείσιμο των Πανεπιστημίων από τον προσεχή Σεπτέμβριο.

Εννέα Πανεπιστήμια σε όλη τη χώρα δεν λειτουργούν μέχρι τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, ενώ στις περιπτώσεις που οι εξετάσεις έχουν ολοκληρωθεί, οι διδάσκοντες έχουν αποφασίσει να μην κατατεθούν οι βαθμολογίες. Το Διδακτικό Ερευνητικό Προσωπικό, και ιδιαίτερα

οι δύο κατώτερες βαθμίδες, νιώθουν να θίγονται τα κεκτημένα δικαιώματά τους, να αγνοούνται από τη λήψη αποφάσεων σε θέματα που τους αφορούν άμεσα και να περιθωριοποιούνται —αν και ίσως αποτελούν το πλέον ενεργό κομμάτι της πανεπιστημιακής κοινότητας— σε θέσεις δημοσιούπαλληλκού χαρακτήρα με ημερομηνία λήξεως. Οι φοιτητές, από τη μεριά τους, θεωρούν ότι τα προτεινόμενα μέτρα ευνοούν μια σκληρή και ανούσια εντατικοποίηση στις σπουδές, μειώνουν τη συμμετοχή των φοιτητών στις αποφάσεις που τους αφορούν και περιορίζουν στο ελάχιστο την παροχή της λεγόμενης δωρεάν παιδείας.

Οι προτάσεις του υπουργού Παιδείας για τα Πανεπιστήμια έχουν πράγματι πολλές αλλαγές αλλά προς ποια κατεύθυνση; Σημαντικά θέματα όπως ο χαμηλός προϋπολογισμός για τις ανάγκες των Πανεπιστημίων, το άδικο σύστημα των υποτροφιών, η υποτονική ερευνητική δουλειά, η ετεροασχόληση πολλών διδασκόντων και η απaráδεκτα χαμηλή μισθοδοσία τους, όπως και αρκετά άλλα, στα οποία θα αναφερθούμε διεξοδικά στη συνέχεια, είναι θέματα που προσπερνώνται.

Τι αφορά τους φοιτητές

Η σχεδόν νεκρική ησυχία και γαλήνη των Πανεπιστημίων ταραχθηκε σε κάποιο βαθμό ύστερα από την ανακοίνωση των μέτρων, καθώς οι φοιτητές νιώθουν να θίγονται σε πολλά από τα σημεία των προτάσεων του υπουργού. Μερικές αφίσες ή πανώ στις εισόδους των Πανεπιστημίων, κάποιες συνελεύσεις των τμημάτων, ορισμένα πηγαδάκια, η συγκέντρωση διαμαρτυρίας της ΕΦΕΕ που έγινε την προηγούμενη εβδομάδα,

όλα αυτά δίνουν μια αμυδρή εικόνα για το ότι κάτι συμβαίνει. Φαίνεται πιθανή κάποια αντίδραση; Μέσα σε καλοκαιρινή περίοδο και ενώ οι εξετάσεις σε άλλες περιπτώσεις διεξάγονται και σε άλλες όχι, είναι δύσκολο κανείς να απαντήσει με βεβαιότητα. Και το ερώτημα είναι, αν τελικά από τη νέα ακαδημαϊκή περίοδο υπάρξει κάποια τεκμηριωμένη και με νέες παρεμβατικές προτάσεις αντίθεση, από ποιο τμήμα του φοιτητικού κινήματος θα δρομολογηθεί και τι χαρακτήρα θα πάρει;

Τα βασικά σημεία διαφωνίας των φοιτητών με τις προτάσεις που τους αφορούν άμεσα, είναι τρία. Η θέσπιση δύο κύκλων σπουδών είναι η σημαντικότερη από τις αλλαγές που προτείνονται. Σύμφωνα με τις προτάσεις, στον πρώτο κύκλο που θα διαρκεί τέσσερα ή έξι εξάμηνα, ανάλογα με τη σχολή, θα περιλαμβάνονται μαθήματα που θα προσφέρουν τις βάσεις της επιστήμης και θα έχουν εισαγωγικό χαρακτήρα, ενώ στο δεύτερο κύκλο θα περιλαμβάνονται εξειδικευμένα μαθήματα που θα καλύπτουν το κύριο γνωστικό αντικείμενο του τμήματος. Και το θέμα τελειώνει με την επίμαχη θέση ότι: ο φοιτητής για να παρακολουθήσει μάθημα δεύτερου κύκλου σπουδών θα πρέπει να έχει πετύχει σε όλα τα μαθήματα του πρώτου κύκλου σπουδών. Αυτό για τους φοιτητές σημαίνει εντατικοποίηση και επιμήκυνση της διάρκειας των σπουδών, ιδιαίτερα όσον αφορά τους εργαζόμενους και οικονομικά αδύνατους φοιτητές, που πολύ πιθανόν μετά από συνεχείς αποτυχίες για την απόκτηση του πρώτου πτυχίου να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν. Επιπλέον, σημαίνει μια επενδυμένη και χωρίς καμιά υποδομή προσπάθεια του υπουργού να βρει μια φόρμουλα για τις οδηγίες της ΕΟΚ ώστε να επιλύσει

το ζήτημα της εξομίωσης των πτυχίων των ΤΕΙ με το πρώτο πτυχίο της Ανώτατης Εκπαίδευσης.

Από το ακαδημαϊκό έτος 1992-93 το υπουργείο Παιδείας δηλώνει ότι δωρεάν χορήγηση συγγραμμάτων θα δικαιούνται οι φοιτητές ανάλογα με το εισόδημα της οικογένειάς τους. Όλα αυτά γίνονται με το σκοπικό του γνωστού σεναρίου για εξοικονόμηση χρημάτων με στόχο τη δημιουργία βιβλιοθηκών σε όλες τις σχολές. Οι προτάσεις δεν θίγουν καθόλου το ζήτημα της χορήγησης, προς επιμόρφωση, ενός και μοναδικού συγγράμματος από έναν καθηγητή, που ισχύει αυτή τη στιγμή, ούτε επίσης το τεράστιο θέμα της συγγραφής των βιβλίων και της πληρωμής των συγγραφέων. Είναι γνωστό σε αυτό το σημείο το ότι ευτελή βιβλία και συχνά με ολόκληρα κομμάτια μεταφρασμένα από ξένα εγχειρίδια, παρουσιάζονται ως πρωτότυπη δουλειά του συγγραφέα και πληρώνονται στη συνέχεια από το υπουργείο Παιδείας. Αντί λοιπόν κάποιων ρυθμίσεων που θα έλυναν αυτά τα προβλήματα, καταργεί ουσιαστικά τη δωρεάν παροχή των βιβλίων, αφού το κριτήριο του οικογενειακού μισθολογικού ορίου 2.500.000 (για μισθωτούς) με 3.000.000 δραχμές τον χρόνο αφορά σαφώς τη συντριπτική πλειονότητα των φοιτητών και πλήττει κατά κύριο λόγο τους μισθωτούς που δεν μπορούν να αποκρύψουν το εισόδημά τους.

Το τρίτο σημείο αφορά τη μείωση της συμμετοχής των φοιτητών κατά 50% στα εκλεκτορικά σώματα για την ανάδειξη οργάνων των πανεπιστημίων, μια συμμετοχή βέβαια που το φοιτητικό κίνημα δεν είχε εκμεταλλευθεί κατάλληλα μέχρι τώρα. Παράλληλα μεταφέρονται οι εξουσίες στα πιο κλειστά και συντηρητικά όργανα του Πανεπιστημίου, από τη Σύγκλητο στο Πρυτανικό Συμβούλιο και από τη Γενική Συνέλευση των τμημάτων στο Διοικητικό Συμβούλιο. Τέλος, για τις μεταπτυχιακές σπουδές και την αδιαμφισβήτητη ανάγκη που υπάρχει για διεύρυνση, ποιοτική αναμόρφωση και ελεύθερη πρόσβαση για κάθε φοιτητή που επιθυμεί να εκπαιδευτεί σε μεταπτυχιακές εργασίες, το θέμα —εκτός από γενικές φιλολογικού τύπου φράσεις— αποσιωπάται, και το μόνο καινούργιο που προτείνεται είναι το ότι θα πρέπει και εδώ να καταβάλλονται διδάκτρα από τους φοιτητές.

Το πακέτο των προτάσεων θα αντιμετωπιστεί σίγουρα με πιο αποδοτικό τρόπο αν δρομολογηθεί μια άτυπη ή και τυπική συνεργασία ανάμεσα στους φοιτητές και το ΔΕΠ και αν υπάρξει μία κοινή κινητοποίηση

στα θέματα που θίγουν άμεσα ή έμμεσα και τις δυο πλευρές. Κάτι ανάλογο ανάμεσα στους φοιτητές και τους μαθητές, στην περίπτωση του πακέτου των προτάσεων Κοντογιαννόπουλου, είχε φέρει τελικά το ποθούμενο αποτέλεσμα, δηλαδή την απόσυρση των προτάσεων. Ας δούμε όμως και τις απόψεις του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού των Πανεπιστημίων που θίγεται περισσότερο άμεσα από τις προτάσεις του κ. Σουφλιά.

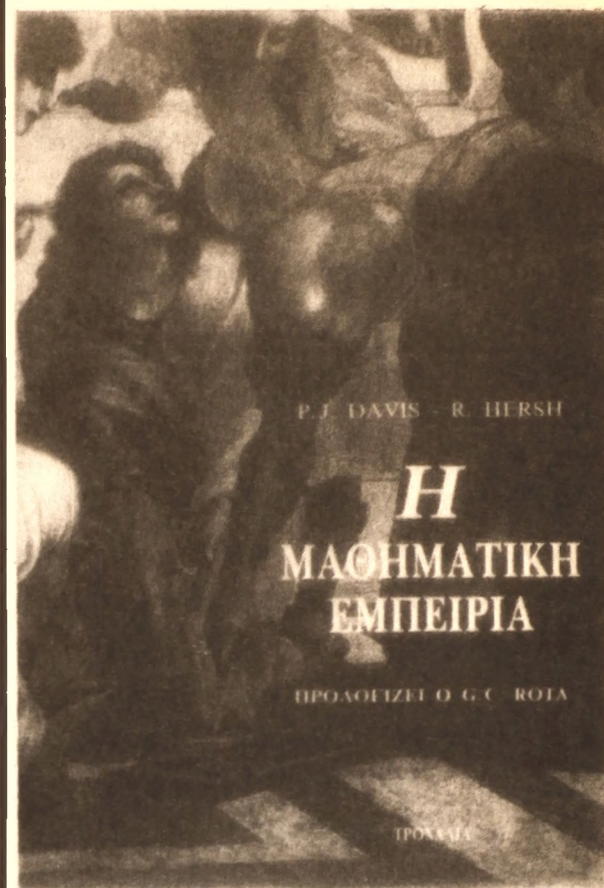
Το Πανεπιστήμιο σε κρίσιμες στιγμές

Το Ελληνικό Πανεπιστήμιο βρίσκεται, πραγματικά μπροστά στον 21ο αιώνα. Είτε το θέλουμε είτε όχι, είναι δεδομένο ότι οφείλει να καταστεί εφάμιλλο των ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων μέσα από το ανθρώπινο δυναμικό του, κατά κύριο λόγο, αλλά και μέσα από την επιστημονική του έκφραση και την τεχνολογική του πρόοδο. Με ποιο τρόπο θα επιτευχθεί αυτή η αναβάθμιση, πώς θα πάρει τη θέση του ζωντανού πυρήνα νέων ιδεών για μια κοινωνία που οφείλει να προχωρεί μπροστά, έχοντας την ευαισθησία να διατηρεί από το ακαδημαϊκό της παρελθόν μόνο αυτά τα ζωντανά και διαχρονικά στοιχεία που την οδηγούν σε εξέλιξη; Πώς θα ξεφύγουμε από τις στείρες, κομματικές, αντιπολιτευτικές αντιδράσεις και πώς θα περάσουμε σε έναν καρποφόρο διάλογο που θα ανταποκρίνεται σε ένα μοντέλο για ένα Πανεπιστήμιο που θα έχει την ουσιαστική θέση του στο μέλλον που έρχεται; Οι φοιτητές αλλά και το καθηγητικό προσωπικό έχουν αναμφισβήτητη μεγάλη ευθύνη για την επιτυχία ή έστω το πλησίασμα αυτού του προτύπου, που στάθηκε τροφοδότης τόσων γενιών.

Από τα 6.000 περίπου μέλη του ΔΕΠ, οι κατώτερες βαθμίδες, δηλαδή οι επίκουροι και οι λέκτορες καθηγητές που αποτελούν το 65% περίπου των διδασκόντων στα πανεπιστήμια, χαρακτηρίζονται ως το πλέον ενεργητικό και δραστήριο τμήμα των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και είναι αυτοί οι οποίοι επηρεάζονται άμεσα από τα μέτρα του πακέτου του κ. Σουφλιά.

Ο κ. Θέμης Μπόκαρης λέκτορας στο Χημικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων δήλωσε για το θέμα: «Τα ανασυρόμενα επιχειρήματα του κ. Σουφλιά περί αυτοδιοίκησης των πανεπιστημίων, ανανέωσης του προσωπικού και εκσυγχρονισμού των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, απλά συσκοτίζουν το πρόβλημα καθ' ότι η αυτο-

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ P. J. DAVIS - R. HERSH Η ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

• «... μέχρι σήμερα δεν έχει γραφτεί κανένα βιβλίο σαν αυτό».

NEW YORKER

• «...ένα βιβλίο που έγινε αμέσως κλασικό και πρέπει να διαβαστεί από όλους όσοι ενδιαφέρονται για το μέλλον του ανθρώπινου γένους».

NEW SCIENTIST

• «Τι ήταν αυτό που μας αναστάτωσε στο Gödel, Escher, Bach; Το θαυμάσιο αυτό βιβλίο ανήκει στην ίδια διεπιστημονική παράδοση... υποθέτω ότι το βιβλίο τούτο θα κυκλοφορεί για πάρα πολύ χρόνο».

BOSTON GLOBE

• «Ένα εξαιρετικό και κυρίως μοναδικό βιβλίο. Πιστεύω πως θα έχει την επιτυχία που του αξίζει».

R. PENROSE, THE TIMES

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ τροχαλία ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ
Γρυβαίων 5 (πάρκοδος Σκουφά 64)
106 80 - Αθήνα, τηλ.: 3646426, fax: 3621932

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ ΤΟ 3ο ΤΕΥΧΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κ.Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ, *Ο ψευδόμενος*, Σ. ΡΑ-
ΡΑΖΟΓΛΟΥ, «*Démotique*»: *Δημοτική*
(γλώσσα) *ει* *Δημοτικά* (τραγούδια),
Γ.Π. ΣΑΒΒΙΔΗΣ, *Στοιχειώδεις πίνακες*
για την μελέτη *Φαναριωτών ποιητών*
και *στιχουργών*, ΓΕΩΡΓΙΑ ΤΡΙΑΝΤΑ-
ΦΥΛΛΙΔΗ, *Ποιήματα ποιητικής του*
19ου αιώνα, ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΑΠΑΛΕΟ-
ΝΤΙΟΥ & ΧΡΙΣΤΟΣ ΧΑΤΖΗΑΘΑΝΑΣΙΟΥ,
Κυπριακές λογοτεχνικές μεταφράσεις
(1880-1925), ΠΑΝ. ΜΟΥΛΛΑΣ, *Ο Κο-*
ραής και ο αυτοσχέδιος κριτικός στο-
χασμός του, ΓΙΩΡΓΟΣ Γ. ΑΛΙΣΑΝΔΡΑ-
ΤΟΣ, *Αρχειακά σύμμεικτα για τον Βα-*
λαωρίτη, ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ,
Τίτλοι και πρώτοι στίχοι κοσμικών
τραγουδιών και ποιημάτων του Αλέ-
ξανδρου Παπαδιαμάντη, ΜΙΧΑΛΗΣ
ΠΙΕΡΗΣ, *Κ.Π. Καβάφη [Σημειώματα*
για τα τελευταία χρόνια και την αρρώ-
στια της Χαρίκλειας Καβάφη] (1899),
ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ ΓΑΡΑΝΤΟΥΔΗΣ & ANNA
ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΗ, *Εργογραφία Γεράσι-*
μου Σπαταλά, ΕΛΛΗ ΦΙΛΟΚΥΠΡΟΥ, *Ι-*
στορία δύο κόσμων στους Γυρισμούς
και στον *Πιερότο του Ρώμου Φιλύρα*,
ELENI YANNAKAKIS, *The Solo of*
Madness, Για τη στιχουργία του Σικε-
λιανού, Για τα ζεύγη στίχων στον Κα-
βάφη.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Μαυρομιχάλη 9, Αθήνα
Τηλ.: 363 99 62 – 360 77 44

διοίκηση, αν και συνταγματικά κατοχυ-
ρωμένη, καταργείται στην πράξη. Επίσης
για ποια ανανέωση του προσωπικού μιλά-
με όταν αυτή γίνεται από τους καθηγητές
Α' βαθμίδας που είναι σε μεγάλο ποσοστό
ερευνητικά και εκπαιδευτικά ανενεργοί;
Και μάλιστα όταν είναι αποκλειστικά υ-
πεύθυνοι των μεταπτυχιακών σπουδών». Ο
ίδιος θεωρεί ότι το συνολικό πακέτο των
προτάσεων έχει σαν προσανατολισμό το τε-
χνοκρατικό πανεπιστήμιο, ένα πανεπιστή-
μιο στο οποίο δεν θα χωρούν φιλελεύθερες
αντιλήψεις περί ελεύθερης ανάπτυξης της
προσωπικότητας του ατόμου, αλλά θα είναι
άμεσα συνδεδεμένο με την παραγωγή και,
κατά συνέπεια, με τις κάθε φορά επιβαλλό-
μενες ανάγκες της οικονομικής αγοράς και
του καταναλωτικού μοντέλου.

Με τις προτάσεις του υπουργού Παιδείας
πλήττονται καιρία οι νέοι επιστήμονες που
διαθέτουν χέφι για δουλειά και για έρευνα,
ενώ ενισχύονται επικίνδυνα οι αρμοδιότητες
των καθηγητών Α' βαθμίδας. Καθορίζεται
αυξημένη συμμετοχή των πρωτοβάθμιων
καθηγητών στα εκλεκτορικά σώματα αλλά
και στις εξεταστικές επιτροπές των διδακτο-
ρικών διατριβών, ενώ είναι δεδομένο το ότι
συχνά απέχουν από το γνωστικό αντικείμε-
νο των διδακτορικών θεμάτων. Πού θα οδη-
γήσει αυτός ο αποκλεισμός των επικούρων
και των λεκτόρων που ουσιαστικά υποβαθ-
μίζει την πανεπιστημιακή κοινότητα και ι-
διαίτερα τους διδάσκοντες των κατωτέρων
βαθμίδων; Μήπως στον τερματισμό των ή-
δη ισχνών ερευνητικών προγραμμάτων και
στην κατάργηση κάθε ζωντανής εργασίας
μέσα στους πανεπιστημιακούς χώρους;

Ο κ. Μιχάλης Σπουρδαλάκης επί-
κουρος καθηγητής στο Πολιτικό Τμήμα της
Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, μάς
έδωσε τη δική του γνώμη για τις προτάσεις,
που, κατά την άποψή του, αποτελούν ουσια-
στικά ένα νομοσχέδιο έτοιμο προς κατάθεση
στη Βουλή, χωρίς βέβαια να έχουν ληφθεί
υπόψη στη στοιχειοθέτησή του, οι θέσεις κα-
νενός άλλου εκτός από τους παράγοντες του
υπουργείου Παιδείας. «Οι προτάσεις έχουν
μια βασική φιλοσοφία που καθορίζεται
πρώτα απ' όλα από το γεγονός της κατά-
θεσής τους προς συζήτηση μέσα σε καλο-
καιρινή περίοδο. Εκφράζουν μία σαφή αν-
τίθεση στο *status quo* του Πανεπιστημίου
και πάσχουν από πολλά αρνητικά σημεία,
ενώ τα ελάχιστα θετικά δεν εξειδικεύονται
αλλά απλώς παραμένουν σε γενικόλογες
θεωρητικές τοποθετήσεις. Δεν θίγεται το
θέμα της ακαδημαϊκής αυτοτέλειας, συνε-
χίζεται η χορήγηση ενός και μόνο συγ-

γράμματος, δεν λύνεται το θέμα των αιώ-
νιων φοιτητών αλλά απλώς μετατίθεται
από το 4ο στο 2ο έτος των σπουδών. Ακό-
μα κάτι πολύ σημαντικό είναι ότι γίνεται
προσπάθεια να καθιερωθεί μια δημοσιού-
παλληλική νοοτροπία ενώ παράλληλα υ-
ποβαθμίζεται και προσβάλλεται η μερίδα
των επικούρων και λεκτόρων καθηγητών,
που, αν και είναι οι μόνοι που γνωρίζουν,
παρ' όλα αυτά θα πάνουν να έχουν το βά-
ρος της έρευνας».

Τι πρέπει να γίνει; Ο κ. Μπόκαρης
προτείνει: «Αύξηση φοιτητών, δωρεάν
συγγράμματα, δωρεάν σίτιση, συμμετοχή
όλων των φορέων στην οργάνωση της πα-
νεπιστημιακής ζωής, ανάδειξη αυτοδια-
χειριστικών μορφών σε επίπεδο διδασκα-
λίας (ταυτόχρονη διδασκαλία διδασκόν-
των και φοιτητών) αλλά και σε επίπεδο
ψυχαγωγίας και πολιτισμού, μαζική πρό-
σβαση στα μεταπτυχιακά, εξέλιξη του προ-
σωπικού με επιστημονικά κριτήρια. Επί-
σης κατοχύρωση, στην πράξη, της αυτο-
διοίκησης των πανεπιστημίων και επιλογή
όσον αφορά τις ανάγκες του βοηθητικού
και διοικητικού προσωπικού». Από τη με-
ριά του ο κ. Σπουρδαλάκης επιστημαίνει
σχετικά με το θέμα: «Δημιουργία βιβλιο-
θηκών σε όλα τα πανεπιστήμια, υλικοτε-
χνική υποδομή ανθρώπινη, και για τους
φοιτητές και για τους καθηγητές, αναβάθ-
μιση των μεταπτυχιακών σπουδών και α-
ποκλειστική απασχόληση των διδασκόν-
των αλλά με αντίστοιχες μισθολογικές α-
μοιβές που να αξίζουν για τη δουλειά που
κάνουν κάθε μέρα οι καθηγητές. Θα πω
χαρακτηριστικά ότι ένας πρωτοδιοριζόμε-
νος λέκτορας αμοιβεται με το ποσό των
143.000 δρχ. μηνιαία, συν επίδομα γά-
μου. Ας σκεφθούμε ότι δεν μιλάμε για α-
πόφοιτους λυκείου που πιάνουν την πρώ-
τη τους δουλειά, αλλά για ανθρώπους που
έχουν ξοδέψει τουλάχιστον 10 χρόνια σε
σπουδές και είναι ηλικίας σίγουρα άνω
των 30 ετών».

Αντί επιλόγου δανειζόμαστε μια φράση
από το σχετικό σχόλιο του Δ.Ν. Μαρωνί-
τη (ΒΗΜΑ 21 Ιουνίου 1992): «Αντίλογος
στον Διάλογο του κ. Σουφλιά για την Α-
νώτατη Παιδεία πρέπει να υπάρξει, με τη-
ρηση όμως κάποιων απαράβατων κανό-
νων, όπως είναι: η περιγραφική ακρίβεια,
η πραγματολογική και λογική τεκμηρίω-
ση, η συνεπής αντιπρόταση στην καταδι-
καστέα πρόταση». Ας φανούμε όλοι συνε-
πείς στην παλιά κινεζική (;) παροιμία που
λέει ότι η σκέψη πρέπει να προηγείται της
πράξης και ποτέ το αντίθετο. [

Ν Ε Α Β Ι Β Λ Ι Α 1 9 9 2

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ - ΠΟΙΗΣΗ

Π Ε Ζ Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

Γιώργος Αριστινός
Η Κατάβαση (Αφήγημα)

Χριστίνα Γιατζόγλου
Ο μικρός Κλαύδιος (Αφήγημα)

Βασίλης Γκουρογιάννης
Το ασημόχορτο ανδίζει (Μυθιστόρημα)

Απόστολος Λοξιάδης
Οδηγός μαγειρικής (Μυθιστόρημα)

Γιώργος Λεονάρδος
Το κόκκινο σαλόνι της γιαγιάς
(Μυθιστόρημα)

Πρόδρομος Μάρκογλου
Σταθερή απώλεια (Διηγήματα)

Παύλος Μάτεσις
Υλη δάσους (Διηγήματα)

Βασίλης Μπούτος
Γυναίκες στα πάρκα (Διηγήματα)

Δημήτρης Νόλλας
Ο τύμβος κοντά στη θάλασσα
(Μυθιστόρημα)

Μαρλένα Πολιτοπούλου
Ο ήχος της σαύρας (Αφήγημα)

Δημήτρης Ποταμιάνος
Χωρικά ύδατα (Μυθιστόρημα)

Τάσος Ρούσος
Η Αγγελόπετρα (Νουβέλα)

Γιώργος Σκαρπαδώνης

Η Στενωπός των Υφασμάτων (Διηγήματα)
Μάτι φώσφορο, κουμάντο γερό (Διηγήματα)

Αντώνης Σουρούνης
Υπ' όγιν της Λίτσας

Κρίστη Στασινοπούλου
Επτά φορές στην Αμοργό (Διηγήματα)

Περικλής Σφυρίδης
Χαράμι (Διηγήματα)

Διονύσης Χαριτόπουλος
Από εδώ πέρασε ο Κιλρόι

Α.Κ. Χριστοδούλου
Το αγκάδι ή Ο Παντελής Βλαστός (Νουβέλα)

Π Ο Ι Η Σ Η

Σωκράτης Κ. Ζερβός
Το κρίνο του τρόμου

Αντρέας Καραντώνης
Δεκατετράσιχα

Αθηνά Παπαδάκη
Λέαινα της βιτρίνας

Γ.Δ. Σιδερής
Το χαμαί

Γιάννης Τζανετάκης
Με φώτα ερήμου

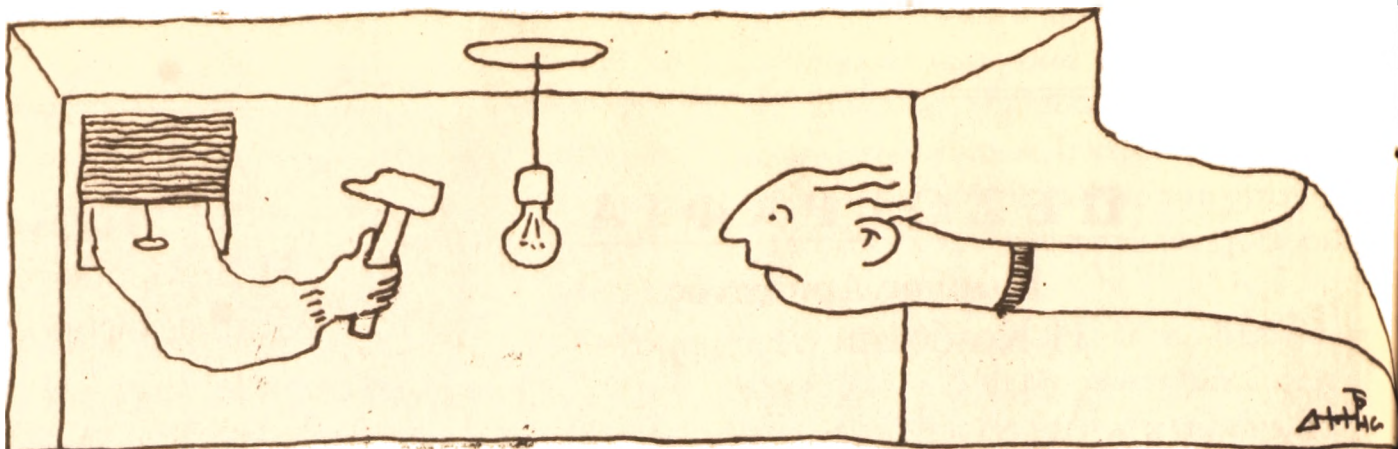
Θανάσης Χατζόπουλος
Από καταβολής δρόσου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Η σύγχρονη εκδοτική παρουσία στα ελληνικά γράμματα

Αιδώς Αργείοι

του Γιώργου Παπαδημητρίου
Καθηγητή Πανεπιστημίου

1. Η συντριπτική πλειονότητα του λαού δέχτηκε ως πλήγμα εν αιθρία τη συμφωνία της κυβέρνησης και του Κωνσταντίνου Γλύξμπουργκ. Η συμφωνία είναι όχι μόνο πολιτικά αλλά και ιστορικά προκλητική. Είναι συνεπώς απόλυτα δικαιολογημένες οι έντονες και οφείες αντιδράσεις που προκάλεσε.

2. Υποστηρίχθηκε σωστά (βλ. το κύριο άρθρο της Καθημερινής της 7ης Ιουνίου 1992) ότι, μεταξύ των άλλων, η συμφωνία είναι **αντισυνταγματική**. Συγκεκριμένα, παραβιάζει τόσο τη γενική αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 Συντ.) όσο και την ειδική αρχή της φορολογικής ισότητας (άρθρο 4 παρ. 5 Συντ.). Εξάλλου, στο πλαίσιο μιας ευνομούμενης δημοκρατικής πολιτείας είναι αδιανόητη η ψήφιση ενός σκανδαλώδους ατομικού νόμου. Είναι όμως μόνο για τους λόγους αυτούς αντισυνταγματική η κυβερνητική πρωτοβουλία; Μήπως παραβιάζει και άλλες αρχές και διατάξεις, και μάλιστα θεμελιώδεις, του ισχύοντος Συντάγματος;

3. Στο κείμενο της συμφωνίας ο ένας των συμβαλλομένων —ο έτερος είναι το ελληνικό δημόσιο!— αποκαλείται «τέως Βασιλεύς των Ελλήνων Κωνσταντίνος» ή απλώς «τέως Βασιλεύς Κωνσταντίνος». Και στις δυο περιπτώσεις, η επιλεγόμενη ονομασία του είναι πολιτικά απαράδεκτη και συνιστά ασέβεια προς την ετυμηγορία του λαού που εκφράστηκε με το δημοψήφισμα της 8ης Δεκεμβρίου 1974. Είναι όμως και αντισυνταγματική ως αντίθετη προς το άρθρο 4 παρ. 7 Συντ. Όπως είναι γνωστό, η διάταξη αυτή —που, ας σημειωθεί, είναι **μη αναθεωρήσιμη**— απαγορεύει όχι μόνο την απονομή αλλά και «την αναγνώριση τίτλων ευγενείας ή διακρίσεων σε Έλληνες πολίτες. Εφόσον λοιπόν ο Κωνσταντίνος Γλύξμπουργκ θεωρηθεί Έλληνας, δεν επιτρέπεται να αποκαλείται «τέως Βασιλεύς Κωνσταντίνος» και, πολύ περισσότερο, «τέως Βασιλεύς των Ελλήνων Κωνσταντίνος».

4. Ίσως διερωτηθεί κανείς, μήπως η παραπάνω αντίληψη είναι στενόκαρδη και μικρόψυχη. Αποδέκτες του ερωτήματος δεν μπορεί όμως να είναι όσοι επιχειρούν να διερμηνεύσουν την ιστορικά οριστική ετυμηγορία του λαού για την τύχη της μοναρχίας και να θωρακίσουν ολόπλευρα τις συνέπειές της. Αποδέκτης είναι μόνον η κυβέρνηση με την ανιστόρητη πρωτοβουλία της.

Οι εναλλακτικές ονομασίες που χρησιμοποιούνται στη συμφωνία είναι άλλωστε αντίθετες και προς το άρθρο 1 παρ. 1 Συντ., που καθορίζει το πολίτευμα της Ελλάδας ως **Προεδρευόμενη Δημοκρατία**, καθώς επίσης και προς το άρθρο 110 παρ. 1 Συντ., που εξαιρεί από την αναθεωρητική διαδικασία τη μορφή του πολιτεύματος. Εάν η κυβέρνηση ήθελε να αναδιπλωθεί στο σημείο αυτό, ο Κωνσταντίνος Γλύξμπουργκ δεν θα δεχόταν ασφαλώς να συμβληθεί μαζί της. Αυτό όμως είναι αποκλειστικά ζήτημα δικό του, ίσως δε και ορισμένων «συνταγματικά ασελγούντων» μελών της κυβέρνησης.

5. Με την επίκληση του προεδρευόμενου χαρακτήρα του πολιτεύματος εγγίζουμε την καρδιά του προβλήματος. Εγγίζουμε κρίσιμες πτυχές του που δεν είναι ίσως ορατές δια γυμνού οφθαλμού. Με το δημοψήφισμα του 1974 διαμορφώθηκε αμετάκλητα μια καθοριστική επιλογή στην πορεία προς την εγκαθίδρυση του δημοκρατικού πολιτεύματος: η **καθιέρωση (αβασίλευτης) δημοκρατίας**. Η επιλογή αυτή ενσωματώθηκε έπειτα στα άρθρα 1 παρ. 1 και 110 παρ. 1 του Συντάγματος.

Με την ετυμηγορία του λαού εξοβελίζονταν μια για πάντα από την πολιτειακή ζωή μας ένας επιζήμιος και ζημιογόνος θεσμός που τόσο ακριβά είχε πληρώσει ο τόπος. Εξέφραζε όμως παράλληλα ο λαός τη σταθερή θέλησή του, να παταχθεί στη γέννησή της κάθε προσπάθεια που θα δημιουργούσε τυχόν ερείσματα για την επαναφορά του μοναρχικού θεσμού. Με αυτές ακριβώς τις σκέψεις τίθεται το ερώτημα: Η περιβόητη συμφωνία περιλαμβάνει **ψηφίδες και θύλακες** που θα μπορούσαν μελλοντικά να αξιοποιηθούν **επιτηδείως** προς την κατεύθυνση αυτή; Στο ερώτημα προσήκει ασφαλώς καταφατική απάντηση. Ας δούμε γιατί.

6. Η συμφωνία αναγνωρίζει στον Κωνσταντίνο την κυριότητα ενός σημαντικού μέρους του δασοκτήματος του Τατοΐου και της έπαυλής του. Έτσι, αποκτά υλική βάση με δυνατότητα παραμονής του στη χώρα, μάλιστα με τη συναίνεση σήμερα της κυβέρνη-

σης και αύριο της Βουλής! Υπό τις ίδιες όμως ακριβώς προϋποθέσεις, αποκτά υλική βάση και στην Κέρκυρα με την αναγνώριση της κυριότητας του θερινού ανακτόρου του *Mon Repos*. Εξοργιστικό είναι ακόμη ότι του παρέχεται η ευχέρεια να αναπτύξει «φιλανθρωπική δραστηριότητα» και να επιδείξει «υψηλά αισθήματα κοινωνικής αλληλεγγύης». Για τους σκοπούς αυτούς αφ' ενός δωρίζει 400 στρέμματα του κτήματος Τατοΐου σε ίδρυμα και αφ' ετέρου συστήνεται ίδρυμα με την ονομασία «Εθνικός Δρυμός» το οποίο προικοδοτείται με μεγάλη έκταση του κτήματος. Το τελευταίο θα διοικείται μάλιστα από επταμελές συμβούλιο απαρτιζόμενο από πρόσωπα της απόλυτης εμπιστοσύνης του Κωνσταντίνου. Τέλος, του αναγνωρίζεται και η κυριότητα του κτήματος στο Πολυδένδρι, χωρίς να προσδιορίζονται οι τρόποι αξιοποίησής του.

7. Μετά την υπόμνηση και των άλλων βασικών, πλην των φορολογικών, στοιχείων της ανιστόρητης συμφωνίας διερωτάται εύλογα ο απλός πολίτης: είναι τόσο αφελείς ή είναι τόσο πονηροί οι κυβερνούντες; Στο ερώτημα οφείλουν φυσικά να απαντήσουν οι ίδιοι. Εμείς περιοριζόμαστε να αναδείξουμε τις αδιαφανείς πτυχές της που είναι ολοφάνερα **ασυμβίβαστες με τον προεδρευόμενο χαρακτήρα του δημοκρατικού πολιτεύματός μας** και παραβιάζουν ευθέως τα άρθρα 1 παρ. 1 και 110 παρ. 1 του Συντάγματος.

8. Δεν υπάρχει νομίζω αμφιβολία ότι με τις επιμέρους ρυθμίσεις της συμφωνίας που σκιαγραφήθηκε συγκροτούνται **επιτηδείως οι υλικές και θεσμικές προϋποθέσεις για την επαναδραστηριοποίηση του Κωνσταντίνου και των ελάχιστων αμετανόητων οπαδών του**. Αυτήν όμως ακριβώς θέλησε να αποτρέψει σε κάθε περίπτωση ο λαός στην ετυμηγορία της 8ης Δεκεμβρίου 1974. Η βούλησή του εγχαράχθηκε ανεξίτηλα στο Σύνταγμά μας. Την αλήθεια αυτή πρέπει να συνειδητοποιήσουν επιτέλους οι επιλήσμονες κυβερνήτες μας. Διαφορετικά έχουμε κάθε λόγο να αναφωνήσουμε πολιτικά και **συνταγματικά: Αιδώς Αργείοι!**

ΗΛΙΟΧΩΡΟΙ

 **FOUR SEASONS
SUNROOMS**

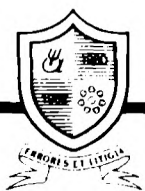
ΟΙ ΜΟΝΟΙ ΜΕ ΤΟΝ «ΜΑΓΙΚΟ» ΚΑΘΡΕΦΤΗ ΘΕΡΜΟΤΗΤΑΣ™

ο οποίος:

- Απορροφά την υπεριώδη ακτινοβολία
- Το καλοκαίρι αντανακλά τη ΘΕΡΜΙΚΗ ακτινοβολία του ήλιου
- Το χειμώνα δεν αφήνει να διαφύγει η εσωτερική θερμότητα του σπιτιού
- Ενισχύει την ηχομόνωση κατά 3 τουλάχιστον ντεσιμπέλ

ΤΕΧΝΗ α.τ.ε. — ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΔΟΜΙΚΑ ΥΛΙΚΑ
ΓΙΑΝΝΕΝΑ, Ν. Ζέρβα 39 (στοά), τηλ.: (0651)31-9-32, fax: 309-70

**ΑΝΟΙΚΤΟ ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΜΑΔΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΑΘΗΝΩΝ**

Τακτικό Μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ινστιτούτων Ομαδικής Ανάλυσης (EGATIN)

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΕΤΗΣΙΑ ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

- Ομαδικής Ψυχοθεραπείας
- Δυναμικής της Οικογένειας
- Κοινωνικής Ψυχιατρικής
- Δυναμικής Ψυχιατρικής
- Ψυχολογικών Αξιολογήσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΙΣ

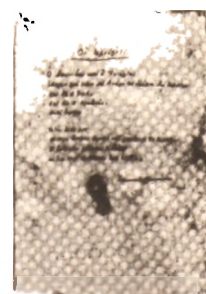
- ΟΜΑΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΘΕΡΑΠΕΙΑ & ΨΥΧΟΔΡΑΜΑ
- ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ
- ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

• ΣΥΜΠΟΣΙΑ • ΣΥΝΕΔΡΙΑ • ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ • ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ • ΕΠΟΠΤΕΙΕΣ

Σ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΗ 1 & ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ, 114 72 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ: 644.7533 - 643.5980 - 644.5140

ΑΝΔΡΕΑ ΖΑΡΜΠΑΛΑ

101 ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΓΙΑ ΜΙΑ ΧΟΥΦΤΑ ΤΟΠΟ
1970-1991

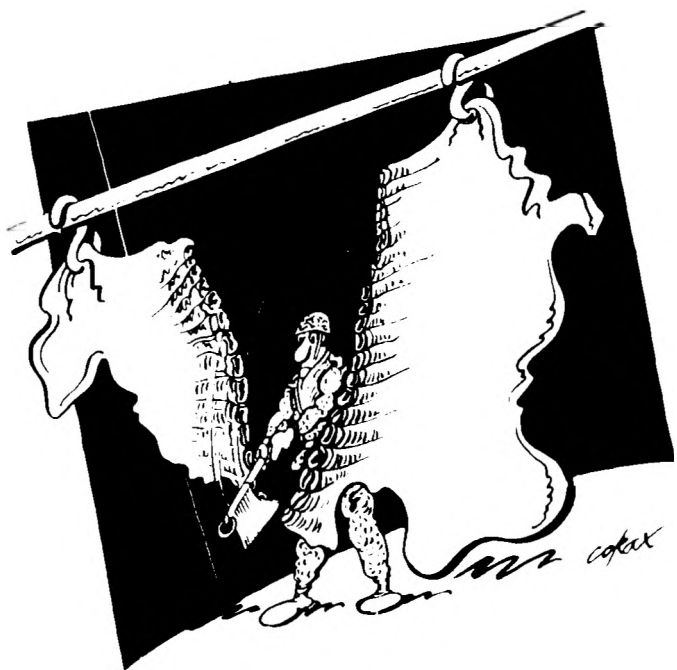

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

Η ποίηση του Ανδρέα Ζαρμπαλά είναι η ευαίσθητη νέα φωνή στα ελληνικά γράμματα. Στη Βόρειο Ήπειρο, σε ένα κλίμα καταπίεσης και βαρβαρότητας, η ελληνική γλώσσα κατόρθωσε να επιβιώσει και να δημιουργήσει.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΖΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ: 3645133 FAX: 3607878

Η ευρωπαϊκή υπεροψία και ο βαλκανικός εθνικισμός

Η κατάσταση στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη με την ανακύκλωση των εχθροπραξιών και την τυπική κήρυξη κατάστασης πολέμου από το προεδρείο της χώρας με αναφορά ως επιτιθεμένων της Σερβίας, του Μαυροβουνίου, των Σέρβων της Βοσνίας και του γιουγκοσλαβικού στρατού, γίνεται από προχθές όλο και σοβαρότερη. Δεν είναι γνωστή η αντίδραση της ευρωπαϊκής κοινότητας την ώρα που γράφονται οι γραμμές αυτές. Αλλά η εντύπωση που μας έμεινε, έναν μήνα πριν όταν βρισκόμασταν στην περιοχή, ήταν αυτή που σήμερα πια φαίνεται ακόμα καθαρότερα: Οι εξελίξεις δεν οδηγούν σε μια ειρήνευση αλλά σε μια επιδείνωση. Η Ευρώπη αγνοεί ή εθελοτυφλεί, και η χώρα μας, που θα μπορούσε —και έπρεπε— να παίξει έναν ουσιαστικά κατευναστικό ρόλο για το καλό της ειρήνης και των πολυπαθών λαών τής πάλαι ποτέ Γιουγκοσλαβίας, είναι εγκλωβισμένη σε άλλες ιστορίες και περιπέτειες. Βρισκόμαστε στα Βαλκάνια...

Είχε προχωρήσει την αφήγησή του ο Σέρβος καθηγητής του Πανεπιστημίου του Σεράγεβο κ. Έχμετσιτς όταν του παρατήρησα ότι, παρά το σεβασμό που έχω στην εγκυρότητα των αναλύσεών του, αναρωτιέμαι μήπως στα λεγόμενά του υπάρχει κάποιο ίχνος σερβικού εθνικισμού.

«Ισως, κύριέ μου», μου απάντησε. «Αλλά μπορείτε να φανταστείτε ότι επί είκοσι πέντε χρόνια ήμουν υποχρεωμένος σε "επιστημονικό διάλογο" με μουσουλμάνους ιστορικούς»;

Η αποστροφή του καθηγητή Έχμετσιτς εκείνο το σούρουπο στη «Βίλλα της Βοσνίας» —μια θαυμάσια βίλλα μέσα στο πάρκο του Βελιγραδίου που στέγαζε πάντα τους παρεπιδημούντες κυβερνητικούς τής τέως Βοσνίας - Ερζεγοβίνης —ήταν πιο διαφωτιστική για όσα παρακολουθούσα στη Σερβία παρά τα πολλά των συζητήσεων και των αναγνώσεων.

Το πρόβλημα της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης είναι εκείνο που εικονογραφεί περισσότερο από άλλα τις διαπλοκές στην παλιά Γιουγκοσλαβία. «Όλοι οι μουσουλμάνοι, παρά τις μεγάλες τους πολιτικές διαφορές, συγχωνεύτηκαν στο κόμμα του φουνταμεντα-

λιστίνης και αυτά: με ιερουργίες και την παρουσία του Ντράσκοβιτς στήθηκε το άγαλμα του αρχηγού των Τσέτνικ Μιχαήλοβιτς τον οποίο είχε εκτελέσει μετά την κατοχή ο Τίτο. Στο μεταξύ άρχισε να αποκαθλώνεται ο στρατάρχης Τίτο από τους αδριάντες του...

λιστή Ιζεμπέγκοβιτς. Γιατί, εκτός από το κόμμα των Βοσνίων Μουσουλμάνων, ακόμα και οι Μουσουλμάνοι κομμουνιστές

υποχρεώθηκαν και έσπασαν τη συμμαχία με τους αλλοεθνείς κομμουνιστές και ενσωματώθηκαν και αυτοί στο κόμμα του

Αριστερά τμήμα από μεγάλο πίνακα που βρίσκεται στο Πατριαρχείο Βελιγραδίου και εικονογραφεί τη σχέση της σερβικής εκκλησίας με τους εθνικούς αγώνες των Σέρβων. Δεξιά, ένα σκίτσο - παραλλαγή που δημοσιεύτηκε σε περιοδικό της αντιπολίτευσης σαρκάζει τον Μιλόσεβιτς, ως ηγέτη του σερβικού εθνικισμού.

ζεμπέκοβιτς».

Η συζήτηση με έναν μελετητή της ιστορίας της Γιουγκοσλαβίας είναι ίσως περισσότερο διαφωτιστική από τις συνεντεύξεις και τις συζητήσεις με πολιτικούς. Οι πολιτικοί, υποκείμενα και οι ίδιοι της ιστορίας, δύσκολα παίρνουν τις αποστάσεις από τα διαδραματιζόμενα.

«Μα τι πάθατε, γιατί ο Μητσοτάκης στηρίζει τον Μιλόσεβιτς; Γιατί πήρατε αυτή τη θέση στο γιουγκοσλαβικό δράμα;» Αυτό μου είπε με φωναχτό παράπονο η φίλη από παλιά Βέσνα Πέσιτς, πρόεδρος τώρα του Μεταρρυθμιστικού Κόμματος. Και όταν την επομένη ρώτησα τον Ντράσκοβλιουμπ Μιτσούνοβιτς, πρόεδρο του Δημοκρατικού Κόμματος, για το πώς βλέπει αυτός «τη στήριξη Μιλόσεβιτς από τον Μητσοτάκη», ο σφοδρός πολέμιος του Μιλόσεβιτς απάντησε: «Πολύ καλά έκανε. Στο πρόσωπο του Μιλόσεβιτς στηρίζει το σερβικό λαό». Τέτοιες διαφορές απόψεων, που με πολλή ένταση υποστηρίζονται από κάθε μεριά, σε κάνουν στο τέλος να φεύγεις αρκετά μπερδεμένος. Γι' αυτό και η ιστορία του σερβικού έθνους είναι ο πιο φρόνιμος και σοφός σύμβουλος.

Οι πολιτικές δυνάμεις στη Σερβία

Η καθημερινή ζωή στο Βελιγράδι δεν έχει αλλάξει πολύ με την επιβολή του εμπάργκο. Αν πραγματικά είχαν στο μυαλό τους τη «διάλυση της Σερβίας» με την επιβολή του εμπάργκο, τότε στον ΟΗΕ πρέπει να έκαναν ένα μεγάλο λάθος. Δεν είναι μόνον ότι η χώρα έχει αρκετή επάρκεια σε τρόφιμα και ότι εφέτος θα έχει καλή σοδειά. Δεν είναι ότι ποτέ δεν πείνασε η Σερβία —ούτε

και στον πόλεμο— αλλά ότι κυρίως αφυπνίστηκε το πείσμα και ο πατριωτισμός των Σέρβων που ξαφνικά συσπειρώθηκαν. Και ως είναι ο ηγέτης της χώρας ένα πολύ αμφισβητούμενο πρόσωπο: ο Σλομπόνταν Μιλόσεβιτς, αυταρχικός, κομμουνιστής κ.λπ. κ.λπ. Όμως πολλοί Σέρβοι εξακολουθούν και σήμερα να τον θεωρούν ως τον μαχητή για τη σερβική εθνική υπόθεση. Δεξιά του, ο 38χρονος υπερεθνικιστής Βόισλαβ Σέσελι, κάνει τον Μιλόσεβιτς να φαντάζει άγγελος μετριοπαθείας. Μια σειρά από άλλα κόμματα δεν μπόρεσαν να αρθρώσουν ένα πειστικό αντιπολιτευτικό λόγο. Κορυφαία η περίπτωση του Βουκ Ντράσκοβιτς λ.χ., τον οποίον είχαμε την ευκαιρία να ακούσουμε σε μια πολύωρη συνέντευξη προς τους δημοσιογράφους τρεις μέρες μετά τις εκλογές και κατά την οποία προσπάθησε, με ένα νεφελώδη και περί τα πάντα αναφερόμενο λόγο —λόγο ποιητικό—, να αναδείξει το δικό του πολιτικό πρόσωπο και να αντιπαρατεθεί στον Μιλόσεβιτς. Η ώρα περνούσε και, σιγά - σιγά, οι ακροατές λιγόστευαν. Ο Ντράσκοβιτς επέμενε να μιλά σε τόνο υπερεθνικό και ευρωπαϊκό συγχρόνως. Μια γλώσσα που είναι βέβαια μπερδεμένη και ασαφής.

Η σημερινή Σερβία έχει ένα πλήθος κομμάτων και ένα πρόσωπο σπασμένο. Και είναι εξαιρετικά δύσκολο να προσπαθήσεις να αναστηλώσεις την εικόνα του πολιτικού σκηνικού μιας χώρας της οποίας οι αναφορές στο ιστορικό παρελθόν —απώτερο και πιο πρόσφατο— είναι πολύπλοκες. Όμως θα διακινδύνευε κανείς να κάνει μερικές ταξινομήσεις που, παρά τις απλουστεύσεις, δίνουν τη διάταξη των μετώπων:

α. Ο Σλομπόνταν Μιλόσεβιτς είναι ο μεταμορφωθείς κομμουνιστής που με πολλούς άλλους Σέρβους εθνικιστές πιστεύει ότι μόνοι τους και χωρίς τους Αμερικανούς, οι Σέρβοι θα καταφέρουν να οργανώσουν τη χώρα. Είναι ένας σημερινός Βαλκάνιος ντεγκωλιστής.

β. Δεξιά του βρίσκεται ο ριζοσπάστης Σέσελι, κλασικός εθνικιστής που παλεύει για τη μεγάλη Σερβία και αντιπαρατίθεται στην Αμερική, τη Γερμανία, την Αυστρία και τους άλλους πολέμιους της χώρας. Οι ακραίες θέσεις του κάνουν πολλούς να τον χαρακτηρίζουν ως φασίζοντα.

γ. Ο Βουκ Ντράσκοβιτς και το Σερβικό Κίνημα Αναγέννησης πιστεύουν ότι οι Σέρβοι πρέπει να δεχτούν το πρότυπο των ΗΠΑ και της Ευρώπης. Είναι καθημερινός συνομιλητής του Αμερικανού πρέσβη Τσίμερμαν, και η μεγάλη ίσως ανορθοδοξία της σκέψης του είναι ότι θέλει να συναιρέσει την παλιά σερβική ορθοδοξία —με τις παραδόσεις, το βαλκανισμό κ.λπ.— με τον ευρωπαϊσμό. Ο Ντράσκοβιτς έχει φαίνεται αρχίσει να χάνει τη λαϊκή υποστήριξη και πάνω σε αυτό αναφέρονταν και οι περισσότερες ερωτήσεις των δημοσιογράφων στη συνέντευξη που παρακολουθήσαμε. Η αποχή του από τις εκλογές έκρυβε και την υστερόβουλη σκέψη ότι η συμμετοχή του θα έδειχνε την πτώση της δημοτικότητάς του. Γιατί στις εκλογές ο Σέσελι ήταν εκείνος που με τον καθάρο εθνικισμό του —πέρα των άλλων λόγων— είχε μια θεαματική άνοδο. Στο μέτωπο των «εκσυγχρονιστών», κοντά στον Ντράσκοβιτς τάσσεται και το Δημοκρατικό Κόμμα του Μιτσούνοβιτς. Σε άλλη σελίδα, καταχωρίζουμε τη συνέντευξη που μας πα-

ραχώρησε ο Ντράγκολιουμπ Μιτσούνοβιτς.

Πέρα από τις μεγάλες αυτές ομάδες υπάρχουν και πολλά άλλα μικρότερα κόμματα —της Αριστεράς κυρίως. Ένα τέτοιο κόμμα είναι το ανασυνταγμένο ΚΚ με ηγετικό στέλεχος τη γυναίκα του Μιλόσεβιτς και με πολλούς στρατηγούς και άλλους τιτουλάριους του παλιού καθεστώτος. Η σύσταση από την Μίριανα Μιλόσεβιτς αυ-

τού του κόμματος —της «Ένωσης Κομμουνιστών - Κίνημα για τη Γιουγκοσλαβία»— έγινε αιτία και νέων επιθέσεων κατά του συζύγου της. Άλλες ομάδες και μικρότερα κόμματα —πολλά δεν έχουν καν κοινοβουλευτική εκπροσώπηση— είναι ειρηνιστικά και παλεύουν να υψώσουν τη φωνή τους μέσα σε μια κοινωνία όπου ο εθνικισμός έχει ανέβει κατακόρυφα.

Ο σερβικός εθνικισμός

Πώς όμως αντιδρά η σερβική κοινωνία; Όσο και αν είναι παρακινδυνευμένο να απαντήσει κανείς μετά από μια σύντομη επίσκεψη, θα έλεγα ότι η σερβική κοινωνία είναι αυτή τη στιγμή συσπειρωμένη στον αγώνα για τα εθνικά θέματα και μεγάλο μέ-

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΜΙΤΣΟΥΝΟΒΙΤΣ:

«Δεν πρέπει εξαιτίας του Μιλόσεβιτς να μην ακούγεται

Στα γραφεία του Δημοκρατικού Κόμματος μας δέχθηκε ο πρόεδρος του Ντράγκολιουμπ Μιτσούνοβιτς. Φιλέλληνας και συνιδρυτής του Σερβοελληνικού Συνδέσμου, ο Μιτσούνοβιτς ήταν ηγετική φυσιογνωμία στην ομάδα Praxis —αν και σήμερα έχει κινηθεί αρκετά πιο δεξιά. Μας δήλωσε ότι το κόμμα του συνεργάζεται με τη ΝΔ, αλλά ότι γενικά επιθυμούν συνεργασία με κεντροδεξιά ή κεντροαριστερά κόμματα και ελπίζουν ότι στο μέλλον θα αναπτύξουν σχέσεις και με άλλες ελληνικές πολιτικές δυνάμεις. Αναγνωρίζει κι αυτός το γεγονός ότι υπάρχει μια απόσταση και ένα έλλειμμα στη γνώση των θεμάτων της μιας από την άλλη χώρα. «Δυστυχώς φταίμε όλοι γι' αυτό. Είχαμε δοκιμασμένους φίλους και το όπλο αυτό δεν το εκμεταλλευτήκαμε. Αλλά ελπίζω ότι θα πάνε καλύτερα τα πράγματα», μας είπε. Και συνέχισε:

«Η ελληνική κυβέρνηση από την αρχή της κρίσης στη Γιουγκοσλαβία πήρε θετική στάση και προσπάθησε, όσο της επιτρεπόταν μέσα στα πλαίσια της ΕΟΚ, και νομίζω ότι αν μπορούσε η Ελλάδα θα έκανε και περισσότερα. Είναι γεγονός ότι πήρε την πιο θετική θέση από όλες τις υπόλοιπες κυβερνήσεις των χωρών - μελών της ΕΟΚ. Και αυτό γιατί υπάρχει αυτή η αγάπη μεταξύ των δύο λαών, αλλά οπωσδήποτε, στην πολιτική, σημασία έχουν και τα συμφέροντα. Το συμφέρον της Ελλάδας λοιπόν είναι η μη διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας. Η θέση της Ελλάδας στο θέμα αυτό στην αρχή ήταν σθεναρή, αλλά αργότερα, όταν επήλθε η διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, προσπάθησε όσο μπορούσε, σύμφωνα βέβαια και με τα δικά της συμφέροντα. Είμαι σίγουρος ότι ο κ. Μητσotάκης δεν βοήθησε τη Σερβία για να βοηθήσει τον Μιλόσεβιτς, αλλά γιατί η Ελλάδα ήταν και θα παραμείνει φίλη με τη Σερβία. Υπάρχουν κοινά συμφέροντα. Αυτή τη στιγμή αναπόφευκτα πρόεδρος της Σερβίας είναι ο κ. Μιλόσεβιτς και είναι πολύ φυσικό ο κ. Μητσotάκης, ως εκπρόσωπος της Ελληνικής Δημοκρατίας, να έχει μαζί του περισσότερες και πιο στενές επαφές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι ο κ. Μητσotάκης προμοδότησε τον Μιλόσεβιτς. Θέλω να πιστεύω ότι το έκανε για το καλό και το μέλλον του σερβικού λαού. Δεν θα πρέπει να επιτρέψουμε εξαιτίας του καθεστώτος Μιλόσεβιτς να μην ακούγεται η φωνή της Σερβίας και να μην βρεθεί δίκαιη λύση του σερβικού προβλήματος».

Στη συνέχεια ο πρόεδρος του Δημοκρατικού Κόμματος μας έκανε γνωστές τις δικές

(1) Ντράγκολιουμπ Μιτσούνοβιτς στο γραφείο του.

του εκτιμήσεις για το ξεπέρασμα της γιουγκοσλαβικής πολιτικής κρίσης.

«Η αντιπολίτευση δεν αναγνωρίζει τις εκλογές που έγιναν και γι' αυτό το λόγο ήδη ζήτησε εγγράφως επανάληψη των εκλογών σε διάστημα έξι μηνών από τώρα».

Για τη συζητούμενη κυβέρνηση εθνικής ενότητας, ο κ. Μιτσούνοβιτς μας είπε:

«Ο Μιλόσεβιτς μπορεί να προχωρήσει στο σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας στην οποία το Δημοκρατικό Κόμμα δεν θα συναίνεσει. Μπορεί να προχωρήσει σε μια κυβέρνηση εθνικής σωτηρίας, σ' αυτή την περίπτωση όμως δεν θα είναι μόνο σοσιαλιστική κυβέρνηση οπότε μένει μετέωρος ο ίδιος ο Μιλόσεβιτς. Υπάρχει η εκτίμηση ότι μπορεί και να παραιτηθεί. Και μια άλλη εκτίμηση είναι ότι μπορεί να σχηματιστεί μια υπηρεσιακή κυβέρνηση για τη διενέργεια των νέων εκλογών».

Του παρατηρήσαμε ότι όλα αυτά προϋποθέτουν μια αντιπολίτευση ισχυρή και με παρουσία. Οι δικές μας πληροφορίες λένε ότι τελικώς η αντιπολίτευση δεν έχει κύρος και ισχύ, γιατί δεν έχει μια άποψη καθαρή και κρυστάλλινη, όπως έχει τουλάχιστον ο Μιλόσεβιτς στο πρώτο και κυρίαρχο θέμα αυτή τη στιγμή, το εθνικό.

«Η αντιπολίτευση», μας είπε, «δεν είναι ενιαία, αποτελείται από πολλά διαφορετικά κόμματα. Εγώ, εξ ονόματος του Δημοκρατικού Κόμματος, πριν από μερικές μέρες πρότεινα να εμποδιστεί ο εμφύλιος πόλεμος που ίσως ξεσπάσει στη Σερβία. Η πρώτη εστία πο-

λέμου μπορεί να είναι —και αυτό είναι το πιθανότερο— το Κοσσυφοπέδιο λόγω των εθνικών διαφορών. Σε δεύτερη σειρά έρχεται η περιοχή του Σαντζακίου και ακολουθεί η περιοχή της Βοϊβοδίνα. Μπορεί να ξεσπάσουν ταραχές εξαιτίας της μεγάλης οικονομικής κρίσης που υπάρχει αυτή τη στιγμή στη χώρα. Ο κόσμος έχει φθάσει σε οριακό σημείο και αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα τις μεγάλης έκτασης ταραχές από τους ανθρώπους που σχεδόν βρίσκονται σε απελπιστική κατάσταση. Μια άλλη πιθανότητα είναι να ξεσπάσουν ταραχές μεγάλης έκτασης επειδή ένα μέρος της ριζοσπαστικής αντιπολίτευσης πιστεύει ότι πρέπει να αναγκάσει τον Μιλόσεβιτς σε παραίτηση, και μάλιστα με στρατιωτικά μέσα. Το επικίνδυνο σημείο στην όλη υπόθεση είναι ότι τη σύγκρουση μεταξύ των σωμάτων ασφαλείας και των ενόπλων της αντιπολίτευσης, θα εκμεταλλευθούν οι Αλβανοί του Κοσσυφοπεδίου...

«Αν η κυβέρνηση δεχόταν να επαναληφθούν οι εκλογές, τότε θα υποχρεώνονταν όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης να μην προβούν σε οποιαδήποτε ενέργεια. Σαν δημοκρατική αντιπολίτευση, είμαστε υποχρεωμένοι να διαφυλάξουμε τα δικαιώματα των πολιτών. Ο εμφύλιος είναι ό,τι το χειρότερο υπάρχει και γι' αυτό κάνουμε υπεράνθρωπες προσπάθειες και ζητούμε την επανάληψη των εκλογών. Το Δημοκρατικό Κόμμα έκανε πρόταση προς όλα τα κόμματα της χώρας για τη διενέργεια μιας συζήτησης στοργγυλής τραπέζης με σκοπό να εμποδιστεί ο εμφύλιος».

ρος της στηρίζει την κυβέρνηση Μιλόσεβιτς. Στο Βελιγράδι και όπου αλλού, υπάρχει κάποια σύνδεση, ένα θύμα, ένας συγγενής που μάχεται. Και έχουν τώρα ξυπνήσει οι παλιές σερβικές μνήμες. Η Ορθοδοξία, ο πατριωτισμός, οι διαφορές με όλους τους άλλους, ο πόλεμος, ο Τίτο, οι Ουστάσι, οι φασίστες Μουσουλμάνοι του Β' Παγκοσμίου Πολέμου...

ωνή της Σερβίας»

Επιμείνουμε στην περίπτωση αναταραχής στο Κοσσυφοπέδιο. Μπορεί η υπόθεση του Κοσσυφοπεδίου να μείνει μόνο εσωτερική υπόθεση της Γιουγκοσλαβίας; Τι νομίζει για την δήλωση του Μπερίσα ότι θα υπερασπιστεί το Κόσοβο; Η απάντηση ήταν σαφής και χαρακτηριστική της ενιαίας αντιμετώπισης από όλα τα σερβικά κόμματα:

«Ήταν πολύ ατυχής η δήλωση του Αλβανού ηγέτη. Είναι μια πάρα πολύ άσχημη προβοκάτσια. Γνωρίζει πάρα πολύ καλά ο ίδιος ότι δεν έχει τη δύναμη για κάτι τέτοιο. Όμως οι δηλώσεις του και οι δηλώσεις οποιουδήποτε σε τέτοιο θέμα αποτελούν το ερέθισμα για τους εξτρεμιστές Αλβανούς οι οποίοι πράγματι μπορούν να αρχίσουν κάποιες αναταραχές στο Κοσσυφοπέδιο. Σε ό,τι αφορά το Διεθνές Δίκαιο και σύμφωνα με τις αρχές του Συμβουλίου της Ευρώπης στη Γιουγκοσλαβία, μπορεί να γίνει η μετατόπιση ή η χάραξη νέων συνόρων μέσα στα πλαίσια της ίδιας της χώρας. Έχει υιοθετηθεί η άποψη ότι τα εξωτερικά σύνορα της πάλαι ποτέ Γιουγκοσλαβίας δεν μπορούν να αλλάξουν, γιατί αν αυτό συνέβαινε τότε ολόκληρα τα Βαλκάνια θα έπαιρναν διαφορετική μορφή.

»Σε περίπτωση που άλλαζαν τα σύνορα, και συγκεκριμένα αν έπαιρναν οι Αλβανοί το Κοσσυφοπέδιο, τότε στη συνέχεια θα επεκτεινέτο στη Δημοκρατία των Σκοπίων, όπου οι Αλβανοί αποτελούν το 35-40% του πληθυσμού. Θα έπαιρναν τότε το δυτικό τμήμα, εκεί που βρίσκεται το Τέτοβο, και όλοι μαζί θα προσχωρούσαν στην Αλβανία. Αλλά δεν θα σταματούσε εκεί το πράγμα. Και οι Βούλγαροι έχουν εδαφικές βλέψεις. Και οπωσδήποτε δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι και οι Σέρβοι δεν θα αφήσουν τους άλλους να παίρνουν, τη στιγμή που είναι γνωστό ότι η περιοχή του Κουμάρβο είναι σερβική. Έτσι, θα είχαμε σαν αποτέλεσμα μια νέα βαλκανική διαμάχη».

»Σε ότι αφορά το κόμμα μου, έχουμε έρθει σε επαφή με τους Αλβανόφωνους της Γιουγκοσλαβίας, προσπαθούμε να τους φέρουμε σε μια συζήτηση στρογγυλής τραπέζης για να βρεθούν λύσεις στο θέμα. Αλλά είμαστε ανυποχώρητοι στο θέμα αλλαγής των εσωτερικών συνόρων. Είμαστε πρόθυμοι να τους προτείνουμε πολιτικές και άλλες ελευθερίες, ακόμη και αυτονομία, αλλά τα εσωτερικά σύνορα πρέπει να μείνουν αμετάβλητα.

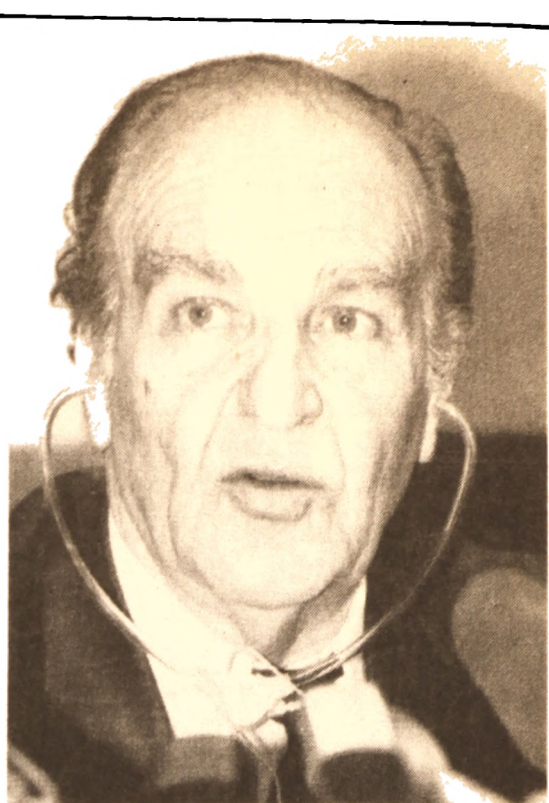
»Αυτή τη στιγμή οποιαδήποτε πρόταση παραχώρησης σερβικών εδαφών στην Αλβανία είναι πάρα πολύ επικίνδυνη. Ο σερβικός λαός δεν μπορεί να δεχθεί κάτι τέτοιο».

Στο πατριαρχείο μάς δέχτηκε ο ιερομόναχος Ιγνάτιος, υφηγητής στη Θεολογική Σχολή, με διδακτορικό δίπλωμα στην Αθήνα, πολύ καλός γνώστης της ελληνικής γλώσσας. Στην πραγματικότητα επρόκειτο για έναν μακρύ μονόλογο που με βοήθησε να καταλάβω και τον πόνο και το ρόλο της Ορθοδοξίας στη σημερινή Σερβία. Αλλά οι αναφορές του πατέρα Ιγνατίου στις ωμότητες του πολέμου ήταν χρωματισμένες με συντριβή για τα χιλιάδες θύματα του σερβικού έθνους. Μου φάνηκε ότι αυτή η οδύνη και αυτός ο πόνος, αυτό το δέσιμο του κληρού με τα εθνικά πεπρωμένα του σερβικού λαού είναι μια ιστορία πολύ μεγάλη που δυστυχώς ελάχιστα έχουμε γνωρίσει και κατανόησει.

Αλλά η αφοσίωση των Σέρβων στην εθνική τους υπόθεση με ακολουθούσε παντού. Δεν μπορεί παρά να είναι κανείς τυφλός για να μην δει τη βαθειά κρίση που έρχεται στα Βαλκάνια αν δεν αντιμετωπισθεί σωστά και έγκαιρα το γιουγκοσλαβικό δράμα. Η αμερικανική και η ευρωπαϊκή υπεροψία, που αποφασίζουν εμπάργκο και ναυτικούς αποκλεισμούς σε κλειστά συμβούλια, το μόνο που καταφέρνουν είναι να ξεσηκώνουν έναν εθνικισμό που μόνον εδώ στα Βαλκάνια μπορεί να αναπτυχθεί. Καθολικοί και μουσουλμάνοι έχουν συμμαχήσει και πάλι στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, και στο Βελιγράδι όλοι υπερασπίζονται τα δικά τους εθνικά δικαιά και δεν μετρούν παρά τα δικά τους θύματα, τους Σέρβους που έπεσαν στο πεδίο της μάχης. Πού θα πάει αυτή η αντιπαράθεση;

Στη Λέσχη των πανεπιστημιακών, σε ένα δωμάτιο του ορόφου, συναντήσαμε τον ερευνητή του Ιστορικού Ινστιτούτου κ. Βόιν Ντάμπιτς, ο οποίος έχει ασχοληθεί με την ιστορία των Σέρβων της σημερινής Κροατίας στα τέλη του 17ου - αρχές του 18ου αιώνα. Ο κ. Ντάμπιτς είναι μέλος του *Serbian Council*, που έχει συσταθεί από πανεπιστημιακούς, δουλεύει με εθελοντές και έχει σκοπό τη συγκέντρωση στοιχείων επί τόπου και την παρουσίασή τους. Πρωί και βράδυ νέες κοπέλες, ερευνητές και καθηγητές δουλεύουν αδιάκοπα. Μας έδωσαν υλικό ερευνητικό, βιβλία, ντοκουμέντα, χάρτες. Η θέση είναι σαφής: Εμείς οι Σέρβοι είμαστε τα θύματα μιας συντονισμένης και ανίερης εκστρατείας, αλλά είμαστε αποφασισμένοι να παλέψουμε και θα παλέψουμε.

Οι φίλοι στο *Serbian Council* ήταν πρόθυμοι να μας φέρουν σε επαφή με τους δικούς τους ανθρώπους. Κορυφαίοι Σέρβοι διανοούμενοι έχουν στρατευθεί στην υπόθεση. Ανάμεσά τους ο Πάβιτς, ο Μιχαήλοβιτς, ο Ίβιτς, ο επίσκοπος του Νόβι Σαντ Ειρηνάιος. Η δική μας, η δημοσιογραφική δυσπιστία δεν τους έκαμπε. Οι διανοούμενοι έχουν και πάλι αρχίσει μια παλιά, οι-

Κεντρικό αλλά ελάχιστα συζητούμενο πρόσωπο στο δράμα της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης, είναι ο πρόεδρος της Δημοκρατίας Αλία Ιζετμπέγκοβιτς. Ο Ιζετμπέγκοβιτς είναι ισλαμιστής φουνταμενταλιστής και αναδείχθηκε ηγετική μορφή στη χώρα του μετά από μια δίκη για την μπροσούρα του «Ισλαμική Διακήρυξη», που έγραψε το 1970. Η δίκη του Ιζετμπέγκοβιτς και των συνεργατών του το 1983 είχε πολιτικό χαρακτήρα. Αυτό έφερε σε δεύτερη μοίρα τη συζήτηση για το περιεχόμενο του βιβλίου. Ο Βόσνιος ηγέτης εξέδωσε και ένα άλλο βιβλίο, το «Ισλάμ μεταξύ Ανατολής και Δύσης». Πρωτοεκδόθηκε στα αγγλικά (1984), στα τουρκικά (1987) και τελικά στα σερβικά (1988).

Το κείμενο της «Ισλαμικής Διακήρυξης» είναι ένα κλασικό κείμενο ισλαμικού φουνταμενταλισμού. Όπως πολύ εύστοχα παρατήρησε Τούρκος εκδότης, αποτελεί ένα «κάλεσμα προς τους μουσουλμάνους όλου του κόσμου να ξυπνήσουν και να ξεσηκωθούν, προκειμένου να εκπληρώσουν τον προκαθορισμένο ιστορικό τους ρόλο». Ίσως για έναν Δυτικοευρωπαίο, το χομεϊνικό κείμενο του Ιζετμπέγκοβιτς να ακούγεται παράξενα, όμως σ' αυτό βρίσκεται η δύναμη που εμπνέει τους Μουσουλμάνους της Βοσνίας.

κεία συζήτηση: «Ευρωπαίοι ή ορθόδοξοι σλαβιστές;». Φέτος το Μάιο πήγαν στη Μόσχα κάποια μέλη του *Serbian Council* —όχι αντιπροσωπεύοντας το Συμβούλιο, αλλά πάντως μέλη του— σε μια σύνοδο για το σλαβικό πολιτισμό.

«Ε, υπάρχουν και οι ακραίοι. Για παράδειγμα ο «Μίλιτς από το Μάτσβα» που είναι ίσως ο μεγαλύτερος ζωγράφος της Σερβίας, ζητά την ανασύσταση της βυζαντινής αυτοκρατορίας από Σέρβους, Βουλγάρους, Έλληνες, Ρουμάνους ορθό-

Αριστερά η αντιπρόεδρος του εθνικιστικού ΒΜΡΟ των Σκοπίων κ. Δημήτροβα και δεξιά ο τριαντάχρονος πρόεδρος Λιούπτσο Γκεοργκιέφσκι. Σε συνέντευξη που έδωσε στις 6/6 στα Σκόπια, ανάμεσα στα πολλά άλλα (είχε μόλις επιστρέψει από την Αυστρία), του υποβάλαμε μερικές ερωτήσεις στις οποίες έδωσε αρκετά ενδιαφέρουσες απαντήσεις. Στη συνέχεια μεταφέρουμε μερικές από τις απόψεις όπως τις εξέθεσε ο κ. Γκεοργκιέφσκι:

«Σε ό,τι αφορά το μέλλον των σχέσεών μας με την αλβανική μειονότητα στη Μακεδονία, πρέπει να τονίσω ότι κανείς δεν έχει αντίρρηση για τη συνέχιση της κοινής συμβίωσης. Όμως, για οποιαδήποτε εδαφική ή πολιτική αυτονομία, όπως επιζητούν τα κόμματα των αλβανόφωνων, δεν μπορεί να γίνει καν λόγος. Γίνεται προσπάθεια από τους αλβανόφωνους για ομοσπονδιοποίηση της δημοκρατίας μας. Υπάρχουν πληροφορίες ότι οι αλβανόφωνοι βρίσκονται σε συνεχή επαφή με τους Κοσοβάρους».

Σε άλλο σημείο παρατήρησε: «Σε ό,τι αφορά τις σχέσεις μας με την Ελλάδα, η πολιτική του ΒΜΡΟ δεν ήταν ποτέ επιθετική και διαβεβαιώνω ότι στα δυο χρόνια της ύπαρξής του ως κόμμα, δεν έκαμε ουδεμία ενέργεια εναντίον της χώρας σας. Σχετικά με τους χάρτες, δηλώνω ότι όλα τα σε εθνική βάση ιδρυθέντα κόμματα διέμειναν τέτοιους χάρτες αλλά διαβεβαιώ ότι η επίσημη γραμμή του ΒΜΡΟ δεν τους υιοθετεί. Ποτέ δεν τρέφαμε εδαφικές βλέψεις εναντίον της Ελλάδας ή οποιασδήποτε γειτονικής χώρας. Το ΒΜΡΟ σέβεται τα υφιστάμενα σύνορα και δεν μπορεί να γίνεται λόγος για «Μεγάλη Μακεδονία».

Σε ερώτηση για το σχεδιαζόμενο συνέδριο του ΒΜΡΟ στη Θεσσαλονίκη, ο κ. Γκεοργκιέφσκι είπε: «Ποτέ δεν έχω προβεί σε μια τέτοια δήλωση. Αυτό το είπε χαριτολογώντας ένας Μακεδόνας μετανάστης στην Αυστραλία, όμως δεν αποτελεί αυτό τη γραμμή του κόμματός μας. Θα ήθελα όμως να προσθέσω, μια και γίνεται λόγος περί αυτού, ότι μακάρι οι σχέσεις Μακεδονίας και Ελλάδας να έφταναν σε τέτοιο επίπεδο ώστε να μπορούσαμε να νοικιάσουμε έναν χώρο στη Θεσσαλονίκη γι' αυτό το σκοπό. Άλλωστε, αυτό αποτελεί μια συνήθη πρακτική, όπως, π.χ., εκείνη των κομμουνιστών οι οποίοι πραγματοποιούσαν τα συνέδριά τους σε διάφορες πόλεις του κόσμου, όπως στη Δρέσδη, στο Ελσίνκι κ.ά.». Αυτά, ο κ. Γκεοργκιέφσκι...

δοξους...», παρατήρησε ένας φίλος καθηγητής. Και αυτοί οι ακραίοι μπερδεύουν το σλαβισμό και τη βαλκανική ορθοδοξία και τη μεγάλη Σερβία. Όλα αυτά, μέσα στην αχλύ ηρωικών μύθων που είναι προσφιλείς στο λαό συνεγείρουν μια πολύ μεγάλη μερίδα των Σέρβων. Εδώ είναι η καρδιά των Βαλκανίων, και το μείγμα όλης αυτής της ιστορίας και των λαϊκών μύθων αναδίδει ένα θαυμάσιο αλλά και επικίνδυνο άρωμα.

Για μας τους Έλληνες, σκέπτομαι, πόσο κοντινή είναι αυτή η χώρα, πόσο φιλική, αλλά και πόσο άγνωστη. Οι Σέρβοι μας αγαπούν και αυτές τις ώρες αισθάνονται μια ιδιαίτερη έλξη για τη χώρα μας. Θαυμά-

ζουν την Ελλάδα, αισθάνονται ευγνωμοσύνη και πιστεύουν ότι μπορούμε να τους βοηθήσουμε. Το περιμένουν.

Μακπετρόλ και άλλα μακεδονικά

Το ταξίδι από τη Σερβία, από το Κοσσυφοπέδιο προς το νότο, είναι από τις πιο ευχάριστες διαδρομές. Για δυο ώρες μέσα στα βουνά, με τις σημερινές συνθήκες όπου όλοι και λόγω της ανεπάρκειας καυσίμων είναι μαζεμένοι στα σπίτια τους, προχωρείς χωρίς να συναντήσεις ούτε ένα αυτοκίνητο. Ωσπου φτάνεις στα «σύνορα». «Σύνορα», γιατί οι Σέρβοι φρουροί είναι πολύ εύκολοι,

μας άφησαν χωρίς διατυπώσεις να περάσουμε. Αλλά μόλις μπήκαμε στη «Δημοκρατία της Μακεδονίας» βρήκαμε τον μπελά μας. Νεαροί και φιλύποπτοι στρατιώτες μάς τάλαιπώρησαν σχεδόν μια ώρα φάχνοντας εξονυχιστικά τα πράγματά μας και ήθελαν να κατασχέσουν όλα τα αλβανόγλωσσα έντυπα που κουβαλούσαμε από το Κόσοβο, να αφαιρέσουν το φιλμ από τη μηχανή επειδή φωτογράφησαμε τη σημαία και το θυρεό της Δημοκρατίας κ.λπ. κ.λπ. Τέλος νίκησε η επιμονή μας και προχωρήσαμε για το Τέτοβο και τα Σκόπια. Από δω και πέρα, παντού η μαγική λέξη «Μακεδονία». *Μακρετολ* (Μακεδονία Πετρόλ, δηλαδή η εταιρεία διανομής καυσίμων), Μακεδονία το όνομα εστιατορίων και ξενοδοχείων παντού, σε κάθε γωνιά, σε κάθε χωριό της Δημοκρατίας. Πώς θα μπορέσουν να αποβάλλουν αυτή τη σήμανση;

Φτάνοντας στα Σκόπια συναντήσαμε, όπως ήταν προκαθορισμένο, τον διευθυντή του εβδομαδιαίου περιοδικού «Πουλς» κ. Μίρκε Τομόφσκι. Μας συντρόφευσε το βράδυ και την επομένη το πρωί. Υποτίθεται ότι όλα ήταν ρυθμισμένα για τη συνέντευξη που θα μας παραχωρούσε ο Κίρο Γκλιγκόρωφ. Το πρωί, τηλέφωνα, συναντήσεις, όλα ρυθμισμένα για τη συνέντευξη. Φτάσαμε παρά δύο λεπτά στο προεδρικό μέγαρο. Εκεί μας δέχτηκε ευγενικά, με τα καλά αγγλικά της και τα αρκετά ελληνικά της η ιδιαιτέρα του κ. Γκλιγκόρωφ, η κυρία Σνέζανα Οσμανλί. Καφές και άλλες βαλκανικές φιλοφρονήσεις. Αλλά συνέντευξη, γιοκ. «Ο κύριος πρόεδρος είναι πολύ απασχολημένος, δέχεται τώρα κάποιους Αμερικανούς εμπειρογνώμονες, αύριο φεύγει για Παρίσι —δεν πήγε τελικά—, δεν μπορεί, λυπάμαι πολύ, ξέρετε είναι και η κακή πείρα από τους Έλληνες δημοσιογράφους...». Α, εδώ διαμαρτυρήθηκα. Και η Σνέζανα (ελληνιστί «Χιονάτη») επανόρθωσε: «Ναι, είναι αλήθεια ότι και από τον "Αντέννα" και από το "Μέγκα" απέδωσαν κατά λέξη όσα είπε ο πρόεδρος...». Αλλά επανέρχεται: «Και τι είναι πάλι αυτά; Να τι γράφει σήμερα η *Μπόρμπα*». Και μας δείχνει το απόκομμα με αναφορά σε συνέντευξη Μητσotάκη στην "Ελ Παίς" όπου ο Γκλιγκόρωφ φέρεται σαν μέλος της χιτλερικής νεολαίας... Νομίζω ότι όλη η ιστορία τελείωνε εδώ. Η κ. Οσμανλί μας συνόδεψε και ήταν αλήθεια πολύ ευγενική και χαλοσυνάτη. Ανταλλάξαμε ευχές, καλές συναντήσεις κ.λπ. Αποσπάσαμε και την υπόσχεση ότι η συνέντευξη θα δοθεί προσεχώς. Ίδωμεν. Τη χαιρετήσαμε. Αλλά από τότε τη βλέπουμε σχεδόν καθημερινά στην τηλεόραση να συνοδεύει τον πρόεδρο στις συνόδους κορυφής με το χαρτοφύλακα στο χέρι.

Χ.Γ.Π.

Δεν υπάρχει μέλλον στο κράτος της Σερβίας

Η Πρίστινα βρίσκεται υπό αυστηρή επιτήρηση και, όπως φαίνεται μέχρι στιγμής, οι διαδικασίες που αναφέραμε πριν από ένα δεκαπενθήμερο έχουν αρχίσει. Δημοσιεύουμε, σήμερα, συνέντευξη που μας παραχώρησε ο πρόεδρος της «Δημοκρατικής Ένωσης Κοσόβου» και εκλεγείς στις 24 Μαΐου πρόεδρος της Δημοκρατίας του Κοσσυφοπεδίου, Ιμπραχίμ Ρουγκόβα. Τώρα και δύο ημέρες, όταν έκλειναν οι σελίδες αυτές, τα fax που έφταναν από το «στρατηγείο» του, τα γραφεία της Ένωσης Συγγραφέων Κοσόβου, μετέδιδαν το κλίμα από μια περιοχή που βρίσκεται στα πρόθυρα γενικευμένης εξέγερσης. Η σερβική αστυνομία δεν επέτρεψε την σύγκλιση του Κοινοβουλίου που εξέλεξαν οι —παράνομες κατά το Βελιγράδι— εκλογές της 24ης Μαΐου και προέβη στις πρώτες συλλήψεις. Το Κόσοβο έχει μπει στο παιχνίδι της Γιουγκοσλαβίας. Τα Βαλκάνια πυροδοτούνται.

Δεξιά, ο πρόεδρος Ρουγκόβα, στα γραφεία της Ένωσης Συγγραφέων Κοσόβου. Αριστερά, ο συνεργάτης του δρ. Σακίρ Σακίρι που τον συνόδευε στο ταξίδι του στη Θεσσαλονίκη.

Στην Πρίστινα, την πρωτεύουσα του Κοσσυφοπεδίου, δεν είναι και τόσο εύκολο να συναντήσεις τον κ. Ιμπραχίμ Ρουγκόβα, πρόεδρο της «Δημοκρατικής Ένωσης Κοσόβου». Ο κ. Ρουγκόβα προ εβδομάδος μόλις εκλεγμένος —με παράνομες εκλογές— πρόεδρος της Δημοκρατίας του Κοσσυφοπεδίου, όταν τον συνάντησα είχε μόλις επιστρέψει από την Ελλάδα. Το πρώτο ερώτημα ήταν φυσικά ποιους είδε στην Ελλάδα, τι συζήτησε κ.λπ. Το παρέκαμψε:

«Θα μου επιτρέψετε, για την τήρηση των όρων αυτής της συνάντησης, να μην σας πω». Το μόνο που αποκάλυψε ήταν ότι στη Θεσσαλονίκη συνάντησε «κυβερνητικούς εκπροσώπους και εκπροσώπους της Νέας Δημοκρατίας και ότι ήταν μια πρώτη συνάντηση γνωριμίας. «Αυτή η συνάντηση έπρεπε να γίνει από χρόνια», είπε και εκεί έκλεισε το σχετικό θέμα.

Ο Ιμπραχίμ Ρουγκόβα είναι ένας μετριοπαθής και συγκρατημένος άνθρωπος, όπως εξάλλου φαίνεται και από τη συνέντευξη που ακολουθεί. Συγγραφέας και δοκιμιογράφος, χρησιμοποιεί ως «προεδρείο» ένα μικρό περιπτερο —τα γραφεία της Ένωσης Συγγραφέων Κοσόβου. Ο χώρος είναι γεμάτος με ανθρώπους που μάλλον θα τους χαρακτήριζα πολιτικούς ακτιβιστές και λιγότερο διανοούμενους. Οι τοίχοι, μαζί με τις εικόνες του Φίστα, του Φραζερί και άλλων διανοούμενων της Αλβανίας, κοσμούνται από τις αφίσες της πρόσφατης εκλογικής καμπάνιας, με τη φωτογραφία του Ρουγκόβα τυλιγμένου με το κασκόλ του. «Ο άνθρωπος γεννήθηκε με ένα κασκόλ στο λαιμό», είχε ειρωνικά σχολιάσει ένας Σέρβος της Πρίστινα. Η συζήτηση έγινε σε φιλική ατμόσφαιρα —μετά τα πρώτα κομπιάσματα— και κράτησε αρκετά περισσότερο από τον προγραμματισμένο χρόνο. Τα κύρια σημεία της μεταφέρουμε στη συνέχεια. Οι πρώτες ερωτήσεις μας αφορούσαν τις προβλέψεις του για

το μέλλον της χώρας του. Ο Ρουγκόβα μάς απάντησε:

ΡΟΥΓΚΟΒΑ: Πρωτίστως και κυρίως θέλουμε να γίνει η Δημοκρατία του Κοσόβου ανεξάρτητο και ολοκληρωτικά ανοιχτό κράτος προς την Αλβανία και τη Σερβία και προς άλλες χώρες. Δεν βλέπουμε όμως ότι υπάρχει μέλλον μέσα στο κράτος της Σερβίας. Έχουμε κακή εμπειρία από όλα τα προηγούμενα σερβικά καθεστώτα. Ιδιαίτερα τώρα, που δεν υπάρχει τυπικά πλέον η Γιουγκοσλαβία και μέσα στα σύνορά της υπάρχουν νέα ανεξάρτητα κράτη, οι Αλβανοί περιμένουν το δικό τους κράτος. Όπως γνωρίζετε, το 1918 το Κόσοβο εντάχθηκε σε αυτό που μέχρι πριν λίγο ονομαζόταν Γιουγκοσλαβία. Γιατί δεν είναι αλήθεια ότι το Κόσοβο ήταν μέρος της Σερβίας, ήταν μέρος της Γιουγκοσλαβίας. Και τώρα που η Γιουγκοσλαβία δεν υπάρχει πια, γιατί θα πρέπει να ανήκουμε στη Σερβία; Στις συζητήσεις με τη σερβική πλευρά πάντα τονίζουμε ότι είμαστε ανοιχτοί στο διάλογο για την επίλυση των προβλημάτων με ειρηνικό και δημοκρατικό τρόπο. Μέχρι τώρα οι συζητήσεις αυτές δεν έφτασαν στο καλύτερο επίπεδο.

ΕΡ: Όμως υπάρχουν και οι απόψεις των Σέρβων. Θεωρούν ότι το Κόσοβο είναι το λίκνο της Σερβίας. Είναι ισχυροί και έχουν δικαιώματα. Έχουν βαθιά πίστη στα δικαιώματά τους στη χώρα τους, τη Σερβία. Μου φαίνεται λοιπόν ότι είναι αναπόφευκτη η σύγκρουση στο Κόσοβο.

ΑΠ: Δεν μου αρέσει η ιδέα να γυρίζουμε πίσω στην ιστορία. Αν κοιτάξουμε πίσω, όλοι γνωρίζουμε ότι εμείς οι Αλβανοί βρισκόμαστε εδώ πριν από τους Σλάβους. Βέβαια υπάρχει πάντα ο κίνδυνος, όπως είπατε, ότι αν και οι δυο πλευρές, οι Αλβανοί και οι Σέρβοι, επιμένουν στην ιστορία, να ξεσπάσει σύγκρουση. Όμως από την αρχή προσαθήσαμε να βρούμε ειρηνικούς τρόπους για την επίλυση των προβλημάτων μας.

Και θα επιμεινουμε με αυτόν τον τρόπο, και αυτό γιατί αρκετοί σκοτώθηκαν κατά τα προηγούμενα χρόνια. Θα αποφύγουμε την εμπλοκή του λαού μας σε μια νέα σύγκρουση. Βεβαίως ανησυχούμε γι' αυτή τη σύγκρουση και προσπαθούμε να διατηρούμε την ψυχραιμία του λαού. Αλλά όπως οι προηγούμενες κυβερνήσεις, και η τωρινή σερβική πιστεύει ότι η γη αυτή ανήκει στη Σερβία.

ΕΡ: *Ας δούμε όμως τι γίνεται νοτιότερα.*

Υπάρχει η «Δημοκρατία της Μακεδονίας».

Ξέρουμε ότι υπάρχουν δύο κύριες ομάδες. Οι «Μακεδόνες», όπως αυτοαποκαλούνται, και οι Αλβανοί. Τι βλέπετε για το μέλλον των Αλβανών εκεί; Διατηρείτε κάποια σχέση μαζί τους; Νομίζετε ότι στο μέλλον θα υπάρξει μια Μεγάλη Αλβανία με μέρος της «Μακεδονίας», το Κόσοβο και την σημερινή Αλβανία;

ΑΠ: Αν και γνωρίζουμε ότι το 40% του πληθυσμού στη Μακεδονία είναι Αλβανοί και ότι υπάρχουν Αλβανοί στη νότια Σερβία και το Μαυροβούνιο, πρώτα σκεφτόμαστε για μας, για το 90% του Κόσοβου, ότι δηλαδή θα πρέπει να έχουμε το δικό μας, ανεξάρτητο κράτος. Και βέβαια έχουμε και είχαμε πάντα σχέσεις με τα αδέρφια μας που ζουν στη Μακεδονία. Πάντα ζητούσαμε αυτονομία και αυτοδιάθεση γι' αυτούς. Επιμένουμε σ' αυτή την άποψη παρ' όλο που δεν αρέσει στην ΕΟΚ η ιδέα αλλαγής των εσωτερικών συνόρων. Πιστεύουμε ότι η καλύτερη λύση για τους Αλβανούς που βρίσκονται στην πρώην Γιουγκοσλαβία είναι να ενσωματωθούν στην Αλβανική Δημοκρατία. Η Μεγάλη Αλβανία, η ένωσή μας με την Αλβανία θα ήταν η καλύτερη λύση για τον μισό αλβανικό πληθυσμό που θα παραμείνει, δυστυχώς, εδώ. Αλλά δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα. Δεν υπάρχει Μεγάλη Αλβανία, όπως είπατε· υπάρχει Αλβανία. Αυτοί οι τόποι θα πρέπει να είναι ενωμένοι. Και όμως τα 6.000.000 λαού, το έθνος μας είναι χωρισμένο. Εδώ ζουν 3.000.000 που είναι το μισό του λαού μας. Αλλά πρέπει να δουλέψουμε με βάση την πραγματικότητα και να προσαρμοσθούμε στους κανόνες της ΕΟΚ. Γιατί εμείς δεν συμφωνούμε με την άποψη των Σέρβων, ότι δηλ. όπου υπάρχει ένας Σέρβος είναι και Σερβία. Δεν συμφωνούμε με την άποψη ότι οπουδήποτε υπάρχει ένας Αλβανός θα πρέπει να είναι και Αλβανία. Εμείς δεν έχουμε δύναμη, δεν έχουμε στρατό. Αντιθέτως, οι Σέρβοι έχουν δύναμη, έχουν στρατό.

ΕΡ: *Ας μην παίζουμε με τις λέξεις. Βλέπω ότι είστε ένας ήρεμος άνθρωπος και όχι ακραίος. Αλλά ζούμε —ή μπαίνουμε— σε μια εποχή αγριότητων και πολέμων. Ξέρω ότι οι Αλβανοί εδώ στο Κόσοβο θέλουν να ενωθούν με την Αλβανία και ξέρω τι θέλει η Αλβανία για το Κόσοβο. Πώς μπορούμε λοιπόν να λέμε ότι στο μέλλον δεν θα*

Το ταπεινό αυτό χτίσμα, στην άκρη του γηπέδου της Πρίστινα, είναι τα γραφεία της Ένωσης Συγγραφέων Κόσοβου. Εδώ είναι και το «στρατηγείο» του Ρουγκόβα και των επιτελών του. «Εδώ είναι το προεδρικό μας μέγαρο», μας είπε ο αλβανός ηγέτης.

υπάρξει ένα πολύ δυνατό κίνημα ένωσης μεταξύ των δύο πλευρών του αλβανικού έθνους; Θα συμβεί το ίδιο και με τους Αλβανούς της Μακεδονίας; Οι Αλβανοί είναι εθνικιστές από όσο ξέρω. Πώς θα μπορούσε να αποφευχθεί μια σύγκρουση;

ΑΠ: Με την Αλβανία, είτε με το Κόσοβο είτε με τους Αλβανούς της Μακεδονίας, συμβαίνει ό,τι συνέβαινε πάντοτε, και νομίζουμε ότι αυτό είναι σωστό και φυσικό. Δεν έχουμε σωβινισμό. Μπορούμε να μιλάμε για σωβινισμό αν κάποιος θέλει να ιδιοποιηθεί με τη βία αυτά που δεν του ανήκουν. Ή αν σε κάποιον δε αρέσει η ιδέα να αντιμετωπίσει τα όνειρα των Ελλήνων ή των Αλβανών. Και, οπωσδήποτε, αν δεν υπάρχει το Κόσοβο σαν ανεξάρτητο κράτος το οποίο θα είναι δημοκρατικό και αν επίσης δεν δοθούν στους Αλβανούς της Μακεδονίας (που είναι το 40% του πληθυσμού) αυτά που ζητούν τώρα, τότε η ιδέα της ένωσης με την Αλβανία θα εξαπλώνεται συνεχώς όλο και περισσότερο.

ΕΡ: *Θα ήθελα να ακούσω τη γνώμη σας για τη Νότια Αλβανία ή τη Βόρειο Ήπειρο, όπως την ονομάζουμε εμείς. Εκεί υπάρχει ακριβώς το ίδιο πρόβλημα με αυτό του Κόσοβου...*

ΑΠ: Δεν νομίζω ότι υπάρχει σύγκριση ανάμεσα στα δύο προβλήματα. Γιατί στη Ν. Αλβανία ή, όπως είπατε, στη Β. Ήπειρο —εμείς τη λέμε Τσαμαρία— υπάρχουν πολύ λιγότεροι Αλβανοί από ό,τι εδώ στο Κόσοβο ή τη Μακεδονία (μιλάμε για τα εθνικά στοιχεία). Πιστεύω ότι αυτά τα προβλήματα μπορούν να λυθούν πολύ πιο εύκολα. Υποθέτω ότι ο κ. Μπερίσα και ο κ. Μητσοτάκης δεν συζητήσαν γι' αυτά. Γιατί μεγάλο μέρος του αλβανικού πληθυσμού μπορεί να επιμείνει στο αλβανικό ζήτημα, το οποίο δεν λύθηκε κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

ΕΡ: *Η απάντησή σας είναι πολύ*

διπλωματική, όταν λέτε ότι αυτό είναι ένα πρόβλημα μεταξύ του Μπερίσα και του Μητσοτάκη, αλλά και σωβινιστικό, επειδή ισχυρίζεστε ότι το πρόβλημα της Β. Ήπειρου είναι διαφορετικό από εκείνο του Κόσοβου. Έτσι το σχολιάζω εγώ...

ΑΠ: Όταν επεσήμανα την περίπτωση αυτού που εμείς ονομάζουμε «Τσαμαρία», του μέρους της Ελλάδας όπου θα έπρεπε να ζουν Αλβανοί, δεν μπορεί πραγματικά να συγκριθεί με την περίπτωση των Αλβανών στο Κόσοβο ή τη Μακεδονία, γιατί...

ΕΡ: *...νομίζω ότι δημιουργήθηκε μια παρανόηση. Μιλώ για την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία. Αναφέρομαι στην περιοχή από τη Χειμάρρα και κάτω. Εκεί ζουν Έλληνες. Η περιοχή αυτή για την Αλβανία είναι αυτό που εσείς θεωρείτε ότι είναι το Κόσοβο για τους Σέρβους.*

ΑΠ: Υπάρχει ελληνικός πληθυσμός που ζει τώρα στην Αλβανία. Είναι από δεκάδες χιλιάδες έως 100.000. Κανείς δεν μπορεί να πει ότι η Ελλάδα δεν έχει δικαίωμα να ενδιαφέρεται γι' αυτή τη μειονότητα στην Αλβανία. Αλλά επιμένω ότι το θέμα των Αλβανών στο Κόσοβο και τη Μακεδονία είναι διαφορετικό, γιατί έχουμε να κάνουμε με 3.000.000 ανθρώπους. Ωστόσο πιστεύω ότι ακόμα και ένα άτομο είναι αρκετό. Και με την ίδια λογική, δεν θα μπορεί κανείς να ενδιαφέρεται για όλο τον πληθυσμό. Αλλά τώρα ένα κράτος που υπήρχε έχει διασπαστεί. Και πρέπει να σκεφθούμε τι θα γίνουν 3.000.000 άνθρωποι, και από τις δύο πλευρές: την ανθρωπιστική και την πολιτική. Αν οι Αλβανοί μείνουν σε αυτό που σήμερα λέγεται Γιουγκοσλαβία ή Σερβία, δεν είναι η ίδια κατάσταση με αυτή του παρελθόντος όπου ήμασταν μέσα σε μια ομοσπονδία όχι μόνο με Σέρβους αλλά και Βόσνιους και Μαυροβούνιους και όλους τους άλλους.

ΕΡ: *Το όνομα «Μακεδονία», για τη*

γειτονική Δημοκρατία εκπροσωπεί τον αλβανικό λαό, εφόσον, όπως είναι γνωστό, στη «Μακεδονία» ζουν και τόσοι άλλοι, π.χ. Σέρβοι, Τούρκοι, Αλβανοί, Μουσουλμάνοι κ.λπ. Νομίζετε ότι το όνομα «Μακεδονία» εκπροσωπεί όλους αυτούς;

ΑΠ: Ξέρω ότι το όνομα Μακεδονία είναι βέβαια πρώτ' απ' όλα ελληνικό και λίγο αλβανικό, ιλλυρικό, γιατί προέρχεται από τους αρχαίους χρόνους· και πρέπει να θυμηθούμε ότι το όνομα αυτό δόθηκε μετά την απελευθέρωση της χώρας το 1945, παρ' όλο που το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι Σλάβοι. Πρέπει να συζητήσουμε πώς είναι σλαβικό έθνος έχει αρχαίο όνομα. Αλλά αυτά είναι ζητήματα που δεν θα θέλαμε να συζητήσουμε τώρα. Τώρα δεν μιλώ σαν πολιτικός ή πρόεδρος της Δημοκρατίας αλλά σαν διανοούμενος.

ΕΡ: Είπατε ότι προτείνετε κάποιες λύσεις, στον κ. Γκλιγκόρωφ σχετικά με την επίλυση των προβλημάτων των Αλβανών στη Μακεδονία. Μπορείτε να μας πείτε αυτές τις προτάσεις;

ΑΠ: Ήταν αυτά που είπαμε από την αρχή. Πάντα υποστηρίζαμε ότι στο αλβανικό στοιχείο δικαιούται αυτοδιάθεση και ότι θα πρέπει, όπως και με την Ελλάδα, να είμαστε συνεχώς σε επαφή και να προσπαθούμε να βρίσκουμε λύσεις για τα προβλήματα του πληθυσμού μας εκεί.

ΕΡ: Ξέρω ότι οι Αλβανοί δεν είναι φανατικοί ισλαμιστές φουνταμενταλιστές και ότι υπάρχουν χριστιανοί ορθόδοξοι, καθολικοί κ.ά. Η διαφοροποίησή σας στην περιοχή δεν έχει να κάνει με τη θρησκεία, όπως ανάμεσα στους Σέρβους και τους Κροάτες κ.λπ. Όμως υπάρχει το πρόβλημα της Βοσνίας και οι σχέσεις που προώθησαν η Λιβύη ή το Ιράν σε σχέση με τις μουσουλμανικές εθνότητες στα Βαλκάνια. Τι έχετε να πείτε γι' αυτό;

ΑΠ: Θα ήθελα να επισημάνω για άλλη μια φορά ότι οι Αλβανοί έχουν τρεις διαφορετικές θρησκείες, αλλά είχαμε και έχουμε μεγάλη ανοχή όσον αφορά τη θρησκεία και θα την έχουμε και με τους Σέρβους, αν και αυτοί κάνουν προπαγάνδα και δεν είναι ρεαλιστές. Θα πρέπει να σας θυμίσω ότι οι Μουσουλμάνοι στη Βοσνία έχουν δικά τους εδάφη και εξαιτίας της θρησκείας τους χαρακτηρίζονται σαν έθνος. Είναι νομίζω ειδικό πρόβλημα. Αλλά ιστορικά μπορεί να αποδειχθεί ότι οι Βόσνιοι θα αποκτήσουν δικά τους εδάφη σαν κράτος, όπως και οι Σέρβοι και οι Κροάτες. Γι' αυτόν τον λόγο πρέπει με κάθε τρόπο να ξεπεραστεί η προπαγάνδα που λέει ότι οι Αλβανοί είναι μουσουλμάνοι φουνταμενταλιστές. Και βλέπω το ενδιαφέρον της Τουρκίας και άλλων ισλαμικών χωρών για τα προβλήματα που έχουμε εδώ σήμερα όχι μόνο μέσα από τις σχέσεις αλλά και μέσα από τις σύγχρονες βλέψεις τους στην Ευρώπη, μέσα από την ευρωπαϊκή ο-

λοκλήρωση. Γιατί δεν μας αρέσει η ιδέα και δεν θα ανεχθούμε να καταληφθούμε για άλλη μια φορά από την Τουρκία ή από οποιονδήποτε άλλον. Η Τουρκία θέλει ίσως την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

ΕΡ: Νομίζω ότι δυστυχώς η διαμάχη Αλβανίας - Ελλάδας εντείνεται. Οι σχέσεις αυτών των εθνών είναι πολύ ιδιόζουρες. Νομίζω ότι το πρόβλημα ανάμεσα στις δύο χώρες είναι η Β. Ήπειρος. Είναι γεγονός ότι οι Έλληνες κατά τη διακυβέρνηση του Χότζα λ.χ. υπέφεραν πολύ περισσότερο από τους Αλβανούς. Είναι κρίμα που οι Αλβανοί δεν προσπάθησαν να λύσουν αυτό το πρόβλημα.

ΑΠ: Δε νομίζω ότι τώρα υπάρχει πρόβλημα με την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία. Τόσο οι Έλληνες όσο και οι Αλβανοί υπέφεραν κάτω από το προηγούμενο καθεστώς. Ελπίζω ότι τώρα θα λυθεί αυτό το πρόβλημα από τη δημοκρατική κυβέρνηση της Αλβανίας και γνωρίζω ότι έχουν αρχίσει να αποκοτούν δικαιώματα. Μέλη του κοινοβουλίου είναι εκπρόσωποι της ελληνικής μειονότητας. Η δημοκρατική κυβέρνηση της Αλβανίας γνωρίζει ότι υπάρχουν Έλληνες σε αυτά τα μέρη αναμειγμένοι με τον αλβανικό πληθυσμό και ότι τίποτα δεν θα λυθεί όσο υπάρχει αυτό το πρόβλημα.

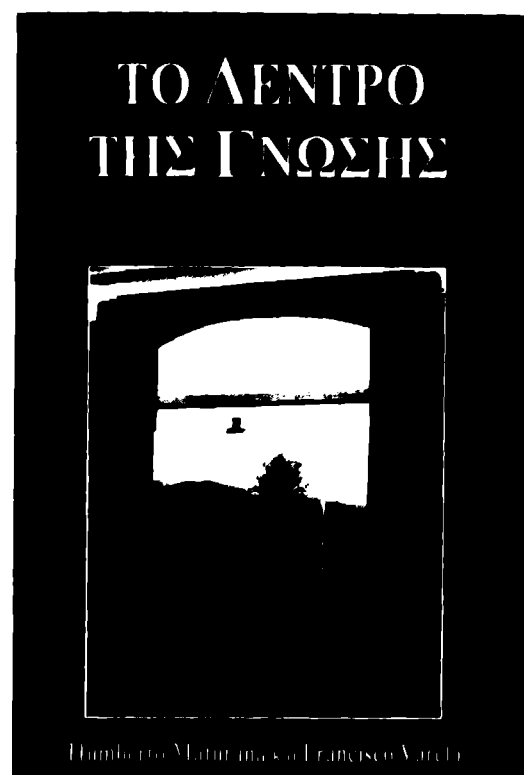
ΕΡ: Εγώ λέω ότι το μόνο πρόβλημα είναι η Β. Ήπειρος και όταν κάποιος μίλησαν γι' αυτό, ο κ. Μπερίσα απάντησε αναφερόμενος σε Τσαμουριά. Δεν θέλησε να κατανοήσει την ελληνική θέση. Και αυτή διπλωματικά και πολιτικά ήταν πολύ κακή απάντηση από πλεονάς Αλβανίας.

ΑΠ: Δεν νομίζω ότι απάντησαν αμέσως με αυτό τον τρόπο, γιατί η Αλβανία ποτέ δεν αρνήθηκε ότι υπάρχει ελληνική μειονότητα στη χώρα, απλώς έτσι παρουσιάστηκε από τα ΜΜΕ. Ακόμα και κατά το κομμουνιστικό καθεστώς κανένας δεν αρνήθηκε την ύπαρξη ελληνικής μειονότητας. Δεν πρέπει να εξετάζουμε τα πράγματα μόνο βάσει του «καλού διαλόγου», γιατί αυτές οι συναντήσεις έγιναν μετά από πολύ καιρό, περίπου 50 χρόνια. Ξέρουμε για τις δυσκολίες που είχαμε στη χώρα μας με την κατάσταση πολέμου τέσσερα χρόνια μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ξέρετε αυτές τις ανοησίες. Νομίζω ότι η συνάντηση Μητσοτάκη - Μπερίσα ήταν πολύ καλή και ήταν μόνο το πρώτο βήμα.

Όταν φεύγαμε του ευχηθήκαμε να τον συναντήσουμε και πάλι. Και αναρωτηθήκαμε: «Μήπως στο προεδρικό μέγαρο;».

«Αφήστε το προεδρικό μέγαρο. Αυτό το έχουν οι άλλοι. Είναι έρημο και άδειο, και χωρίς ανθρώπους. Εδώ είμαστε πολύ καλά, με ανθρώπους ζεστούς και ενεργητικούς»...

Για πρώτη φορά στην Ελλάδα
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

H. Maturana και F. Varela

ΤΟ ΔΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

Οι βιολογικές ρίζες
της ανθρώπινης νόησης

- «Ένα ευχάριστο, πλήρες, όμορφο και καλογραμμένο βιβλίο για τη σκέψη και την αντίληψη... Οι συγγραφείς του αποτελούν αυθεντίες στην επιστήμη της γνώσης...»

James Lovelock, συγγραφέας του
βιβλίου «Γαία»

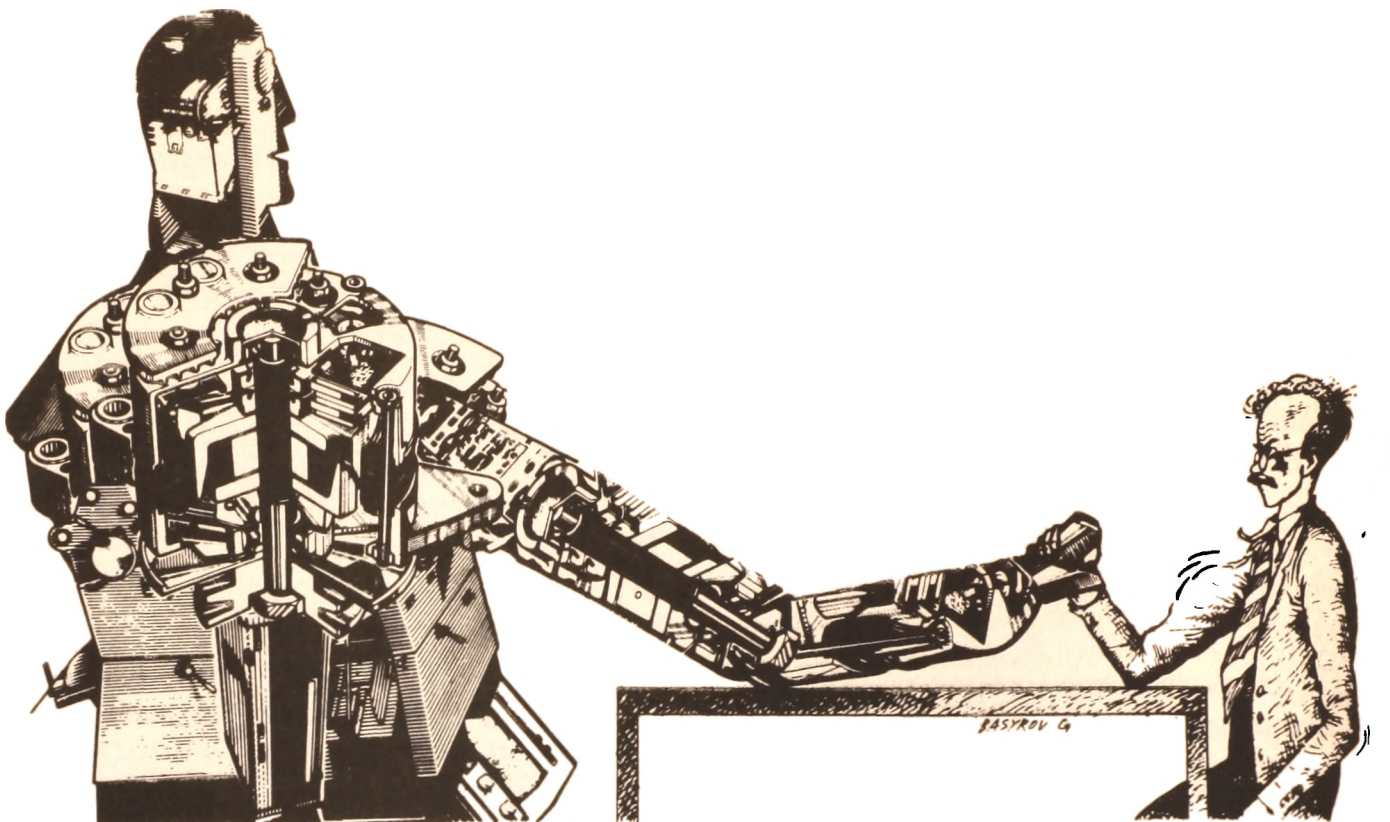
Ένα βιβλίο πλούσιο σε παραδείγματα, με πολυάριθμες φωτογραφίες και σχήματα και τρόπο γραφής πρωτότυπο αλλά κατανοητό, από δύο σημαντικούς επιστήμονες/φιλοσόφους. Καταφέρνει να παρουσιάσει στον μη ειδικό αναγνώστη τις ριζοσπαστικές επιστημονικές ιδέες τους που, παρότι προκάλεσαν πολυάριθμες συζητήσεις, παρέμεναν ως χθες εγκλωβισμένες στις αποστειρωμένες αίθουσες της υψηλής διανόησης.

Σελ. 268, 17 × 25 εκ., Διχρ., 3900 δρχ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **κάτοπτρο**
Ισαύρων 10 και Δαφνομήλη, 114 71 Αθήνα
Τηλ. 364.32.72, Fax. 364.18.64

Κυβέρνηση στα πρόθυρα νευρικής

Τα πρώτα γενέθλια του Γέλτσιν, ένα χρόνο μετά την εκλογή του στην προεδρία της Ρωσίας, ήταν πολύ νευρικά. Λίγο πριν αναχωρήσει για το επίσημο ταξίδι του στις ΗΠΑ, ο Ρώσος πρόεδρος διέκοψε εκνευρισμένος μια τηλεοπτική του συνέντευξη με το αμερικανικό δίκτυο CBS, όταν ο δημοσιογράφος του τελευταίου τον ρώτησε για το θάνατο δύο νεογέννητων στην Πετρούπολη, εξαιτίας της έλλειψης αντιβιοτικών. «Γιατί λοιπόν δεν μας δίνετε αντιβιοτικά; Είστε μια πλούσια χώρα. Η μητέρα μου πάσχει από την καρδιά της και δεν έχει φάρμακα παρότι είναι η μητέρα του προέδρου», είπε εκνευρισμένος ο Γέλτσιν, πριν αναχωρήσει από το χώρο της συνέντευξης.

του τέως προέδρου ξεπερνούν τις αρμοδιότητές του.»!

Τη στιγμή λοιπόν που «η χώρα και ο λαός κάνουν γενναίες προσπάθειες να ξεπεράσουν το χάος και τα ερείπια που κληρονόμησαν» και «διστασθάνομενος τις ευθύνες του και για τη διατήρηση της ομαλότητας, ο Μπόρις Γέλτσιν θα υποχρεωθεί να πάρει όλα τα απαραίτητα και νόμιμα μέτρα για να μην εμποδισθούν οι μεταρρυθμίσεις».

Μα τι είχε πει ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ ώστε να προκαλέσει μια τόσο ασυνήθιστη αντίδραση; Στην καθιερωμένη μηνιαία συνέντευξη του στην «Κοσμομόλσχαγια Πράβδα», ευθύς μετά την επιστροφή του από τις ΗΠΑ, ο τέως Σοβιετικός πρόεδρος είχε αυξήσει τον τόνο της κριτικής του απέναντι στην κυβέρνηση Γέλτσιν. Δηλώνοντας αρχικά ότι η κυβέρνηση προσπάθησε «να προδιαθέσει αρνητικά την αμερικανική διοίκηση για το ταξίδι του», επαναλάμβανε την κοινή αλήθεια ότι η Κοινοπολιτεία καταρρέει και διαπίστωνε ότι η σημερινή ηγεσία της χώρας «ξέρει μόνο να γκρεμίζει και όχι να κτίζει».

Επιπλέον, διέψευδε τις φήμες που τον θέλουν να υποσχέθηκε στον Γέλτσιν ότι δεν θα ξαναασχοληθεί με την πολιτική, λέγοντας ότι ο άσπονδος εχθρός του «δεν είναι ο Ιησούς Χριστός για να πρέπει να του αναφέρω τι θα κάνω. Θα υποστηρίξω τη ρωσική κυβέρνηση όσο προωθεί τις δημοκρατικές

αλλαγές, αλλά αν κάνει το αντίθετο δεν θα παραμείνω σιωπηλός».

Δεν υπάρχει φως στην άκρη του τούνελ

Δεν είναι πάντως το ενδεχόμενο της επιστροφής του Γκορμπατσώφ στην ενεργό πολιτική που ανησύχησε τον Ρώσο πρόεδρο. Ο αρχιτέκτονας της περεστρόικα παραμένει εξαιρετικά αντιδημοφιλής στην πατρίδα του και το θριαμβευτικό ταξίδι στις ΗΠΑ πέρασε στα πολύ ψιλά των εφημερίδων. Το όνομά του ούτε καν αναφέρεται στις τακτικές δημοσκοπήσεις που μετρούν τη δημοτικότητα των πολιτικών.

Αντίθετα υπάρχουν αρκετοί λόγοι που μπορούν να εξηγήσουν τη νευρικότητα της ρωσικής κυβέρνησης. Ο πρώτος είναι η κακή κατάσταση της οικονομίας. «Τώρα είναι φανερό ότι δεν βλέπουμε το φως στην άκρη του τούνελ και στο μέλλον θα περάσουμε μεγάλες και σκληρές δοκιμασίες», έγραφε τις προάλλες η «Κοσμομόλσχαγια Πράβδα», καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η «αλλαγή της πορείας των μεταρρυθμίσεων φαίνεται όλο και πιο πολύ πιθανή». Το ενδιαφέρον είναι ότι η θεραπεία - σοκ που ξεκίνησε ο Γέλτσιν τον Ιανουάριο είχε πολλά θετικά αποτελέσματα: προς το παρόν τουλάχιστον απεσοβήθη ένας υπερπληθωρισμός λατινικοαμερικανικού τύπου και το ρούβλι κάπως σταθεροποιήθηκε, στα άδεια μαγαζιά έφτασαν πολλά προϊόντα, ενώ ανθίζει το

Λίγες μέρες πριν, η ρωσική ηγεσία είχε αντιδράσει σπασμωδικά με αφορμή μια συνέντευξη του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ. «Εκτός από όλα αυτά, μερικές από τις δηλώσεις του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ μπορούν να θεωρηθούν ως απόπειρες οξύνσεως του πολιτικού κλίματος και αποσταθεροποίησης της πολιτικής και κοινωνικής καταστάσεως στη χώρα», έλεγε μεταξύ των άλλων η αντιγκορμπατσωφική ανακοίνωση του Βιάτσλαβ Κοστίκοφ, εκπροσώπου Τύπου του Μπόρις Γέλτσιν, που θυμίζει άλλες εποχές. «Ο Ρώσος πρόεδρος», συνέχιζε η ανακοίνωση, «είχε δείξει πάντα κατανόηση (sic) στο αίτημα του Γκορμπατσώφ να εκθέτει τις απόψεις του για τα πολιτικά προβλήματα... αλλά οι τελευταίες εκτιμήσεις και προβλέψεις

5 κρίσης...

του Στέλιου Κούλογλου

μικρό ιδιωτικό εμπόριο και τα μικροκαταστήματα.

Την ίδια όμως στιγμή μειώθηκε η αγοραστική δύναμη των πολιτών από τις μεγάλες αυξήσεις των τιμών. Σε μια προσπάθεια να ελέγξει τον πληθωρισμό, η Κεντρική Τράπεζα σταμάτησε να εκδίδει ρούβλια, με αποτέλεσμα μεγάλες κατηγορίες υπαλλήλων να μείνουν απλήρωτοι για ένα ή δύο μήνες. Πολλοί κλάδοι εργαζομένων κατέβηκαν σε απεργίες, ενώ για εκατομμύρια προβάλλει πλέον το φάσμα της ανεργίας από το κλείσιμο των προβληματικών τεραπευτήσεων. Τα συνδικάτα απειλούν με απεργίες, που όταν στη Ρωσία ξεκινήσουν, είναι δύσκολο πάντοτε να σταματήσουν.

Δεύτερη αιτία: η όλη επιχείρηση των μεταρρυθμίσεων άρχισε να έχει μεγάλο πολιτικό κόστος για τον ίδιο τον Ρώσο πρόεδρο. Μέσα σ' ένα μήνα, από τα τέλη Απριλίου έως τα τέλη Μαΐου, η δημοτικότητά του μειώθηκε κατά 25 μονάδες, πέφτοντας για πρώτη φορά κάτω από το 50% (από 57 τον Απρίλιο, σε 32% το Μάιο). «Ο κόσμος στην επαρχία με υποστηρίζει ακόμη», είπε ο Μπόρις Γέλτσιν στον Ζακ Ντελέρ που βρέθηκε στη Μόσχα. «Αλλά ξέρω ότι η υπομονή του κόσμου έχει ορισμένα όρια».

Η τραγική ειρωνεία της ιστορίας είναι, ότι ο Γέλτσιν φαίνεται να αποτυγχάνει εκεί ακριβώς που απέτυχε και ο Γκορμπατσώφ: στο ξεπέρασμα των αντιδράσεων από τους διευθυντές και τα τεράστια συμφέροντα που κρύβονται πίσω από τα μεγάλα κρατικά μονοπώλια και τη στρατιωτική βιομηχανία (το 60% των συνολικών βιομηχανικών δραστηριοτήτων έχουν στρατιωτικό αντικείμενο). Τον πρώτο καιρό μετά το πραξικόπημα και τη διάλυση του ΚΚ, το «λόμπυ» αυτό αποδιάρθρωθηκε προσωρινά, δίνοντας την ευκαιρία στον Γέλτσιν να ξεκινήσει τις μεταρρυθμίσεις.

Επανασυγκροτήθηκε όμως πολύ γρήγορα, εξασφαλίζοντας και την πολιτική έκφραση μέσα στο ρωσικό Κοινοβούλιο. «Εκλεγμένο» την εποχή που το ΚΚ ήταν ακόμη στην εξουσία και κυριαρχούμενο από τους συντηρητικούς, το τελευταίο ξεκίνησε ένα κοινοβουλευτικό αντάρτικο που με την πάροδο του χρόνου μετετράπη σε κανονικό πόλεμο. Στην αρχή, οι «φιλολαϊκοί» βουλευτές αποφάσιζαν να αυξήσουν τους μισθούς των εργαζομένων περισσότερο από όσο ήθε-

λε η κυβέρνηση, πριμοδοτώντας έτσι τον πληθωρισμό.

Παρά τις άπειρες εγχυκλίδους, η κρατική γραφειοκρατία φροντίζει με τη βοήθεια της Βουλής να κάνει δύσκολη τη ζωή σε όποιον ξένο επενδυτή είχε την ιδέα να εμφανισθεί στη Μόσχα, όπως άλλωστε συνέβαινε και παλιότερα. Τελευταία απέρριψε τα δύο κρισιμότερα νομοσχέδια για την πορεία των μεταρρυθμίσεων: το ένα αφορούσε τις ιδιωτικοποιήσεις και το άλλο το κλείσιμο των χρεωκοπημένων προβληματικών επιχειρήσεων που μέχρι τώρα άρμεγαν τον προϋπολογισμό.

Τα πάντα ρει...

Όμως η κυριότερη αιτία της γελτσινικής νευρικής φαινομένης, φαίνεται να είναι η έλλειψη σταθερών προσανατολισμών της νέας ρωσικής εξουσίας σε όλους τους τομείς. Το πρώτο εξάμηνο της προεδρίας του Γέλτσιν αφιερώθηκε στην —επιτυχημένη— εκπαράθρωση του Γκορμπατσώφ από το Κρεμλίνο, και αμέσως μετά ξεκίνησαν οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις και το αντάρτικο των συντηρητικών. Κατόπιν άρχισαν οι παλινωδίες.

Στην αρχή, ο Γέλτσιν, αντιμετώπισε το δίλημμα, είτε να διαλύσει το Κοινοβούλιο προκηρύσσοντας νέες εκλογές και ένα δημοψήφισμα για την επιβολή προεδρικού συστήματος διακυβέρνησης και την παράκαμψη του Κοινοβουλίου, ή να βάλει κάποιο φρένο στις αλλαγές. Βλέποντας τη μείωση της δημοτικότητάς του, άρχισε να προσανατολιζέται προς τη δεύτερη λύση. Παρά τις αντίθετες οδηγίες του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), ανέβαλε την απελευθέρωση των τιμών του πετρελαίου και της βενζίνης, ενώ οι εκπρόσωποι του βιομηχανικού κατεστημένου άρχισαν να εισβάλλουν κατά συρροή στο υπουργικό συμβούλιο, εκτοπίζοντας τους μεταρρυθμιστές υπουργούς. Τη μέρα όμως που αναχωρούσε για τις ΗΠΑ, διόρισε πρωθυπουργό τον αρχιτέκτονα των μεταρρυθμίσεων και χαϊδεμένο παιδί του ΔΝΤ Ιγκόρ Γκαϊντάρ. Λεπτομέρεια: τρεις μέρες πριν, ο ίδιος ο Γέλτσιν είχε δηλώσει ότι θα διατηρούσε την πρωθυπουργία μερικούς μήνες ακόμη, μέχρι να «ωριμάσει» ο Γκαϊντάρ και η ομάδα του...

Ίδια αβεβαιότητα επικρατεί και στο ρόλο που θέλει να παίξει η Ρωσία στις διεθνείς υ-

ποθέσεις και στην περιοχή που κατελάμβανε η μακαρίτισσα ΕΣΣΔ. Ασφαλώς με τη συμφωνία για τον πυρηνικό αφοπλισμό που υπέγραψε στις ΗΠΑ, ο Γέλτσιν παραδέχεται ότι η εποχή των δύο «ίσων» υπερδυνάμεων έχει περάσει οριστικά στην ιστορία, αλλά τόσο ο ίδιος ο Ρώσος πρόεδρος όσο και πολλοί επιτελείς του εξακολουθούν να πιστεύουν ότι η χώρα τους μπορεί να παίξει έναν διεθνή ρόλο, χωρίς να μπορούν να προσδιορίσουν τη θέση τους, τη δύναμη και τις σφαίρες επιρροής τους.

Σε επίπεδο της Κοινοπολιτείας των Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ) που διαδέχθηκε την ΕΣΣΔ, η αβεβαιότητα έχει μετατραπεί σε κομφούζιο. Ενώ η ΚΑΚ πνέει τα λοίσθια, οι Ρώσοι ηγέτες δεν έχουν αποφασίσει αν και πώς μπορούν να διατηρήσουν την παλιά σοβιετική επιρροή στις μουςουλμανικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, όπου κινούνται με μεγάλη όρεξη Τουρκία, Ιράν και Πακιστάν. Στις Βαλτικές, ο Κόκκινος Στρατός παραμένει παρά τις αντίθετες διαβεβαιώσεις.

Στον Καύκασο, οι Ρώσοι έδειξαν στην αρχή να υποστηρίζουν την Αρμενία στην ένοπλη διένεξη της με το Αζερμπαϊτζάν. Μόλις όμως ο νεοεκλεγείς πρόεδρος του τελευταίου δήλωσε ότι αποχωρεί από την ΚΑΚ, εγκαθιδρύοντας προνομιακές σχέσεις με την Τουρκία, ο ρωσικός στρατός άρχισε να βοηθάει το Αζερμπαϊτζάν. Μετά την αποπομπή του Γκαμσαχουρντία και την επιστροφή του Σεβαρντνάντζε στην εξουσία, η Γεωργία έδειξε να στρέφεται ξανά προς τη Μόσχα, αλλά οι τελευταίες αντιγεωργιανές διακηρύξεις μιας σειράς Ρώσων υπευθύνων —με τον Γέλτσιν να δηλώνει προσωπικά ότι ίσως χρειαστεί να επέμβει στρατιωτικά στη δημοκρατία για να προστατεύσει τη ρωσόφωνη μειοψηφία— κάθε άλλο παρά συμβάλλουν στην εξομάλυνση των ρωσο-γεωργιανών σχέσεων.

Ενώ ο πόλεμος μαίνεται στη Μολδαβία ανάμεσα στη ρουμανόφωνη πλειοψηφία και στους Ρώσους αυτονομιστές, το Κρεμλίνο δεν έχει αποφασίσει αν θα επιστρατεύσει τη βία ή τη διπλωματία για να προστατεύσει τις ρωσικές μειονότητες που ζουν έξω από τη Ρωσία. Οι σχέσεις με την Ουκρανία παραμένουν εξαιρετικά τεταμένες και ο Ρώσος υπουργός Εξωτερικών δήλωσε τελευταία ότι τίθεται θέμα αναθεώρησης των συνόρων της Ουκρανίας, κάτι που οδηγεί αναγκαστικά σε πόλεμο.

Οι μήνες που έρχονται θα αποδειχθούν καθοριστικοί για τη νέα πορεία που θέλει να ακολουθήσει ο Γέλτσιν, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Το ερώτημα είναι πόσο ψύχραιμα μπορεί να χειρισθεί αυτό το βουνό των προβλημάτων, μια κυβέρνηση που βρίσκεται στα πρόθυρα νευρικής κρίσης.

Η εθνικιστική έξαρση και οι επιπτώσεις της

του Κωνσταντίνου Σχινά

Τα δραματικά γεγονότα των τελευταίων ημερών και η εκατόμβη των θυμάτων τής συγκρουσιακής δυναμικής και των εθνικιστικών δονήσεων σε όλη σχεδόν την επικράτεια της πρώην «Σοβιετικής Υπερδύναμης», υπενθυμίζουν παλαιότερες επισημάνσεις μας για τις μηδαμινές σχεδόν πιθανότητες άμεσης ειρηνικής ανασυγκρότησης και εκπόνησης σταθεροποιητικών πολιτικών που θα καλύψουν το «γεωπολιτικό κενό» στη μετα-διπολική μεταβατική εποχή και θα οδηγήσουν σε μια νέα «ισορροπία δυνάμεων» στην ευρύτερη περιοχή... Οι συνεχιζόμενοι ανταγωνισμοί για τη χάραξη των νέων «σφαιρών επιρροής» και οι εδαφικές αναδιατάξεις αποκτούν ένα νέο περιεχόμενο, επιτείνοντας ταυτόχρονα την πολύπλευρη κρίση. Η υποβόσκουσα διαμάχη γύρω από το ζήτημα της Μολδαβίας έχει βαθιές ιστορικές ρίζες.

Η περιοχή ανάμεσα στον Προύθο, το Δνείστερο και το Δούναβη ποταμό, δηλαδή η Βεσσαραβία, υπήρξε στο παρελθόν τμήμα της ιστορικής Μολδαβίας, που στη συντριπτική της πλειοψηφία, κατοικούνταν από Ρουμάνους. Η γεωπολιτική θέση της αποτελούσε συχνά το «μήλο της έριδος» ανάμεσα στην Οθωμανική και τη Ρωσική Αυτοκρατορία: για μεν τους τσάρους, ο στρατηγικός έλεγχος της περιοχής αυτής σήμαινε πρόσβαση στο Δούναβη και στα Βαλκάνια, για δε την Κωνσταντινούπολη, αποτελούσε την τελευταία γραμμή άμυνας κατά του παραδοσιακού «από βορρά» κινδύνου. Το κύριο όμως ζήτημα, για το οποίο ο τσάρος και ο σουλτάνος βρισκόταν σε «αγαστή συμφωνία», ήταν η αποφυγή δημιουργίας κρατικής οντότητας για το ρουμανόφωνο πληθυσμό της περιοχής αυτής, γεγονός που ίσχυε μέχρι το δεύτερο ήμισι του προηγούμενου αιώνα. Το Ιάσιο (πρωτεύουσα της ιστορικής Μολδαβίας, 50 μόνο χιλιόμετρα από τα σύνορα της Βεσσαραβίας) έγινε η «Μέκκα» της ρουμανικής κουλτούρας. Η μη αναγνώριση της ένωσης της Βεσσαραβίας με τη Ρουμανία και η άρνηση σοβιετικής ηγεσίας να τη νομιμοποιήσει αποτέλεσε το επικρατούν *status* της περιοχής στις δεκαετίες του 1920 και του 1930. Το μυστικό πρωτόκολλο ανάμεσα στη Σοβιετική Ένωση και τη ναζιστική Γερμανία το 1939, η Βεσσαραβία εντάχθηκε στη σοβιετική «σφαίρα επιρροής» και παρά το γεγονός ότι η Ρουμανία κατάφερε να την «επανακτήσει» το 1941, η πε-

ριοχή περιήλθε οριστικά υπό σοβιετική κατοχή από το 1944 μέχρι σήμερα (βλέπε το σχετικό χάρτη).

Η πολιτική του Ιωσήφ Στάλιν μέχρι τις αρχές του 1950 και η προσπάθεια σοβιετοποίησης, οδήγησε στη δημιουργία ενός «ανεξάρτητου έθνους - κράτους» στα πλαίσια της κομμουνιστικής ΕΣΣΔ, ενώ η εισαγωγή του Κυριλλικού αλφαβήτου στην περιοχή αυτή που επιχειρήθηκε από τους Σοβιετικούς —και η διαφοροποίησή του από το λατινικό (που ισχύει στη Ρουμανία)— αποτέλεσε συνειδητή πολιτική για την «απομόνωση» της Μολδαβίας από τις ρουμανικές της ρίζες και επιρροές.

Κοντολογίς, η Μολδαβία ουσιαστικά κατά τη μετα-πολεμική περίοδο και με δεδομένη την αντίθεση του Ν. Τσαουσέσκου στη σοβιετική κομμουνιστική εκδοχή, «απέκτησε» μιας κάποιας μορφής «ρουμανικό» εθνικισμό, κυρίως σε κύκλους διανοούμενων, και επεδίωξε μίαν ανεξαρτησία στο χώρο της γλώσσας, της θρησκείας και του πολιτισμού.

Οι εθνικιστικές «αναζητήσεις» της Μολδαβίας περνούν μέσα από τη μαζική συσπείρωση των δυνάμεων της (αντι-κομμουνιστικής) αντιπολίτευσης, το καλοκαίρι του 1988, καθώς οι πολιτικο-οικονομικές μεταρρυθμίσεις του Μιχαήλ Γκορμπατσώφ βρίσκονται σε εξέλιξη. Κύριο στόχο του αντιπολιτευτικού κύματος αποτελεί η προσπάθεια αποδυνάμωσης του τεχνητού μορφώματος, που αποκαλούνταν «Μολδαβικό Έθνος» και η Μόσχα είχε κατασκευάσει πριν από σαράντα χρόνια. Σε τελευταία ανάλυση, οι Μολδαβοί διανοούμενοι διατυπώνουν τρεις όρους που αποσκοπούν: α) στην αναγνώριση της ρουμανικής γλώσσας ως κρατική γλώσσα, β) στην επανεισαγωγή του λατινικού αλφαβήτου και γ) στην κυβερνητική αναγνώριση ότι «μολδαβική» και «ρουμανική» είναι μία και αυτή γλώσσα.

Με τον περιορισμό του κομματικού (κομμουνιστικού) ελέγχου, η διαμάχη ανάμεσα στους ρωσόφωνους και στο ρουμανικό αλφειωτισμό εντάθηκε και οδήγησε σε κλιμακούμενη ένοπλη αντιπαράθεση. Η επιτάχυνση της πτώσης του καθεστώτος Τσαουσέσκου, το Δεκέμβριο του 1989, οδήγησε στην ανάπτυξη ενός εθνικιστικού κινήματος που κινείται στην κατεύθυνση της ανεξαρτησίας και της ένωσης της Μολδαβίας με τη Ρουμανία.

Πρόσφατες εξελίξεις

Η δυναμική που οδήγησε τελικά στην ουσιαστική αποδυνάμωση - διάλυση του πολιτειακού σχήματος της πρώην ΕΣΣΔ και στην αβέβαιη —από πλευράς βιωσιμότητας— «Κοινοπολιτεία των Ανεξάρτητων Κρατών», έφερε στην επιφάνεια, ήδη από τις αρχές του 1991, διάφορες προσπάθειες για τη δημιουργία εθνικής οντότητας στη «Δημοκρατία του Μολδάβα», με αποκορύφωμα την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της (27 Αυγούστου 1991). Το γεγονός αυτό αποτέλεσε και την αφετηρία μιας συγκρουσιακής εμπλοκής στην περιοχή της Υπερδνειστερίας, με σημαντική ένοπλη δραστηριότητα από πλευράς Ρωσό-φωνων αυτονομιστών που ανακήρυξαν το Τιράσπολ πρωτεύουσα της λεγόμενης «Δημοκρατίας του Δνειστερου», και οδήγησε σε περαιτέρω κλιμάκωση της σύρραξης ιδιαίτερα μετά την εισδοχή της Δημοκρατίας της Μολδαβίας στον ΟΗΕ (2 Μαρτίου 1992).

Στο διάστημα που ακολούθησε, παρατηρήθηκε μια σημαντική αύξηση αντι-ρουμανικού εθνικισμού στην αριστερή όχθη του Δνειστερου, με παράλληλη στρατιωτική υποστήριξη των παράνομων στρατιωτικών σχηματισμών από το «σοβιετικό» στρατό. Σε μια προσπάθεια αποκλιμάκωσης της κρίσης και αναζήτησης ειρηνικής διεξόδου επίλυσης της διαφοράς, συναντήθηκαν τρεις φορές, τον περασμένο Μάρτιο (στα πλαίσια της ΔΑΣΕ) και τον Απρίλιο, οι υπουργοί Εξωτερικών της Ρωσίας, Ουκρανίας, Μολδαβίας και Ρουμανίας στο Kichinev και προσπάθησαν, μέσα από τη λήψη κάποιων άμεσων μέτρων (κατάπαυση πυρός, απαγκίστρωση των εμπλεκόμενων ενόπλων δυνάμεων, απομάκρυνση από το έδαφος

της Μολδαβίας των ξένων πολιτών —Κοζάκων, Ρώσων—, διατήρηση της ουδετερότητας από πλευράς της 14ης στρατιάς του πρώην σοβιετικού στρατού κ.τ.λ.) να εκτονώσουν τη σύγκρουση και να συστήσουν πολιτικό μηχανισμό διαβουλεύσεων για την προώθηση του διαλόγου ανάμεσα στα ενδιαφερόμενα μέρη. Παράλληλα, στις 17 Απριλίου, αποφασίστηκε η συγκρότηση ομάδας παρατηρητών, από εκπροσώπους των τεσσάρων χωρών (260 στρατιωτικά στελέχη) για την εποπτεία της κατάπαυσης των εχθροπραξιών και το διαχωρισμό των αντιμαχόμενων δυνάμεων. Στο διεθνές πεδίο, η διαδικασία αυτή υποστηρίζεται από τις ΗΠΑ και τα κράτη - μέλη της ΕΟΚ. Η σχετική όμως «αισιοδοξία» για έναν ειρηνικό διακανονισμό εξανεμίστηκε με την κλιμάκωση των στρατιωτικών επιχειρήσεων τις τελευταίες δεκαπέντε μέρες, και την ταυτόχρονη «εμπλοκή» και διαμόρφωση «αξόνων» ανάμεσα στη Μόσχα και το Κιέβο —ιδιαίτερα μετά την, πριν από τρεις ημέρες, συνάντηση και την επίτευξη κάποιου *modus vivendi* ανάμεσα στον Μ. Γιέλτσιν και τον Α. Κραβτσούκ— και τη δημιουργία μιας «νέας ισορροπίας» ανάμεσα στη Ρωσία και την Ουκρανία, γεγονός που θα επηρεάσει βραχυπρόθεσμα και τις γενικότερες οικονομικο-πολιτικές και στρατιωτικές σχέσεις της «Κοινοπολιτείας».

Και αυτό σε αντιδιαστολή με τον άλλο υπό διαμόρφωση «άξονα» ανάμεσα στη Μολδαβία και τη Γεωργία, καθώς ο Μ. Σνέγκουρ και ο Σ. Σεβαρντνάντζε υπογραμμίζουν την «αυτοκρατορική αντίληψη» που διέπει τη ρωσική μεγαλο-ιδεατική πολιτική, όπως αυτή εκπορεύεται και υλοποιείται από τους κατόχους της σημερινής εξουσίας του Κρεμλίνου.

Συμπερασματικά, οι προοπτικές που διαφαίνονται στο ζήτημα της Μολδαβίας δεν είναι ιδιαίτερα αισιόδοξες. Οι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί ανάμεσα στα τέσσερα κράτη, η συνεχιζόμενη στρατιωτική δραστηριότητα των ρωσό-φωνων και των Ουκρανών (με παράλληλη εμπλοκή της 14ης σοβιετικής στρατιάς) και ο φόβος τους ότι τελικά η Μολδαβία θα επιχειρήσει να ενωθεί με τη Ρουμανία, σκιάζει την ατμόσφαιρα και επιτείνει τη ρευστότητα στην ευρύτερη περιοχή. Η «αυστηρή προειδοποίηση» προς τους Μολδαβούς να αποφύγουν κάθε ενωσιακή απόπειρα με τη Ρουμανία, η οποία σε μια τέτοια περίπτωση θα διευρύνει τη γεωγραφική της επικράτεια και θα μεταβάλλει και τη Βαλκανική της ισχύ, από τον Ρώσο αντιπρόεδρο Α. Ρουτσκόι και η συνεχιζόμενη διαμάχη της Δημοκρατίας αυτής με τη Γεωργία (σχετικά με την απόπειρα της Νότιας Οσσετίας να ανεξαρτητοποιηθεί) υπόσχεται ένα «θερμό» καλοκαίρι τόσο για τους ιθύνοντες της μετασοβιετικής μετα-κομμουνιστικής ελίτ, όσο και για τη διεθνή κοινότητα, που παρακολουθεί τις γεωπολιτικές αναταράξεις και τις μεταβατικές ανακατανομές ισχύος στην υπό διαμόρφωση «νέα τάξη πραγμάτων».

ΤΟΤΕ...

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ... ΚΑΙ ΟΧΙ ΜΟΝΟ

ΤΕΥΧΟΣ 37 (I-I) ΑΡΧ. 450

**Επανεκδόθηκε, και κυκλοφορεί
ήδη σε Αθήνα – Πειραιά – Θεσσαλονίκη.
Στην υπόλοιπη Ελλάδα από 1^η Αυγούστου**

Αντίο Τσεχοσλοβακία

Οι Τσέχοι και οι Σλοβάκοι, σε όλη τη διάρκεια της ιστορίας τους, ποτέ δεν πολέμησαν μεταξύ τους. Σταγόνα αίματος δεν τους χωρίζει. Και το 1918 ενώθηκαν επειδή οι ίδιοι το αποφάσισαν. Τώρα χωρίζουν, ευτυχώς, ειρηνικά και πολιτισμένα. Είναι ίσως το μοναδικό κέρδος αυτής της περιπέτειας... Αλλά πώς χωρίζουν; Απλώς και μόνον με τη συμφωνία των δύο μεγάλων κομμάτων; Δεν θα διεξαχθεί δημοψήφισμα; «Το δημοψήφισμα είναι το μόνο συνταγματικό μέσο για να προχωρήσουμε σε μία τέτοια αλλαγή. Θα έλεγα, μάλιστα, ότι είναι η μοναδική ηθική μέθοδος», υποστηρίζει ο πρόεδρος Βάτσλαβ Χάβελ. Όλα είναι ασαφή και αβέβαια. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα διεμήνυσε ότι «οι συμφωνίες συνεργασίας με την Τσεχοσλοβακία θα επανεξεταστούν». Η ουγγρική μειονότητα (600.000) στην Σλοβακία δεν κρύβει την ανυσυχία της για τις εξελίξεις· το ίδιο και η Ουγγαρία. Λίγες ημέρες πριν από τις προεδρικές εκλογές (3 Ιουλίου) είναι ακόμη άγνωστο εάν ο Βάτσλαβ Χάβελ θα διατηρήσει ή θα αποσύρει την υποψηφιότητά του.

Η ήρεμη Τσεχοσλοβακία θα γίνει μία ακόμη νησίδα αστάθειας στην Ευρώπη; Στο χάρτη με τις θερμές περιοχές του μετακομμουνιστικού κόσμου θα προστεθεί και άλλη μία; Το ενδεχόμενο, εδώ και τουλάχιστον ένα χρόνο, της διάλυσης της Τσεχοσλοβακίας δεν είναι, πλέον, ενδεχόμενο. Ο χωρισμός της χώρας, όσο και αν φαίνεται παράλογος, τόσο είναι πλέον αναπόφευκτος. Εμπρός, λοιπόν, για νέες σημαίες, νέους εθνικούς ύμνους, νέα διαβτήρια, νέα σύμβολα; Η Πράγα από πρωτεύουσα της Τσεχοσλοβακίας θα γίνει πρωτεύουσα της Βοημίας; Και ο Βάτσλαβ Χάβελ, που πίστεψε όσο λίγοι ότι η διατήρηση της ομοσπονδίας «αποτελεί συμφέρον και των δύο εθνών», θα είναι ο τελευταίος πρόεδρος της.

Οι εξελίξεις επιταχύνθηκαν αμέσως μετά τις εκλογές της 5ης και 6ης Ιουνίου. Τα αποτελέσματα, πάντως, ήταν τα αναμενόμενα. Οι Τσέχοι ανέδειξαν σε πρώτη πο-

λιτική δύναμη το δεξιό, συντηρητικό *Δημοκρατικό Κόμμα (ODS)*, του οποίου ηγείται ο υπερφιλελεύθερος υπουργός Οικονομικών Βάτσλαβ Κλάους, εμπνευστής της οικονομικής μεταρρύθμισης με ταχείς ρυθμούς και θαυμαστής της κυρίας Θάτσερ. Ο Κλάους δεν υπήρξε κομμουνιστής αλλά ούτε ήταν αντικαθεστωτικός. Τεχνοκράτης, γεμάτος αυτοπεποίθηση, πιστεύει ότι ο τρίτος δρόμος δεν οδηγεί πουθενά αλλού παρά μόνο στον τρίτο κόσμο...

Οι Σλοβάκοι υπερψήφισαν τους εθνικιστές, μετριοπαθείς και μή. Θριαμβευτής στην Μπρατισλάβα ο Βλαντιμίρ Μέτσιαρ και το κόμμα του —δεύτερο σε όλη τη χώρα— το *Κίνημα για μία Δημοκρατική Σλοβακία (HZDS)*. Ο Μέτσιαρ, πρώην κομμουνιστής και νυν μετριοπαθής εθνικιστής (υπάρχουν άλλοι, φανατικότεροι), συμμετείχε τον Νοέμβριο του 1989 στη βελούδινη επανάσταση. Έγινε υπουργός Εσωτερικών και κατόπιν πρωθυπουργός της σλοβακικής κυβέρνησης. Ήρθε σε σύγκρου-

ση με διάφορες πολιτικές δυνάμεις της Σλοβακίας και αναγκάστηκε να παραιτηθεί, τον Απρίλιο του 1991, όταν αποκαλύφθηκε ότι προχώρησε σε διαπραγματεύσεις με την Μόσχα για πωλήσεις όπλων χωρίς να ενημερώσει κανέναν. Την παραίτησή του όμως την παρουσίασε ως αποτέλεσμα παρεμβάσεων της κεντρικής εξουσίας στην Πράγα. Από τότε οι σχέσεις του με τον Βάτσλαβ Χάβελ είναι οι χειρότερες δυνατές... Ο Μέτσιαρ έχει κατηγορηθεί από μέλη της ομοσπονδιακής κυβέρνησης ότι υπήρξε συνεργάτης της *STB*, της πολιτικής αστυνομίας του κομμουνιστικού καθεστώτος, και ότι στη διάρκεια της *Ανοιξης της Πράγας* παρακολούθησε τον Αλεξάντερ Ντούμπτσεκ για λογαριασμό της *KGB*. Ανάλογες κατηγορίες του έχει αποδώσει, με έκθεσή της, η *Επιτροπή Άμυνας και Ασφάλειας* της σλοβακικής βουλής. Όμως τίποτε από όλα αυτά δεν μείωσε τη δημοτικότητά του. Ο Μέτσιαρ, αναμφίβολα, είναι ο πιο δημοφιλής πολιτικός στην Σλοβακία. Λαϊκιστής

της Τέτας Παπαδοπούλου

και δημαγωγός, γνωρίζει καλά πώς να αναμοχλεύει και να εκμεταλλεύεται τις «εθνικές ευαισθησίες» των Σλοβάκων.

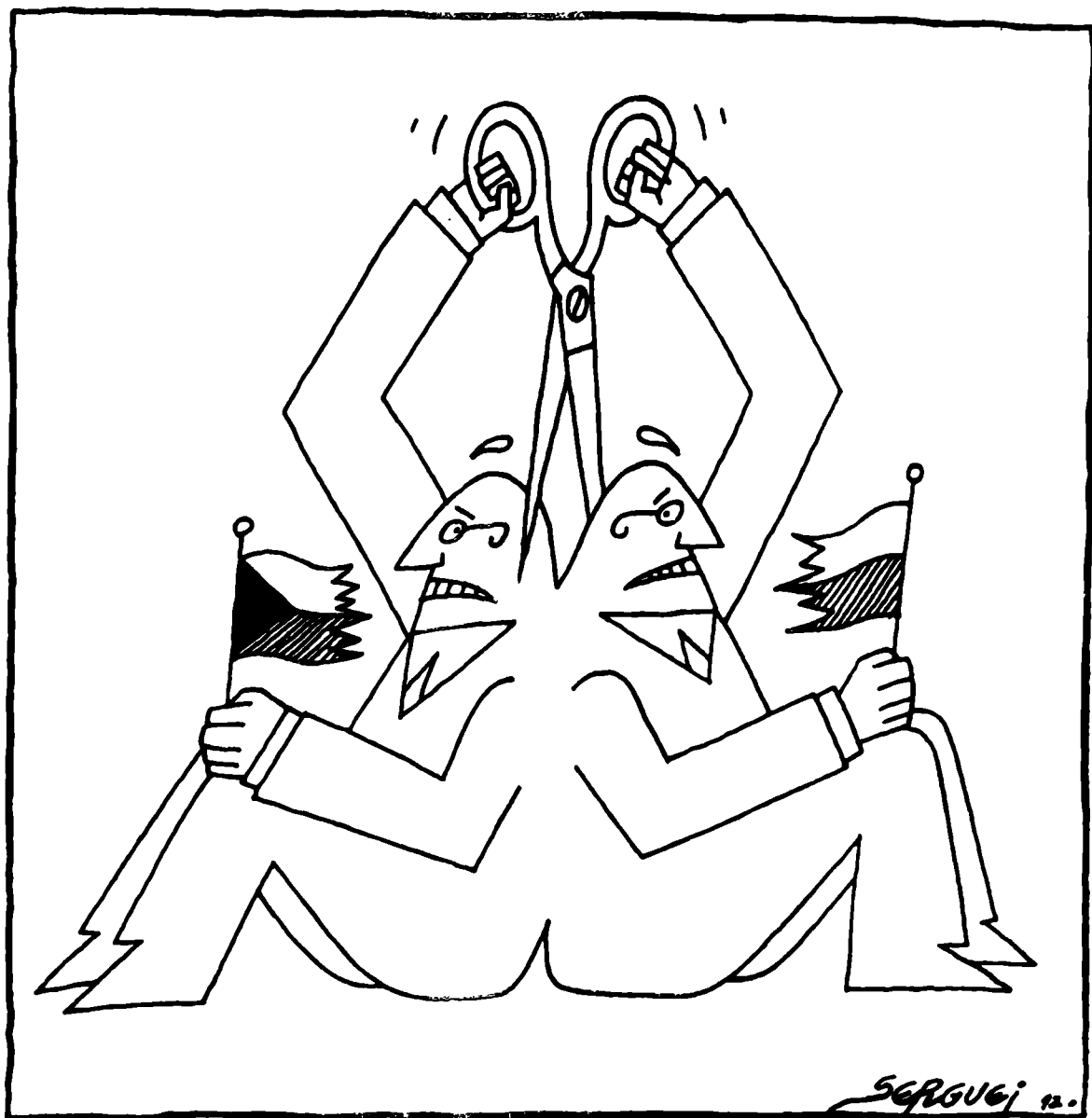
Αμέσως μετά τις εκλογές, άρχισαν συνομιλίες μεταξύ του Βάτσλαβ Κλάους και του Βλαντιμίρ Μέτσιαρ —κατ' ουσίαν διαπραγματεύσεις Τσέχων και Σλοβάκων— αλλά δεν είχαν κανένα θετικό αποτέλεσμα. Μετά από κάθε συνάντηση οι δύο πλευρές δήλωναν ότι «δεν έγινε ούτε ένα βήμα για να αρθεί το αδιέξοδο».

Διαφωνίες ανέκυψαν σε πλείστα όσα θέματα. Τρία όμως ήταν εκείνα —και ήταν τα πιο σημαντικά— στα οποία αμέσως φάνηκε ότι δεν υπήρχε το παραμικρό περιθώριο σύγκλισης. Πρώτον, το μέλλον της ομοσπονδίας. Δεύτερον, η επανεκλογή του Βάτσλαβ Χάβελ στην προεδρία. Τρίτον, η πορεία της οικονομικής μεταρρύθμισης.

Ο Βλαντιμίρ Μέτσιαρ απέρριψε ασυζητητί την ομοσπονδία. Πρότεινε, αντ' αυτής, μία εξαιρετικά χαλαρή **συνομοσπονδία**, μία «ελεύθερη ένωση δύο κυρίαρχων κρατών» με κοινή άμυνα και στενή οικονομική συνεργασία. Το μένος του εναντίον της ομοσπονδίας είναι τέτοιο ώστε, σε συνέντευξη Τύπου που έδωσε στην Μπρατισλάβα, δεν δέχθηκε να παραστούν δημοσιογράφοι εφημερίδων της Πράγας με φιλο-ομοσπονδιακή τοποθέτηση... Ο Βλαντιμίρ Μέτσιαρ αρνήθηκε, επίσης, κατηγορηματικά, να υποστηρίξει την υποψηφιότητα του Βάτσλαβ Χάβελ για μια νέα προεδρική θητεία. Τέλος, απέρριψε την εφαρμοζόμενη από το 1991 οικονομική μεταρρύθμιση, διότι «πλήττει την Σλοβακία και θα την οδηγήσει στην καταστροφή».

Ο Βάτσλαβ Κλάους διευκρίνισε από την αρχή ότι «η ομοσπονδία, η υποψηφιότητα του προέδρου Χάβελ και η συνέχιση της οικονομικής μεταρρύθμισης, με τον ίδιο έως τώρα ρυθμό, δεν είναι θέματα διαπραγματεύσιμα». Τη δε σλοβακική πρόταση για χαλαρή συνομοσπονδία τη χαρακτήρισε «μορφή κράτους, που δεν έχει το προηγούμενό του στην ιστορία της ανθρωπότητας (...) αφού παρουσιάζεται ως ενιαίο ένα κράτος που όμως δεν είναι ενιαίο...».

Ο τέταρτος γύρος των διαπραγματεύσε-

Σκίτσο
του Serguei
στην Monde

ων έγινε στην Μπρατισλάβα. Εκεί, σχεδόν ξημερώματα της 20ής Ιουνίου, μετά από συνομιλίες 14 ωρών, γράφτηκε το τέλος της Τσεχοσλοβακίας. Ο Βάτσλαβ Κλάους και ο Βλαντιμίρ Μέτσιαρ συμφώνησαν να σχηματιστεί μία προσωρινή ομοσπονδιακή κυβέρνηση η οποία «θα προετοιμάσει τις συνθήκες για την ομαλή διάλυση της ομοσπονδίας». Η επικύρωσή της θα γίνει, ως τις 30 Σεπτεμβρίου, από τα κοινοβούλια των δύο δημοκρατιών.

Εξαιρετικά δύσκολη είναι η θέση στην οποία βρίσκεται ο Βάτσλαβ Χάβελ. Τα περιθώρια μιας δικής του παρέμβασης ήταν μικρά, αφού, σύμφωνα με το σύνταγμα, οι εξουσίες του προέδρου είναι περιορισμένες. Ο Χάβελ με το κύρος και τη δημοτικότητά του (παραμένει πάντα πολύ δημοφιλής και στην Σλοβακία) σε κάθε ευκαιρία καλούσε τους Τσέχους και τους Σλοβάκους να «ακούσουν τη φωνή της λογικής». «Πρέπει να δείξουμε», έλεγε σε τηλεοπτικό μήνυμά του τρεις ημέρες πριν από τις εκλογές, «ότι είμαστε ικανοί να ζήσουμε μαζί και να γίνουμε μία σημαντική εστία ευρωπαϊκής σταθερότητας»...

Άγνωστο είναι ακόμη, τι θα πράξει τώρα ο πρόεδρος Χάβελ. Είναι μεν υποψήφιος για μία νέα θητεία (η εκλογή πρόκειται να γίνει στις 3 Ιουλίου) αλλά είχε δηλώσει ότι θα α-

πέσυρε την υποψηφιότητά του «εάν η ομοσπονδία διαλυόταν».

Τα προβλήματα στις σχέσεις Τσέχων και Σλοβάκων δεν είναι καινούργια. Υπάρχουν, περίπου, από την ίδρυση της Τσεχοσλοβακίας το 1918. Συνέχισαν να υπάρχουν, αν και με συγκεκριμένη μορφή, σε όλη τη διάρκεια του κομμουνιστικού καθεστώτος. Μετά τη βελουδίνη επανάσταση, όχι μόνο δεν εκτονώθηκαν αλλά πήραν διαστάσεις τεράστιες. Πρώτα - πρώτα —τον Απρίλιο του 1990— δόθηκε η περιφημη «μάχη της παύλας». Οι Σλοβάκοι απαίτησαν να υπάρχει σαφής διάκριση των δυο εθνών στην ονομασία της χώρας. Έτσι και έγινε. Η χώρα «βαπτίστηκε» **Τσεχική - Σλοβακική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία**. Αλλά η παύλα δεν ήταν παρά η αρχή. Οι εντάσεις, οι τριβές, η δυσaráσχεια, ολοένα διογκωνόνταν και προέρχονταν πάντα από την Μπρατισλάβα.

Στην Σλοβακία —σε ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού και σε ένα, αναλογικά, μεγαλύτερο τμήμα του πολιτικού κόσμου— υπάρχει η πεποίθηση ότι η Πράγα αποφασίζει για λογαριασμό της Μπρατισλάβα, ότι η ομοσπονδία υπηρετεί τα συμφέροντα των Τσέχων και παραβλέπει εκείνα των Σλοβάκων, ότι οι Τσέχοι αντιμετωπίζουν συχνά με σχετική υπεροψία τους Σλοβάκους κ.λπ.

Ο ΧΩΡΙΣΜΟΣ ΘΑ ΒΛΑΨΕΙ ΚΑΙ ΤΑ ΔΥΟ ΕΘΝΗ

Αποσπάσματα από συνεντεύξεις που παραχώρησαν στο ANTI ο
ΒΑΤΣΛΑΒ ΧΑΒΕΛ, ο ΑΛΕΞΑΝΤΕΡ ΝΤΟΥΜΠΤΣΕΚ και ο
ΠΕΤΡ ΠΙΤΧΑΡΤ

«Οι Τσέχοι και οι Σλοβάκοι δεν είχαν ποτέ αρκετό χρόνο για να βρουν κάποια μορφή κρατικής αυθυπαρξίας. Σήμερα, για πρώτη φορά, προβάλλει η ελευθερία και δίνεται η δυνατότητα στα έθνη, τις εθνότητες, τις μειονότητες να αναζητήσουν την ταυτότητά τους. Οι διαφορές δεν δημιουργήθηκαν τώρα. Υπήρχαν, αλλά αποτελούσαν ταμπού. (...) Η κρίση που περνάμε είναι ιστορικά ευνόητη. Πρέπει όμως να την ξεπεράσουμε γρήγορα και να βρούμε το νομικό πλαίσιο της συνύπαρξής μας, ώστε να μπορέσουμε σύντομα να ενταχθούμε στην οικογένεια των σταθερών δημοκρατιών που τέτοιες καταστάσεις τις έχουν υπερβεί».

Βάτσλαβ Χάβελ, πρόεδρος της Τσεχοσλοβακίας
ANTI, Ιούνιος 1991, τχ. 469

«Πιστεύω ακράδαντα ότι όσα βλέπουμε να συμβαίνουν στην Γιουγκοσλαβία, στην Αρμενία, στο Ναγκόρνο - Καραμπάχ, στο Αζερμπαϊτζάν, σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να συμβούν στη δική μας χώρα. (...) Τα προβλήματα των Σλοβάκων και των Τσέχων θα λυθούν με πολιτικό τρόπο. Το επίπεδο των δύο εθνών αποτελεί την εγγύηση ότι έτσι θα γίνει. (...) Είναι ωστόσο σίγουρο, και εγώ είμαι αυτής της γνώμης, ότι ο χωρισμός του τσεχοσλοβακικού κράτους θα ήταν εις βάρος και των δύο εθνών».

Αλεξάντερ Ντούμπτσεκ, πρόεδρος της ομοσπονδιακής βουλής
της Τσεχοσλοβακίας
ANTI, Μάρτιος 1992, τχ. 488

«Εάν η κρίση στην Σλοβακία δεν διευθετηθεί και η ομοσπονδία διαλυθεί —κάτι που μπορεί να συμβεί— τότε οπωσδήποτε θα σταματήσει η οικονομική μεταρρύθμιση. Αν λοιπόν χάσουμε το μισό σώμα μας, θα οδηγηθούμε αναγκαστικά σε κάποια εκδοχή οικονομίας πολέμου. Μία τέτοια προοπτική μάς απομακρύνει εντελώς από την οικονομία της αγοράς. Για το λόγο αυτό θεωρώ ότι το σημαντικότερο πρόβλημά μας είναι η κρίση στις σχέσεις Τσέχων και Σλοβάκων».

Πετρ Πίτχαρτ, πρωθυπουργός της τσεχικής κυβέρνησης
ANTI, Μάιος 1991, τχ. 465

κ.λπ. Δύσκολο να πει κανείς, σε ποιο βαθμό όλα αυτά μπορεί να αληθεύουν. Δύσκολο, επίσης, να πει κανείς σε ποιο βαθμό μπορεί να είναι αποτέλεσμα εμμονών, ψυχολογισμών και ιστορικών απωθήσεων...

«Πριν, η πρωτεύουσά μας ήταν η Βουδαπέστη. Σήμερα, ακόμη, η πρωτεύουσά μας βρίσκεται έξω από την Σλοβακία. Οι αντιπροσωπείες από το εξωτερικό, οι επίσημοι, οι επενδυτές κ.λπ. πηγαίνουν στην Πράγα. Εδώ, έρχονται μόνο για λίγη ώ-

ρα, ώστε να τηρηθούν τα προσχήματα.»... Έτσι μιλούσε την επομένη των εκλογών, ο πρόεδρος της σλοβακικής βουλής, Μ. Μικλόνσκο, σε ξένους δημοσιογράφους που βρίσκονταν στην Μπρατισλάβα. Σε αυτές τις λίγες φράσεις του κ. Μικλόνσκο κρύβονται πικρίες αιώνων...

Οι Σλοβάκοι από τον 10ο αιώνα έως το 1918 —σχεδόν χίλια χρόνια— ήταν υποταγμένοι στους Ούγγρους. «Οι Τσέχοι αποτελούσαν την καρδιά του λαμπερού βα-

σιλείου της Βοημίας ενώ οι Σλοβάκοι δεν ήταν παρά ένας από τους περιφερειακούς λαούς του σημαντικού βασιλείου της Ουγγαρίας... Οι πρώτοι, αποτέλεσαν, επί μεγάλο διάστημα, τμήμα της Αγίας Γερμανικής Αυτοκρατορίας· οι δεύτεροι, ποτέ. Οι πρώτοι, είχαν πρωτεύουσά τους την Πράγα, μία από τις μεγάλες πόλεις της μεσαιωνικής Ευρώπης· οι δεύτεροι, ήταν στην πλειοψηφία τους αγρότες... Οι διαφορές τους, το 1914, ήταν ακόμη εντυπωσιακές»¹.

Το 1918 οι Σλοβάκοι ενώνονται με τους Τσέχους. Έτσι δημιουργείται η Τσεχοσλοβακία· με την ελεύθερη, αβίαστη βούληση και των δύο πλευρών. Οι Σλοβάκοι όμως αισθάνονται παραγκωνισμένοι. Αισθάνονται ότι βρίσκονται πάντα στην περιφέρεια... Από το 1939 ως το 1945 η Σλοβακία θα είναι ανεξάρτητο κράτος υπό την προστασία της ναζιστικής Γερμανίας... Μία ανεξαρτησία διόλου αξιοζήλευτη. Για το λόγο αυτό, εξάλλου, οι Σλοβάκοι αποφεύγουν να πολυαναφέρονται στη σκοτεινή εκείνη περίοδο.

Μετά το τέλος του πολέμου, οι Τσέχοι και οι Σλοβάκοι θα βρεθούν ξανά μαζί. Το Φεβρουάριο του 1948, με το «πραξικόπημα της Πράγας», η Τσεχοσλοβακία γίνεται «Λαϊκή Δημοκρατία». Το τέλος του κομμουνιστικού καθεστώτος θα γραφτεί μετά από τέσσερις δεκαετίες, τον Νοέμβριο του 1989, στην πλατεία Βεντσεσλάς της Πράγας. Η βελούδινη επανάσταση θα εντυπωσιάσει όλο τον κόσμο.

Διόμισι χρόνια μετά τη βελούδινη επανάσταση έρχεται ο βελούδινος χωρισμός. Είναι όμως δικαίωμα των Σλοβάκων, αφού το θέλουν, να ζήσουν σε δικό τους ανεξάρτητο κράτος. Ασφαλώς τα προβλήματα που θα αντιμετωπίσουν από εδώ και πέρα οι Τσέχοι και οι Σλοβάκοι (ιδίως οι δεύτεροι) θα είναι πολύ σοβαρότερα. Αλλά ας μην δραματοποιούμε... «Αν είναι να ζούμε σε μία ομοσπονδία που δεν λειτουργεί, τότε καλύτερα να ζήσουμε σε δύο ανεξάρτητα κράτη», δήλωνε προ μηνών ο Βάτσλαβ Χάβελ, ο οποίος δεν έπαψε στιγμή να πιστεύει και να διακηρύσσει σε κάθε περίπτωση και με κάθε τρόπο ότι: «Η διάλυση της ομοσπονδίας θα φέρει μεγάλη δυστυχία σε όλους τους τσεχοσλοβάκους πολίτες» και οι επόμενες γενιές θα την χαρακτηρίσουν «μοιραίο σφάλμα»...²

□

1. André et Jean Sellier, *Atlas des peuples d'Europe Centrale*, 1991, La Découverte, Παρίσι.
2. Václav Havel, *Méditations d'été*, 1992, Aube, Παρίσι.

Στις 30 Ιουνίου γίνεται η ετήσια γενική συνέλευση του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου —με τον ελληνικό κινηματογράφο στη χειρότερη καμπή του. Καμπή που, όσο κι αν προσπάθησαν να διασκεδάσουν οι πρόσφατες εξαγγελίες του ΕΚΚ για επιδότηση νέων παραγωγών, δεν φαίνεται να ξεπερνιέται εύκολα —όσο μάλιστα η λογική του Κέντρου παραμένει η ίδια. Η δυνατότητα παρέμβασης του ΕΚΚ με τη σημερινή μορφή του έχει φθάσει σε οριακό σημείο. Οι συνθήκες στην παραγωγή και στη διανομή, αν παραμείνουν στα ίδια πλαίσια, θα φέρουν τον ελληνικό κινηματογράφο σε ακόμη δυσμενέστερη θέση. Ποιος το λέει; Μα η ίδια η έκθεση του δ.σ. του Κέντρου. Ο κώδων εσήμανε. Ευαίσθητα αυτιά για να τον ακούσουν υπάρχουν;

Τ. ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ / 1 ΜΑΥΡΙΩΡΗΣ / Το βλ. το παραμύθιο, 1991

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΖΩΓΡΑΦΟΥ Γ. ΨΥΧΟΠΑΙΔΗ

ΒΙΟΤΕΧΝΙΕΣ ΙΔΕΩΝ

Η τέχνη είναι η ηθική ενός κόσμου που έρχεται. Κι η στιγμή είναι κατάλληλη να αποδείξει την εγκυρότητα και το βάθος της. Μιλάει στην Πέγκυ Κουνενάκη ο Γιάννης Ψυχοπαίδης. (σελ. 47)

ΓΡΑΦΟΥΝ

Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
Μ. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ
Ν. ΒΡΑΤΣΑΝΟΣ
Π. ΚΟΥΝΕΝΑΚΗ
Θ. ΝΑΚΑΣ
Α.Ι. ΞΥΔΗΣ
Δ. ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ
Δ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ
Α. ΦΡΑΝΤΖΗ

ΚΟΜΙΚΣ

Μια έκθεση με κόμικς, στον Μύλο της Θεσσαλονίκης, έδειξε ότι η τέχνη της εικονογράφησης δεν είναι παρακατιανή. Αφού το βεβαιώνει ο ...Ντόναλντ Ντακ.

ΣΕΛ. 45

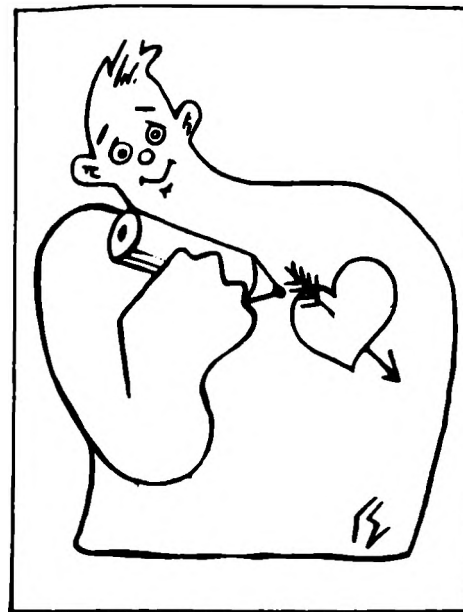
ΤΖΑΡΤΖΑΝΟΣ

Έν πομπή και παρατάξει / μπαίνει ο Τζάρτζανος στην τάξη / και στην έδρα του καθίζει / και το μάθημα αρχίζει.

ΣΕΛ. 53

ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ

Η Πινακοθήκη, επιτέλους, με την μεγάλη έκθεση για το Μοντέρνο στην Ελλάδα άρχισε να επιτελεί την ευρύτερη αποστολή της. Γράφει ο Αλ. Ξύδης.

ΣΕΛ. 50

ΤΡΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

Πέθανε κι ο Ταξιάρχης Παπαδόπουλος. Από μια γνωριμία σαράντα χρόνων τραβώ μια λεπτομέρεια και γράφω τ' όνομά του μαζί με τους δύο άλλους που προηγήθηκαν, τον Γιώργο Σεβαστικογλου και τον Αντώνη τον Βογιάζο. Τρεις χαρισματικοί άνθρωποι μια ζωή να αγωνίζονται ξανά από την αρχή, έπειτα από ένα τέλος που από κάπου κινούσε κι ερχόταν πάνω που άρχιζαν να στρώνουν οι δουλειές. Μια ζωή. Γι' αυτό λίγα λόγια, παίρνοντας αφορμή από το θάνατο του Ταξιάρχη. Τους τελευταίους μήνες άρχιζαν στη Γαλλία να του προσφέρονται δυνατότητες για τα επιστημονικά του σχέδια, που, πρόσφυγας εδώ κι εκεί, ελάχιστα μπόρεσε να υλοποιήσει. Και είχε μια ζηλευτή επιστημονική κατάρτιση, άριστα ενημερωμένη και προβληματισμένη σκέψη, πολύτιμο υλικό συγκεντρωμένο στη διάρκεια της μακρόχρονης επαγγελματικής θητείας στις κλινικές της Σοβιετικής Ένωσης και εδώ στο ιατρείο του στην οδό Λάχνητος τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια. Και όνειρο. Ένα μεγάλο όνειρο γι' αυτή τη δουλειά στη θεωρία της επιστήμης του.

Τρία ονόματα μια μοίρα.

Και τι να πεις για τον Γιώργο τον Σεβαστικογλου —δεν υπήρξε μέρα να μην τον έβλεπες να κοντανασαίνει παλεύοντας, σαν τον ταύρο με τα μαμούνια, για λίγο χρόνο και τόπο, να στεργιώσει και να δοθεί στη δουλειά τη δική του, για την οποία τόσο πανέτοιμος ήταν, τόσο προικισμένος και προορισμένος. Σπάνια άνθρωπος με τη δική του συγκρότηση ήταν σε τόσο βαθιά εξάρτηση από το δικό μας, το ελληνικό, εξάρτηση που τον καθόριζε όλον, τη γλώσσα του, τη σκέψη του, το αίσθημα για την παράδοση, για την ιστορία, για τα σημερινά προβλήματα στη ζωή και στην τέχνη. Βαθιά, ολοζώντανη σχέση μ' αυτά κι όμως δικασμένος να ζήσει και να εργαστεί έξω από τον τόπο. Καημός είναι και η καλή δουλειά έξω, και αυτή η αναγνώριση —καημός διπλός, καθώς δεν μπορούσε να μην αισθάνεται ότι κι εκεί κάτω η Συρία

Αυτή η Συρία —σχεδόν δεν μοιάζει σαν πατρίς του, αυτή είν' η χώρα του Ηρακλείδη και του Βάλα.

Μια προσφυγιά να σε περιμένει κι εκεί κάτω. Όμως

*αδιάφορον: επάσχισεν αυτός,
όσο μπορούσεν αγωνίσθηκε.*

Κι ο Αντωνάκης ο Βογιάζος ήρθε στο Γράμμο δεκαεφτά χρόνων, μικρούλης και αδυνατούλης, παιδί, με το βλέμμα του να δείχνει άλλες ηλικίες, βαθύς, πανέξυπνος, σεμνός, διπλωμένος μες στο κοντούλικο μπόι του μ' έναν ολόμαυρο δρυμό στο κεφάλι, που έπειτα, τις πρώτες κιόλας μέρες στην Τασκένδη, βλέπαμε κάθε πρωί ν' αποφιλώνεται, βροχή κάτω τα βελόνια σαν το δεντράκι που το φύτεψαν όχι εκεί που έπρεπε, εκεί που ήταν η φύση του κι η θέση του. Και πάντα έτσι. Και στην Τασκένδη τότε και έπειτα στο Βουκουρέστι και έπειτα στο Ντεζ και έπειτα στη Μόσχα και στην Αθήνα, παντού τα ίδια με την πέτρα να ξανακυλά κι ο αγώνας να ξαναρχίζει.

Κοινή η τύχη και τα παραδείγματα άπειρα, σταματώ σ' αυτούς τους τρεις που έμειναν και έφτασαν ως το τέλος με τη σφραγίδα μιας τέτοιας δωρεάς. Και πάνε τώρα κοντά κοντά. Μεγάλες δυνατότητες, ταλέντα, σκέψη, αλλά πόσες δυνάμεις χαμένες, τζάμπα και βερεσέ, μέσα στις ανελέητες καθεμέριες μιας ανόητης, αλλά επιβεβλημένης αυτοάμυνας.

Ο Ταξιάρχης ήταν επίσης σπουδαία δύναμη, πνευματική κι επιστημονική. Από εκείνους τους επιστήμονες που ξέρουν καλά την πράξη και τη θεωρία και από την πιο πρακτική και χειρωνακτική γνώση της δουλειάς ανέρχονται σε μια ανώτερη αντίληψη των προβλημάτων της ειδικότητάς τους, και πολύ βάσιμα φιλοδοξούν

για μια δική τους προσφορά στην επιστήμη με γνώση, φιλοτιμία και συνείδηση, όπως και στην κλινική και στο καθημερινό ιατρείο...

Όλοι τους ήταν άνθρωποι καλοί και φιλικοί και ο Ταξιάρχης φίλος μέσα στους φίλους. Επί δεκαετίες μαζί λύναμε και δέναμε τους προσφυγικούς κάβους, ήταν ευθύς και σαφής, αγωνιστής καθόλου εύκολος στους συμβιβασμούς, στα πολιτικά παιχνίδια, όμως προσεχτικός και καλός μ' όλους —με τον καθένα. Ως το τέλος ρομαντικός του σοσιαλισμού του σε μια εντελώς δική του διατύπωση, διασταυρωμένη με το πνεύμα και τον οξυδερκή ρεαλισμό που έχουν οι φιλοσοφημένοι γιατροί. Μοιραία και αμοιβαία τα τελευταία χρόνια φτάναμε με τον Ταξιάρχη και στη διαπίστωση πως όλα τα θέματα τα δικά μας είχαν επανειλημμένα εξεταστεί κι οι απόψεις ολοκληρωθεί, κάπου άρχιζαν βαρετές επαναλήψεις. Και ό,τι αισθάνεσαι πως έχει μια δική του αξία, φρόντισε κάποτε να το αποσύρεις από την τριβή, τράβηξέ το, βάλτο κάπου ψηλότερα να είναι εκεί...

Τώρα μαθαίνω πως εδώ και μήνα περίπου, κλείδωσε ξαφνικά το ιατρείο του κι έφυγε για το Παρίσι. Μίλησε με άλλους γιατρούς εκεί, βεβαιώθηκε, ακολούθησε ένα ταξίδι αστραπή στην Αθήνα να τακτοποιηθούν κάποια ζητήματα και πάλι για το Παρίσι όπου σε τρεις τέσσερις μέρες πέθανε. Αυτή η σειρά των πράξεων είναι και το μόνο αναγνωρίσιμο σε τούτον τον απίστευτο θάνατο, αναγνωρίζεται ο χαρακτήρας του Ταξιάρχη, η διακριτική, ήρεμη φύση του, το αίσθημα και το πείσμα της ανεξαρτησίας του.

Το Παρίσι τού είχε δώσει πολλά, του εύρισκε ο ίδιος πολλά. Εκεί είχε κάνει και τις πρώτες μεταπτυχιακές του σπουδές. Σε αυτή την πόλη δεν πήγαινε πια ο Ταξιάρχης αλλά επέστρεφε, και το έκανε τα τελευταία χρόνια όλο πιο συχνά, ήταν κι ένας τόπος διαφυγής κι είχαν και αυτά μια συνέχεια: εκεί πήγε το 1945 με τη θρυλική σωστική επιχείρηση του Γαλλικού Ινστιτούτου, όπου μετείχαν άνθρωποι δικοί μας όλων των ηλικιών, από την Έλλη την Αλεξίου, από την Αξιώτη και τον Σβορώνο έως τους πιο μικρούς που ήταν τότε ο Ταξιάρχης και ο αδελφός του ο Θανάσης, τώρα ο ένας αδελφός θαμμένος στην Ουφάλα, ο άλλος στο Παρίσι.

Ευγενής και διακριτικός όπως ήταν, την τελευταία στιγμή μάς το 'σκασε. Να μη βαρύνει κανέναν, να μην του κάνουμε όσα κάνουν σ' όλους μας όταν πια μας έχουν στο χέρι. Δεν τα ήθελε. Και καθόλου δεν το θέλω κι εγώ να κάθομαι και να μοιρολογώ τον Ταξιάρχη, το σταματώ μ' ένα χαιρετισμό εδώ δίπλα στην οδό Λάχνητος και στην οδό Ντάγιεφ καθώς περνώ.

Μια ωραία ιδέα για το φίλο που μόλις έφυγε έχει αφήσει ο Πούσκιν:

*Λοιπόν, προτείνω
στη μνήμη του να πιούμε τσουγκρίζοντας
μ' εύθυμους ήχους τα ποτήρια μας, και εν βοή,
σα νά 'ταν ζωντανός.*

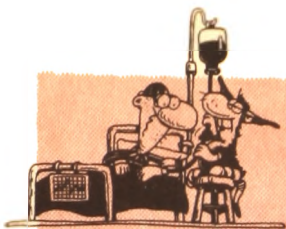
Ο Ταξιάρχης, ο Αντωνάκης ο Βογιάζος, μικρός το δέμας αλλά πνευματικός βογιάρος αληθινός, ο μέγιστος Σεβαστικογλου, πατέρας της φιλίας μας εκεί στη Μόσχα, που τόσο και οι τρεις τους μάς την έκαναν όμορφη τότε και αξέχαστη.

*Τρία ονόματα μια χάρη
αντάρτης, κλέφτης, παλικάρι...*

Γραμματικός ορκωτός, τα γράφω και τα τρία στο χαρτί, το ένα κάτω από το άλλο, για το σαρανταλείτουργο. Εν βοή μνημονέψτε τους κι εσείς, παπάδες μου, μετά των αγίων —καλύτερους δεν έχετε κι εσείς, δεν θα βρείτε.

Αθήνα, 30 Μαΐου

Μήτσος Αλεξανδρόπουλος

Γκασπ, γκουλπ, χικ, γκρρρ...

*

Στην είσοδο των εγκαταστάσεων της έκθεσης η τηλεοπτική εκδοχή των αδιεξόδων του Ισοβίτη, του Αρχά, μαζί με κάποιες περιοδικές προβολές πειραματικών συνθέσεων κόμικς σε κομπιούτερ υποδέχονται τους βραδινούς επισκέπτες. Σε μια πρώτη αίθουσα του ισογείου δείγματα δουλειάς του Ακοχαλίδη, Καλαϊτζή και Αρχά δίνουν την ευκαιρία να εκτιμήσει κανείς τις όποιες διαφορές ανάμεσα σε γνωστούς από τις εφημερίδες ή τα περιοδικά ήρωες και τα πρωτότυπα σχεδιάσματά τους. Σε μια δεύτερη αίθουσα του ισογείου λειτουργεί μια μόνιμη έκθεση πρωτοτύπων από δουλειά διασήμων Ιταλών σχεδιαστών, με θέμα τα ανθρώπινα δικαιώματα και, παράλληλα, ένας περιοδικός δειγματισμός από τη δουλειά του Αλέξ Βαρέν, τις πρώτες μέρες, και του Μίλο Μανάρρα, τις τελευταίες.

Στην πολύ μεγάλη αίθουσα του ορόφου στεγάζεται η κυρίως έκθεση, με αντιπροσωπευτικά δείγματα δουλειάς γνωστών Ελλήνων δημιουργών, που τα έργα τους έχουν ήδη κυκλοφορήσει σε άλμπουμ, όσο και πρωτοεμφανιζομένων, νέων ή λιγότερο νέων. Η οργανωτική επιτροπή έκανε γνωστό ότι δεν προέβη παρά μόνο σε επιλογές ποσοτήτων, μηνιαποκλείοντας κανέναν από όσους έστειλαν έργα τους στην έκθεση. Είναι αναμενόμενο, κατά συνέπεια, να βλέπει κανείς έργα πολύ ενδιαφέροντα όσο και μέτρια, εξαιρετικές ή και ανεπεξέργαστες μιμήσεις ξένων προτύπων, όσο και σημαντικές ή απειρότεχνες αναζητήσεις μιας ελληνικής ιδιοπροσωπίας.

Τέλος, σε μια πολύ συμπαθή αίθουσα του ορόφου, τέσσερις συζητήσεις στρογγυλής τραπέζης (μέσα στις τρεις εβδομάδες

Μετά από τέσσερις εβδομάδες επιτυχούς λειτουργίας, η Β' Πανελλήνια Έκθεση Κόμικς, οργανωμένη από το βιβλιοπωλείο της Σπηλιάς των κόμικς και τον Μύλο Α.Ε., παίρνει άλλη μια εβδομάδα παράταση. Η Α' έκθεση είχε γίνει πάλι στη Θεσσαλονίκη, στο πολιτιστικό ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας, πριν από τρία χρόνια. Στην πόλη αυτή, που διατηρεί μια εκδοτική υπεροχή στον τομέα των κόμικς, και σε ένα περιβάλλον ιδεωδώς προσφερόμενο για σχετικές εκθέσεις —στις εγκαταστάσεις του Μύλου— περίπου χίλιοι άνθρωποι τη μέρα και για είκοσι οκτώ μέρες περνούν, εκτιμούν, σχολιάζουν, χαίρονται και σταθμίζουν τα κόμικς.

της προγραμματισμένης διάρκειας) προσέφεραν την ευκαιρία σε όποιους ενδιαφερόμενους για την κίνηση και τα ρεύματα εξέλιξης του είδους να ενημερωθούν και να τοποθετηθούν σχετικά. Η πρώτη συνάντηση, με τον Αλέξ Βαρέν και την Ζιζέλ Τρολάρ, εκπρόσωπο του εκδοτικού οίκου *Albin Michel*, πληροφόρησε επαρκώς για την κατάσταση των κόμικς στη σημερινή Γαλλία, την ύφεσή τους ως προς τις δεκαετίες του '60 και του '70, αλλά και για την ωριμότητά τους στο εικαστικό και αφηγηματικό επίπεδο. Η δεύτερη συνάντηση, με τον Τάσο Αποστολίδη και τους Έλληνες δημιουργούς που εξέδωσαν άλμπουμ μέσα στα δύο τελευταία χρόνια, κινήθηκε εύστοχα σε θέματα σχετικά με την παρα-

γωγή και τη διακίνηση των ελληνικών κόμικς, τη θεματολογία και τη θέση τους μέσα στην παγκόσμια παραγωγή. Στην τρίτη συνάντηση, οι: Π. Μαρτινίδης, Α. Μαλανδράκης, Γ. Μπότσος και Σ. Αναστασίου (δυο θεωρητικοί και δυο καλλιτέχνες δηλαδή) διατύπωσαν τις εκτιμήσεις τους για το μέλλον των κόμικς στον 21ο αιώνα: για τις τεχνικές, θεματικές και κυκλοφοριακές πιθανές εξελίξεις του είδους. Ενώ στην τελευταία συνάντηση, με τους Ροντόλφο Τόρτι, γνωστό δημιουργό, και Ρινάλντο Τραίνι, στέλεχος του περιοδικού *Comic Art* και οργανωτή του μεγάλου φεστιβάλ κόμικς στη Λούκα, επικράτησε μια πολύ αισιόδοξη προσέγγιση ως προς την πολιτισμική συνεισφορά, τον επικοινωνιακό

πλούτο και την ειρηνόφιλη αποστολή των κόμικς στον κόσμο.

Στο χώρο του Μύλου, λοιπόν, εντυπωσιακά παισιωμένο από τα γιγάντια πανώ γνωστών ηρώων που κατασκεύασε ο Κώστας Αρώνης, και για έναν ολόκληρο μήνα, πολλοί είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τον ποιητή των αμυδρόφωτων οδών και των σκοτεινών επιθυμιών, τον Αλέξ Βαρέν· να χαρούν τα πρωτότυπα μιας δουλειάς με θέμα την Ιλιάδα, που ετοιμάζει ο άλλος μεγάλος ποιητής των ερωτικών φαντασιώσεων, ο Μίλο Μανάρρα και, φυσικά, να ψηλαφίσουν σε πολύ μεγάλο εύρος τις τάσεις των ελληνικών κόμικς. (Τα κατορθώματα του Βούγδουπου π.χ. όσο και τα ευαίσθητα σχεδιάσματα του Α. Φωτόπουλου, τις περιπέτειες του Φανούρη όσο και τις υπερβολές του *Solour*, τις ηλεκτρονικές αφηγήσεις του Η. Ταμπάκεα όσο και τις εικαστικές αναζητήσεις του Γ. Τραγάκη κ.ο.κ.).

Η έκθεση τελειώνει, τα κόμικς θα συνεχιστούν με όποιες ωφέλειες από όλη αυτή τη σειρά εκδηλώσεων. Οι άνθρωποι που τα αγαπούν όσο κι εκείνοι που τα εκτιμούν λιγότερο θα μπορούν, ίσως, να δικαιώνουν τις προτιμήσεις τους πληρέστερα, ύστερα από τη Β' έκθεση, και ενόψει μιας Γ' που θα ήταν θαυμάσιο να συμπέσει με τον εορτασμό της εκατονταετίας των κόμικς ανά τον κόσμο, όταν σε τρία χρόνια θα μνημονεύεται παντού ο παρελθών αιώνας από την πρώτη εμφάνιση του *Yellow Kid* στις αμερικανικές εφημερίδες.

Ο 21ος θα έχει κόμικς, στο βαθμό βέβαια που θα υπάρχει 21ος αιώνας, κι αυτό δεν είναι τόσο δεδομένο. Εν πάση περιπτώσει, η ωφέλεια, πολλαπλή, από όσα μεσολάβησαν είναι σίγουρη. Στο κάτω κάτω, «όποιος αέρας κι αν φυσά ο μύλος πάντα αλέθει».

* Λέξεις της ιδιολέκτου των κόμικς που, ως γνωστόν, «φτωχαίνουν» τη γλώσσα!

Το ιστορικό Πανεπιστήμιο της Πάδοβας υπήρξε πραγματική πνευματική κοιτίδα του νεότερου ελληνισμού. Όλοι σχεδόν οι Έλληνες σπουδαστές της τουρκοκρατούμενης και της λατινοκρατούμενης Ανατολής (κάπου 1.000 ανάμεσα σε 1.500-1.700, και περισσότεροι έκτοτε) συνέρρεαν στο φημισμένο αυτό Πανεπιστήμιο για να σπουδάσουν, και σταδιοδρομούσαν έπειτα οι περισσότεροι ως γιατροί και ως νομικοί στις πατρίδες τους. Στις 15 Ιουνίου 1992 σε μίαν από τις μεγαλοπρεπέστερες αίθουσες τελετών του κόσμου αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του ιστορικού αυτού Πανεπιστημίου ένας Έλληνας, ο Στυλιανός Αλεξίου, ομότιμος καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης «για την ύψιστη επιστημονική αξία του έργου του στους χώρους της μινωικής αρχαιολογίας και της βυζαντινής και νεοελληνικής φιλολογίας». Πρόκειται για τιμή που όμοιά της δεν έχει επιδαφιλευθεί σε άλλον Έλληνα στην ιστορία του Πανεπιστημίου αυτού, που είναι από τα ονομαστότερα και τα αρχαιότερα της Ευρώπης (ιδρυμένο στα 1221). Ανάλογη τιμή είχε επιδαφιλευθεί πέρυσι από ένα ακόμη αρχαιότερο ιταλικό Πανεπιστήμιο, το Πανεπιστήμιο της Βολωνίας, σε έναν άλλο διακεκριμένο Έλληνα επιστήμονα, τον ακαδημαϊκό Μανούσο Ι. Μανούσακα. Σε μια περίοδο συνεχούς υποτίμησης των νεοελληνικών αξιών στην Ευρώπη, η απονομή τιμών σε Νεοέλληνες, σπανιότατη άλλωστε, πρέπει να εξαιρείται ιδιαίτερα. Η αναγόρευση ενός ξένου ως επίτιμου διδάκτορα αποτελεί την ανώτατη ηθική αναγνώριση του έργου του σε διεθνές επίπεδο και κατά κανόνα γίνεται με κριτήρια καθαρώς αξιοκρατικά, όπως στην περίπτωση των δύο Ελλήνων επιστημόνων. Καμιά φορά λαμβάνονται υπόψη και άλλα κριτήρια (φημολογείται ότι συνυποψήφιος του κ. Αλεξίου ήταν ο πρόεδρος της Τσεχοσλοβακίας Βάτσλαβ Χάβελ), συνήθως όμως υπερισχύουν τα ακαδημαϊκά κριτήρια, η επιστημονική αξία του τιμωμένου.

Ο Στυλιανός Αλεξίου είναι από τους πιο ολόπλευρα καλλιεργημένους Νεοέλληνες, από τους σοβαρότερους πνευματικούς ανθρώπους που διαθέτει η χώρα μας, και δεν διαθέτει πολλούς. Γόνος μιας από τις διαπρεπέστερες φιλολογικές οικογένειες της Ελλάδας (γιος του ποιητή Λευτέρη Αλεξίου, αδελφού της Γαλάτειας Καζαντζάκη και της Έλλης Αλεξίου), γεννήθηκε το 1921 στο Ηράκλειο της Κρήτης, όπου έζησε το σύνολο σχεδόν της ζωής του. Σπούδασε αρχαιολογία και ως μελετητής και ανασκαφέας της μινωικής Κρήτης και διευθυντής του Αρχαιολογικού Μουσείου Ηρακλείου απέκτησε παγκόσμια φήμη και καταξίωση. Το βιβλίο του *Μινωικός Πολιτισμός*, μεταφρασμένο στις κυριότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, αποτελεί κλασικό εγχειρίδιο.

Ο Αλεξίου είναι όμως γνωστότερος για την ενασχόλησή του με τη νεοελληνική λογοτεχνία. Ήδη από το 1952 έστρεψε το ενδιαφέρον του σε μίαν άλλη περιοχή, άσχετη με την αρχαιολογία αλλά άμεσα συνδεδεμένη με την Κρήτη: στην περιοχή της δημώδους βυζαντινής και μεταβυζαντινής λογοτεχνίας, και ειδικότερα της κρητικής λογοτεχνίας. Η συμβολή του στο χώρο αυτόν υπήρξε κεφαλαιώδης. Πρώτος αυτός διέκρινε καθαρά και περιέγραψε έγκυρα τον πραγματικό χαρακτήρα του φαινομένου της κρητικής λογοτεχνίας, απορρίπτοντας τη δήθεν λαϊκή προέλευσή του και υπογραμμίζοντας τις αστικές και λόγιες καταβολές του. Η ενασχόλησή του με τα κείμενα αυτά τον οδήγησε σε μια βαθύτερη μελέτη του χαρακτήρα και της γλώσσας τους και, σε μια σειρά υποδειγματικών κριτικών εκδόσεών τους, με αποκορύφωμα τη νέα έκδοση του *Ερωτόκριτου* (1980), έκδοση πραγματικά μνημειώδη. Είχαν προηγηθεί οι εκδόσεις του *Απόκοπου* και της *Βοσκοπούλας* και ακολούθησαν οι εκδόσεις της *Ερωφίλης* και του *Ζήνωνα* (οι τελευταίες αυτές με τη συνεργασία της συζύγου του Μάρθας Αποστίτη). Εξίσου μνημειώδης υπήρξε και η κριτική έκδοση του *Διγενή Ακρίτα* από το χειρόγραφο του Εσχοριάλ, του οποίου ο Αλεξίου αποκατέστησε το κύρος.

Η πλούσια και θεμελιακής σημασίας φιλολογική παραγωγή του έχει αναδείξει τον Στυλιανό Αλεξίου ως τον κορυφαίο Έλληνα μελετητή της δημώδους βυζαντινής και μεταβυζαντινής λογοτεχνίας. Για το φιλολογικό αυτό έργο του εκλέχτηκε πανηγυρικά στην πρώτη θέση καθηγητή της μεσαιωνικής και νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, όπου διδάξε από τον πρώτο χρόνο της λειτουργίας της (1977) ως τη συνταξιοδότησή του το 1988. Μέλος πολλών ελληνικών και ξένων επιστημονικών εταιριών, εκλέχθηκε το 1982 και αντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.

Τα πνευματικά ενδιαφέροντά του καλύπτουν χώρους πολύ ευρύτερους από το ειδικό αντικείμενο της επιστημονικής του ενασχόλησης (έγραψε λ.χ. για τον Σολωμό, για τον Καζαντζάκη, για τη γλώσσα και πολλά άλλα). Είναι επίσης χωρίς άλλο ένας από τους καλύτερους χειριστές της δημοτικής γλώσσας σήμερα, από τους λιγοστούς που έχουν πια απομείνει. Από την κομψότατη, τέλος, μετάφρασή του των σονέτων του Σαίξπηρ (1989) αναδύεται μια άλλη πτυχή της πνευματικής προσωπικότητάς του, η λογοτεχνική, καταπιεσμένη από τη φιλολογική, αλλά το ίδιο χυμώδης και ζωτική.

Το σύνολο του έργου του βαθιά καλλιεργημένου και διανοούμενου αυτού Νεοέλληνα καθρεφτίζει την εμπρίθεια και την ευαισθησία του, αλλά και τη σεμνότητά του, που αποτελεί την εμβληματική έκφραση της σοφίας και της ηθικής προσωπικότητάς του. Η αποστροφή του από το χυδαίο και το καθημερινό είναι απόλυτη, όπως και η αδιαφορία του για την αυτοπροβολή και γενικά για τη δημοσιότητα. Παρόλο που είναι από τους διαπρεπέστερους Νεοέλληνες λογίους όλων των εποχών, το όνομά του δεν είναι ευρύτερα γνωστό, ούτε καν στους κύκλους της νεοελληνικής διανόησης, τεκμήριο ίσως κι αυτό της χρονίζουσας πενίας της.

Νίκος Μ. Παναγιωτάκης

«Το πνεύμα παράγεται σήμερα στις βιοτεχνίες ιδεών...»

● Ο ζωγράφος Γιάννης Ψυχοπαίδης μιλάει στο ANTI

Βαθιά πολιτικός στις αναφορές του ο Γιάννης Ψυχοπαίδης, καταφέρει πάντα να συνδέει το χώρο της τέχνης με εκείνον της κοινωνικής πραγματικότητας. Ο σχολιασμός του, επίκαιρος και καίριος, συνδέει την τέχνη με την ιδεολογία, ό,τι ο ίδιος επιμένει επί χρόνια να καλλιεργεί με πάθος. Έναυσμα αυτής της συνέντευξης η πρόσφατη έκθεσή του, ωστόσο, εκείνος ξεπερνάει τα όρια της καλλιτεχνικής έκφρασης και μιλάει για ό,τι τον απασχολεί, θίγει ό,τι συμβαίνει στην Ευρώπη, αφού είναι πάντα ένας Ευρωπαίος πολίτης, με ερεθίσματα πολυποίκιλα. Σήμερα που τα τείχη και οι ιδεολογίες έχουν καταρρεύσει, μιλάει για το Βερολίνο που έζησε, την πόλη που στάθηκε πάντα ένα μέτρο κρίσης και αυτοκριτικής. Πιστεύει ότι η τέχνη μπορεί να είναι η ηθική ενός νέου κόσμου, ότι ήρθε η στιγμή να αποδείξει την εγκυρότητα και το βάθος της...

της Πέγκυ Κουνενάκη

● Γι' σημαίνει για σας η πόλη που τόσο συχνά την αναπαριστάτε στα έργα σας;

— Η αναπαράσταση της πόλης στη δουλειά μου γίνεται πάντα σε συνάρτηση με τον ιδιωτικό χώρο. Είναι μια σχέση συμπληρωματική ανάμεσα στον μέσα και στον έξω κόσμο. Ιδίως σε αυτή την τελευταία φάση του κύκλου «ο Έρωτας και η Πόλη», το βλέμμα ξεκινά από τον καθημερινό μικρόκοσμο του κλειστού δωματίου και απλώνεται έξω από τα μισάνοιχτα παράθυρα στον πλατύ ορίζοντα. Το αστικό τοπίο, άλλοτε απειλητικό και απόμακρο και άλλοτε κοντινό και οικείο, μετατρέπεται σε ένα λαβύρινθο, φαινομενικά αναλλοίωτο, αλλά πάντα καινούριο. Αυτός ο λαβύρινθος της πόλης είναι ο απρόσωπος κόσμος, που η σχέση μας μαζί του φιάχνεται από την αρχή κάθε μέρας, σε μια πορεία αμφίδρομη. Ο απόηχος του έξω κόσμου εισβάλλει σαν μια αναφορά μιας άλλης ζωής στα κλειστά, ιδιωτικά δωμάτια και τα

διαποτίζει, την ίδια στιγμή που ο εσωτερικός χώρος του έρωτα και της μοναξιάς διαστέλλεται για να γίνει ένα με το άπειρο της πόλης και να διευρύνει την εμπειρία των προσώπων σε καθολικό βίωμα και την πόλη σε αρχέτυπο. Οι ανθρώπινες φιγούρες υποδηλώνουν με τη συχνά αινιγματική παρουσία τους τα ασαφή όρια μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου κόσμου, στο μεταίχμιο ανάμεσα στο έγκλειστο και στο αχανές.

● Κάποιες όψεις που καταγράφονται είναι αθηναϊκές;

— Οι όψεις της πόλης δεν είναι οι όψεις της Αθήνας. Στην πραγματικότητα είναι μια ματιά από το ατελιέ μου στις Βρυξέλλες, μια θέα που παραμένει αναλλοίωτη και διαρκώς αλλάζει, ανάλογα με το διαφορετικό τρόπο που στέχομαι απέναντί της. Τα έργα αυτά ξεκίνησαν από μια συγκεκριμένη αναφορά σε ένα πραγματικό τοπίο και εξελίχτηκαν σε μια έμμονη σπουδή, σχεδόν ημε-

ρολογιακή, πάνω σε ένα θέμα και τις παραλλαγές του μέσα από τις διαφορετικές φορτίσεις του βλέμματος. Ο ουρανός των Βρυξελλών έχει αυτή τη σκοτεινή γοητεία του αιφνιδιασμού, μια ατμόσφαιρα που ανατρέπει κάθε πρόβλεψη και κάνει τα νυχτερινά φώτα και την αφηρημένη γεωμετρία της πόλης να αντανακλάται στον ορίζοντα σαν ένα αλλόκοτο καλειδοσκόπιο. Μέσα στη ζωγραφική η πόλη έχασε τα ειδικά της χαρακτηριστικά και απέκτησε εικαστικές μορφές και μνήμες από τις πόλεις που έζησα έντονα, και τις έζησα έντονα.

Αθήνα ανάλαφρη και ανθρώπινη

● Καθώς ταξιδεύετε συνεχώς, ποια είναι η σχέση σας με την Αθήνα και το τοπίο της; Σας εμπνέει καθόλου;

— Είναι μια σχέση αυτονόητη. Εδώ γεννήθηκα και ποτέ δεν έπαφα να επιστρέφω σε

αυτή, όσο κι αν με τον καιρό πολλά πράγματα μου φαίνονται ξένα και δύσκολα. Έχει διατηρήσει για μένα την αίσθηση μιας οικείας αναφοράς, κάτι που δυναμώνει όσο βρίσκομαι στο εξωτερικό. Βέβαια, με τα χρόνια πόλεις όπως το Μόναχο, το Βερολίνο και οι Βρυξέλλες βρήκαν και αυτές τον αυτόνομο χώρο μέσα μου —γιατί υπάρχουν βασικά κομμάτια μου κατατεθειμένα εκεί— όμως η σχέση μου με την Αθήνα μένει καθοριστική. Με εκπλήσσει συχνά, το πόσα πράγματα δεν έχουν αλλάξει από παλιά στη χαρτογραφία αυτής της πόλης, που θεωρούμε —και είναι αλήθεια— πως αλλάζει συχνά προς το χειρότερο. Χωρίς να θέλω να αισθητικοποιήσω την κακαιοσθησία και το τσιμεντένιο σεληνιακό τοπίο της Αθήνας, περπατώντας μέσα του, βρίσκει κανείς αφινιδιαστικά ένα ζωντανό πείσμα στον τρόπο της επιβίωσης, που κάνει αυτή την πόλη ανάλαφρη και ανθρωπίνη.

● Στα περισσότερα έργα σας υπάρχει ένας πικρός σχολιασμός σε ό,τι μας περιβάλλει· τι είναι αλήθεια αυτό;

— Ξαναγυρνώντας κάθε φορά στην Αθήνα, έχεις στην αρχή την αίσθηση μιας χαρούμενης αναρχίας, που αμέσως μετά παίρνει μελαγχολικές, νευρωτικές και αυτοκαταστροφικές διαστάσεις. Τίποτα δεν λειτουργεί και τίποτα δεν είναι αυτόνομο —πώς θα μπορούσε να είναι κι αλλιώς εφόσον αυτό συμβαίνει στην κοινωνία στο σύνολό της. Αυτός ο αυτοσχεδιασμός σε όλα —η αποθέωση της έλλειψης κάθε εξειδίκευσης— μεταβάλλεται από φολκλόρ σε μόνιμη απειλή και μπορεί να οδηγήσει σε πλήρη αποδιοργάνωση αν λείπουν οι απαραίτητες αντοχές. Στην Αθήνα χρειάζεται για την όποια δουλειά πολλαπλάσια συγκέντρωση απ' ό,τι έξω, οι βιαστικές ανθρώπινες επικοινωνίες έχουν υποκαταστήσει έναν πιο ήρεμο και ουσιαστικό διάλογο των ανθρώπων και του χώρου. Σαν η κοινωνία αυτή να δίνει την αίσθηση ότι απεχθάνεται κάθε μορφή υπεύθυνης οργάνωσης και να κάνει ό,τι μπορεί να συμπαρασύρει τα πάντα σε μια επιπόλαια και γλυκιά χαλνώση άνευ όρων. Αυτό που με ενοχλεί στην Αθήνα είναι η βαθιά αίσθηση της απώλειας, της απώλειας της ομορφιάς, που πάντα την καταλαβαίνουμε εκ των υστέρων και πάντα δημιουργούμε τις συνθήκες να τη χάσουμε ακόμη περισσότερο. Και μαζί με αυτό ενοχλούμαι από την αδυναμία μου να ζήσω την Αθήνα στις κρυφές —για μένα— γωνιές της. Όταν συνειδητοποιώ το πόσο περιορισμένος στο αχανές της Αθήνας είναι ο πραγματικός χώρος που κινούμαστε και πόσο δύσκολη —σχεδόν αδύνατη— είναι η μετακίνηση έξω από την καθημερινή μου χαρτογράφηση, τότε νιώθω και την έλλειψη μιας γρήγορης διαφυγής. Μια δυσκολία στην έξοδο, δυσκολία στη μετακίνηση έξω από μια Αθήνα, που η σχέση μας μαζί της συχνά

βγαίνει μέσα από την ανάγκη και όχι μέσα από την ελεύθερη επιλογή.

● Ξεκινήσατε ως ζωγράφος που έκανε πολιτικό σχόλιο μέσα από τη δουλειά του, ενώ στη συνέχεια προχωρήσατε σε μια πιο υπαρξιακή —ερωτική θα έλεγα— ζωγραφική. Τώρα που οι ιδεολογίες ως ένα βαθμό τείνουν να εκλείψουν, πιστεύετε πως δεν υπάρχει πλέον χώρος για «κοινωνική» τέχνη;

— Η έννοια του «κοινωνικού», στις ποικίλες εκφάνσεις της, περιέχεται στην ίδια την έννοια της τέχνης. Η «κοινωνική» τέχνη, της δεκαετίας του '60 πώς θα μπορούσε να εκφράσει τις σημερινές μας ευαισθησίες, πλουτισμένες με τα τόσο πυκνά βιώματα της συνείδησης των τελευταίων είκοσι χρόνων; Η κοινωνία αλλάζει και αλλάζει και ο τρόπος που η τέχνη ορίζει κάθε φορά τον εαυτό της. Εξάλλου έχουμε αλλάξει και εμείς και ευτυχώς γι' αυτούς που έχουν πραγματικά αλλάξει και αλλάζουν διαρκώς. Τα «πολιτικά» σχόλια στη ζωγραφική μου

της δεκαετίας 1960-70 μπορεί να έπαφαν να είναι «πολιτικά» με τη στενή έννοια στις περιόδους που ακολούθησαν, παρέμειναν όμως σχόλια και σχολιασμοί. Σχόλια όχι άμεσα πάνω στην κοινωνία και την πολιτική, αλλά έμμεσα πάνω στη ζωγραφική και τη γλώσσα της, πάνω στους τρόπους που μάθαμε να βλέπουμε, πάνω στην «αντικειμενική» εικόνα και τις εικαστικές παρεμβάσεις επάνω της (επιζωγραφισμένες πολารόιντ), σχόλια πάνω στην τέχνη και την επικοινωνία (το γράμμα που δεν έφτασε). Όμως όσο τα πράγματα αλλάζουν, άλλο τόσο περιστρέφονται και γύρω από τον εαυτό τους, σαν σπирάλ, όπου συναντάς τα ίδια πράγματα, σε ένα άλλο όμως επίπεδο. Έτσι τα άμεσα πολιτικά σχόλια βγήκαν στη δουλειά μου πάλι το 1989 με τα σχέδια με τίτλο «Σημειώσεις στην δεκαετία του '80». Ήταν 27 σχέδια - κολλάζ πάνω στις σκοτεινές πλευρές της πολιτικής και της γραφειοκρατίας και τις βλαβερές συνέπειές της. Η ανα-

«ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΟΥ»

«Έγκυρη απόπειρα επεξεργασίας της ελληνικής ιστορίας της τέχνης»

● Ζητήσαμε τη γνώμη του Γιάννη Ψυχοπαίδη για την έκθεση της Εθνικής Πινακοθήκης «Μεταμορφώσεις του Μοντέρνου / Η ελληνική εμπειρία», μείζον γεγονός του πολιτισμού μας που, ωστόσο, έγινε δεκτό με ποικίλα σχόλια —πολλά από τα οποία ήταν ιδιαιτέρως δηκτικά. Μας είπε:

«Νομίζω πως από τις σημαντικότερες εκδηλώσεις αυτής της περιόδου ήταν και η σημαντικότερη για έναν ταλαιπωρημένο θεσμό που ψάχνει μέσα στις δεκαετίες να βρει τον εαυτό του χωρίς να τα καταφέρνει. Μιλώ για την Εθνική Πινακοθήκη και την έκθεση που οργάνωσε με θέμα «Μεταμορφώσεις του Μοντέρνου / Η ελληνική εμπειρία».

Για πρώτη φορά μπαίνει στο χώρο των εικαστικών τεχνών με θαρραλέο και ριψοκίνδυνο τρόπο —και μάλιστα σε πλαίσιο θεσμικό— το σωστά φιλόδοξο αίτημα για τον καθορισμό μιας ταυτότητας της ελληνικής τέχνης του 20ού αιώνα. Αυτό που θα έπρεπε εδώ και χρόνια να αποτελεί εσωτερικό λόγο ύπαρξης μιας πινακοθήκης, υλοποιείται σήμερα, βάζοντας και ένα μέτρο θεωρητικής κάλυψης, κρίσης και σύγκρισης για ό,τι θα ακολουθήσει —αν ακολουθήσει—, που θα μας κάνει να κουβεντιάζουμε με τις αντίστοιχες διεθνείς διοργανώσεις σε ένα ισότιμο επίπεδο. Βέβαια πρέπει να μιλήσει κανείς και να κρίνει και τις συγκεκριμένες επιλογές και τις τυχόν παραλήψεις και το όλο θεωρητικό σκεπτικό. Όμως πρόκειται για μια πρώτη έγκυρη απόπειρα επεξεργασίας ενός υλικού μεγάλου φάσματος της ελληνικής τέχνης και της ιστορίας της, μιας τέχνης που συνήθως την προσεγγίζαμε μέχρι τώρα είτε συναισθηματικά είτε ιδεολογικοποιημένα και σχηματικά. Τέτοιες εκθέσεις κάνουν φανερή την πολυπλοκότητα της έκφρασης και ανατρέπουν δήθεν αυταπόδεικτες αλήθειες. Πρέπει, λοιπόν, να αποδεχτούμε τη σημαντικότητα τέτοιων γεγονότων και να ευχόμαστε διαρκώς να αυξάνονται, ώστε να οριοθετηθεί από πολλές διαφορετικές οπτικές ο χώρος της σύγχρονης ελληνικής τέχνης, χώρος θεωρητικά και αναλυτικά ανεπεξέργαστος. Πιστεύω πως η έκθεση αυτή, μαζί με τις μόνιμες πια εκδηλώσεις του Μεγάρου Μουσικής, καθορίζουν δυνάμει ένα χώρο ανάπτυξης της σχέσης μας με τον πολιτισμό, μιας σχέσης δημιουργικής, συγκριτικής και σύγχρονης».

φορά τους ήταν ένα συγκεκριμένο βιβλίο.

Η τέχνη μπορεί να καταγγέλλει

— Το βιβλίο της Κ. Μαλλιώρα «Συμμορίας εγκώμιον» και η ανάγκη μου να το οικονομολογήσω με βοήθησαν να ξαναβρώ τη σχέση μου με την παλιότερη δουλειά μου, όχι μόνο με τη χρήση του φωτογραφικού ντοκουμέντου ως καταγγελία, αλλά και με μια υπερρεαλιστική διάθεση σάτιρας όλων των θλιβερών αρχέτυπων της πολιτικής υποβάθμισης, προσώπων και προσωπείων. Η ανάγκη της καταγγελίας των κακώς κειμένων στην κοινωνία και την πολιτική, οδηγεί την πλαστική γλώσσα της τέχνης να ανασύρει από το δοκιμασμένο στο παρελθόν οπλοστάσιό της αυτό το λεξιλόγιο που συνδέει εικαστικά και ιδεολογικά την κριτική στάση των χρόνων του '60 και του σήμερα. Σε καιρούς κοινωνικού και πολιτικού εκπεσμού —όπως το δεύτερο ήμισι της δεκαετίας του '80— η τέχνη κλήθηκε είτε να ιδιωτεύσει μέσω μιας ριζοσπαστικής φυγής καταγγέλλοντας τις κοινωνικές συμβάσεις, είτε να ξαναβρεί τον κριτικό εαυτό της μέσα από μια ανανεωμένη φόρμα κοινωνικής καταγγελίας.

Τα χρόνια του '60 υπήρξαν χρόνια της αμφισβήτησης και της πρόκλησης. Η αμφισβήτηση παρέμεινε μέχρι σήμερα και θα παραμείνει πάντα στοιχείο της αληθινής τέχνης. Η πρόκληση προς τον έξω κόσμο υποκαταστάθηκε από ένα πιο εσωστρεφές ερώτημα για την ίδια την τέχνη και τα μέσα της. Το περιεχόμενο της τέχνης έγινε η ίδια η αυτοαναφορά της. Όμως δεν έπαψε καθόλου να είναι «κοινωνική». Η στροφή προς μια πιο εσωστρεφή ύπαρξη συμπεριέλαβε και όλους τους υπαρκτούς ή ανύπαρκτους φόβους και ανασφάλειες του δημιουργού απέναντι στον κόσμο και το μέλλον του. Η καταστροφή του περιβάλλοντος χώρου άρχισε να γίνεται εφιαλτικά ορατή και το αίτημα της τέχνης από κοινωνικοπολιτικό έγινε ευρύτερα ανθρωπολογικό. Σε αυτά τα πλαίσια έχει αλλάξει και ο ορισμός του «πολιτικού». Η τέχνη αν και φαίνεται σήμερα τόσο απομακρυσμένη από την κοινωνία, είναι πολύ πιο κοντά της και «δια μέσου» της. Κοινωνικά ευαίσθητη, μας μιλά και σχολιάζει με τον τρόπο της τους όρους και τους κανόνες της ύπαρξης και βέβαια την κοινωνία που τους διαμορφώνει. Η πραγματική τέχνη είναι η αντιπολίτευση της συμβατικής αγοραίας όρασης. Ο ρόλος της είναι πέραν των ιδεολογημάτων. Δεν πρέπει τίποτε και μπορεί τα πάντα. Δεν είναι ποτέ δέσμια αλλά πάντα δεσμευμένη στην ανθρωπινή δυνατότητα.

● Μέσα στη σύγχρονη πραγματικότητα, έτσι όπως αυτή διαμορφώνεται τα τελευταία χρόνια, ποια είναι η θέση της τέχνης;

Γ. Ψυχοπαίδης,
«Η πόλη» 1991

— Η θέση της τέχνης είναι αυτή που ήταν πάντα: να ασκείται στην αγωγή της ψυχής και όχι να ψυχαγωγεί είτε σαν εφήμερη διασκέδαση είτε σαν αξεσουάρ νεόπλουτης κοκεταρίας. Μέσα σε μια κοινωνία σε κρίση, σε έναν καταιγισμό ιλλουστρασιών πληροφοριών, ευκαιριακών επιταγών της μόδας χωρίς κριτήρια, σε έναν κόσμο ασθενικών αντιστάσεων και κατολίσθησης, σε έναν δήθεν αθώο αντιπνευματικό ευδαιμονισμό, η θέση της τέχνης όσο είναι άχαρη άλλο τόσο είναι και ουσιαστική. Ο λόγος της τέχνης και ο λόγος πάνω στην τέχνη είναι η δυνατότητα της κοινωνίας να βρίσκεται ένα βήμα μπροστά από τη συνειδησή της.

Το πνεύμα παράγεται σήμερα κυρίως στις βιοτεχνίες ιδεών και καταναλώνεται σε έναν αγχώδη χορό οικονομικών συναλλαγών με κίνδυνο η τέχνη να συρρικνωθεί σε ένα διακοσμητικό υποκατάστατο του εαυτού της. Όμως μέσα σε αυτή τη θολή, διάχυτη αίσθηση της γοητείας των ασήμαντων κόσμων που μας περιβάλλουν, μέσα στην ιδεολογία της λήθης ως επιβίωση, θα ήταν σωστό να κρατηθεί ζωντανή μια σταθερή αναφορά στα μεγάλα και βαθιά ερωτήματα του ανθρώπου.

Βερολίνο: μέτρο κρίσης και αυτοκριτικής

● Έχετε ζήσει πολλά χρόνια στο Βερολίνο και, φαντάζομαι, βιώσατε έντονα το χωρισμό της πόλης στα δύο. Τώρα που δεν υπάρχουν πλέον σύνορα ανάμεσα στις πάλαι ποτέ δύο Γερμανίες, εσείς πώς αισθάνεστε;

— Πολλά πράγματα που ζήσαμε έντονα τα χρόνια του '70 στο Βερολίνο, άλλαξαν σε μια νύχτα. Ίσως πολλά είναι ακόμη στη θέση τους, όμως άλλαξε αυτό που τους έδινε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα: η πυκνή ατμόσφαιρα της πόλης, η αίσθηση του έγκλειστου, σχεδόν «υπό απαγόρευση», που ζούσαμε, η έλλειψη προοπτικής που άνοιγε ά-

πειρες προοπτικές, η λανθάνουσα απειλή που γεννούσε νέες ελευθερίες. Η εσωτερική και εξωτερική ένταση αυτής της πόλης έκανε τις ψευδαισθήσεις να γίνονται ζωή, μια ζωή χωρίς αναφορά, αλλά πυκνή από ιστορικές αναφορές σε κάθε γωνιά. Η ευρωπαϊκή ιστορία του 20ού αιώνα διαπότιζε την καθημερινότητα μιας πόλης που φαινομενικά λειτουργούσε ως ιστορικό παράδοξο ερήμην της ιστορίας. Η ακραία σχηματοποίηση του κόσμου σε δύο περιχαρακωμένα μέρη φανέρωνε τη διεθνή πολιτική πραγματικότητα ακόμη πιο ανάγλυφη. Στον ιδιωτικό μικρόκοσμο της πόλης παιζόταν ο κυνισμός των μεγάλων δυνάμεων σε όλο του τον παραλογισμό, σε ένα σκηνικό τέλους του κόσμου. Όμως αυτό έκανε και τους δέκτες ευαισθησίας αυτής της πόλης να είναι ιδιαίτερα οξυμένοι σε κάθε τι που αφορούσε τον άνθρωπο και τα όριά του. Αυτή η βιωμένη αίσθηση του κατακερματισμού και των αδιεξόδων έκανε πιο έντονη την ανάγκη για την υπέρβασή τους μέσα από ακραίες αναζητήσεις υπαρξιακής έκφρασης.

Η ιστορική παράδοση του εξπρεσιονισμού, του ντανταϊσμού, του κριτικού ρεαλισμού, της νέας πραγματικότητας που φόρτιζαν από παλιά την καλλιτεχνική ατμόσφαιρα, στήριζαν στο Βερολίνο ένα κλίμα κοινωνικού και καλλιτεχνικού ριζοσπαστισμού. Οι κανόνες που ίσχυαν αλλού, είχαν υποκατασταθεί με μια αίσθηση μελαγχολικής ματαιότητας και επιθετικού φλέγματος.

Βέβαια, η μόνιμη διάθεση για υπέρβαση των ορίων οδηγούσε συχνά σε μια αυτοκαταστροφική κοκεταρία και μια κομψή, αυτάρεσκη σκηνοθεσία συντέλειας του κόσμου. Όμως το Βερολίνο στάθηκε πάντα ένα μέτρο κρίσης και αυτοκριτικής. Σήμερα η πόλη προσπαθεί να συνειδητοποιήσει τα νέα διευρυμένα φυσικά όριά της, που δεν είναι μόνο γεωγραφικά. Το γκρέμισμα των συνόρων ανέτρεψε την οικεία εικόνα του ανοί-

κειου που μας είχε συνηθίσει. Άλλα, κοινωνικά και πολιτιστικά προβλήματα, έχουν τώρα προτεραιότητα άμεση, που θα χρειαστεί χρόνος για να απαντηθούν. Προς το παρόν, για να συνειδητοποιήσει τις νέες συνθήκες, πρέπει να πάρει η πόλη αποστάσεις από τον παλιό εαυτό της και εμείς από αυτή.

● Είστε από τους ανθρώπους που ταξιδεύετε πολύ. Αυτά τα ταξίδια τι σας κάνουν να σκέφτεσθε για την εξέλιξη της τέχνης και ειδικότερα της ζωγραφικής;

— Η τέχνη δεν εξελίσσεται αλλά διαφοροποιείται συνεχώς και ζωντανά κουβεντιάζει με τον κόσμο, είτε ως άρνηση είτε ως κατάφαση. Είτε ως δηκτικός κριτικός λόγος, είτε ως ανάλαφρη συμφιλίωση με το ωραίο, νομιμοποιεί τη φαντασία στη θέση της νεκρής σύμβασης. Και αυτό είναι που την κάνει να είναι υψηλή ή μη τέχνη: το αν μορφή και περιεχόμενό της συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός νέου πλαστικού λεξιλογίου με ουσιαστικά ερωτήματα για τα ανθρώπινα πράγματα. Ο κίνδυνος για την τέχνη θα παραμείνει ο εκφυλισμός της σε κομψά στερεότυπα και η υποβάθμισή της σε χρηστικό αντικείμενο διακοσμητικών προδιαγραφών. Οι σημερινές κοινωνίες τείνουν, μέσα σε μια τεράστια ανασφάλεια και σύγχυση, σε ένα καταναλωτικό ευδαιμονισμό ως ανώτατο αξίωμα, όπου τα καλλιτεχνικά υποκατάστατα διεκδικούν πολύ περισσότερο χώρο απ' ό,τι τους ανήκει.

Το τίμημα της «κατάρρευσης των ιδεολογιών» είναι άραγε σήμερα η κυριαρχία της μίας και μόνης, της ιδεολογίας της λεγόμενης ελεύθερης αγοράς; Μήπως τα σημεία των —εύκολων— καιρών είναι να χάσει η τέχνη την «ηθικότητά» της και την «τιμή» της, στο όνομα μιας άλλης, πολύ συγκεκριμένης, αγοραίας τιμής στο χώρο της προσφοράς και της ζήτησης;

Η τέχνη μπορεί να είναι η ηθική ενός νέου κόσμου. Σήμερα που ο «υγιής κοινός νους» δίνει τον τόνο σε μια σαφή στροφή προς μια νεοφιλελεύθερη εγωπάθεια, όπως κυρίως την κατανοούν οι ταξικά αναρριχόμενοι και οι πνευματικά νεόπλουτοι, η τέχνη καλείται να αποδείξει την εγχυρότητα και το βάθος της. Καλείται να κριθεί για την όποια ηθική λειτουργία της σε ένα φτηνό όνειρο, αλλά και να κρίνει τους κρίνοντες, θέτοντας κριτήρια για το γνήσιο και το πλαστό, την προσωπική μαρτυρία και τη μίμηση.

Στην Ελλάδα η διάχυτη κρίση των δυτικών κοινωνιών αντανακλάται και εκφράζεται με έναν ιδιαίτερο τρόπο, γιατί ο χώρος είναι μικρός, αρκετά διαφανής και χωρίς εσωτερικά στηρίγματα. Το βασικό θέμα, αν θέλουμε να κουβεντιάσουμε για την τέχνη και τον πολιτισμό στην Ελλάδα, είναι το θέμα των επιλογών και των κριτηρίων, δηλ. το θέμα της κριτικής και της κριτικής της κριτικής.

Κριτική χωρίς εφόδια, κριτική χωρίς αρχές

● Κατά τη γνώμη σας, λοιπόν, υπάρχουν οι απαραίτητες δομές, τα κριτήρια εκείνα που θα διευκολύνουν την ανάπτυξη ενός έγκυρου πολιτιστικού και κατ' επέκτασιν καλλιτεχνικού λόγου;

— Σήμερα γίνεται φανερό η επικίνδυνη έλλειψη μιας οργάνωσης της κοινωνίας που θα επιτρέπει μαζί με το έργο τέχνης να αναπτύσσεται και να βαθαίνει και ο χώρος της κριτικής του. Η κριτική ενασχόληση με την τέχνη σπάνια κατορθώνει να αρθεί πάνω από τα έμμεσα ή άμεσα συμφέροντα ή τις σκοπιμότητες και, αν δεν στηρίζεται σε βαθιά γνώση και ευαισθησία, συχνά καταλήγει και σε διατεταγμένη υπηρεσία διαφημιστικού γραφείου. Και αυτό είναι επικίνδυνο για μια κοινωνία χωρίς θεσμικά οργανωμένες δομές και χωρίς τους λεγόμενους «κοινωνικούς ελέγχους», δηλ. εκείνους που μέσω έγκυρων προσώπων και εμπεριστατωμένης κριτικής θεωρίας θα εμποδίσουν τον ερασιτεχνισμό και την εξάπλωση της σύγχυσης.

Ποιοι κρίνουν την τέχνη και με τι εφόδια; Ανεπίδευτοι συνήθως, προερχόμενοι από παραπλήσιους χώρους, χωρίς ειδικές επιστημονικές σπουδές, λειτουργούν σε ένα επίπεδο που και μόνο η συχνή τριβή με ένα θέμα θεωρείται ικανή συνθήκη για την άσκηση ενός επαγγελματικού ρόλου. Δυστυχώς οι καλές προθέσεις —όταν υπάρχουν— δεν είναι επαρκείς. Ποιος θα κρίνει τους κρίνοντες;

Η κριτική χάνει την εγχυρότητά της στην Ελλάδα, γιατί σπάνια είναι ικανή να αρθρώσει μια γλώσσα παράλληλη με αυτή της τέχνης, μια γλώσσα της κριτικής που να βγαίνει μέσα από ένα πλέγμα πολιτιστικών θεσμών (ανώτερες ειδικές σπουδές - ινστιτούτα έρευνας - ειδικευμένα έγκυρα έντυπα - μουσεία και πινακοθήκες σύγχρονης αντίληψης και οργάνωσης - ειδικοί επιστήμονες) που χαρακτηρίζουν μια κοινωνία όσο το δυνατόν μεγαλύτερης αξιοκρατίας αλλά και έμπνευσης. Είναι φυσικό λοιπόν η κριτική χωρίς αυτά τα εφόδια και τις προδιαγραφές να αντιμετωπίζεται ως δυνάμει χειραγωγήσιμη και μαζί με τη λανθάνουσα άσκηση εξουσίας που εκφράζει να χάνει μαζί με το πιθανό κύρος της και τη σωστά παρεμβατική και παιδευτική σημασία της. Ανάλογα φαινόμενα έχουμε βέβαια και στο εξωτερικό και ίσως πολύ πιο καλά οργανωμένα και γι' αυτό πιο αδιαφανή. Όμως εκεί ένας πλουραλισμός και πολλές υποδιαίρεσεις της έκφρασης διαφορετικών εξειδικευμένων χώρων κριτικής, επιτρέπουν μορφές διαλόγου και υποχρεώνουν σε έναν αλληλοέλεγχο των ειδικών.

Έτσι επιτρέπει στην κάθε πολιτιστική έκφραση να τοποθετείται πάνω - κάτω στο επίπεδο, στο ύψος, στο εύρος και στην κατηγορία που νομιμοποιείται να διεκδικήσει. [

«*Αν ίσως γνωρίζουμε καλά τις μορφές της τέχνης μας, αρχίζουμε να υποφιαζόμαστε δι γνωρίζουμε άσχημα τό πνεύμα της*» (Αντρέ Μαλρώ - *Οί Φωνές της Σιωπής*).

Με τις Μεταμορφώσεις του Μοντιέρνου - *Η Ελληνική Εμπειρία* η Εθνική Πινακοθήκη (ΕΠ) αρχίζει να επιτελεί την ευρύτερη αποστολή της. Γιατί η Πινακοθήκη δεν είναι μόνο ένα μόνιμο, επιστημονικά οργανωμένο κρατικό εκθετήριο της νεότερης ελληνικής τέχνης, από το ξεκίνημά της γύρω στο 1830, ούτε ένας χώρος όπου εξαίρονται, με κρατικές δαπάνες και μέσα, δίχως επιστημονική αξιολόγηση ή πρόγραμμα, ευκαιριακά και ατομικά, κορυφές ή ασημότητες της ελληνικής τέχνης. Ελλείπει Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, θα μπορούσε μάλιστα να είχε γίνει από καιρό ζωντανό εργαστήριο έρευνας και μόρφωσης του ευρύτερου κοινού, όπου θα αναλύονταν εικονιζόμενες και θα αντιπαραθέτονταν διαλεκτικά οι διάφορες φάσεις από τις οποίες πέρασε η ελληνική τέχνη στον αιώνα μας, έναν αιώνα κατ' εξοχήν ωφέλιμο δυναμικών ζυμώσεων και ριζοσπαστικών μεταλλαγών, μετά τον απολεσμένο 19ο αιώνα του νεόφυτου φρόνιμου ακαδημαϊσμού. Οι μεταλλαγές αυτές ήταν φυσιολογικές για κάθε τέχνη ζωντανή που δρα και πορεύεται μέσα σε αιώνα τόσων θεαματικών ανατροπών και επαναστατικών ανακατατάξεων, όσο υπήρξε στην τέχνη ο 20ός. Μιλώ τοποθετούμενος κιόλας κάπως παράτολμα από τη σκοπιά του 21ου αιώνα, γιατί δεν βλέπω τη δυνατότητα για άλλες παρόμοιες συνταρακτικές εκρήξεις στα χρόνια που μας μένουν έως το 2000.

Τις μεταλλαγές αυτές τις ονομάζει η συνάδελφος και φίλη Άννα Καφέτση *Μεταμορφώσεις* στην πολύ θαρραλέα, στοχαστική και μελετημένη παρουσίαση που οργάνωσε, έπειτα από ομόφωνη απόφαση της διεύθυνσης της Πινακοθήκης όπου συμπράξαν, ως φαίνεται δίχως διαφωνία, σε μια φωτισμένη στιγμή συνειδητοποίησης της ευρύτερης αποστολής της, διοικητικό συμβούλιο και καλλιτεχνική επιτροπή. Είναι απόφαση που τιμάει εκείνους που την πήραν, και πρέπει ως τιμητική να τη νιώθουν και οι επιγενόμενοι που την ακολούθησαν, βάζοντας, όπως ταίριαζε στη διάθεση της Άννας Καφέτση, όλα τα νόμιμα μέσα για την πραγμάτωσή της. Αυτά για την τυπική, τη διοικητική πλευρά της διοργάνωσης, για την οποία ορθά έδωσε και οφείλει πάντα στην κυρία Καφέτση πλήρη κάλυψη και αλληλεγγύη. Ορθότατα ακόμα η διεύθυνση όρισε πεντάμηνη τη διάρκεια της έκθεσης, κι εξέδωσε και στα αγγλικά τον ογκώδη κατάλογο της, ώστε να προλάβουν να την επισκεφθούν οι Έλληνες από όλη την Ελλάδα και όσοι ξένοι βρεθούν στην Αθήνα.

Δυστυχώς κάτι δημόσιες δηλώσεις της

Ελληνική Τέχνη -

Πορεία και Μεταμορφώσεις στον 20ό αιώνα

διευθύντριας της ΕΠ, από τα εγκαίνια κιόλας της έκθεσης, και μια επιστολή του προέδρου της καλλιτεχνικής επιτροπής, καθώς και δηλώσεις και αρθρογραφία υπηρεσιακών συναδέλφων της Α. Καφέτση, έδειξαν μια χαλαρή το λιγότερο αντίληψη της υποχρέωσης υπηρεσιακής επιφύλαξης (*devoir de reserve* το λένε οι Γάλλοι) τόσο στο υπηρεσιακό όσο και στο συναδελφικό επίπεδο που τους επιβάλλει η θέση τους. Τέτοιες εκδηλώσεις και μερικά άρθρα και άκριτα επιστολιμαία σχόλια αμαύρωσαν, εύχομαι πρόσκαιρα, την εικόνα μιας ανανήφασας Πινακοθήκης, όπου τα προβλήματα της ελληνικής τέχνης θα μπορούσαν να συζητηθούν με νηφαλιότητα και ήθος. Υπήρξαν βέβαια και εξαιρέσεις προερχόμενες από φωτισμένους, αλλά όχι ειδικούς, επισκέπτες της έκθεσης.

Από την πλευρά της η Α. Καφέτση έχει αμέριστη την επιστημονική ευθύνη, οφείλει συνέπεια στην τοποθέτησή της, την οποία πρέπει να είναι έτοιμη κάθε στιγμή να τη στηρίζει δημόσια, απαντώντας σε ερωτήματα, κρίσεις και απορίες ειδικών και κοινού, κι ας μην είναι πάντα καλόπιστες, κι είναι υπόλογη επιστημονικά για κάθε αδυναμία ή ασυνέπεια στην πραγμάτωση της έκθεσης. Εδώ ακριβώς έγκειται η μεγάλη σημασία της έκθεσης: θέτει προς συζήτηση δημόσια, με απτά και ορατά τοις πάσι παραδείγματα, απόψεις για την εξέλιξη και την ουσία της νεοελληνικής τέχνης, προκαλώντας το διάλογο όχι μόνο με ειδικούς, αλλά με όσους καλής πίστης συζητητές και αντιρρησίες εμφανισθούν από το κοινό. Μακάρι να αποτελέσει και την απαρχή μιας διαπαιδαγώγησης της ελληνικής κοινωνίας στο σύνολό της, και ιδίως όσων ασχολούνται με την τέχνη για την πολιτισμένη συζήτηση όλων αυτών των ζητημάτων, των ζωτικών για την παιδεία μας.

Οι έννοιες του μοντέρνου και του μοντερνισμού (από το λατινικό επίρρημα *modo*, πρόσφατα, τώρα, σήμερα) και οι λέξεις χρησιμοποιούνται από το 1500 μ.Χ. περίπου —όπως χρησιμοποιούνται και εδώ είναι του συρμού τα τελευταία χρόνια (στην Ελλάδα μετά το 1980) στους διανοούμενους και τους θεωρητικούς της τέχνης, όχι στους μεγάλους πρακτικούς της. Ο Πικάσο, ο Μάλεβιτς, ο Ντυσάν, ο Μπρανκούσι, ο Πόλλοκ, ο Μπούς, δεν νοιάζονταν να φτιάξουν έργα μοντέρνα, αλλά να παράγουν έργα που τους εκφράζανε όσο γίνεται πληρέστερα σε κάθε συγκεκριμένη στιγμή. Το ίδιο και οι Έλληνες μεγάλοι πρακτικοί της τέχνης. Δεν ανήκαν σε κανένα κίνημα του μοντέρνου, ούτε είναι κανένας τους κά-

πο ντι σκουόλα μιας δικής τους σχολής του μοντέρνου. Τα έργα τους είναι μοντέρνα, δηλ. σύγχρονα, όχι μιας χρονικής περιόδου μηνών ή ετών, αλλά της συγκεκριμένης εκείνης στιγμής που φτιάχτηκαν, και το σύνολό τους απαρτίζει τη σύγχρονη μοντέρνα τέχνη μιας μακρύτερης περιόδου, με όλη την πολυμορφία της, με όλα τα ευρήματα και τις πρωτοτυπίες που προσθέτουν ακόμα κι οι ήσσονες πρακτικοί που κι αυτοί έφτιαχναν, φτιάχνουν ακόμα, τέχνη, λιγότερο ή περισσότερο μέσα στους δρόμους που άνοιξαν οι μείζονες.

Το μεταμοντέρνο είναι διανοητική κατασκευή των τελευταίων 20 χρόνων (στην Ελλάδα πολύ πιο πρόσφατα) τώρα που έχουν εκλείψει οι μεγάλοι πρακτικοί δάσκαλοι. Ίσως η διάδοση του να συμβαδίζει με την άνθιση της καταναλωτικής κοινωνίας, όπου οι επιγόνοι, όχι απαραίτητα ήσσονες, αλλά απλώς λιγότερο μορφοπλάστες ή μορφοθραύστες συνεχίζουν τον αγώνα της τέχνης τους, μερικοί με την ενσυνείδητη έγνοια «να κάνουν μοντέρνο = *faire du moderne*». Με τον τρόπο αυτό κρατιούνται μέσα στη μόδα και, συνεπώς, καταναλίσκονται πιο εύκολα τα έργα τους. Βγάζουν έργα σύγχρονα, δηλ. μοντέρνα, για τους πολλούς που τα βλέπουν και τα ζητούν για άμεση κατανάλωση, όχι με προοπτική δεκαετιών, αλλά με προθεσμία λήξης βραχείας, μετά την εκπνοή της οποίας τα έργα παραμένουν ίσως μοντέρνα, αλλά παύουν να είναι καινούρια —νέα για άμεση κατανάλωση. Η μόδα ζητάει το νέο όχι απαραίτητα το μοντέρνο, και το νέο για πολλούς σήμερα, θεωρητικούς και μη, είναι το μεταμοντέρνο.

Με την έκλειψη των δασκάλων γεννήθηκε λοιπόν ο μεταμοντερνισμός, με τις ποικίλες παραλλαγές του, όπως η τρασαβανγκουάρντα, η άγρια τέχνη (*art sauvage*), η κακή τέχνη (*bad art*) που ζητούν το νεωτερισμό, όχι καν το νέο. Ο όρος φτιάχτηκε αρχικά στις ΗΠΑ για να περιγράψει ένα καθαρά αρχιτεκτονικό φαινόμενο παραγωγής έργων εκλεκτισμού που δεν εμφανίζουν τίποτα το νέο, πέρα από την περισσότερη ή λιγότερο πετυχημένη σύνθεση ποικίλων στοιχείων αρχιτεκτονικής δια μέσου των αιώνων, από τα αετώματα της αρχαιότητας, τις ρωμαϊκές καμάρες, τις καμπύλες και τις σπασμένες γραμμές του μπαρόκ, τα σγουρά μοτίβα του ροκοκό, σ' ένα απίθανο μείγμα μορφών, σχημάτων και υφών για να ντύσουν το γυμνό, το ωμό (*brut*) τσιμέντο και τις ευθείες γραμμές του Μπαουχάους. Ήταν μια αρχιτεκτονική αντίδρασης και όχι θέσης, και η έννοια μεταφέρθηκε στην Ευ-

ρώπη και προσαρμόστηκε στις εικαστικές τέχνες από θεωρητικούς της τέχνης και διανοούμενους της Ευρώπης (Λυοτάρ, Μπονι-το Ολίβα κ.ά.) —όχι καλλιτέχνες— σε αντίδραση προς τη λιτή πλαστική του Μπρανκούσι, το σουρεαλισμό του Έρνστ, τον εξπρεσιονιστικό ρεαλισμό του Πικάσο, τον ντανταϊκό ρεαλισμό του Ντυσάν και του Μπούς που δέχονται όλα τα υλικά, όλες τις φόρμες, όλες τις ανατροπές και καταστροφές μιας τέχνης που ζει με τον αιώνα μας. Οι μεταμοντέρνοι μάς οδηγούν σε έναν κόσμο πιο συμβατικό, όπου για χάρη ενός κοινού όλο και πιο καταναλωτικού «την τέχνη μας τη στολίσαμε τόσο πολύ που φαγώθηκε από τα μαλάματα το πρόσωπό της», όπως γράφει και ο Σεφέρης. Οι δυσμορφίες ενός Μπέηκον, οι παραμορφώσεις ενός ντε Κούνιγκ δεν καταναλίσκονται σήμερα, όπως ούτε τον περασμένο αιώνα οι Καταστροφές του Πολέμου του Γκόγια. Κι ας παραμένουν εξαιρετα έργα μοντέρνα, στην εποχή τους και σήμερα.

Η καταναλωτική μας κοινωνία χρειάζεται στρογγυλεμένες λείες επιφάνειες, χρώματα που δεν κραυγάζουν, γραφικότητες δήθεν εθνικές, γεύσεις που δεν ξενίζουν, τροφές υλικές και πνευματικές υγιείς που καταπίνονται όσο εύκολα κι οι σκληρές τρόμου που τις βλέπουμε από τις άνετες πολυθρόνες της τηλεόρασης. Αυτής της κοινωνίας έκφραση είναι η εκλεκτική μανιερωτική τέχνη που παράγεται σήμερα, και που μερικοί θέλουν να την ονομάζουν μονταμοντέρνα. Είναι απλώς η σύγχρονη, η μοντέρνα τέχνη των δεκαετιών του '80 και του '90. Με τον εκλεκτισμό της κλείνει ο αιώνας μας. Οι σφαγές του Σαράγεβο, οι φλόγες του Λος Άντζελες, η τρύπα του όζοντος και το νέφος είναι για την τέχνη του 21ου αιώνα.

Μετά την αναγκαία αυτή παρέμβαση, επιστρέφω στις Μεταμορφώσεις του Μοντέρνου - Η Ελληνική Εμπειρία, όπως με κάποιο γαλατικό στόμφο τιτλοφορεί η Α. Καφέτση τη μεγάλη έκθεση που έχει στήσει. Προσωπικά θα προτιμούσα πιο απλά και πεζά: Μεταμορφώσεις της Τέχνης στην Ελλάδα του 20ού αιώνα. Γιατί περί αυτού ακριβώς πρόκειται, και περί των απόψεων της Α. Καφέτση πάνω σε αυτό το ευρύτατο και ανεξερεύνητο θέμα. Ας τις μελετήσουμε όπως τις εκθέτει: στη θεωρία τους στον ογκώδη κατάλογό της, κυρίως όμως στην πράξη, μπρος στα έργα.

(συνεχίζεται)

Αθήνα 18/6/92

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

σ τ ο υ γ κ ο β ό σ τ η

Ζωοδόχου Πηγής 21 - τηλ. 3615433

ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΗ ΛΟΥΛΕ

Ένας χρόνος από τον πρόωρο θάνατό του

Κοινή είναι η διαπίστωση ότι στην όλη οντότητα του πρόωρα χαμένου Δημήτρη Λουλέ συνέκλιναν οι αρετές και τα χαρίσματα μιας αχέραιας φυσιογνωμίας ξεχωριστής και σπάνιας —ιδίως— στους χαλεπούς καιρούς μας. Το ήθος, η καλωσύνη και η ανιδιοτέλεια που τον χαρακτήριζαν μόνιμα δεν πρόκειται εύκολα να ξεχαστούν. Η μνήμη του παραμένει επίκαιρη και διδακτική.

Τελείως επιγραμματικά αξίζει να αναφερθούμε στην ουσιαστικότερη επιστημονική συνεισφορά του Δημήτρη ως Ιστορικού. Επίμονος κι ακούραστος ερευνητής ελληνικών και ξένων ιστορικών αρχείων κατόρθωσε, με τη διατριβή του, να φωτίσει άγνωστες πτυχές της οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής του Ι. Καποδίστρια στο διάστημα της βραχύχρονης κυβερνητικής του θητείας. Η συστηματική και εν πολλοίς πρωτότυπη αυτή μελέτη του παραμένει μια από τις αξιολογότερες επιστημονικές συμβολές στην ιστορία της καποδιστριακής πολιτείας. Άλλη ενδιαφέρουσα συμβολή, η οποία φώτισε τις συνθήκες και συγκυρίες απελευθέρωσης της Ελλάδας από τον τουρκικό ζυγό, αποτελεί το βιβλίο του για το ρόλο της Ρωσίας στη διαμόρφωση του ελληνικού κράτους. Και οι μικρότερης, όμως, έκτασης μελέτες του παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον και διακρίνονται από πρωτοτυπία. Με δύο λόγια η επιστημονική συμβολή του Δημήτρη στη διερεύνηση πτυχών της νεοελληνικής ιστορίας χαρακτηρίζεται από τεκμηριωμένη επεξεργασία και συγκροτημένη διατύπωση πρωτότυπων θέσεων.

Ο πανεπιστημιακός κόσμος απώλεσε έναν αγγελικό συνάδελφο και ο φοιτητόκοσμος τον μεγαλόκαρδο Δάσκαλο. Το κενό είναι μεγάλο γιατί πέρα από τις πνευματικές και φυσικές του χάρες ο Δημήτρης έφυγε πολύ νέος. Και είχε τόσα πολλά να προσφέρει ακόμη. Αιώνια η μνήμη σου αγαπημένε φίλε και συνάδελφε Δημήτρη.

Παύλος Πετρίδης

ΑΛΛΕΣ ΟΙ ΒΟΥΛΕΣ ΤΟΥ ΓΡΑΦΟΝΤΟΣ, ΑΛΛΕΣ ΟΙ ΔΙΑΒΟΥΛΕΣ ΤΟΥ ΔΑΙΜΟΝΟΣ

Στο προηγούμενο τεύχος του ANTI (496) και στη σελίδα 58 των Εικαστικών, ζητούμε συγγνώμη από την τακτική μας συνεργάτιδα της στήλης, Αθηνά Σχινά για τα απρόσμενα και αρκετά τυπογραφικά λάθη που εμφανίστηκαν, καθώς και για τον περιορισμό του χειμένου που αφορούσε το έργο της Β. Γουνελά (λόγω ελλείψεως χώρου και μόνον). Κυρίως, όμως, το τέλος της β' παραγράφου, της πρώτης στήλης της σελίδας, ας διαβαστεί σωστά: «Η διαμεσολαβημένη φύση της ενέργειας που εκλύεται από διά-

φορες πηγές δράσεων (στα έργα του Ν. Αλεξίου), μαζί με τις αναδράσεις που προκαλεί, παραπέμπει σε νομοτελειακές παραλληλίες με φαινόμενα που τα συλλαμβάνει η οπτική αντίληψη ή τα υποθέτει η εννοιακή παράμετρος των εκάστοτε αντικειμένων δεδομένων».

Ἄχλλ. Τζαρτζάνος

Εἷς μαθητῆς ἐπιτελῶν εὐγνωμοσύνης φόρον
Στόν ἑαυτοῦ καθηγητήν μιὰ χήνα στέλλει δῶρον.
Ἄλλ' ὅμως ὁ καθηγητῆς διότι προετίμα
Τῆς χήνας τό ἀντίτιμον καλύτερα εἰς χρῆμα,

Φωνάζει ἕνα μαθητήν στό σπίτι του μέγαλον
Ἐκ τῶν γιά κάθε του δουλειά προθυμωμένων μάλλον,
καί τόν προστάζει στή στιγμή τό διάβασμα ν' ἀφίση
Καί ν᾿άβγη εἰς τήν ἀγοράν τή χήνα νά πωλήση.

Τοῦ διδασκάλου ἔκθαμβος ὁ μαθητῆς ἀκούσας
"Οτι δέν ἐμπορεῦεται μονομερῶς τάς Μούσας,
Ἄλλ' ὅτι καί τά πετεινά λιανώματα τά κάνει
Τή χήνα εἰς τήν ἀγορά τή φέρει μάνι - μάνι.

Καί κεῖ ἀρχίζει δυνατά νά τή διαλαλῇ
Ἀπαριθμῶν τάς ἀρετάς ὧν βρίθει τό πουλί
Καί νά καλῇ μέ τό στανιό τόν κάθε διαβάτη
Νά ἀγοράσῃ γρήγορα τή χήνα τή βαρβάτη.

Οἱ διαβάται προσοχήν δέν ἔδιδον πολλήν
Βλέποντες τόν χηνέμπορον μέ μαθητοῦ στολήν.
Ἔνεκα τούτου ἄπρακτος ἐπέστρεψε στό σπίτι
Διό καί ὁ Καθηγητῆς σφοδρῶς τόν ἐπιπλήττει.

Καί τόν προστάζει αὖριο κάθε δουλειά ν' ἀφήσῃ
Καί νά φροντίσῃ ἐκ παντός τή χήνα νά πωλήσῃ.

Μόλις ἐχάραξε ἡ αὐγή ὁ μαθητῆς καί πάλιν
Φέρνει τή χήνα πορευθεῖς εἰς συνοικίαν ἄλλην.
Κ' ἐκεῖ μέ πᾶσαν δύναμιν τῶν ἑαυτοῦ πνευμόνων
Ἐκραξε, γιά ξεπούλημα μιὰ χήνα ἔχει μόνον.

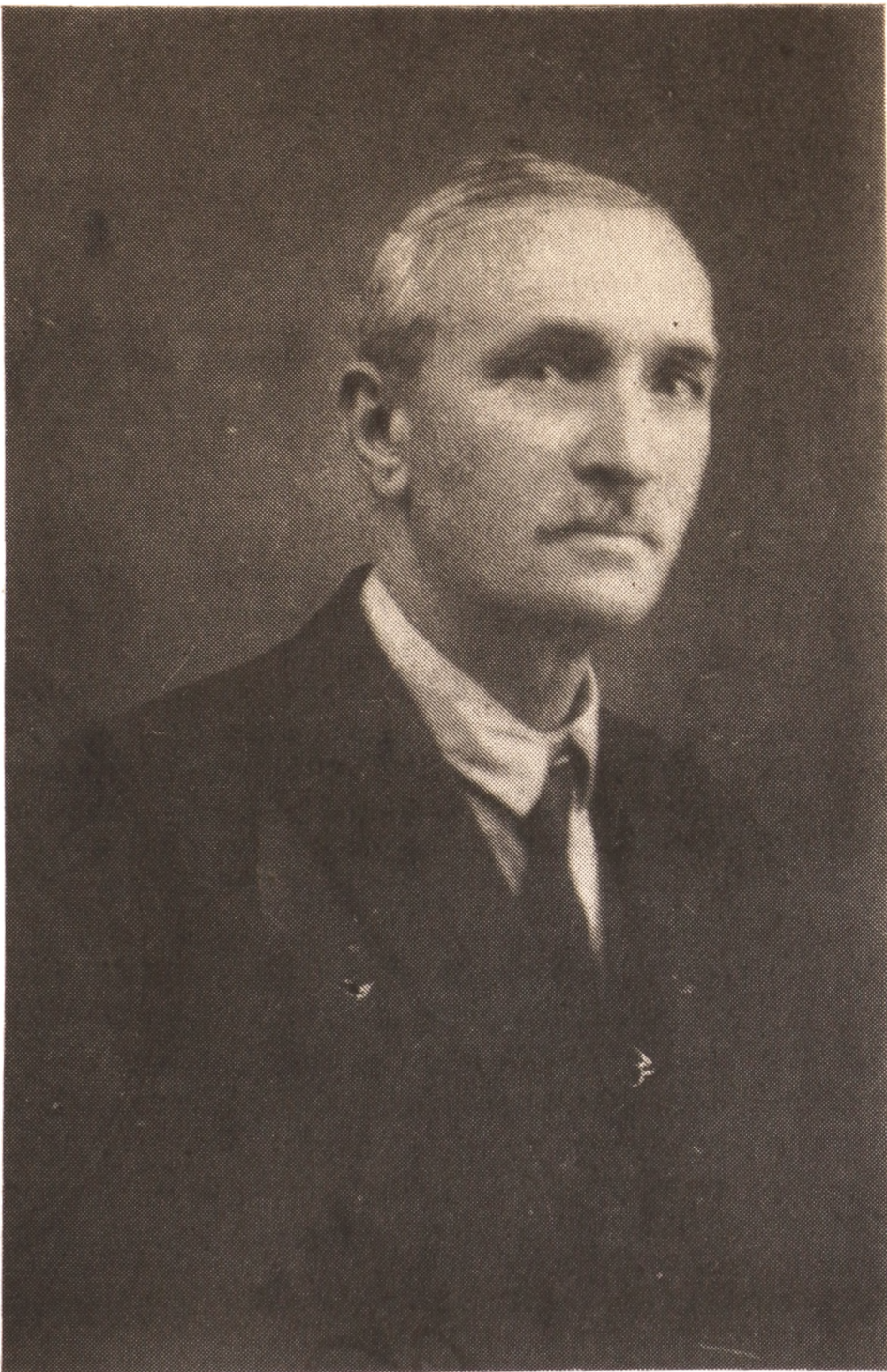
Ἀλλά καί ἤδη ἄπρακτος στό σπίτι ἐπιστρέφει
Καί αὖθις τοῦ καθηγητοῦ δέν ἔγινε τό κέφι.

Λοιπόν στίς τρεῖς καί ζαβολιά, ὅπως καί ἐνετάλη
Πρίν φέξῃ εἰς τήν ἀγοράν φέρνει τήν χήνα πάλι,
"Ὅμως καί τώρα τίποτα δέν μπόρεσε νά κάνῃ
Μόνο τῆς χήνας ἔγινε τριήμερο σιργιάνι.

Ἀπ' τό θυμό του ὁ Καθηγητῆς μή ξεύρων τί νά πράξῃ
Τόν μαθητήν του ἄφησε πάλι στήν ἴδια τάξῃ.
Καί τό πτηνόν ἐπαύσατο τό ζῆν καί τό ὑπάρχειν.
Τόν δέ σοφόν Καθηγητήν θά ἰδῇς Γ υ μ ν α σ ι ε ρ χ η ν !

(Τό σατιρικό αὐτό ποίημα τοῦ Ἀχ. Τζαρτζάνου δημοσιεύθηκε στά
«Θεσσαλικά Χρονικά», τόμ. Ζ'-Η', 1959, σελ. 412-413).

Ἐπιμέλεια ἀφιερώματος: Μ. Βασιλάκης

Ἀχ. Τζάρτζανος (3 Ἀπριλίου 1873 - 3 Ἰουνίου 1946).

Ποιός θυμάται τὸν Ἀχιλλέα Τζάρτζανο;

τοῦ Μανώλη Βασιλάκη

Ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει
μπαίνει ὁ Τζάρτζανος στὴν τάξη,
καὶ στὴν ἔδρα του καθίζει
καὶ τὸ μάθημα ἀρχίζει.¹

Μιά ξεθωριασμένη φωτογραφία του ὅλη κι ὅλη εἶχα δεῖ στὴν ἐγκυκλοπαίδεια κι ἄλλη μιά στὴ «Νέα Ἑστία» τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1946. Ἀπὸ τὰ μαθητικά μου χρόνια εἶχα τὴν περιέργεια νά δῶ μιά φωτογραφία ἢ ἓνα σκίτσο τοῦ Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου, ἑνὸς ἀνθρώπου πού μου ἦταν τόσο γνωστός καὶ τόσο ἄγνωστος, ὅπως σέ ἑκατομμύρια Ἕλληνες. Κανείς φιλόλογος δέν ἔλαβε ποτέ τὸν κόπο νά μᾶς πεῖ δυὸ λόγια γιὰ τὸν συγγραφέα τῶν (μόνων τότε γνωστῶν μας) βιβλίων «Γραμματική» καὶ «Συντακτικόν» τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας. Κάποιος φιλόλογος τοῦ ἐπαρχιακοῦ ἑξαταξίου μου ὅδωσε τὴ μοναδική πληροφορία πὼς ὑπῆρξε ἐπιθεωρητής· καὶ θυμᾶμαι ὅτι ἐσκέφθηκα πὼς ἀποκλείεται νά μοιάζει μέ τὸν χοντρό χουντικό ἐπιθεωρητή, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὸ σχολεῖο μας ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες καὶ κάθησε βλοσυρός καὶ αὐστηρότατος στὴν ἔδρα σάν τὸν Ἑρμάνθιο κάπρο. Ὁχι, ὁ Ἀχιλλέας Τζάρτζανος ἀποκλείεται νά ἦταν ἔτσι! Ἀλλά πὼς ἦταν, ποιός ἦταν;

Ἡ περιέργεια μου ἔγινε ἔμμονη ἰδέα· τὰ μειζοβάρβαρα, τὰ μειζοσόλοικα πού καθημερινῶς διαβάζουμε κι ἀκοῦμε τὴν αὐξάναν· μὰ ἐκτός ἀπὸ τοὺς καθημερινούς μαργαρίτες οἱ ὁποῖοι τουλάχιστον χαρίζουν γέλιο ὑπάρχει καὶ τὸ δράμα πού ζοῦμε ὅσοι ἔχουμε παιδιά στὰ σχολεῖα καὶ πίνουν τὸ ἀποσταγμένο νερό κ.ἄ.τ. μιᾶς δῆθεν προοδευτικῆς κι ἀπεσταγμένης ἀπὸ τοὺς ζωντανούς χυμούς σκέψης. Ὡς γνωρίζουμε λοιπὸν τὸν Ἀχ. Τζάρτζανο καθυστερημένα, στὸν βαθμὸ πού αὐτό μπορεῖ νά γίνει μέσα ἀπὸ λίγες σελίδες τοῦ ANTI.

«**Τ**ὸ ὄνομα τοῦ Ἀχιλλέα Τζάρτζανου δέν θά ξεχαστεῖ ποτέ μέσα στὴν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς παιδείας» γράφει ὁ Ἰ. Κακριδῆς². Ὁ Τζάρτζανος δέν «μᾶς ἄφησε χωρὶς πυξίδα καὶ χωρὶς χάρτη», ἔγραψε ὁ Γ. Σεφέρης σέ ἄρθρο ἀφιερωμένο στὴ μνήμη του³. Μᾶς ἄφησε τὸ πρῶτο νεοελληνικό συντακτικό, τὴν περίφημη «Νεοελληνικὴ Σύνταξι»⁴. Δέν μπορεῖ κανείς νά ἐκτιμήσει πού θά ἤμασταν γλωσσικῶς χωρὶς τὴν ἀνεκτίμητη ἐργασία καὶ προσφορά του. Χωρὶς ἀνθρώπους μέ τὸ ἦθος, τὴν ἐργατικότητα, τὴν σοφία τοῦ Τζάρτζανου. Ἰδού ἡ θέσις του ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀλληλογρονθοκοπούμενων ἀπεσταγμένων δημοτικιστῶν καὶ καθαρευουσιάνων:

«Στὸ ἐρώτημα "Ποιά γλῶσσα πρέπει νά ἐγκρίνωμε καὶ νά προσπαθοῦμε νά γράφωμε οἱ νεοέλληνες, τὴν καθαρεύουσα ἢ

τὴ δημοτική;" ὡς ἀπάντηση ἔχει τὴ θέσι της, νομίζω, ἡ λαϊκὴ παροιμία, πού λέει πὼς, ὅταν ρώτησαν μιά φορά τὴ γκαμήλα "Τί προτιμᾷ, τὸν ἀνήφορο ἢ τὸν κατήφορο;" αὐτὴ ἀποκρίθηκε "Μὰ δέ χάθηκε δὰ καὶ ὁ ἴσιος δρόμος"!». Μ' αὐτὰ τὰ λόγια ἀρχίζει ὁ Ἀχιλλέας Τζάρτζανος τὴν πραγματεία του «Τὸ γλωσσικό μας πρόβλημα, Πὼς ἐμφανίζεται τώρα καὶ ποιά εἶναι ἡ ὀρθὴ λύσις του»⁵, προτείνοντας τὸν μέσο δρόμο: τὴν κοινὴ δημοτική, τὴ νεοδημοτική.

Τὸ τίμημα τὸ περιγράφει μέ τὸν πιό χαρακτηριστικὸ τρόπο ὁ Δ. Ποταμιάνος σέ ποίημά του ἀφιερωμένο στὸν Ἀχ. Τζάρτζανο, μέ ἀφορμὴ τὴν ἔκδοσιν τῆς «Γραμματικῆς τῆς νέας ἐλληνικῆς γλώσσας»⁶:

«Τὰ "σφῶν", τὰ "σφίσι" καὶ τὰ "σφᾶς", / δέ βρῆκα στὴ γραμματικῇ, / οὔτε καὶ τὰ "βαβαί", "παπαί", / τὸ δυϊκόν, τὴ δοτικῇ. // "Οἷα τῆς γλώττης συμφορά!", / θὰ φώναζε ὁ Μιστριώτης / κι ἀπ' τῆς ὀργῆς του τὴν ἀρά / δέ σ' ἔσωζε ὁ Δεσπότης. // Μὰ κι ἂν αὐτοῦ τοῦ ξέφυγε / πρὸς τί ἢ χαρὰ ἢ τόση; / Ἀπ' τὸ θυμὸ τῶν μαλλιαρῶν / ποιός θέ νά σέ γλυτώσῃ;».

Πρῶτη φορά διάβασα γιὰ τὸ Νταβὸς στὸ τεῦχος - ἀφιέρωμα τῆς «Νέας Ἑστίας» τοῦ 1946, πού ἔχει δημοσιευμένη μιά φωτογραφία τοῦ Τζάρτζανου στὸ ἐλβετικὸ αὐτὸ χωριό. Ἐκεῖ βρέθηκε γιὰ νά θεραπευθεῖ διότι ἔγινε φυματικός ἀπὸ ὑπερχόπωση. Καὶ «ἂν δέν εἶχε τὴν τύχη νά γίνει φθισικός (...), ἴσως νά μὴν εἶχε πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀνεκτίμητη αὐτὴ ἐργασία» (: ἡ «Νεοελληνικὴ Σύνταξι»), γράφει ὁ Γ. Σεφέρης στὸ ἄρθρο του γιὰ τὸν Ἀχ. Τζάρτζανο, μέ τίτλο «Ἕνα Παράδειγμα».

Τὸ ἀνεκτίμητο αὐτὸ ἔργο τὸ ὀλοκλήρωσε ὁ Τζάρτζανος κατὰ τὴν Κατοχή. «Ὅταν ἐσήμαινε συναγερμός, ὁ πατέρας μου ἔτρεχε στὸ καταφύγιο κρατῶντας τὰ χειρόγραφα τῆς νέας ἔκδοσης τοῦ βιβλίου», μᾶς εἶπε ὁ γιὸς του κ. Νάσος Τζάρτζανος. «Βλέπετε, τότε δέν ὑπῆρχε τρόπος νά ἔχει κανείς ἀντίγραφο. Ἐπρεπε λοιπὸν νά σώσει τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐπιστημονικὸ τοῦ ἔργο».

Ποιός ἦταν λοιπὸν ὁ Ἀχιλλέας Τζάρτζανος; Γεννήθηκε τὸ 1873 στὴν τουρκοκρατούμενη ἀκόμη Θεσσαλία καὶ πέθανε τὸ 1946. Ὑπηρετήσε ὡς δάσκαλος, σχολάρχης, καθηγητής, ἐπιθεωρητής, ἐκπαιδευτικὸς σύμβουλος. Λαμπρὸς φιλόλογος καὶ γλωσσολόγος, συνέγραψε γλωσσικὲς, λαογραφικὲς καὶ φιλολογικὲς πραγματεῖες καὶ διδακτικὰ βιβλία. Ἡ Γραμματικὴ καὶ τὸ Συντακτικόν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσας, ἡ Γραμματικὴ καὶ τὸ Συντακτικόν τῆς Λατινικῆς Γλώσσας, ἡ Γραμματικὴ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσας (τῆς Ἀπλῆς Καθαρευούσης) εἶναι τὰ γνωστά του διδακτικὰ βιβλία. Τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐπιστημονικὸ τοῦ ἔργο ὅμως εἶναι τὸ μοναδικὸ μέχρι σήμερα, καὶ κλασσικὸ πλέον, Συντακτικὸ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, ἡ περίφημη Νεοελληνικὴ Σύνταξις (τῆς Κοινῆς Δημοτικῆς). «Ἡ σκέψη "τί θά γι-

Γνώσα τῇ μελαρράου αὐτῇ, ὅση καὶ ἄλλων ὅμοι
 ὡς μελαρράου μου, εἶναι ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη νῆα
 ἑλληνικῇ, ἢ νεοδημιουργικῇ, ἢ ὅτι ἡ γλῶσσα πού
 φυσικῇ καὶ ἀβίαστα μὴ οὐκ οὐνοδύναστε μορ-
 φωμένοι ἑλληνικῇ σὺν φωνηέντουσιν ὡς κρᾶτον, ἢ
 ἰδιώτικῃ, καὶ ὁμοῦ μὴ μὴ μὴ οὐνοδύναστε ἀδὲ
 καὶ ὡς κρᾶτον χρησιμοποιῶν καὶ ἰδιώτικῇ ἢ κοινῇ
 νῆα ὁμιλουμένη γλῶσσῃ σπουδαίῳ, ἀδύνατον ἂν εἴ-
 το ὑποτίθεται ὡς ἡ γλῶσσα ἢ ἡ ἀδύνατον
 καταρτίζονται, καὶ ἀναρτίζονται καὶ ἰδιώτικῃ
 καὶ κοινῇ

Χειρόγραφο
 τοῦ Ἀχ.
 Τζαρτζάνου.

Ἰδιώτικῃ, 30 Ἀπριλίου 1934

Κύριε Τζαρτζάνε

Εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ τελευταίου ἔργου σας
 "Τὸ γλωσσικὸ μας πρόβλημα", τὸ ὅποιον ἀνέγνωσα μὲ τὸ
 μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον, τόσο μᾶλλον καθόσον ὅταν τὸ
 γλωσσικὸ ζήτημα ἦλθε ἐνώπιον τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς
 τὸ 1911, ὑπὸ ὀξείαν, ὡς ἐνθυμεῖσθε ἴσως, μορφῇ,
 ὑπεστήριξα ὅτι ἡ γραφομένη γλῶσσα μας δὲν εἴμπορεῖ παρὰ
 ν' ἀκολουθήσῃ τὴν γλῶσσα πού μιλοῦν οἱ μορφωμένοι
 ἄνθρωποι, ὅταν μιλοῦν ἀπροσποίητα.

Ἰδιόγραφη
 ἐπιστολὴ
 τοῦ
 Ἐλ. Βενιζέλου.

Καὶ ἑξαιρέτου τιμῆς
 Ἐλευθ. Κ. Βενιζέλος

νόμασαν χωρὶς τὸν Τζάρτζανο" θά πρέπει νά πέρασε συχνά
 ἀπ' τὸ μυαλό τῶν ἀρμοδίων γιὰ τὴ σύνταξη καὶ συγγραφὴ τῶν
 γλωσσικῶν βοηθημάτων πού ἀφοροῦν τὰ γλωσσικὰ
 μαθήματα», σημειώνει χαρακτηριστικὰ ὁ Θ. Νάσας⁷.

Δεὸς καταλαμβάνει ὅποιον ἀναλογισθεῖ τὸν ὄγκο τοῦ ὕλικου
 πού ἐπεξεργάσθηκε προκειμένου νά μελετήσῃ καὶ νά κωδικοποιή-
 σει τὰ συντακτικὰ φαινόμενα τῆς νεοελληνικῆς. Ἐπεχείρησε πρῶ-
 τος τὴν προσέγγισή σέ βάθος τῆς σύγχρονης γλῶσσας μέσῳ οὐσια-
 στικῶν, ἐπιστημονικῶν δεδομένων, τῶν δεδομένων τῆς Γλωσσο-
 λογίας (κυρίως τῆς γερμανικῆς) τῆς ἐποχῆς του. Καὶ ὅχι βεβαίως
 αὐτοσχεδιάζοντας πάνω στὴν ἀρχαία σύνταξη ἢ προσαρμόζοντας
 τὰ πράγματα στίς ἐπιθυμίες, ὅπως ἔκαναν κάποιοι ἄλλοι. Ἔτσι,
 παραμένει ἡ μοναδικὴ ὁλοκληρωμένη ἐπιστημονικὴ προσπάθεια
 μέχρι σήμερα: ἓνας ἄθλος πού ἴσως μόνον ὁ Τζάρτζανος ἦταν σέ
 θέση νά πραγματοποιήσῃ μὲ τέτοιαν ἐπιτυχία, διότι κατεῖχε ὅλες
 ἐκεῖνες τίς γνώσεις πού ἦσαν ἀπαραίτητες γιὰ ἓνα τέτοιο ἐγχείρη-
 μα καὶ πρό πάντων διέθετε ἓνα καταπληκτικὸ γλωσσικὸ αἰσθη-
 τήριο. «Καὶ τέτοιο αἰσθητήριον δὲν μπορεῖ νά τῷ παρὰ ἓνας
 "ἅγιος", ποῦναι σύγχρονα καὶ "καλλιτέχνης". Ἀκριβῶς αὐτό
 ποῦταν ὁ Τζάρτζανος.», ἔγραψε ὁ Ἀγγελος Σικελιανός⁸.
 Γιὰ τοῦτο καὶ ἐκλήθη νά λάβει μέρος στὴν ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν σύν-
 ταξὴ τῆς Γραμματικῆς τῆς Δημοτικῆς. Ὁ κ. Νάσος Τζάρτζα-
 νος ἀφηγεῖται:

«Θυμᾶμαι ὅτι ὁ πατέρας μου μετεῖχε στὴν ἐπιτροπὴ πού
 συνέστησε ὁ Ἰ. Μεταξᾶς γιὰ τὴν σύνταξιν τῆς Γραμματικῆς
 τῆς Δημοτικῆς γλῶσσας, μὲ πρόεδρο τὸν Τριανταφυλλίδη.
 Λίγον καιρὸ μετὰ παραιτήθηκε δηλώνοντας ὅτι δὲν μπορεῖ
 νά συνεργασθεῖ. Τότε τὸν ἐκάλεσε ὁ Μεταξᾶς καὶ τοῦ ζήτησε
 ἐξηγήσεις. Ἐκεῖνος τοῦ εἶπε ὅτι "δὲν μπορῶ νά συνδέσω τὸ
 ὄνομά μου μὲ πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ἐπιστημονικῶς
 ὀρθά". Ἡ ἀδυναμία συνεργασίας ὀφειλόταν στὸ γεγονὸς ὅτι
 εἶχαν ἐπικρατήσῃ ἀπόψεις ψυχαρακῆς γραμμῆς, τῆς πρώτης
 φάσης τοῦ δημοτικισμοῦ στὴ χώρα μας. Ὁ Μεταξᾶς τοῦ
 ἀπήντησε τότε ὅτι "Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς σᾶς ἔβαλα στὴν
 ἐπιτροπὴ, καὶ σᾶς παρακαλῶ νά παραμείνετε καὶ νά
 βοηθήσετε ὥστε νά ὑπάρξῃ ἓνα ἰσορροπημένο ἐπιστημονικὸ
 ἔργο". Ἔτσι παρέμεινε, καὶ θυμοῦμαι τίς κατηγορίες τῶν
 ἀδιάλλακτων ψυχαρακῶν, ὅτι ὁ Τζάρτζανος ἐπηρέασε τὸν
 Τριανταφυλλίδη καὶ τὸν ἔκαμε νά δεχθεῖ ὀρισμένα πράγματα
 τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν σύμφωνα μὲ τὴν γραμμὴ Ψυχάρη καὶ
 τῶν ἄλλων πρώτων δημοτικιστῶν».

Ἀλλὰ θά ἦταν μεγάλη παράλειψις νά μὴν ὑπογραμμίσουμε στὸ
 σημεῖο αὐτὸ τὴν ἰδιόγραφη ἐπιστολὴ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέ-
 λου πρὸς τὸν Ἀχ. Τζάρτζανο, πού μᾶς ἔθεσε ὑπ' ὄψιν ὁ κ. Νά-
 σος Τζάρτζανος καὶ ἡ ὁποία προκαλεῖ θαυμασμό γιὰ τὴν ἐναργῆ
 τοποθέτησιν τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ καὶ σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα:

«Ἀθῆναι, 30 Ἀπριλίου 1934

Κύριε Τζαρτζάνε,

Εὐχαριστῶ διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ τελευταίου ἔργου σας
 "Τὸ γλωσσικὸ μας πρόβλημα", τὸ ὅποιον ἀνέγνωσα μὲ τὸ
 μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον, τόσο μᾶλλον καθόσον ὅταν τὸ
 γλωσσικὸ ζήτημα ἦλθε ἐνώπιον τῆς Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς
 τὸ 1911, ὑπὸ ὀξείαν, ὡς ἐνθυμεῖσθε ἴσως, μορφῇ,
 ὑπεστήριξα ὅτι ἡ γραφομένη γλῶσσα μας δὲν εἴμπορεῖ παρὰ
 ν' ἀκολουθήσῃ τὴν γλῶσσα πού μιλοῦν οἱ μορφωμένοι
 ἄνθρωποι, ὅταν μιλοῦν ἀπροσποίητα.

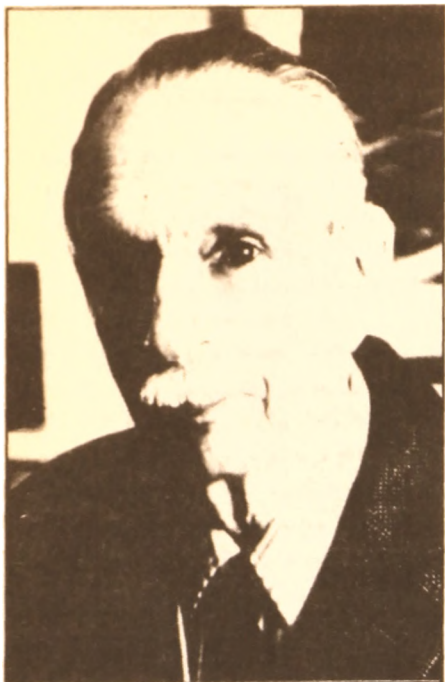
Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς
 Ἐλευθ. Κ. Βενιζέλος

Ὅπως φαίνεται δὲ καὶ ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ Ἀχ. Τζαρτζά-
 νου πού παραθέτουμε, πρόκειται ἀκριβῶς γιὰ τὴν θέση τοῦ μεγά-
 λου γλωσσολόγου:

«...ἡ κοινὴ ὁμιλουμένη νῆα ἑλληνικῇ, ἢ ν ε ο -
 δ η μ ο τ ι κ ῇ, ἢτοι ἡ γλῶσσα πού φυσικῇ καὶ ἀβίαστα
 μιλοῦν οἱ ὅπωςδήποτε μορφωμένοι "Ἕλληνες..."⁹.

Ἐσσοι λοιπόν γνωρίσανε τὸν Ἀχ. Τζάρτζανο μόνον ἀπὸ τὰ
 πλήρη, λιτά, ἀπλὰ σχολικὰ βιβλία τῆς Γραμματικῆς καὶ
 τοῦ Συντακτικοῦ, ὅσοι παιδεύτηκαν μ' αὐτὰ καὶ ἀπ' αὐτὰ
 —κυριολεκτικῶς καὶ μεταφορικῶς ἐπὶ μισὸν αἰῶνα καὶ πλέον—,
 εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον νά γνωρίζουν ποιὸς ἦταν ἐκεῖνος ὁ ἄνθρω-
 πος πού ἐμόχθησε τόσο γιὰ τὴν γλῶσσα μας, ὅτι δὲν ἦταν μονάχα
 ὁ αὐστηρὸς δάσκαλος ἀπὸ τὰ ἐγχειρίδια τοῦ ὁποῖου μαθαίναμε τὸ
 «διδάσκω (τίνα;) τὸν παῖδα (τί;)...» ἢ πῶς κλίνεται τὸ τάδε
 ῥῆμα, ἀλλὰ καὶ ὁ γλωσσολόγος πού μὲ ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήμα-
 τα ἔδωσε μάχες πολλὰς γιὰ τὴν κοινὴ δημοτικὴ μας καὶ, πάνω
 ἀπ' ὅλα, δὲν τὴν ἄφησε χωρὶς πυξίδα καὶ χωρὶς χάρτη. Γιὰ τοῦτο
 καὶ δὲν ἦταν ἀρεστός σέ ὅλους ἐκείνους πού κατέφευγαν σὲ ἀκρό-
 τητες καὶ κραυγὰς σάν κάτοχοι ἀπόλυτων ἀληθειῶν.

Μόλις πρὶν λίγες μέρες ἄκουσα τὸ ἀμίμητον: «Ἐγὼ εἶμαι ἀ-
 κριβὴ στά ραντεβού μου» (ἀκριβής, ἤθελε νά πεῖ). Ὁ Ἀχ.
 Τζάρτζανος σημείωνε ἤδη ἀπὸ τὸ 1946: «τό ἀγόρασες ἀκριβὰ

Νάσος 'Αχ. Τζάρτζανος.

(Οι γονείς του 'Αθανάσιος και Θεοφάνω, στά τέλη του περασμένου αιώνα μέ ένδυμασίες του Τυρνάβου.

— νά ἔρθεις στίς ὀχτώ ἀκριβῶς». Καί ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα μας εἶναι καί ἀκριβή καί ἀκριβῆς κατέληγε: «'Ας συμβουλευῶνται λοιπόν περισσότερο τό γλωσσικό τους αἶσθημα αὐτοί πού θέλουν νά γράφουν στή δημοτική καί ἄς διαβάζουν ἔργα καλῶν δημοτικιστῶν»¹⁰.

Πόσο ἐπίκαιρες εἶναι ὅλες σχεδόν οἱ παρατηρήσεις του ὕστερα ἀπό 50 χρόνια, ὅταν ἀκοῦμε ἢ / καί διαβάζουμε: «οἰκειακά ζῶα» («'Ελευθεροτυπία»), «αἰμοβόρα ἀγγεῖα», «ὑψηλή κυριότητα», «ψηλό ποσό», «μακριά ἀναμονή», «φρασεολόγιο», «προχωροῦσαν σημειωτέον», «ποιός τόν ἀντικαθιστεῖ;», «πλοιοκτητῆς τοῦ σκάφους», «σέ καταστῶ ὑπεύθυνη», «οἰκουρεῖ στό σπίτι του», «κυβερνιέται ἡ χώρα» κατά τήν «Καθημερινή» (7.6.'92) —«ἐξαρτιέται», θά λέγαμε—, «ἀρνιέμαι» νά τό δεχτῶ κι οὔτε πού τό «διάβλεψαν» αὐτό τό χάλι· «ἐκράγονται» καί «ἐπιτίθονται» στόν «'Αντέννα» μέ «παρατεταμένα ὄπλα» (πάει, χάλασε κι ἡ παλιά καλή Δεξιά...)· ὅμως «πιθανά νά» καί «κύρια» καί «ἐνδεχόμενα νά» καί «ἀπλᾶ» καί «βασικά», διότι ἡ 'Αριστερά «ἐκφράζε» «ἀπό ἀνέκαθεν τό λαό» καί «ἔλεγε» τή γλῶσσα του καί εἶναι «ἐνάντια» κι αὐτή δέν ξέρεי πού, καί «ἐκδόσε» καί ὅπως «ἐχτιμῆται» («Ριζοσπάστης») εἶναι ἡμιαναλφάβητη, ἂν καί «παραβρίσκεται» καί «δέν ἀπόσχει» ἀπό κανέναν ἀγῶνα («μπροστάρισσα»), καί κάνει συνεχῶς «καλέσματα», καί «βάζει τό ζήτημα» τῆς παιδείας καί τοῦ πολιτισμοῦ «σέ ψηλό σημεῖο»· ἀλλά καί ἡ Μαθηματική 'Εταιρεία ἐκδίδει «μηνιάτικα», «δίμηνα» καί «τρίμηνα» περιοδικά, ὅπου ἐπίσης δοκιμάζεται δεινῶς ἡ γλῶσσα πλὴν προάγεται τάχα ἡ ἐπιστήμη· εὐτυχῶς ὁ Σμυρναῖος δέν «ἄνηκε» σέ τρομοκρατική ὀργάνωση καί εὐτυχῶς ἐπίσης ὁ 'Αραφάτ «ἀπέκτησε τίς δυνάμεις του» μετά τήν ἐγχείρηση, κατά τὰ «Νέα»· καί εὐτυχῶς πού δασκάλα τῆς κόρης μου συνέστηνε στά παιδιά καλούς «συγκραφεῖς» κι ἀκόμη καλύτερες «λογοτέχνισσες», κι ὁ «δημοτικιστής» φιλόλογος λέει πῶς μόνο τὰ «ἐγκραφα» μετρᾶνε, ἀλλά τελευταίως ἔχει πάθει ἕναν «καταβολισμό» ἀπό ὑπερκόπωση· τό ἴδιο κι ὁ κύριος Καθηγητῆς ὁ ὁποῖος «ἐκπροσώπευσε» τή χώρα μας σέ «συνέλευρι» ἐκπαιδευτικῶν· κι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς ἀριστερῆς νομενκλατούρας κατακεραύνωνε τόν Β. Κοντογιαννόπουλο ἀπό τηλεοράσεως διότι «ΔΕΝ ΔΙΑΤΙΘΟΝΤΑΙ ΚΟΝΤΥΛΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ»! Λοιπόν, «μιλάμε ὅτι», «σάν 'Ελληνες», ἔχουμε φτάσει «μέχρι νά δοῦμε» αὐτό τό «συνοθύλευμα», ἀλλά πού θά πάει, θά «ξαναιεπανεέλθουν» πάλι τό «ΣεΜπτέμβρη» τὰ παιδιά μας στά σχολεῖα, «μελαμψά» —ἢ τόν «'Οχτώμβρη», ἂν γίνει ἀπεργία—, ἔχουνε βέβαια καί τίς ἐκλογές «τοῦ δεκαπενταμελῆς» καί θά ρίξουν «τόν ψῆφο» τους, ἀλλά «σέ κάθε περίπτωση» εἴμαστε

αἰσιόδοξοι γιά τήν μόρφωσή τους· καί θ' ἀπαιτήσουμε «τριάντα ἕνα χιλιάδες» δραχμές «παραπάνω αὔξηση» καί «θά τή βγάλουμε» ὅπως ὅπως —«δόξα τό Θεό»—, καί θά λέμε καί θ' ἀκοῦμε αὐτά καί ἄλλα τέτοια ὑποβαλκανικά· καί «πῶς τό λέτε σεῖς ἐκεῖ γιατί δέν θυμᾶμαι πιά πῶς τό λέμε ἐμεῖς ἐδῶ», πού θά 'λεγε καί ἡ ἀείμνηστος Γεωργία Βασιλειάδου... «Αὐτή εἶναι ἡ κατάστασή μας, καί δέν μᾶς μένει καιρός. Χωρίς μιά φούχτα ἀνθρώπους σάν τόν 'Αχιλλέα Τζάρτζανο, θά μιλούσαμε καί θά γράφαμε ὅλοι μας ἔτσι», καταλήγει στό ἄρθρο του ὁ Γ. Σεφέρης.

Στούς δέ ἑξαλλους πού ἤθελαν, κατά τόν Ψυχάρη, «δόξα καί γροθιές» καί κατηγοροῦσαν τόν Τζάρτζανο καί τοὺς ἄλλους νεοδημοτικιστές τοῦ 'Εκπαιδευτικοῦ 'Ομίλου σάν ἐχθροὺς τῆς λαϊκῆς γλῶσσας, ὁ Τζάρτζανος ἀπαντοῦσε: «Θέλομε τή γλῶσσα τοῦ λαοῦ, μέ τή γενικώτερη καί τήν ὑψηλότερη σημασία τῆς λέξεως λ α ὁ ς» (...) Κι ὁ λαός πού διαμορφώνει μιά τέτοια γλῶσσα, ὅπως διδάσκει ἡ ἱστορία καί ἡ γλωσσική ἐπιστήμη, εἶναι πάντοτε ὁ λαός τῶν πολυανθρώπων κέντρων, τῶν ἀ σ τ ι κ ῶ ν κέντρων (...). Αὐτή εἶναι ἡ ἀ σ τ ι κ ῆ μας γλῶσσα. Δέν εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν ἀστῶν, τῶν ἀστοκρατῶν, εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν ἀ σ τ ε ω ν, δηλαδή τῶν μεγάλων πόλεων»¹¹. Πάντοτε μέ ἐπιστημονικά ἐπιχειρήματα καί χιούμορ ἀντιμετώπιζε τίς ἐπιθέσεις ἔνθεν καί ἔνθεν.

Ποιός ἦταν λοιπόν ὁ 'Αχιλλέας Τζάρτζανος; 'Οχι βεβαίως ὁ «ἐν πομπῇ καί παρατάξει» κ.λπ., ἀλλά ὁ «διδάσκαλος καί παιδευτῆς τοῦ ἔθνους»¹², ὁ ὁποῖος, μέ τό καταλυτικό χιούμορ του, δέν ἄφηνε εὐκαιρία χωρίς νά γράφει κάποιους σατιρικούς στίχους. Καί πρῶτα ἀπ' ὅλα αὐτοσαρκάζοντας:

«Στόν Τύρναβο γεννήθηκε, στή Λάρισα ἀνετράφη,
αὐτός πού χάνει τόν καιρό κι ἀρλοῦμπες τέτοιες γράφει».

Ἡμοῦμαι μέ νοσταλγία πῶς τελείωνε τό «Συντακτικό» μας, τὰ παραδείγματα πού δίδει στήν τελευταία παράγραφο: «Κυάμων ἀπέχεσθαι (= μή πράττειν τά πολιτικά· ο ἰ κ ὑ α - μ ο ι ἐχρησιμοποιοῦντο διά τήν κλήρωσιν τῶν ἀρχόντων). Μή γεύεσθαι μελανούρων, (...) (Πρβλ. ἀναφε ὁ γιαλός καί κήκαν τά ψάρια· φράσις λεγομένη περί ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος κατελήφθη ἀπό μεγάλην ὀργήν)». Γι' αὐτό κι ἐγώ «ἐκράγομαι» μέ τήν κατάστασή μας στήν δεκαετία τῶν... «νάιντις», πού τὰ παιδιά μας μαθαίνουν στήν «'Οδύσεια» τήν Βρισηίδα σάν Βρισσοπούλα!

1. Θ. Νάκας, Γλωσσολογικά, τ. Β', σελ. 15, ἐκδ. «Σμίλη».
2. 'Ι. Θ. Κακριδῆς, «'Ο συγγραφέας τοῦ πρώτου νεοελληνικοῦ συντακτικοῦ», Μελέτες καί Ἄρθρα, Θεσ/νίκη, 1971, σελ. 251.
3. Γ. Σεφέρης, Δοκιμές, τ. Α', σελ. 320.
4. «Νεοελληνική Σύνταξις»: Πρώτη ἐκδοσις σέ ἕναν τόμο 328 σελίδων, 'Ι. Κολλάρος, 1928· δεύτερη ἐκδοσις σέ δύο τόμους (Α' τόμος: σελ. 352, ΟΕΣΒ, 1946, Β' τόμος: 330 σελ., τό 1953)· τρίτη ἐκδοσις (φωτ. ἀναπαραγωγή τῆς Β'), 'Αδελφῶν Κυριακίδη, Θεσ/νίκη, 1989.
5. 'Αχ. Τζάρτζανου, Τό Γλωσσικό μας Πρόβλημα, ἐκδ. 'Ι. Δ. Κολλάρου, 1934.
6. 'Η Γραμματική ἐξεδόθη τό 1930· τό ποίημα τοῦ Διον. Ποταμιάνου (5.6.1930), ἔχει τίτλο *In Medio Veritas?* 'Από ἀνάτυπο τοῦ Ζ'-Η' τόμου τῶν Θεσσαλικῶν Χρονικῶν, «Τριάντα γράμματα πρὸς τόν 'Αχ. Τζάρτζανο παρουσιασμένα καί σχολιασμένα ἀπὸ τόν Νάσο 'Α. Τζάρτζανο», 'Αθήνα, 1959.
7. Θ. Νάκας, ὅ.π.π. σελ. 14.
8. Νέα 'Εστία, τ. 40 (τχ. 460), 1.9.1946, σελ. 900.
9. Χ/φο ἀπὸ τήν πραγματεία «Τό γλωσσικό μας πρόβλημα», σελ. 26· Πρβλ. σημείωση 5.
10. Ἄρθρο τοῦ 'Αχ. Τζάρτζανου «'Ανάποδες γλωσσικῆς ἀντιλήψεως» στό περιοδικό «'Ελευσίνα» ('Ιανουάριος 1946), πού περιλαμβάνεται στό 'Αχ. Τζάρτζανου, Ἄρθρα καί Μελετήματα, πρόλογος - σημειώσεις - ἐπιμέλεια Νάσου 'Α. Τζάρτζανου, σελ. 215 (ἐκδ. Κ. Κακουλίδη, χ.χ.).
11. Μελέτη τοῦ 'Αχ. Τζάρτζανου, «Δημοτική καί Νεοδημοτική» (1935), ἀπὸ τό Ἄρθρα καί Μελετήματα, σ.σ. 35-36.
12. Χαρακτηρισμός τοῦ Κ.Δ. Γεωργούλη (Νέα 'Εστία, τ. 40, σελ. 902).

Ἀχιλλέως Τζαρτζάνου

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΟΥ

ΣΧΟΛΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Ὁ κείμενο πού ἀκολουθεῖ εἶναι ἓνα διήγημα τοῦ Ἀχ. Τζαρτζάνου, γραμμένο στή δημοτική, τό 1933. Ἀν δέν γινόταν μεγάλος γλωσσολόγος θά ἦταν ἓνας σπουδαῖος πεζογράφος κι ἐπίσης σπουδαῖος αἰρικός ποιητής. Δημοσιεύθηκε στό «Ἡμερολόγιο τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος», τομ. 12 (1933), σελ. 13-420. Περιλαμβάνεται ἐπίσης στό Ἀχ. Τζαρτζάνου: Ἀρθρα καί Μελετήματα, σελ. 95-101

Πέρασαν τόσα χρόνια, μὰ δὲν τὰ ἔχω ξεχάσει καί τὰ θυμοῦμαι ἔντα τὰ πρῶτα μου σχολικά μαθήματα μουσικῆς. Τὰ πρῶτα καί ἕνα, γιατί δὲν εὐτύχησα δὲ κατόπιν στὰ παραπάνω σχολεῖα νὰ ἔδω κι ἄλλα ὕστερ' ἀπ' αὐτά. Τὰ θυμοῦμαι πάντα, ὅπως θυμοῦ- κι σὺν τῶρα — Θεὸς σχωρέστον — καί τὸ δάσκαλό μας, πού μᾶς ἔδωκε, καί τὸ σχολεῖο μας τὸ ἀλληλοδιδασκτικό. Ὅσοι ἀπ' τοὺς μαγνώστες μου εἶναι κάπως νεώτεροί μου, δὲ θὰ ἔχουν βέβαια ἑῶν, τί εἶναι αὐτὸ τὸ σχολεῖο τὸ ἀλληλοδιδασκτικό. Ἄς κρατή- ρουν λιγάκι τὴν ὑπομονή τους καί θὰ τὸ καταλάβουν μὲ ὅσα ἔχω παρακάτω νὰ πῶ.

Τὸ σχολεῖο μας ἐκεῖνο — λίγα χρόνια εὐθὺς μετὰ τὴν προσάρ- ρησι τῆς Θεσσαλίας στὸ ἐλεύθερο Κράτος, στὸ Ἑλληνικόν, οἱ ὄντες τῆς κωμοπόλεως, τῆς ἰδιαίτερῆς μου πατρίδας, τὸ γκρέ- μισαν τὸ καημένο ἐκ θεμελίων κι ἔτσι δὲ σώζεται πιά τίποτ' ἀπ' αὐτό. Ἦτον ὅλο μιὰ καὶ μόνη αἰθουσα μεγάλη μεγάλη, ὡς δεκα- ἑντε μέτρα στὸ μᾶκρος κι ἑξί-ἑπτὰ μέτρα πλατεῖα, κτισμένο στὴν περικύρφη τῆς μεγάλης αὐλῆς μιᾶς ἐκκλησίᾳς, στὸν Ἀϊ-Γιάννη τὸν ὁδόδρομο κοντά. Στὴ μιὰν ἄκρη τῆς αἰθουσας, τὴ βορεινή, ἦτον καθεδρὰ τοῦ δασκάλου ἡ ἐπιβλητικὴ. Δὲν ἦτον δασκαλοκαθέ- δρα σὺν αὐτῆς πού εἶναι τῶρα στὰ σχολεῖα, ὅπως ὅποτε μικρὴ καὶ χαμηλὴ ἦτον μιὰ πραγματικὴ ἐξέδρα ἀρκετὰ ψηλὴ, πού εἰσανε ὅλη σχεδὸν τὴ βορεινὴ τῆς αἰθουσας μεριά, καί σ' αὐτὴν ἐβγαίνε κανεὶς ἀπὸ δυὸ σκαλες, πού ὑπῆρχαν ἡ μιὰ στὸ δεξιὸ τῆς ἄλλης καὶ ἡ ἄλλη στὸ ἀριστερό. Τὸ κούφωμα πού σχηματίζε μέσα ἡ δασκαλοκαθεδρὸς αὐτὴ, χρησίμευε γιὰ ξυλαποθήκη καὶ καρ- νυποθήκη, κι ἐκεῖ μέσα ἦτον φυλαγμένος κι ὁ φάλαγγας ὁ φο- ρός. Ἦτον ὁ φάλαγγας αὐτός, γιὰ ὅσους δὲν ἔχουν ἀκούσει τὴν πορταῖα του καί δὲν τὸν ξέρουν, ἓνα ξύλο χοντρό, ἓνα κοντάρι ὡς αὐτὸ μὲτρο καὶ κάτι μακρὺ, μὲ δυὸ ἀρκετὰ μεγάλες τρυπες κατὰ τὸ ἕκαστον, σὲ ἀπόστασι ἡ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη σαράντα περίπου ἑκατο- τῶν. Στὶς δυὸ αὐτῆς τρυπες ἦτον περασμένο καί κρατειόταν μὲ ὅμπους ἓνα χοντρούτσικο σκοινί, καί στοῦ σκοινιοῦ αὐτοῦ καί τοῦ ξύλου τὸ μεταξὺ περνειόνταν κάτω τὰ πόδια τοῦ πταίστη μαθητῆ ὁμνὰ, καί μὲ λίγο στρίψιμο τοῦ ξύλου κρατειόνταν μὲ τὸ σκοινί ὁκρετὰ σφιχτὰ ἐκεῖ στοὺς ἀστραγάλους κοντά. Δυὸ ἀπ' τοὺς με- κλύτερους μαθητὰς κρατοῦσαν μὲ τὰ δυὸ τους χέρια τὸ φάλαγγα ἀπ' τὴ μιὰ καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, κι ὁ δάσκαλος μὲ τὴν βέργα τοῦ — βέργα μακρὴ καὶ γερή — τοῦ ἔδινε τοῦ πταίστη «παρὰ ἑῶν τεσσαράκοντα» στὶς πατοῦσες του τὶς γυμνές, ἐνῶ ἐκεῖνος ξα- λωμένος κάτω καί μὲ τὰ πόδια σηκωμένα ἐπάνω ἔσκουζε γοερὰ. Ὑπὸς ἦτον ὁ φάλαγγας, ὁ φόδος καί τρόμος τῶν παιδιῶν, κι αὐτὴ ἦτον ἡ δασκαλοκαθεδρὰ τοῦ σχολεῖοι μας τοῦ ἀλληλοδιδα- σκτικοῦ. Κι ὅταν ὁ δάσκαλός μας — γέρος πιά, ἀφοῦ ὑπῆρξε καί ἡ μάνας μου δάσκαλος μιὰ φορά — ἓνας γέρος μετρίου ἀναστή-

ματος, ἀλλὰ παχουλὸς παχουλὸς καί γιὰ αὐτὸ γνωστὸς κυρίως μὲ τὸ ὄνομα ὁ δάσκαλος ὁ Χοντρός — ὅταν λοιπὸν ὁ δάσκαλός μας μὲ τὰντεριά του — ἓνα φῶρεμα σὺν ῥάσο τοῦ παππᾶ — καί μὲ τὸν τζουμπέ του καί μὲ τὴ φέσα του ἐπάνω στὸ χοντρό του τὸ κεφάλι τὴν κόκκινη καί μεγάλη μεγάλη καί ψηλὴ, ἀνέβαινε στὴν δασκα- λοκαθεδρὰ ἐκεῖνη καί καθόταν σοδαρὸς σοδαρὸς ἐπάνω σ' αὐτὴ, μᾶς φαίνονταν ἀπὸ κάτω σὺν ἓνα ὄν ὑπεράνθρωπο κι ὑπερφυσικόν. Ἐγὼ τουλάχιστο, ὅταν κατόπιν πῆγα στὰ παραπάνω σχολεῖα, κάθε φορά πού στὸ μάθημα τῆς Ἱστορίας ἢ τῶν Ἑλληνικῶν μᾶς ἔλεγε ὁ δάσκαλός μας γιὰ τὸ περίφημο ἄγαλμα τοῦ Δία, πού ἐκεῖ στὸ ναὸ τοῦ στὴν Ὀλυμπία ὁ μεγάλος καλλιτέχνης τῆς ἀρχαιότητος ὁ Φειδίας τό ὅστησε ἔτσι μεγαλόπρεπο, ὥστε καί καθιστό, ὅπως ἦτον, νὰ γγίζη μὲ τὴν κορφὴ τῆς κεφαλῆς του τὴν ὀροφὴ τοῦ ναοῦ, πάντοτε τὴν εἰκόνα ἐκεῖνη τοῦ δασκάλου μας τοῦ ἀλληλο- διδασκτικοῦ σχολεῖοι ἔφερνα στὸ νοῦ μου, καί εἶμαι βέβαιος πὺς κι ὁ Φειδίας ἂν τὸν εἶχε ἰδεῖ ἔτσι καθισμένο τὸ δάσκαλό μας στὴ δασκαλοκαθεδρὰ του ἐκεῖνη τὴν ψηλὴ, ἡ εἰκόνα αὐτὴ θὰ τοῦ ἦτον ἀρκετὴ, γιὰ τὸ ἐμπνεύσει νὰ παραστήσει ὅπως παρὰστήσει μὲ μεγαλοπρέπεια τὸ Δία τὸν Ὀλύμπιο ἐκεῖ στῆς Ὀλυμπίας τὸ ναὸ, καί δὲ θὰ τοῦ χρειαζόταν νὰ ἐμπνευσθῇ ἀπ' τοὺς στίχους ἐκείνους τοῦ Ὀμήρου·

ἢ καὶ κυανέοισιν ἐπ' ὀφρύσιν νεῦσε Κρονίων,
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον!

Σὲ μιὰ ἀπόστασι τριῶν-τεσσάρων μέτρων ἀπ' τὴ δασκαλοκα- θεδρὰ ἀρχίζε καί προχωροῦσε κι ἔφθανε ὡς τὴν ἄλλη σχεδὸν τῆς αἰθουσας τὴν ἄκρη τῶν μαθητικῶν θρανίων ἢ σειρὰ. Τὰ θρανία αὐτὰ χαμηλοῦτσικα στὴν ἀρχὴ καί ψηλότερα ψηλότερα ὅσο προ- χωροῦσαν πρὸς τὸ βάθος, ἦσαν καρφωμένα στὸ πάτωμα κι ἀμετα- κίνητα. Εἶχαν μᾶκρος ἀρκετό, ὥστε νὰ κάθωνται στὸ καθένα δέκα-δώδεκα παιδιά. Στὴ δεξιὰ, ὅπως ἐκαθόμαστε, τοῦ καθενὸς θρανίου ἄκρη, κάτω, μέσα σὲ μιὰ ξύλινη θήκη κυλινδρική, στη- ριζόταν ὀρθίως ἓνας κοντὸς ἴσαμε τρία μέτρα μακρὺς, μὲ μιὰ πι- νακίδα στὸ ἐπάνω μέρος τοῦ τριγωνικῆ, καί σ' αὐτὴν ἦτον γραμ- μένο ἓν' ἀπ' τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, κεφαλαῖο ἀπ' τὸνα μέρος κι ἀπ' τὸ ἄλλο μικρό. Τοὺς λέγαμε τὴ λ έ γ ρ α φ ο υ ς στὴ σχολικὴ μας γλῶσσα τοὺς κοντοὺς αὐτοὺς, ἴσως διότι ὅπως ἦσαν ἔτσι στὴ σειρὰ στημένοι καί σ' ἀπόστασι ὁ ἓνας ἀπ' τὸν ἄλλο κανονικῇ, μᾶς φαίνονταν σὺν τηλεγράφου στύλοι, σὺν τηλεγραφοῦξυλα. Τὰ γράμματα πού ἦσαν στὶς πινακίδες τοὺς ἐκεῖ ψηλά, χρησίμευαν γιὰ γραφῆς ὑπόδειγμα στὰ παιδιά, πού μάθαιναν νὰ γράφουν πρῶτα — στὰ παλαιότερα χρόνια — στὸν ἄμμο μὲ τὸ δάχτυλο τοῦ χεριοῦ, στὴν πλάκα κατόπι μὲ τὸ κοντύλι, καί τελευταῖα μὲ τὸ μολύβι ἢ μὲ τὴν πέννα στὸ χαρτί.

Ο Αχ. Τζάρτζανος στο Νταβός, 1927.

Με τή σύζυγό του Αντωνία Λορεντζάτου, στο Λουτράκι (1939). Καί τό σχετικό σατιρικόν του: «Νά ζήση καί ή καλή 'Αντώ καί νά περιοδεύη / κι' όπου βρεθῇ, γιατί ὄργανό, νά τό περιμαζεύη»

Αχ. Τζάρτζανος

Δεξιά κι ἀριστερά καί πίσω ἀπ' τὰ θρανία ἔμενε γύρω γύρω χώρος τῆς αἰθουσας ἀρκετός, χρήσιμος ὅχι τόσο γιά τήν κυκλοφορία ἀπλῶς τῶν παιδιῶν, ὅσο γιά τή λειτουργία ἐν γένει τοῦ σχολείου τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ. Γιατί στῆς αἰθουσας τοὺς τοίχους γύρω γύρω, ὅχι πολὺ ψηλά, ἦσαν κρεμασμένοι οἱ πίνακες τοῦ συλλαβισμοῦ καί τῆς ἀναγνώσεως, σὲ κάποια ἀπόστασι ὅχι πολὺ μεγάλη ὁ ἓνας ἀπ' τὸν ἄλλο, στή σειρά. Στὸν πρῶτο πρῶτο πίνακα ἦσαν τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, τὰ κεφαλαία ἐπάνω καί κάτω τὰ μικρά. Ἀπ' τὸ δεύτερο πίνακα καί πέρα ἀρχίζαν τὰ συλλαβιστά, μὲ συλλαβισμό ἀπλούστερο κατὰ πρῶτον καί συνθετώτερο ὅσο προχωροῦσε κανεῖς, καί τελευταῖοι ἦσαν οἱ πίνακες γιά τοὺς προχωρημένους στήν ἀνάγνωσι μαθητὰς μὲ συνεχεῖς φράσεις καί διάφορα ρητά. Ὅταν, ὕστερ' ἀπ' τὴν κοινὴ προσευχὴ μας τὸ πρῶτ, ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσῃ τὸ μάθημα τῆς ἀναγνώσεως τὸ ἀλληλοδιδακτικόν, χωρίζομαστε σὲ μικρὰς ομάδες δλα τῶν κατωτέρων τάξεων τὰ παιδιά καί κάθε μιὰ ομάδα, ἀναλόγως τῆς προόδου ποὺ ἔως τότε εἶχε κάμει στήν ἀνάγνωσι καί στοὺς συλλαβισμό, πῆγαινε κι ἔπαιρνε θέσι σ' ἓναν ὠρισμένο ἀπ' τοὺς πίνακες κοντὰ καί σχημάτιζε ἡμικύκλιο σ' αὐτὸν μπροστά. Στὸ ἡμικύκλιο μέσα καί στὸν πίνακα κοντὰ στεκόταν ἓνας, βαλμένος ἀπ' τὸ δάσκαλο, ἀνώτερης τάξεως μαθητῆς μὲ ἓναν δείκτη ξύλινο, μακρὺν ὥς μιὰ πήχη, στὸ χέρι του τὸ δεξιόν. Ἦτον ἓνας ἀπ' τοὺς πρωτόσκολους, ἓνας ἀπ' τοὺς μαθητὰς-δασκάλους τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ. Δείχνοντας ὁ πρωτόσκολος μὲ τὴ μυτερὴ τῆς ἄκρῃ τοῦ δείκτη στὸν πίνακα μιὰ ὠρισμένη σειρά γραμμάτων ἢ συλλαβῶν φώναζε βλέποντας ὠρισμένο κάθε φορὰ τοῦ ἡμικυκλίου μαθητὴ «Λέε γει!» Καί ἀρχίζαν νὰ δίνωνται οἱ ἀπαντήσεις σὲ κάθε ἡμικύκλιο μὲ κάποιον τόνον τραγουδιστό: «α, βί, γά, δέ, ἔμονον, ζι κλπ» στὸ πρῶτο — «βέ, βέ, βή, βί, βό, βύ, βώ, κλπ» στὸ δεύτερο — «βλά, βλέ, βλή, βλί, βλό, βλύ, βλὼ κλπ.» στὸ τρίτο, καί οὕτω καθεξῆς. Ὁ δάσκαλός μας καθισμένος στῇ δασκαλοκαθέδρᾳ ἐκεῖ ψηλὰ ἐπέδλεπε κυριολεκτικῶς «ἀφ' ὕψους» αὐτὴ τὴν ἀλληλοδιδασκαλίαν μαθητῶν ἀπὸ μαθητὰς ἢ καί ἄκουε συγχρόνως τὸ μάθημα, ποὺ πῆγαιναν καί τοῦ ἔλεγαν ἀπὸ κάτω κι ἐμπρός του τῶν ἀνωτέρων τάξεων μαθηταί. Θέαμα στὸ σύνολό του ὠραῖο καί φαντασμαγορικόν!

Ἀλλὰ δὲν ἦτον ὀλιγώτερο ἐνδιαφέρον τὸ θέαμα τῆς αἰθουσας τοῦ σχολείου μας τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ, ὅταν μέσα σ' αὐτὴ γίνεταν καί τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς. Γιατί, δὲν ξέρω γιὰ ποιὴν

όγο, μολονότι υπήρχε έξω άπ' τὸ σχολεῖο ἀρκετὰ εὐρύχωρη αὐλή, αἱ τῆς γυμναστικῆς τὸ μάθημα γινόταν μέσα στὴν αἴθουσα ἐκείνη, τὸν εὐρύχωρο, ὅπως εἶπα, διάδρομο, ποὺ ἦτον γύρω άπ' τὰ θρα-
ύα τὰ μαθητικά. Μπαίναμε τότε οἱ μαθηταί, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ἕνας πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο σὲ μιὰ σειρά. Ἀπλώνουμε τὰ χέρια μας καὶ στηρίζουμε τὶς παλάμες μας ἐπάνω στοὺς ὤμους ὁ καθένας τοῦ προηγούμενου τοῦ μαθητῆ, καὶ ἔτσι μόλις ἔδινε τὸ παράγγελμα ὁ ἑσκαλὸς ἡ κανένας άπ' τοὺς πρωτόσκολους μαθητάς, ἀρχίζε ἡ γυμναστική με ὠδικὴ μαζί. Σηκώνουμε καὶ κατεβάζουμε μιὰ τὸ ἓνα καὶ μιὰ τὸ ἄλλο πόδι με δύναμι ὅλοι μαζί, καὶ ρυθμικὰ προ-
ωρῶντας ἐψάλλαμε τὰ ἴδια σχεδὸν κάθε μέρα τραγούδια, τρα-
γούδια ἔθνικα. Τὸ πρῶτο καὶ ἀπαραίτητο ἦτον τό :

ὦ λυγερόν καὶ κοπιτερόν, σπαθί μου,
καὶ σύ, ντουφέκι, φλογερόν πουλί μου,
ἔσεῖς τὸν Τοῦρκο σφάζατε,
τὸν τύραννον σπαράξατε, κλπ. κλπ.

Ἦτον ὁ τελευταῖος, ἂν θυμοῦμαι καλά, χρόνος, ποὺ ἡ Θεσσα-
α βρισκόταν ὑπὸ τὴν κυριαρχία τὴν Τουρκική με τὴ συνθήκη
τὸ Βερολίνου εἶχε πιά ἐπιδικασθῇ νὰ δοθῇ στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ
ῶθῇ μ' αὐτή, καὶ ἔτσι καὶ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως
ἦσαν ἀρκετὸ θάρρος καὶ ἐνθουσιασμό, καὶ οἱ Τοῦρκοι συμπολίτες
οὗς ταπεινωμένοι άπ' τὴν ἥττα τοῦ πολέμου τοῦ Ρωσοτουρκι-
οῦ καὶ περιμένοντας μέρα με τὴν ἡμέρα νὰ ἐρθῇ τὸ Ἑλ λ η-
κός, δὲ μιλοῦσαν καὶ δὲν εἶχαν καμιά διάθεσι νὰ προσέχουν
αὐτά. Τὸ σχολεῖο μας ἄλλωστε βρισκόταν στὴν ἄκρη τῆς
κωμοπόλεως τῇ δυτικῇ, ποὺ ἦτον ἐντελῶς Ἑλληνική, καὶ δὲν
ἦρχε ἐκεῖ κοντά μας κανένα Τουρκικὸ σπίτι ἡ κονάκι, ὅπως
ἦν ἄλλη ἄκρη τὴν ἀνατολική, ποὺ ἦτον ὁ Τουρκομαχαλάς.
ἔτσι λοιπὸν φέρναμε γύρο τὸ διάδρομο τῆς αἴθουσας ἀρκετὲς
ῶρες καὶ κάναμε τὸ μάθημα τῆς γυμναστικῆς καὶ ὠδικῆς. Με-
δυνατὸ χτύπημα, ἐννοεῖται, τῶν ποδᾶριῶν τῶσων παιδιῶν, τὴν
ῶσα ποὺ γινόταν ἡ γυμναστικὴ αὐτή, ἡ σκόνη τοῦ πατώματος τῆς
αἴθουσας σηκωνόταν σύννεφο ψηλά :

Ἦψι δ' ἄελλα σκίδναθ' ὑπὸ νεφέων
ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος γιὰ τὸν κορνιαχτὸ ποὺ σήκωναν ἐκεῖ στὴν
καδιάδα τῆς Τροίας τὰ πολεμικὰ ἄρματα καὶ τὰ πόδια τῶν μαχο-
μένων Ἀχαιῶν καὶ Τρωαδιτῶν. Αὐτὸ ὅμως, φαίνεται, δὲν μᾶς
ἰσχυρίζεσθε ἔμας οὔτε τὸ δάσκαλό μας τὸ Χ ο ν τ ρ ό, καὶ ἔτσι
ἤγγαινε τὸ πρᾶγμα, ὡς ποὺ ἦρθε καὶ στὴν πατρίδα μου τὸ
ὠ μ α ἰ ἰ κ ο ἢ τὸ Ἑ λ λ η ν ι κός.

Ἦτον, ἂν δὲ με γελάει τὸ μνημονικό μου, τὸ πρῶτο σχολικὸ
ῶς μετὰ τὴν προσάρτησι τῆς Θεσσαλίας στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ὁ
δάσκαλος τοῦ ἀλληλοδιδασκτικοῦ μας σχολείου ἐπρόσθεσε στὸ πρό-
γραμμα τῶν διδασκομένων μαθημάτων καὶ τὸ μάθημα τῆς μουσι-
κῆς. Ἄν εἶν' ἔτσι καὶ δὲ με γελάει τὸ θυμητικό μου σ' αὐτό, θὰ
νετέλεσε βέβαια γιὰ τὴν προσθήκη αὐτῇ καὶ κάποια μετεκπαί-
ουσας, ποὺ ὁ δάσκαλός μου εἶχε λάβει στίς μεταξὺ θερινὲς διακο-
ῆς. Εἶχαν καλέσει τότε στὴν πρωτεύουσα τοὺς δασκάλους «τῶν
ῶν μερῶν» — Ἰσῶς καὶ τῶν παλαιῶν — γιὰ νὰ τοὺς μετεκπαι-
ύσουν, ὅπως λέμε, νὰ τοὺς μάθουν τὴ ν έ α μ έ θ ο δ ο τῆς
δασκαλίας καὶ νὰ τοὺς ἐφοδιάσουν καὶ με γνώσεις νέες, ὥστε νὰ
ποροῦν νὰ διδάσκουν καὶ ἄλλα μαθήματα στὰ παιδιά, πρὸ πάν-
ῶν, ὅπως φαίνεται, ψυχαγωγικά. Γυρίζοντας λοιπὸν τὴν ἐπομέ-
σχολικὴ χρονιά στὸ σχολεῖό μας ἔτσι μετεκπαιδευμένος καὶ
νέες γνώσεις ἐφωδιασμένος ὁ δάσκαλός μας ὁ Χ ο ν τ ρ ός
ἤχισε νὰ μᾶς κάνη καὶ μαθήματα μουσικῆς, ἢ ἂν θέλετε, θεωρη-
κῆς ὠδικῆς· λέγω μ α θ ή μ α τ α, ἂν καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ πῶ
ά θ η μ α ἀπλῶς, γιὰτὶ ἕνα καὶ μόνο καὶ τὸ ἴδιο ἦτον πάντοτε
μάθημα αὐτὸ τῆς μουσικῆς, ποὺ τὸ κάναμε ὅλη τὴ χρονιά. Ὁ-

πως ἤμαστε ὀρθιοὶ γύρω γύρω στὸ διάδρομο τῆς αἴθουσας ὁ ἕνας
πίσω ἀπὸ τὸν ἄλλο, μόλις μᾶς ἔδινε ὁ δάσκαλος ἕνα ὠρισμένο πα-
ράγγελμα, ἀρχίζαμε νὰ βαδίζουμε κάπως ρυθμικὰ καὶ χτυπώντας
ἐλαφρὰ ἐλαφρὰ με τὰ τέσσαρα δάχτυλα τοῦ δεξιοῦ μας χεριοῦ
ἐνωμένα τὴ μύτη μας πρὸς τὸ ρουθόυνι τὸ δεξιό, λέγαμε τραγου-
διστά :

λάντο, μίντο, μίντο, μί
λάντο, μίντο, μίντο
λάντο, μίντο, μίντο, μί
λάντο, μίντο, μί !...

Αὐτὸ ἦταν τῆς μουσικῆς τὸ μάθημα τὸ σχολικόν, καὶ αὐτὸ τὸ
λ ά ν τ ο - μ ί ν τ ο κοπανούσαμε σχεδὸν κάθε μέρα συνοδεύοντάς
το πάντοτε με τὸ χτύπημα ἐκεῖνο τῆς μύτης τὸ κωμικόν. Ἦθελε,
φαίνεται, ὁ δάσκαλός μας με τὴν πολλὴ ἐπανάληψι νὰ ἐντυπωθῇ
καλὰ στὸ μυαλό μας καὶ νὰ τὸ μάθουμε καλά. Γιὰτὶ οἱ παλαιοὶ δά-
σκαλοι ἐν γένει ἀκολουθοῦσαν κατὰ τὰ φαινόμενα τὴ διδακτικὴ
ἀρχή: «λίγα καὶ καλά». Ἔτσι, ὅπως μοῦ διηγούνταν μιὰ φορὰ
ἕνας «παλαιὸς τῶν ἡμερῶν» σχολάρχης, καὶ ἕνας ἄλλος ἀπὸ κεί-
νους τοὺς δασκάλους τοὺς παλαιούς, στὰ παιδιά ποὺ πρωτοπήγγαι-
ναν στὸ σχολεῖο τοῦ, τοὺς ἔξι πρώτους μῆνες γιὰ μόνο καὶ κύριο
μάθημα τοὺς ἔκαν' ἐτοῦτο· τοὺς ἔδανε νὰ λένε ἐπανειλημμένως
κάθε μέρα αὐτὴ καὶ μόνη τὴ φράσι·

Τῆς ἀείδας τὸ λουρί, τὰριδοριδόλουρο !

γιὰ νὰ τροχίζεται μ' αὐτὸ ἡ γλῶσσα τους καὶ νὰ εὐκολύνωνται κα-
τόπι στὴν προφορὰ τοῦ λάμδα καὶ τοῦ ρῶ, καὶ νὰ μποροῦν νὰ κά-
νουν κάθε δύσκολο συλλαβισμό !

Πέρασαν ἀρκετὰ χρόνια, ποὺ γιὰ μένα τουλάχιστο τὸ Λ ά ν-
τ ο, τὸ Μ ί ν τ ο καὶ τὸ Μ ί ἐκεῖνα ἦσαν λέξεις ἀκατανόητες
καὶ μαγικές, ἀφοῦ μάλιστα κάπως μαγικὴ μᾶς φαινόταν καὶ ἡ χει-
ρονομία ἐκείνη καὶ τὸ χτύπημα ἐκεῖνο τῆς μύτης πρὸς τὸ ρουθόυνι
τὸ δεξιό. Μουσικὴ κίνησις τὰ χρόνια ἐκεῖνα στὴν Ἑλλάδα μας
καὶ μάλιστα στίς ἐπαρχίες δὲν υπήρχε σχεδὸν καμμία, καὶ ἐπομένως
σὲ μιὰ κωμόπολι, σὰν τὴν ἰδιαίτερή μου πατρίδα, μουσικὴ δὲ μά-
θαιναν οὔτε τῶν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν τὰ παιδιά. Δὲ μου δό-
θηκε λοιπὸν ποτὲ στὸ μεταξὺ εὐκαιρία νὰκούσω τὴ μουσικὴ κλί-
μακκ do, re, mi, fa, sol, la, si, γιὰ νὰ μοῦ δοθῇ ἡ ἀφορμὴ νὰ
ἐννοήσω πῶς τρεῖς φωνές άπ' τὴν κλίμακκ αὐτὴν παρμένες ἦσαν
τὸ μάθημά μας τὸ μουσικόν ἐκεῖνο, ποὺ μᾶς ἔκανε ὁ δάσκαλός μας
ὁ Χ ο ν τ ρ ός. Καὶ μόνον ὅταν κάποτε, μεγάλος πιά, θέλησα
νὰ πάρω ἀπὸ κάποιον φίλο μου μουσικοδιδάσκαλο, καθηγητὴ δι-
δασκαλείου, λίγα ἐντελῶς στοιχειώδη μαθήματα μουσικῆς, γιὰ νὰ
ἔχω κάποια ἰδέα καὶ νὰ μπορῶ νὰ ἐννοῶ κάπως καλύτερα στάρ-
χαῖα καὶ νέα ποιήματα τὰ ζητήματα τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μετρικῆς,
μόνον τότε μοῦ λύθηκε τὸ μυστήριον ἐκεῖνο τοῦ λάντο - μίντο - μί,
ποὺ μᾶς ἔβαζε νὰ λέμε ὁ δάσκαλός μας στὸ σχολεῖο τὸ ἀλληλο-
διδασκτικό. Γιὰ ποῖον λόγον τῶρα αὐτὲς τὶς τρεῖς φωνές μονάχα,
la, do, mi, εἶχε διαλέξει ὁ δάσκαλός μας άπ' τὴν κλίμακκ τὴ μου-
σικῇ, καὶ γιὰ ποῖον λόγον τὶς ἐσυνδύασε ἔτσι καὶ μᾶς ἔβαζε νὰ τὶς
τραγουδοῦμε συνοδεύοντάς τες τὴν κάθε μία με τὸ χτύπημα ἐκεῖνο
τῆς μύτης στὸ ρουθόυνι τὸ δεξιό, αὐτὰ βέβαια θὰ εἶναι άπ' τὰ μυ-
στήρια τῆς μεθοδικῆς διδακτικῆς τοῦ συχωρεμένου τοῦ δασκάλου
μας τοῦ Χ ο ν τ ρ ο ῦ.

Πέρασαν τόσα χρόνια, μὰ δὲν τὰ ἔχω ξεχάσει οὔτε θὰ τὰ ξε-
χάσω ποτὲ τὰ πρῶτα μου σχολικὰ μαθήματα μουσικῆς·

λάντο - μίντο - μίντο
λάντο - μίντο - μί !...

(1933)

Αξία και ατυχία της «Νεοελληνικής Συντάξεως» του Αχ. Τζάρτζανου

του Θανάση Νάκα

Αντίθετα με τη *Νεοελληνική Γραμματική (της Δημοτικής)* που μας είναι γνωστή με το όνομα του Μανόλη Τριανταφυλλίδη και που, κατάλληλα αναπροσαρμοσμένη, αποτελεί και σήμερα την επίσημη σχολική γραμματική, το μεγάλο δίτομο νεοελληνικό συντακτικό του Αχ. Τζάρτζανου, η *Νεοελληνική Σύνταξις (της Κοινής Δημοτικής)*, δεν είχε, δυστυχώς, ποτέ αυτή την τύχη, δεν έγινε δηλαδή ποτέ σχολικό βιβλίο —φτάσαμε, μάλιστα, στο σημείο να το αγνοούν και οι Εκπαιδευτικοί! (Μιλάω, το επαναλαμβάνω, για το δίτομο νεοελληνικό του συντακτικό, και όχι για το επίτομο *Συντακτικόν της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης*, που όλοι το γνωρίσαμε, όσοι τουλάχιστον βγάλαμε το παλιό εξατάξιο Γυμνάσιο).

Βασικός υπαίτιος γι' αυτή την κατάσταση δεν είναι άλλος από το εκπαιδευτικό μας σύστημα, αφού, ως τη γλωσσоеκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976, διδασκόμασταν τη δημοτική μόνον στο σχολείο της στοιχειώδους εκπαίδευσης, δηλαδή στο δημοτικό, κι όταν (και όσοι) μπαίναμε στο γυμνάσιο, αρχίζαμε τη γραμματική της αρχαίας και της καθαρεύουσας, αλλά συντακτικό διδασκόμασταν μόνον της αρχαίας! Έπρεπε να φτάσουμε στο 1978, για να ετοιμαστεί μια πρώτη επιτομή - αναπροσαρμογή του νεοελληνικού συντακτικού του Τζάρτζανου, με σκοπό να αποτελέσει σχολικό βοήθημα στην εκμάθηση της σημερινής, μητροδιδακτής Νεοελληνικής. Στην ουσία, μόλις από το 1982-83, όταν το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο έθεσε σε κυκλοφορία τα καινούργια διδακτικά εγχειρίδια *Η Γλώσσα μου* (για το δημοτικό) και *Νεοελληνική Γλώσσα για το Γυμνάσιο*, άρχισε να διδάσκεται συστηματικά η νεοελληνική μας γλώσσα (λεξιλόγιο - γραμματική - σύνταξη) στο σχολείο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (δημοτικό και γυμνάσιο —αργότερα επεκτάθηκε και στο λύκειο). Αντιλαμβάνεται, λοιπόν, κανείς πόσος πολύτιμος χρόνος χάθηκε στο μεταξύ, παρ' όλο που είναι γνωστό πως έγιναν κάποιες προσπάθειες, όπως με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του Γ. Παπανδρέου το 1964, την οποία όμως ματαίωσε 'εν τη γενέσει' της η αποστασία και η απριλιανή δικτατορία.

Όσο για την αξία της *Νεοελληνικής Συντάξεως* του Τζάρτζανου έχω και ο ίδιος κάνει πολλές φορές μέχρι σήμερα λόγο, με κορύφωση το κείμενο της ομιλίας μου στο φιλολογικό μνημόσυνο

για τα σαράντα χρόνια από το θάνατό του (βλ. τώρα το βιβλίο μου *Γλωσσολογικά Β'*, 21991: *Σμίλη*, κεφ. 1). Επισημαίνεται, μεταξύ άλλων, ότι ο Τζάρτζανος στήριξε πάνω σε σωστή επιστημονική βάση την περιγραφή του της Νέας Ελληνικής, χρησιμοποιώντας αυθεντικό υλικό, και εξάιρεται η λογική διατύπωση των συντακτικών του κανόνων. Ειδικότερος λόγος γίνεται για την ορθή διδασκαλία του Τζάρτζανου σχετικά με την χρήση του *σαν*, της *μετοχής*, της *υποτακτικής*, των *επιρρημάτων* σε -ως και της *παραθετικής* σύνταξης, που γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη στη Νέα Ελληνική.

Χωρίς να καταφεύγει, παρὰ σε ελάχιστες περιπτώσεις, σε κανόνες ρυθμιστικού χαρακτήρα (δηλαδή του τύπου "να μη λες αυτό· το σωστό, το κανονικό είναι να λες εκείνο"), έδειξε με τη *Νεοελληνική του Σύνταξι* —και, ίσως, πιο αμερόληπτα απ' ό,τι ο Τριανταφυλλίδης με τη *Γραμματική* του— τι, μέσα από την εξέλιξη της γλώσσας, μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί το σύστημα της σύγχρονης Νεοελληνικής και τι το *περιθώριο*, όπου ανήκουν και όλα εκείνα τα λόγια στοιχεία που πέρασαν στην κοινή χρήση. Βεβαίως, στα περίπου 50 χρόνια που κύλησαν από την πρώτη έκδοση του συντακτικού του, σημειώθηκαν εξελίξεις στη γλώσσα που κατέστησαν επιτακτική πλέον την ανάγκη συγγραφής εκσυγχρονισμένης *Επιστημονικής Γραμματικής και Σύνταξης* της Νέας Ελληνικής, έργου συλλογικού, το οποίο θα πάρει υπόψη του και τα νεότερα δεδομένα (από το 1941-46 και 'δώθε), ενώ στις περιγραφές και στις εκτιμήσεις του, χωρίς να απομακρύνεται από τις βάσεις που έθεσαν ο Τριανταφυλλίδης και ο Τζάρτζανος, θα εκμεταλλευθεί και τα νεότερα πορίσματα της γλωσσικής επιστήμης. Μια τέτοια Γραμματική θα πρέπει να είναι σε θέση να λύνει τις απορίες και όλων εκείνων που θα ήθελαν να εκφραστούν σε έναν νεοελληνικό λόγο υψηλών απαιτήσεων, αλλά και θα βοηθήσει —απλουστευμένη κατάλληλα— τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

Το άλλο που θα ήθελα να εξάρω και από τη θέση αυτή, είναι ότι ο Τζάρτζανος, δίνοντας ως παραδείγματα τα ίδια αυτά, πολυχρησιμοποιημένα πια σήμερα, γλωσσικά στοιχεία, όπως τα περιβόητα *Ιούνη* και *Ιούλη*, του *σύμβουλου*, του *Πανεπιστή*

μιου, ή τα άμεσα («να φύγουν άμεσα (!) οι βάσεις»), κύρια, επόμενα, πιθανά αντι αμέσως, κυρίως, επομένως, πιθανώς / πιθανόν, κ.τ.λ., καταδικάζε το λαϊκισμό στη γλώσσα ήδη από το 1946, μόνον που τότε έκανε λόγο για 'μαλλιαρισμό' και 'μαλλιαρούς'. Ο λαϊκισμός δεν είναι φαινόμενο καινούργιο ούτε φανερώθηκε στη γλώσσα από τη στιγμή που το ΠΑΣΟΚ ανέλαβε την εξουσία (όπως επανειλημμένα ακούστηκε και γράφτηκε από τους κινδυνολογούντες και τους γλωσσαμύντορες). Το λαϊκισμό εφαρμόζαν στην προσωπική τους ομιλία ορισμένοι δημοτικιστές, καθώς και στον επίσημο πολιτικό τους λόγο όλα σχεδόν τα κόμματα της Αριστεράς εδώ και δεκαετίες, αλλά με την εκλογική νίκη του ΠΑΣΟΚ το 1981 το φαινόμενο απλώς φόρεσε το ρούχο της εξουσίας, και έτσι από τα χείλη υψηλά ισταμένων προσώπων —τους οποίους έσπευσαν να μιμηθούν και πολλοί άλλοι, και μάλιστα δημοσιογράφοι των εφημερίδων και των ραδιοτηλεοπτικών καναλιών— αρχίσαμε ν' ακούμε (και να διαβάζουμε) όλα εκείνα τα δήθεν λαϊκά που μόλις παραθέσαμε.

Τέλος, εκείνο που θέλω να εξάρω εδώ, για πρώτη φορά, δεδομένου ότι η σχετική βιβλιογραφία είναι πενιχρότατη, τουλάχιστον για τα ελληνικά δεδομένα, είναι η διδασκαλία του Τζάρτζανου σχετικά με τα 'σχήματα λόγου'. Στον πρόλογο της α' έκδοσης του Συντακτικού του εξομολογείται την προσωπική του έκπληξη μπροστά στον πλούτο των σχημάτων λόγου που συναντά κανείς και μόνον στα δημοτικά τραγούδια. Γράφει: «Καί ήμεϊς αὐτοί [] ἐνομίζομεν ὅτι ὡς πρὸς τὸ εἰρημένον κεφάλαιον τοῦλάχιστον δὲν θά εἶχομεν εἰμὴ πολὺ ὀλίγον νὰ ἀσχοληθῶμεν ἢ ὅτι πρὸς συλλογὴν τῶν σχετικῶν παραδειγμάτων θά ἔπρεπε νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄφιν τεχνικώτερα ἔργα, ἥτοι ποιήματα καὶ ῥητορικοὺς λόγους νέων ποιητῶν καὶ ῥητόρων ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων. Ὅποια ὁμως ὑπῆρξεν κατόπιν ἡ ἐκπληξίς μας, ὅτι διεξερχόμενοι μετὰ τῆς δεούσης πρὸς τὸν σκοπὸν μας προσοχῆς τὰ θεωρούμενα ὡς ἀτεχνα δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς μούσης δημοτικά τραγούδια εἶδομεν ὅτι, ἐξαιρέσει ἐλαχίστων, τὰ πλείιστα καὶ αὐτὰ τὰ θεωρούμενα ὡς τεχνικώτερα σχήματα [] εὗρισκονται καὶ μάλιστα ἐν ἀφθονίᾳ εἰς αὐτὰ καὶ μόνον τὰ ἀφελῆ ἐκεῖνα τῆς λαϊκῆς μούσης δημιουργήματα!». Του λόγου αυτού το αληθές διαπίστωσα και ο ίδιος, ασχολούμενος τον τελευταίο καιρό με τη ρητορική του διαφημιστικού μηνύματος, όπου, μεταξύ άλλων πολλών, είχα να κάνω και με το γνωστό εκείνο (από διαφήμιση εσωρούχων): απ' έξω εμφάνιση κι από μέσα άνεση.

Εδώ για να θυμηθούμε τα σχετικά διδάγματα του Αριστοτέλη και της κλασικής ρητορικής, έχουμε, μεταξύ των συμπλεκτικά συνδεόμενων δύο 'κώλων', πρώτα - πρώτα 'ισόκωλον', δηλαδή ίδιο αριθμό συλλαβών, 'ομοιοκάταρκτον' και 'ομοιοτέλευτον' (με ταυτόχρονη 'παρωνυμική παρήχηση' ανάμεσα στο εμφΑΝΙΣΗ και στο ΑΝΕΣΗ, που τελειώνουν και τα δύο σε τονικό δάκτυλο), 'συντακτικό παραλληλισμό' (εμπρόθετο + ουσιαστικό και εμπρόθετο + ουσιαστικό), ενώ το βασικό σχήμα, που συνιστά και το νοηματικό δέσιμο, είναι η 'αντίθεση' του απ' έξω προς το από μέσα. Εάν το καλοσκεφθούμε, το πρότυπο γι' αυτού του είδους το μήνυμα το προσφέρει μια έμμετρη λαϊκή παροιμία: απ' έξω κούκλα κι από μέσα πανούκλα, που, τεχνικά και αισθητικά, είναι περισσότερο επεξεργασμένη, δεδομένου ότι εκτός όλων των άλλων σχημάτων, εμφανίζει διπλή αντίθεση, δηλαδή και μεταξύ του κούκλα και του πανούκλα! Με τη βοήθεια της Νεοελληνικής Συντάξεως (§ 301.Α) του Τζάρτζανου, νομίζω πως διαπιστώνω σωστά ότι η διαφημιστική ρητορική χρησιμοποιεί την προτασιακή άρνηση συνήθως με το σχήμα το γνωστό (και από το λαϊκό λόγο) ως 'κατ' άρσιν και θέσιν', π.χ. στο δεν τα πουλάμε (Α), τα χαρίζουμε (Θ) ή στο: Εδώ δεν θα «κάνετε» γαλλικά. Θα μάθετε γαλλικά, και γρήγορα (από διαφήμιση φροντιστηρίου ξένων γλωσσών), κ.ά.ό. □

Η πεζογραφική μας παράδοση

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

- Κ. ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΣ Τό βιβλίο τῆς αὐτοκρατείας
Έλισάβετ, Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ Φθινόπωρο,
Π. ΚΑΛΛΙΓΑΣ Θάνος Βλέκας, Α. ΜΩΡΑΪΤΙΔΗΣ Τό
Τάξιμον, ΨΥΧΑΡΗΣ Τό Ταξίδι μου,
Ι. ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ Πρώτη αγάπη, Όταν ήμουν δάσκαλος,
Π. ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ Τό βυσσινί τριαντάφυλλο,
Γ. ΒΙΖΥΗΝΟΣ Διηγήματα Α', Διηγήματα Β',
Μ. ΜΗΤΣΑΚΗΣ Άφηγήματα, Π. ΝΙΡΒΑΝΑΣ
Τό πέραςμα τοῦ Θεοῦ, ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ
Οἱ νεκροί τῆς ζωῆς, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΗΣ
Ἡ Πάπισσα Ἰωάννα, Άφηγήματα,
Κ. ΡΑΔΟΣ Ὁ πειρατής τῆς Γραμβούσης,
ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΥΛΛΑΣ Διηγήματα, ΑΝΔΡΕΑΣ
ΜΕΤΑΞΑΣ ΒΟΣΠΟΡΙΤΗΣ Σκηναί τῆς ἐρήμου,
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ Λουκῆς Λάρας,
ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ Ἡ φόνισσα,
Κ. ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΣ Ἡ κερένια κούκλα,
ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ Διηγήματα τῆς στάνης,
ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ Ὁ ζητιάνος,
Ι. ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ Ὁ Πατούχας,
ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ Ἡ νοσταλγός
καί ἄλλα διηγήματα, ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ
Νησιώτικες ἱστορίες, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ
Ὁ πολυπαθής, Ὁ ζωγράφος,
ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ Ρεμβασμός
τοῦ Δεκαπενταγούστου, ΚΩΣΤΑΣ
ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ Πεζογραφήματα,
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΜΠΥΣΗΣ Διηγήματα, ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΣ Τρελά διηγήματα,
ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ Ναυαγίων Ναύγια,
ΔΗΜ. ΒΙΚΕΛΑΣ Διηγήματα, ΕΜΜ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ
Διηγήματα, ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ
Τά διηγήματα, ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ
Βαρδιάνος στά σπόρκα, ΚΩΝ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ
Ὁ Κατάδικος, ΚΩΝ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ
Ἡ ζωή καί ὁ θάνατος τοῦ Καραβέλα,
ΑΝΤΩΝΗΣ ΤΡΑΥΛΑΝΤΩΝΗΣ Ἡ ἐξαδέλφη
καί ἄλλα διηγήματα, ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΑΜΒΕΡΓΗΣ
Οἱ Κρήτες μου, ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ
Ἱστορίες τοῦ Γιάννου Ἐπαχτίτη
καί ἄλλα διηγήματα,
ΚΩΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ Τό ὄνειρο
τῆς Κλάρας καί ἄλλα διηγήματα,
Ὁ πύργος τοῦ Ἀκροπόταμου
ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ Ἡ λυγρή,
Λόγια τῆς πλώρης, ΙΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ Σταμάτημα,
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΣ Μιά τουφεκιά
στό Γαλάζιο Νερό,
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ὁ συμβολαιογράφος
Σύμβουλος ἔκδοσης: Μανόλης Ἀναγνωστάκης
Ἡ σειρά συνεχίζεται

ΔΙΑΚΟΠΕΣ ΜΕ ΤΗ ΝΕΦΕΛΗ

ΛΙΓΕΣ ΜΕΡΕΣ ΣΤΗ ΒΑΡΚΕΛΩΝΗ

**Ένας περίπατος
στους δρόμους της
Βαρκελώνης, η ζωή
όσων την κατοικούν,
οι δημόσιοι χώροι της
πόλης.**

Χαρισμένο στην Ντίνα Βαϊόν,
που τόσο βοήθησε.

ΠΡΙΝ ΑΠΟ καιρό, ο Δ. Αντωνακάκης, μας υπενθύμισε σε άρθρο του από αυτή τη στήλη, την πικρή πραγματικότητα της συμμετοχής της Ελλάδας στην έκθεση της Σεβίλλης. Με το χρονικό μιας σύντομης επίσκεψης στην πόλη της Βαρκελώνης πρόσφατα, θέλω να συμπληρώσω την εικόνα με τη μαρτυρία ενός αυτόπτη μάρτυρα, που επίτηδες περπάτησε την πόλη (επιμένω στη λέξη) προσπαθώντας να δοκιμάσει πώς τη ζουν (χι αυτή η λέξη τονισμένη) οι κάτοικοί της. Γι' αυτό, θα κρατηθώ μακριά από τις πράγματι εντυπωσιακές εγκαταστάσεις για τους Ολυμπιακούς Αγώνες και θα αποφύγω, όσο γίνεται, τις ιστορικές αναδρομές. Θέμα μας, λοιπόν, οι δημόσιοι χώροι της πόλης σήμερα.

Η πρώτη εντύπωση είναι εκείνη που σου μεταφέρουν τα σχετικά διαφημιστικά έντυπα: μια πόλη σε κυριολεκτικό οργασμό, που κυνηγάει το χρόνο μέχρι την έναρξη των Ολυμπιακών. Όλη η παραλιακή ζώνη, από το λόφο Montjuic ως και τις προβλήτες, είναι σχεδόν απροσπέλαστη, ενώ μυρμηγκιές τα συνεργεία τρέχουν να προλάβουν, ανάμεσα σε μισοτελειωμένα έργα διαμόρφωσης. Αυτή είναι η μια βιτρίνα της πόλης, ίσως η πιο εντυπωσιακή. Αλλά υπάρχει και μια άλλη, για την οποία δίκαια είναι περήφανοι οι κάτοικοί της. Είναι τα διάφορα, μικρά ή μεγάλα, έργα ανάπλα-

σης που βρίσκονται σκόρπια μέσα στον ιστό της, το μεσαιωνικό της παλιάς πόλης (*Ciutat Vella*), πάνω από το λιμάνι και πιο ψηλά, στις επεκτάσεις έξω από τον περίφημο τετραγωνικό κάναβο του *Cerda* —που καλύπτει όλη την κεντρική ζώνη— δεξιά και αριστερά, ως πάνω, στους βορινούς λόφους της.

Αναπλάσεις, λοιπόν, και σε διάφορα επίπεδα αναφοράς. Πρώτα στο κέντρο: αναπλάσεις επιδείξης και προβολής όπως στο παραλιακό *Moll Bosch I Alsina*, με υπόγειο δρόμο, υπαίθρια καθιστικά και φυτεύσεις, περίπτερα αναψυχής και «συμβολικά» στοιχεία που θυμίζουν το πάρκο της *Villette* στο Παρίσι. Μετά, στις ζώνες της καινούριας δόμησης της πόλης, όπου έχουν επίτηδες αφιεθεί κενά ανάμεσα στις τεράστιες σε μέγεθος (για τα δικά μας δεδομένα) πολυκατοικίες. Παντού και εδώ, φυτεύσεις με τους χαρακτηριστικούς φοίνικες και τα πλατάνια, λωρίδες με καθιστικά και κατά διαστήματα στέγαστρα ή γήπεδα. Αυτές οι διαμορφωμένες ζώνες αλλού φαρδύνουν αλλού στενεύουν, ίσα ίσα να χωρέσουν μια σειρά από δέντρα. Τρίτη περίπτωση, οι πιο απομακρυσμένες συνοικίες όπου βρίσκονται ανάκατα παλιές βιομηχανίες, σύγχρονη και παλιότερη κατοικία και χώροι του σιδηροδρομικού δικτύου. Όπως είναι στα ανατολικά, ανάμεσα στο *Sant Andreu* και στο *Sant Marti*, όπου τα πάρκα και οι πλατείες έρχονται να σφηνωθούν στα κενά που αφήνουν οι κατεδαφίσεις εργοστασίων και να εκμεταλλευθούν τη γη που παραχωρήθηκε στην πόλη πλάι στις γραμμές του σιδηροδρόμου. Τελευταία περίπτωση, οι γενναίες προσπάθειες εξωραϊσμού που έγιναν στις «προβληματικές» ζώνες κατοικίας, στις πλαγιές των βορινών λόφων, με τις απότομες κλίσεις στους δρόμους. Εκεί βλέπει κα-

νείς ένα κέντημα πάνω στους ελάχιστους σε έκταση κοινόχρηστους χώρους.

Η Βαρκελώνη διαθέτει πάντα μεγαλοπρεπείς, πλούσια φυτευμένους κήπους, ιδίως πάνω και γύρω από το λόφο *Montjuic* (σε συνδυασμό με τα εκθεσιακά περίπτερα και τις τωρινές ολυμπιακές εγκαταστάσεις), το *Parc de la Ciutadella* (με ζωολογικό κήπο, μουσεία και την καταλάνικη παραλλαγή της Αφίδας του Θριάμβου) και —για να θυμίσουμε ένα διάσημο παράδειγμα— το *Parc Guell* που διαμόρφωσε ο *Gaudi* στα βορινά. Η νεότερη γενιά από κήπους, πάρκα και πλατείες άρχισαν να δημιουργούνται πριν μια δεκαετία, με την προοπτική της οργάνωσης των Ολυμπιακών και ως συμπληρωματικά έργα στη ριζική αναβάθμιση του κυκλοφοριακού δικτύου της πόλης.

Δύσκολα συνοψίζεται ο χαρακτήρας αυτών των νεότερων παρεμβάσεων. Από τη μια μεριά διακρίνει κανείς πόσο γόνιμα εκμεταλλεύονται οι νέες διαμορφώσεις την παλιότερη παράδοση της πόλης: το «ανορθόδοξο» ύφος των έργων του *Gaudi*, με μια φαντασία που ωθεί τις μορφές στο όριο των τεχνικών δυνατοτήτων της ύλης. Από την άλλη, τη μινιμαλιστική αυστηρότητα της σύγχρονης ισπανικής αρχιτεκτονικής, που συγκροτείται από ένα σκοτεινό πάθος. Τέλος, την αίσθηση της κατάξερης μεσογειακής γης ως σμίχρυνση της ατέρμονης ερήμου.

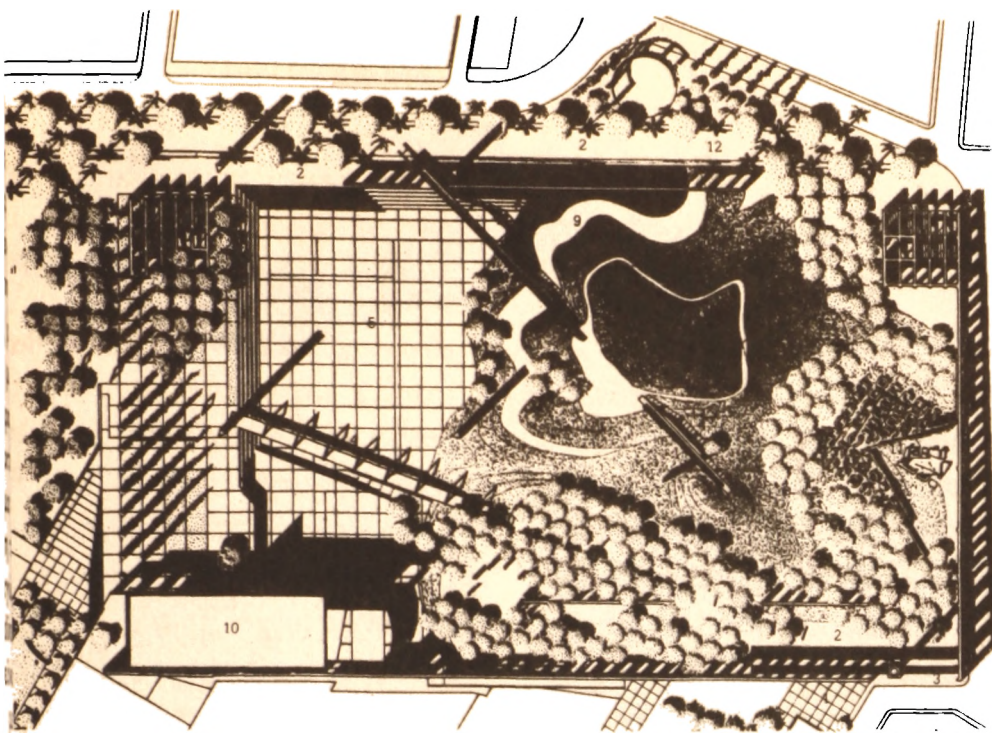
Αλλά και πάλι, έτσι θα άφηνε κανείς απ' έξω κάτι ίσως πιο ενδιαφέρον: τη δυνατότητα υποβολής ενός «φυσικού» τοπίου (με τη μορφή του μικρού παραδείσου) σε αντιπαράθεση με την καθαρά «αστική» πλατεία, την σχεδόν απογυμνωμένη από βλάστηση, στα πρότυπα των παλιότερων, όπως η *Placa Reial* δίπλα στη *Rambla* (θα

πούμε και γι' αυτήν πιο κάτω). Παράδειγμα της πρώτης, το πρόσφατα τελειωμένο πάρκο στην *Avinguda Vilanova* (πλάι στο σταθμό *Renfe*), με τις θαυμάσιες κυματιστές μορφές της καλυμμένες με αστραφτερά κεραμικά μέσα σε εκτάσεις από γκαζόν. Παράδειγμα της δεύτερης, η συμπλήρωση της γωνιάς οικοδομικού τετραγώνου με το μικροσκοπικό *Jardins d' Emili Vendrell*, που κλείνει προς το δρόμο με «τοιχο» με ανοίγματα.

Θα ήταν βέβαια αφελές αν θεωρήσουμε ότι όλοι όσοι σχολήθηκαν με αυτά τα έργα είχαν να εξερευνήσουν μόνο μια τόσο απλοϊκή σχέση. Στην πραγματικότητα, το μέγεθος και οι αναλογίες του χώρου, οι ιδιαιτερότητες του τόπου, οι προθέσεις των σχεδιαστών —όλα συνέβαλαν στο να αποκτήσει κάθε διαμόρφωση και το δικό της ύφος. Αίφνης, οι γραμμικές διατάξεις της *Via Julia*, πάνω στο σταθμό του μετρό, ή του *Passeig de Picasso*, με το αφιερωματικό έργο του *Tapiés*, δεν έχουν τίποτα το κοινό μεταξύ τους. Ιδιαίτερο είναι και το γνωστό από δημοσιεύσεις *Parc del Clot*, με τα πολείμματα από τοίχους παλιών βιομηχανιών μετασκευασμένους σε ρομαντικά «ερείπια», ελεύθερα διατεταγμένα μέσα στο πάρκο. Ακόμα και πάλι «ήπιες» διαμορφώσεις όπως της *Placa del Soller* και του *Parc de la Pegasso* έχουν πάντα κάτι το ιδιαίτερο, που τις ξεχωρίζει.

Μια και όλα αυτά τα έργα απευθύνονται στους κατοίκους της πόλης, σημασία έχει να προσέξουμε και τη χρήση (και τη συντήρησή) τους. Δύσκολοι μπορείς να μαντέψεις το είδος των χρηστών και την ηλικία τους, όταν υπάρχει τέτοια ποικιλία που απευθύνεται σε κάθε πιθανή κατηγορία. Πράγματι, παντού συναντάς διάφορες ηλικίες, από τις τρυφερές μαμάδες με τα νήπια

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΗΤΑΝ ΓΥΜΝΟΣ

Parc Del Clot (D. Freixes και V. Miranda)

ους «βαρείς» που πίνουν μπύρες όρθιοι σε αγέλες, ενώ ανάμεσα τους κυκλοφορούν μοναχικοί μεσήλικες ή πάλι παρέες από συνταξιούχους. Σε σχέση με τη συντήρηση υπάρχουν διαφορές, που δεν ερμηνεύονται εύκολα. Μερικές διαμορφώσεις δείχνουν άσχημα την ηλικία τους: υπερβολικά γκράφιτι, ξηλωμένες λάκες και φωτιστικά κατεστραμμένα. Άλλες, κατά παραδοξό τρόπο, έχουν γλυτώσει από τέτοια μεταχείριση —χωρίς αυτό να σημαίνει πως η «αλγερική» τους είναι ζήτημα χρόνου. Ούτε η λεγόμενη «κοινωνική σύσταση» φαίνεται να παίζει ρόλο: υπάρχουν «λαϊκές» κρέσ πλατείες άφογα συντηρημένες ενώ άλλες, πιο «κεντρικές», έχουν τα χάλια τους και το δείχνουν).

Η πιο ασυγχώρητη παράλειψη θα ήταν να κλείσουμε αυτό το μικρό χρονικό χωρίς καμιά αναφορά στις Ramblas, τους πιο αυτούς μοναδικούς άξονες που ξεκινούν από το λιμάνι και απευθύνονται στα βόρεια, με τη διάμεση άρθρωση την αχανή plaza de Catalunya. Η διάταξη τους είναι απλούστατη: δυο στενοί δρόμοι δεξιά - αριστερά με μαγαζιά και στο κέντρο μια αρκετά φαρδιά λουριδα για την περπάτηση των πεζών. Εκεί πάνω περπατάει ένα παρδαλό και πυκνό πλήθος, που δεν σταματά ποτέ τις μικρές ώρες της νύχτας

να περπατάει, να κάθεται στα καφενεία και να χαζεύει τις διάφορες αυτοσχέδιες παραστάσεις που ξεπηδούν εδώ και εκεί. Η ζωντάνια αυτού του πλήθους δύσκολα περιγράφεται, έτσι όπως οι ομιλίες, οι φωνές, οι μουσικές διαχέονται μέσα στη ζεστή καλοκαιριάτικη νύχτα. Εδώ ίσως συνειδητοποιείς περισσότερο από οπουδήποτε αλλού ότι βρίσκεσαι στη Μεσόγειο και μάλιστα στην καρδιά της πιο μοντέρνας πόλης της.

Η Βαρκελώνη θα μπορούσε σχετικά εύκολα να επιβιώσει χωρίς τις σύγχρονες διαμορφώσεις που περιγράψαμε παραπάνω, αλλά χωρίς τις Ramblas —ιδίως εκείνη που διασχίζει την παλιά πόλη, που λέγεται σκέτα: La Rambla —θα ήταν κάπως δύσκολο να κρατήσει την αυθεντικότητά της. Γιατί πόλεις υπάρχουν πολλές και για κάθε γούστο —από μούμιες τύπου «ιστορικές - μνημειακές» ως τις τεχνοκρατικές τύπου «μηχανές παραγωγής». Η Βαρκελώνη με τους άστεγους να σέρνονται στα παγκάκια της, τις στρατιές από τουρίστες μπροστά στο κουφάρι της Sagrada Familia του Gaudi, τους περιεργούς να χαζεύουν το κατακαινούριο αθλητικό κέντρο του Arata Isozaki, πάντα σε κάτι θα υπολείπονταν αν έλειπε η Rambla. Τώρα τα έχει όλα...

Δημήτρης Φιλιππίδης

Οι πρόσφατες ταραχές στο Λος Άντζελες έκαναν φανερό το κλίμα δυσανεξίας που υπάρχει στους μειονοτικούς πληθυσμούς των ΗΠΑ και το μέγεθος της λαϊκής οργής, που έχει φουντώσει μετά από τόσα χρόνια κρατικής αδιαφορίας και αδυναμίας ελέγχου των νέων πληθυσμιακών δεδομένων. Είναι κρίμα, λοιπόν, τέτοια οργή και τέτοιο πάθος να το εκμεταλλεύονται διάφοροι επιτήδευτοι και να παρουσιάζονται σαν υπέρμαχοι της ελευθερίας και προάγγελοι μιας επανάστασης. Μιλάμε για το μουσικό συγκρότημα των Public Enemy («Δημόσιος Κίνδυνος»), που ήρθε για μια «συναυλία» στις 20 τρέχοντος στο Κατράκειο Θέατρο στην Κοκκινιά.

Όταν οι Public Enemy είχαν εμφανισθεί στη Νέα Υόρκη το 1987, μας είχαν κινήσει το ενδιαφέρον γιατί έθεταν πάλι επί τάπητος το ζήτημα της εξαθλίωσης του μαύρου πληθυσμού, αναβιώνοντας κάποιους προβληματισμούς της δεκαετίας του '60. Τους είχαμε συγχωρήσει, τότε, τη μεγαλόστομη ρητορική, υποθέτοντας ότι η υπερβολή είναι ένα κατάλληλο μέσο για την επίτευξη των σκοπών τους. Τους είχαμε συγχωρέσει ακόμα και τη, γελοιογραφική σχεδόν, μίμηση της εικόνας των «Μαύρων Πανθήρων» (στρατιωτικές στολές, μαύρο γυαλί, γροθιά στον αέρα, μουσουλμανική πίστις).

Κι είχαμε δεχθεί τη μουσική τους, μια βίαιη έκδοση της πιο ακραίας έκφρασης του «hip-hop», της σύγχρονης εξέλιξης της μουσικής σόουλ, με τον καλλιτέχνη να μιλάει συνεχώς πάνω σε μια ρυθμική βάση («rapping») και να επεμβαίνει στην ομαλή λειτουργία των μηχανών αναπαραγωγής του ήχου («scratching» κ.ά.). Και είχαμε δεχθεί τους εμπρηστικούς τους στίχους, απόηχους της συνθηματολογίας του '60,

με εύστοχους τίτλους, που πέρασαν στη λαϊκή μυθολογία κι έγιναν «graffiti» στους τοίχους του μετρό της Νέας Υόρκης: «Πολεμήστε την Εξουσία», «Μην πιστεύετε την υπερβολή», «Οργανωθείτε για το δικαίωμά σας να αγωνίζεστε» κ.λπ.

Αλλά, δυστυχώς, ο βασιλιάς ήταν γυμνός. Η «συναυλία» στο Κατράκειο απεδείχθη μια καταφανής απάτη εις βάρος του κοινού. Οι Public Enemy, αφού εμφανίστηκαν με μια ώρα καθυστέρηση, έπαιξαν με «playback», δηλαδή η μουσική και το τραγούδι ήταν προηχογραφημένα και αυτοί απλώς ανοιγόκλειναν το στόμα τους. Κι όταν μιλούσαν ήταν μόνο και μόνο για να επιδοθούν σε έναν χειμαρο βωμολοχιών και ψευδοπολιτικής ρητορείας, με αποκορύφωμα την ημίωρη ασυνάρτητη επίθεση εναντίον του προέδρου Μπους (!).

Ενώ αργότερα ειρωνεύτηκαν τα media (!!) και τον James Brown (!!!!), λες και δεν ήταν τα media που ανέδειξαν αυτούς τους ατάλαντους φτωχοδιαβόλους σε αστέρες διεθνούς διαμετρήματος; λες και δεν ήταν ο James Brown που συνέβαλε στην καθιέρωση αυτής της μουσικής.

Κι όταν όλα τελείωσαν, οι Public Enemy εξαφανίστηκαν από σκηνής, αφήνοντας το πικάπ να παίζει ακόμη, χωρίς να ευχαριστήσουν και χωρίς να περιμένουν να εισπράξουν ούτε ένα χειροκρότημα από το ούτως ή άλλως απρόθυμο κοινό.

Το οποίο κοινό, εφόσον δεν είχε εκτονωθεί στη «συναυλία», άρχισε να εκτονώνεται με ξυλοδαρμούς και κυνηγητά μέσα στα σκοτεινά νταμάρια της Κοκκινιάς, αφού τόσο οι διοργανωτές με την ασφάλειά τους, όσο και οι αστυνομικές δυνάμεις είχαν φροντίσει να εξαφανισθούν από νωρίς.

Νίκος Βρατσάνος

Η συγκομιδή αυτού του δεκαπενθημέρου είναι σχετικά περιορισμένη: από τις ελληνικού προσανατολισμού εκδοτικές δραστηριότητες της Νέας Υόρκης ξεχωρίζω τη σειρά «*Studies in Modern Greek*» του εκδοτικού οίκου *Caratzas* σε συνεργασία με το «*Bristol Classical Press*»: Βυζαντινή ηρωική ποίηση (*David Ricks*), Δημοτικό τραγούδι (*Niki Watts*), Σολωμός (*Peter Mackridge*), Ερωτόκριτος (*David Holton*), Καζαντζάκης (*Peter Bien*), Σεφέρης (*Roderick Beaton*). Ευτυχώς που υπάρχουν πάντα φιλέλληνες!

Θεατρίζομαι και πάλι: αυτή τη φορά η παράσταση του θεατρικού οργανισμού «*En Garde Arts*» πραγματοποιήθηκε σε κεντρικό δρόμο του Χάρλεμ, έξω από μια εγκαταλελειμμένη αποθήκη. Το έργο, χρώμα λόγου, χορού και μουσικής είχε θέμα του τους ίδιους τους κατοίκους της περιοχής, τους «νικημένους από το Βουντού», τις προκαταλήψεις και την αμάθεια μαύρους και ισπανόφωνους κατοίκους του βόρειου Μανχάταν. Μια παράσταση στηριγμένη στην τελετουργία του Βουντού και τον αγώνα για επιβίωση που έγραφε και σκηνοθέτησε η *Laurie Carlos*. Η παράσταση είχε μια πρωτότυπη κατάληξη: όλοι μαζί, θίασος και θεατές, πήγαμε για φαγητό και χορό στην *Sylvia's*, ένα από τα λίγα στέκια αγαστής συγκατοίκησης λευκών και μαύρων. Αυτά ούτε στην Αθήνα δεν γίνονται πια...

Ίσως κάποιοι γνωρίζουν την ύπαρξη της «Διεθνούς Ένωσης Κριτικών Θεάτρου». Κρατώ στα χέρια μου το Ενημερωτικό Δελτίο τους με τίτλο «*Prospectus*» (*Level 12, Frobisher Crescent, Barbican, London EC2Y 8HB, England*). Ένα

Β Ι Β Λ Ι Ο

Από τη σκοπιά του λογοτέχνη

Τάκης Καρβέλης
Δεύτερη ανάγνωση. Κριτικά κείμενα 1984-1991.
Τόμος Β' (εκδ. Σοκόλη),
Αθήνα 1991

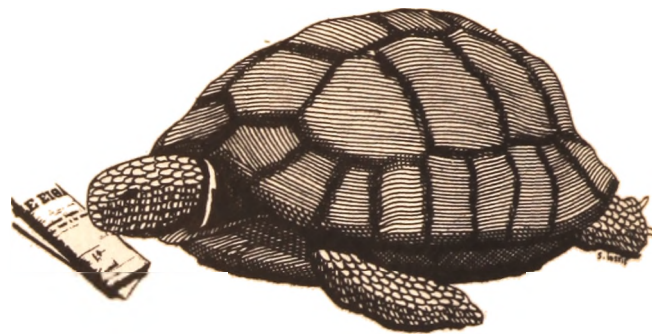
Με το γνωστό χυμώδη και χειμπαρώδη λόγο του, ο ποιητής και κριτικός Τ.Κ. συγκεντρώνει τη δοκιμαστική παραγωγή του των χρόνων 1984-1991 σε αυτό το δεύτερο τόμο της «Δεύτερης Ανάγνωσης», όπου περιέχονται κείμενα ανισομερή ως προς το μέγεθος και την αναλυτική τους δύναμη, πράγμα που οφείλεται και στο διαφορετικό χώρο που φιλοξένησε την πρώτη τους δημοσίευση (περιοδικά, εφημερίδες ή και ομιλίες σε συνέδρια). Εδώ, εξάλλου, θα πρέπει να αναζητηθεί και η ανομοιογένεια που διακρίνει το έργο αυτό ως σύνολο από το οποίο εμφανώς ελλείπει μια συγκεκριμένη κατευθυντήρια γραμμή. Νομιμοποιείται, έτσι, κανείς να διαχωρίσει εκείνα τα μελετήματα που αποτελούν μία προσπάθεια ουσιαστικής συνεισφοράς στην κριτική προσέγγιση της λογοτεχνίας μας από εκείνα που αποτελούν απλές βιβλιοπαρουσιάσεις και που θα μπορούσαν να μην συμπεριλαμβάνονται στον παρόντα τόμο. Στη δεύτερη αυτή κατηγορία ανήκει π.χ. η αναφορά στις «*Ασυνήθιστες Ιστορίες*» των εκδ. «Στιγμή» που επιμελείται ο Ε.Χ. Γονατάς, το κείμενο για τον Ροδοκανάκη, τον Κουμανταρέα (Η φανέλα με το εννιά) κ.ά. Από την πρώτη κατηγορία ξεχωρίζουν για την άρτια φιλολογική τους οπτική το κείμενο για τη «*Λειτουργικότητα των συμβόλων στην πεζογραφία του Σπ. Πλασκοβίτη*», τα δύο κείμενα για τον Άρη Αλεξάνδρου, τα τρία κείμενα για την ποίηση του Τάσου Λειβαδίτη, το σχόλιο για τη «*Στροφή*» του Γ. Σεφέρη, για τον Κ. Παλαμά, τον Κ. Καρυωτάκη. Η εκτενής όσο

και ενδιαφέρουσα συγκριτική μελέτη του έργου του Κ. Θεοτόκη και Κ. Χατζόπουλου (τρία κείμενα) παρουσιάζεται αρκετά φιλόδοξη με τη σφαιρικότητα των θεμάτων που ανασύρει αλλά σε κάποια σημεία ελέγχεται ανακριβής, ιδιαίτερα όσον αφορά την αφηγηματική τεχνική.

Έτσι, ο Τ.Κ. υποστηρίζει ότι χαρακτηριστικό των δύο αυτών εκπροσώπων του κοινωνικού ρεαλισμού αποτελεί η χρήση της «*γραμμικής αφήγησης*», κάτι που δεν αληθεύει. Αρκεί να αναλογισθούμε τον «*Κατάδικο*» του Θεοτόκη όπου η αφηγηματική τεχνική της «*παράλειψης*» της εκτέλεσης του φόνου εγείρει την αγωνία και το μυστήριο, δημιουργώντας ταυτόχρονα μια σημαίνουσα «*αναχρονία*», ενώ οι πολλαπλές «*αναλήψεις*» επαναληπτικού χαρακτήρα της ίδιας αυτής σκηνής του πριν και μετά το φόνο μέσα από τις διαφορετικές οπτικές των αφηγη-

ματικών προσώπων θα καταλήξουν στην «*αναληπτική αφήγηση*» του πραγματικού ενόχου, που θα αποκαλύψει την πράξη του. Κατ' αντιστοιχο τρόπο, ο συγγραφέας, ενώ εισάγει τις ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις του για τα «*μυθιστορηματικά πρόσωπα του Αντρέα Φραγκιά*» και τη σχέση τους με την αφηγηματική φωνή που εκφέρει το λόγο, εγκαταλείπει την υπονοούμενη αυτή λειτουργία του «*μετατιθέμενου λόγου*», που εκδοχή του αποτελεί και ο ελεύθερος πλάγιος λόγος, για χάρη μιας θεματικής χαρακτηρολογικής προσέγγισης των ηρώων. Με όσα ελέχθηκαν ήδη γίνεται νομίζω εμφανές ότι ο Τ.Κ., ενώ δίνει με τις αναλύσεις του τις σωστές συχνά παραμέτρους ανάγνωσης των αναλυόμενων έργων, δεν εκμεταλλεύεται πάντοτε το ίδιο επιτυχημένα τις δυνατότητες του υλικού του.

Δημήτρης Τσατσούλης

Μια πολύτιμη συμβολή

Στέφανος Ροζάνης
Τέλλος Άγρας - Η γεωμετρία της ποιήσεως
(Εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας»)
Αναγνώσεις 1,
Αθήνα 1991

Σε σχήμα μικρό και εύχρηστο κυκλοφόρησε το βιβλίο του Στέφανου Ροζάνη για τον ποιητή και κριτικό Τέλλο Άγρα, εγκαινιάζοντας τη νέα σειρά των εκδόσεων

της «Εστίας» που φέρει ως τίτλο «*Αναγνώσεις*». Στην εισαγωγή του, ο συγγραφέας αποκαθιστά τον ποιητή που μελετά μέσα στα ελληνικά γράμματα και δηλώνει

μόνη δυνατή προσέγγιση της ίσης του Άγρα το ίδιο το ποία, τη διερεύνηση της δικής του χφορικότητας. Στα τρία κεφάλια που ακολουθούν, ο Στ. Ρ., θετώντας και ο ίδιος μια γλώσ-ποιητική, μιλάει για μια ποιη-που «γεωμετρεί το λόγο της ό- και τη σιωπή της». Το κενό-στημα, παρατηρεί, στην ποιη-του Τ. Ά. προβάλλει το «α-όπτο», διαθρώνοντας το στί-ή τη στροφή. Από την άλλη, α από την πιο ενδιαφέρουσα, ί-ας, ανάλυσή του, υποστηρίζει ότι-λέξη στον ποιητή χειραφετείται-ό το νόημά της, λειτουργώντας-βάση το ηχώχρωμά της, τις η-πικίες εντυπώσεις που προκαλεί.-χρήση του επιθέτου στην ποίηση-Άγρα αποτελεί το καλύτερο-ράδειγμα. Στο 2ο κεφάλαιο-ι όψεις του κενού), αμελετητής-υποστηρίζει ότι «το κάθε ποιη-του Τ. Ά. δεν είναι παρά η α-

ποδόμηση μιας καθημερινής ει-κόνας που διεγείρει, ερήμην της-ιδίας της εικόνας», για να κατα-λήξει στη διαπίστωση ότι το στα-θερό αιτούμενο είναι η υπέρβαση του κενού διά του κενού. Στο 3ο κεφάλαιο (Ο κλειστόφοβος εαυ-τός), επιχειρείται μια σύντομη το-ποθέτηση πάνω στις πιθανές συγ-γένειες του Άγρα με τους Γάλ-λους συμβολιστές. Και εδώ, ω-στόσο, οι έννοιες κλειδιά στην α-νάλυση του Στ. Ρ. παραμένουν το «κενό» που αντηχούν οι λέξεις του ποιητή και η «γκρίζα μιζέ-ρια» των πραγμάτων.

Στο τελευταίο κεφάλαιο (Ο άλλος λόγος), ο συγγραφέας, με λόγο τώρα περισσότερο θεωρητι-κό, εξετάζει την αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στο ποιητικό και κριτικό έργο του Τ. Ά., υιοθετώντας την άποψη που είχε διατυπώσει πα-λιότερα ο Κ. Στεργιόπουλος, ότι ο Τ. Ά. «ήταν κριτικός στην ποι-

ησή του και ποιητής στην κριτική του». Έτσι, για τον Στ. Ρ., η ποίηση του Τ. Ά. ασθμαίνει προ-χωρώντας με βήματα προσεκτικά και δίχως άλματα ενώ ο κριτικός του λόγος γίνεται τολμηρός, τα-χύς, ευρύχωρος. Η αυτοεπίγνωση του Άγρα - ποιητή τον οδηγεί να συλλάβει με τη μεγαλύτερη διαύ-γεια τα ποιητικά έργα των συνα-δέλφων του, από τον Παλαμά μέ-χρι τον Καβάφη και τον Καρυω-τάκη. Με αυτό του το μελέτημα, ο Στ. Ρ. ίσως δεν εξαντλεί τις ποι-κίλες προσεγγίσεις που προσφέ-ρουν οι σύγχρονες θεωρίες για την ανάλυση ενός έργου πρόσφορου σε αναλύσεις (ήδη, ο Jakobson στον οποίο αναφέρεται, δίνει τέτοια κλειδιά). Αυτό, ωστόσο, δεν ση-μαίνει ότι το εγχείρημά του δεν α-ποτελεί μια πολύτιμη συμβολή στο έργο ενός σημαντικού όσο και «παρεξηγημένου» ακόμη ποιητή μας.

Δ.Τ

καλαίσθητο έντυπο από το οποίο μπορεί να αντλήσει κάθε ενδιαφερόμενος πληροφορίες για παραστάσεις ανά τον κόσμο εγκαίρως και να «προγραμματίσει» τα ταξίδια του. (Αχ! τι κρίμα που δεν ανήκω στο *jei sei* των κριτικών θεάτρου!). Παρόλα αυτά, το έντυπο διατηρεί στο ακέραιο τη σημασία του. Και περιέχει μια έκπληξη για τους Έλληνες θεατρόφιλους: από τους δύο εκδότες ο ένας είναι μία, και μάλιστα Ελληνίδα. Συγκρατήστε το όνομά της: Ιφιγένεια Ταξοπούλου.

Και μια πολύ ενδιαφέρουσα έκθεση με τίτλο «*Arena, 1970-72*» του Joseph Beuys. Καλύπτει με 400 περίπου φωτογραφίες τη δημιουργική πορεία του από το τέλος της δεκαετίας του '40 έως τις αρχές της δεκαετίας του '70 —μια αλληγορική «αυτοπροσωπογραφία» της καλλιτεχνικής του οντότητας και πολύ λιγότερο μια αυτοβιογραφική εκδοχή. Η μορφή της έκθεσης αυτής οριστικοποιήθηκε από τον Beuys το 1973 και με την ίδια διάταξη παρουσιάστηκε στον εκθεσιακό χώρο «*DIA Center for the Arts*», έναν επισκευασμένο βιομηχανικό χώρο στο Chelsea.

Λοιπόν δεν περιμένα ποτέ κανέναν ηθοποιό, τραγουδιστή, ή ποδοσφαιριστή να βγει από το θέατρο ή από το γήπεδο. Με μόνο μια εξαίρεση σε όλη τη χαρτοκοπτική ζωή μου: την Tracy Chapman, που έδωσε μια εκπληκτική συναυλία στο Beacon Theatre. Ατυχώς, όμως, την έβγαλαν σκληρή από την έξοδο κινδύνου. Καλό θέαμα κι αυτό, δεν λέω...

ο χαρτοκόπτης

Δ.Τ

Επιστολικό μυθιστόρημα

ιος Οζ

μαύρο κουτί

φρ.: Μαρία Χωρεάνθη

δ. Ψυχογιός

ήνα 1991

Το επιστολικό μυθιστόρημα εί-εχ προοιμίου πολυφωνικό ενώ τόχρονά ακολουθεί μια αφήγη-με εσωτερική εστίαση μετα-τή αφού το κάθε πρόσωπο-βάλλει την δική του οπτική, το του τρόπο «οράν» πάνω στα-γματα. Αυτές τις δυνατότητες-υφωνίας και μεταβλητής οπτι-εχμεταλλεύεται στο έπακρον ο-υβραβευμένος Ισραηλινός συγ-φάας Άμος Οζ στο πρώτο, με-ρασμένο στα ελληνικά έργο-«Το Μαύρο Κουτί» που ταυ-επίονα αποτελεί μια πρώτη γνω-

ριμία μας με τηδ ισραηλινή λογο-τεχνία.

Πράγματι, οι διαφορετικές φω-νές που «ακούγονται» στο μυθι-στόρημα αυτό υπακούουν σε δια-φορετικό «ύφος», υιοθετούν μια διαφορετική κοινωνιόλεκτο ή ιδιό-λεκτο αφού εκφέρονται από πρό-σωπα διαφορετικής προέλευσης (Ισραηλινοί που έχουν έλθει από διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες), κοινωνικής τάξης, μόρφωσης αλ-λά και ψυχολογίας. Έτσι, ο κάθε ήρωας γίνεται αναγνωρίσιμος από την γλώσσα του, τον λόγο που εκ-φέρει χωρίς να χρειάζεται να φθά-σουμε στο τέλος της επιστολής του, να δούμε την υπογραφή του.

Ο ήρωας δηλώνεται από την γλώσσα του που από μόνη της α-ποτελεί ένα σημαίνον. Από την άλλη, οι διαφορετικές οπτικές επι-τρέπουν στον συγγραφέα να δηλώ-σει την ιδεολογική απόκλιση των ηρώων του ενώ η εναλλασσόμενη σύγκλιση τους αποτελεί αυτή τού-τη την εξέλιξη της ιστορίας που συχνά επιφυλάσσει μιαν «έκπλη-ξη» για τον αναγνώστη. Έτσι, η

τριγωνική ερωτική ιστορία που συμπαρασύρει μαζί της και πρό-σωπα του άμεσου περιβάλλοντος των τριών πρωταγωνιστών γίνε-ται αφορμή για μια τομή στην κοι-νωνική πραγματικότητα του Ισ-ραήλ με τους κάθε λογής «φανατι-σμούς».

Η μεταφράστρια του έργου βρήκε εύσημους τρόπους για να αποδώσει ικανοποιητικά τον πο-λυφωνικό χαρακτήρα του έργου, στοιχείο πρωτεύον στην λειτουρ-γία του μυθιστορήματος. Στις υ-ποσημειώσεις της, ωστόσο, έχουν παρεισφρύσει λάθη (π.χ. οι ερμη-νείες των «*a fortiori*», «*pieds-noirs*» κ.λπ.) ενώ αφήνει ανερμή-νευτες εβραϊκές λέξεις παρακωλύ-οντας την κατανόηση (π.χ. Σα-βουότ, κετουμπά κ.λπ.). Ο Α. Οζ, αναφερόμενος στο γεγονός ότι το «Μαύρο Κουτί» μεταφράστηκε στα ελληνικά μέσω των αγγλικών δήλωσε ότι «είναι σαν να κάνεις έ-ρωτα, έχοντας ανάμεσα δύο κου-βέρτες». Αυτό, ίσως, είναι και το κύριο μειονέκτημα της έκδοσης.

ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ: ΑΚΟΜΑ ΧΕΙΡΟΤΕΡΑ

Ο Όμηρος έγραφε ιδιοχειρώς «Ιλιάδα» και «Οδύσσεια», οι Έλληνες, σήμερα, ονομάζουν τον Μέγα Κωνσταντίνο

Κώστα, το γλωσσικό ζήτημα έληξε το 1922! Αυτά —και άλλα πολλά— καταγγέλλει ο Αλέξανδρος Σχινάς (με άρθρο στο «Διαβάζω») ότι εμφιλοχώρησαν στις γερμανικές εκδόσεις Ελλήνων συγγραφέων του οίκου «Ρωμιούση».

Έγιναν καταγγελίες για προχειρότητα και ανευθυνότητα που δεν διαφεύστηκαν. Αν ισχύουν, δικαιούμαστε να αναρωτιόμαστε: Μα καλά, είναι δυνατόν τέτοιες ανεύθυνες απόπειρες να εκπροσωπούν στο εξωτερικό το νεοελληνικό πνεύμα, με τη στήριξη μάλιστα της πολιτείας και με την απομύζηση κονδυλίων της ΕΟΚ; Αξιίζει σίγουρα καλύτερη μοίρα στη σύγχρονη πνευματική παραγωγή στο εξωτερικό. Κι όσοι επιβραβεύουν την κερδοσκοπία και την προχειρότητα δεν είναι άμοιροι ευθυνών.

Αφού αντηλλάγησαν οι σχετικές ύβρεις, υπήρξαν πιέσεις του ΥΠΠΟ για παραίτηση του Αλέξη Σολωμού, ο οποίος δεν ήθελε να υπογράψει απολύσεις στο Εθνικό, δηλώνοντας ότι ας λείπει να συνεργαστεί στη μεγαλύτερη υποβάθμιση της κρατικής σκηνής, ήρθε και η παραίτησή του που στη συνέχεια αναιρέθηκε. Στο μεταξύ είχε προϋπάρξει η βαθμολογία των ηθοποιών, ό,τι πιο απαράδεκτο συνέβη τα τελευταία χρόνια στο θέατρο, έγιναν οι απολύσεις, που ήταν το ζητούμενο, οι συνδικαλιστές —όπως πάντα— έμειναν, χωρίς να μπαίνει γι' αυτούς κριτήριο απόδοσης ή καλλιτεχνικού έργου...

Όλα αυτά τα τραγελαφικά έγιναν και παίχτηκαν πάνω από ένα πτώμα ενός ουσιαστικά νεκρού οργανισμού, ο οποίος εδώ και χρόνια παραμένει εκτεθειμένος σε κοινή θέα να σήπεται. Είναι γνωστό εδώ και μια δεκαπενταετία τουλάχιστον ότι το Εθνικό φθίνει. Τα κονδύλια που διατίθενται γι' αυτό είναι τεράστια,

ωστόσο το χρέος του μεγαλώνει, καμιά πολιτική ηγεσία δεν τολμά να βάλει το μαχαίρι στο κόκκαλο, να πάρει δραστικά μέτρα για την ανανέωσή του, για ό,τι θα συνέβαλε στην παιδευτική, πολιτιστική και ποιοτική ανέλιξη του θεάτρου. Η τωρινή ηγεσία του ΥΠΠΟ σκέφθηκε ότι ήρθε η ώρα, απλώς, να περικόψει τα κονδύλια, να κάνει απολύσεις, να αλλάξει διευθυντή, με άλλα λόγια να ακολουθήσει την πεπατημένη. Ωστόσο, το πρόβλημα βαθαίνει. Η διατήρηση της πρώτης κρατικής μας σκηνής σε κρίση και αποσύνθεση αποτρέπει οποιαδήποτε προοπτική, προς την κατεύθυνση τόσο των αισθητικών αναζητήσεων που θα απαιτούσε κανείς από μια κρατική σκηνή (όταν οι πάντες αναλώνονται σε συμβατικά εμπορικές είτε σε μίζερές «εξαναγκαστικές» προτάσεις) όσο και της παιδευτικού ρόλου ενός Εθνικού θεάτρου. Γι' αυτούς τους λόγους η πολιτεία δεν νοείται να πολιτεύεται ανευθύνως και μικροπολιτικώς.

ΣΤΗΝ ΑΝΔΡΟ

Η καλοκαιρινή έκθεση του Μουσείου Γουλανδρή στην Ανδρο, θα φιλοξενηθεί από τις 27 Ιουνίου μέχρι τις 6 Σεπτεμβρίου, τα εικαστικά και ποιητικά κολάζ του Ελύτη, τις τέμπερες και τις διαφανειογραφίες του (51 έργα), μαζί με 110 γλυπτά, πίνακες και σχέδια του Αλμπέρτο Τζιακομέτι. Στο επόμενο ANTI θα τα δούμε μαζί.

ΣΕΡΖ ΝΤΑΝΕ. Μόλις 48 χρονών έφυγε το «τρομερό παιδί» της γαλλικής κριτικής κινηματογράφου. Πρόλαβε και έζησε κατά πόδας την έκρηξη της nouvelle - vague, διέπρεψε ως κριτικός και αρχισυντάκτης των Cahiers du Cinema αλλά και ως κριτικός της Liberation. Ανήσυχος έζησε το σινεμά ως περιπέτεια της δημιουργίας και απόλαυσε την περιπέτεια της γραφής. Έφυγε νωρίς, λίγο μετά την ύστατη προσπάθειά του (με την έκδοση ε-

νός καινούριου κινηματογραφικού περιοδικού) να αποκαταστήσει το κύρος της κριτικής.

Τώρα που το σινεμά παραδίνεται σιγά σιγά στον εσπεράντο ή λόγο του καταναλωτισμού, τώρα που η τηλεόραση καταπίνει την ιδιαιτερότητα της γλώσσας των δημιουργών, έναν ανήσυχο θεωρητικό και κριτικό των κινούμενων εικόνων όπως ο Σερζ Ντανέ χρειάζεται να τον θυμόμαστε.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΠΕΙΑΣ ΛΟΓΟΣ. Σε προηγούμενο σημείωμα γράφαμε για τη συναυλία του Ραβί Σαν-

κάρ, που επρόκειτο να γίνει στις 12/6, και η οποία τελικά αναβλήθηκε για τις 20 του μηνός.

Γράφαμε ακόμη για το εξαιρετικό ήθος του μουσικού αυτού. Φαίνεται όμως ότι το ήθος είναι είδος άγνωστο στους διοργανωτές της συναυλίας, που όχι μόνο δεν φρόντισαν για την έγκαιρη ανακοίνωση της αναβολής από τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, αλλά δεν είχαν καν την ευθιξία να σταθούν για λίγο στην αρχή του δρόμου για να απευθύνουν τα δεκάδες αυτοκίνητα και τους πεζούς

από την ταλαιπωρία αόλικης ανάβασης.

Κατά πάγια τακτική, τα εισιτήρια επιστρέφονται (αν και ίδια ημέρα υπάρχουν άλλες συναυλίες γνωστών ονομάτων), ενώ το πρόβλημα, στο οποίο πέμπεται το κοινό πρόθυμη εξυπηρέτηση, απλώς δεν απαντά ποτέ. Αυτά, όσον αφορά τη παγγελοματισμό των ελλείψεων διοργανώσεων συναυλιών με τα πομπώδη χγγαλικά ονόματα τους.

ERRATA. Ο γνωστός δαίμων, όταν χτυπά, χτυπά σε καίριο σημείο. Χτύπησε λοιπόν στο φθινόγυρο του προηγούμενου μήνους «Το Εγκώμιο του Καλού Δημογράφου». Επανορθώσαμε: «Δημητράκος, Τζαννετάκος, Θωαύς Τζαννετάκος».

Επίσης δεν υπογράφηκε με κόκκινο στη φωτοτυπία του σχολιασμού βιβλίου κάτι το παλιό: «Είμαστε πλάγιοι μαθητές».

Η ΕΛΙΖΑ ΜΑΡΕΛΛΙ ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ

Παλιά δόξα του τραγουδιού —αντέχει και αντιστέκεται. Η Ελίζα Μαρέλλι, (φωτογραφία) πάντα στο προσκήνιο, θα δώσει μια συναυλία στο (πολλά δοκιμαζόμενο, τελευταία) Λαύριο, την Κυριακή 28 Ιουνίου, στις 8 μ.μ. Θα 'θελε να 'μαστε εκεί.

Νέες Έκδόσεις

ΑΠΟ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ / ΘΕΑΤΡΟ / ΠΟΙΗΣΗ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΑΪΤΑΝΟΣ, Τό τελευταίο πέρασμα
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ, Ἡ πρόσοψη
ΝΙΚΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΣ, Ἄσμα ἀσμάτων καί διηγήματα τοῦ δειλinoῦ
ΤΑΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ, Νύχτες στὴν Ἀρκαδία (Β' ἔκδοση)
ΝΑΣΟΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ, Ἱστορίες τοῦ Καζαμία (Β' ἔκδοση)
ΙΣΜΗΝΗ ΚΑΠΑΝΤΑΝ, Ἡ ἱστορία τῆς Ἰόλης
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΤΕΡΗΣ, Ὑπὸ σκιάν
ΚΩΣΤΑΣ ΚΥΡΙΑΖΗΣ, Βάλτερ ντέ Μπριέν, Τό τέλος τοῦ φράγκικου Δουκάτου τῆς Ἀθήνας
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΙΚΑΚΗΣ, Ἐπίτομο Ἐγκυκλοπαιδικό Προσωπικό Λεξικό
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΤΑΪΚΟΣ, Τό μικρό δαχτυλάκι τῆς Ὀλυμπιάδος

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΧΕΡΜΑΝ ΜΕΛΒΙΛ, Μπίλλυ Μπάντ καί ἄλλα διηγήματα, μτφ. Νινίλα Παπαγιάννη
ΡΟΜΠΕΡ ΝΤΕΣΝΟΣ, Ποιήματα, μτφ. Βερονίκη Δαλακούρα
ΡΕΝΕ ΣΑΡ, Τό ἀδέσποτο σφυρί, μτφ. Σωκράτης Ζερβός
ΜΑΙΡΗ ΣΕΛΛΕΫ, Φρανκεστάιν, μτφ. Ἑρρίκος Μπελιές
ΑΝΤΟΝ ΤΣΕΧΩΦ, Νά κοιμηθῶ καί ἄλλα διηγήματα, μτφ. Βασ. Ντινόπουλος

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ / ΜΕΛΕΤΕΣ / ΚΡΙΤΙΚΗ

ΚΩΣΤΑΣ ΑΞΕΛΟΣ, Ἀπό τό ἐργαστήρι τῆς σκέψης
ΚΩΣΤΑΣ ΑΞΕΛΟΣ, Γιά μιά προβληματική ἠθική, μτφ. Φραγκίσκη Ἀμπατζοπούλου (Β' ἔκδοση)
ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ, Παρατηρήσεις στὸν Θουκυδίδη. Ξυγγραφῆς Α-Θ. Τόμος πρῶτος. Βιβλία Α-Δ
ΒΑΣΟΣ ΚΑΠΑΝΤΑΝ, Ἡ εἰρηνική παλιννόστηση τοῦ ἐλληνισμοῦ στή Μικρασία
ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗΣ ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ, «Καλή 'ν' ἡ μαύρη πέτρα σου...». Ἑρμηνευτικά κλειδιά στὸν Σολωμό
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΥΡΤΑΤΑΣ, Ἐπίκρισις, Ἡ κοινωνική δομὴ τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων
ἀπὸ τὸν πρῶτο ἕως τὸν τρίτο αἰῶνα, μτφ. Γιάννης Κρητικός
ΜΩΡΙΣ ΜΕΡΛΩ-ΠΟΝΤΥ, Ἡ πρόζα τοῦ κόσμου, μτφ. Φώτης Καλλίας καί Μαρία Καλλία

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ / ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ

ΙΧΝΗ, Κείμενα Ἑλλήνων καί Γάλλων ψυχαναλυτῶν (ἐπιμ. Α. Ἀλεξανδρίδης, Ε. Ζαχαρακοπούλου)
ΦΡΑΝΣΟΥΑΖ ΝΤΟΛΤΟ, Ὅταν οἱ γονεῖς χωρίζουν, μτφ. Χ. Πέπελη
ΦΡΑΝΣΟΥΑΖ ΝΤΟΛΤΟ, Σεμινάριο ψυχανάλυσης παιδιῶν, Β' τόμος, μτφ. Ἐλισάβετ Κούκη

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΤΑΣΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, Ἐλεγειακό ὁδοιπορικό: Τό χρονικό τοῦ ταξιδιοῦ στή γενέτειρά μου
Π. Μ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ, Ἀγαθουπόλεως 7: Μικρές ἱστορίες ἀπὸ τὴν μεγάλη Κατοχή
ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΠΡΙΝΙΩΤΑΚΙΣ, Ἀτομικὸν ἡμερολόγιον. Μικρά Ἀσία 1919-1922
ΖΑΝ ΦΗΛΑΝΤΙΝΓΚ, Τό κρυφτό: Ἡ μάχη τῆς Κρήτης, μτφ. Ἀλεξάνδρα Φιάδα
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ, Περιμένοντας τὸν «Ἀττίλα»

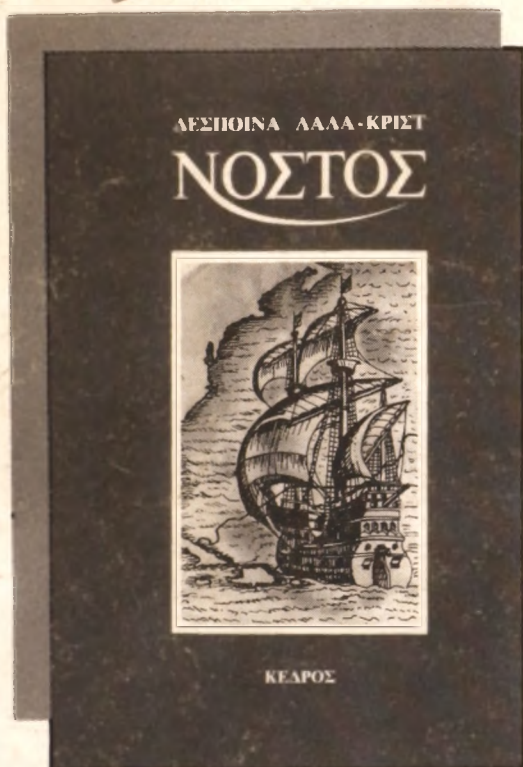
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ»

Σόλωνος 60 • ΑΘΗΝΑ • τηλ. 3615077

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ

Γ. Γενναδίου 3 — Τηλ. 36.09.712, 36.02.007

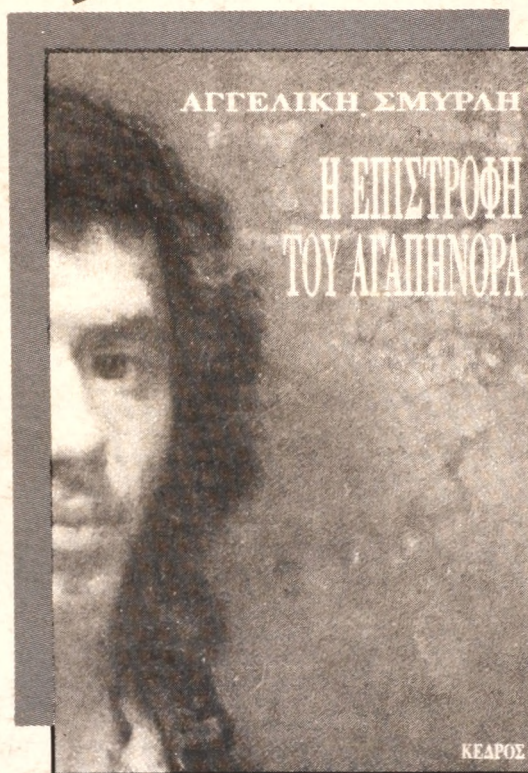

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΛΑΛΑ-ΚΡΙΣΤ

Νόστος

ΝΟΣΤΟΣ η εικονογραφημένη οδύσσεια της γυναικείας εμπειρίας και η εμβάθυνση στα άδυτα της ψυχής της.

Η Μαριώ, η ηρωίδα του έργου, αποδέχεται την εντολή της γριάς μάνας της, να ταξιδέψει πίσω στο χρόνο να της φέρει το μυστικό. Το μέγα μυστικό της ζωής της. «Τι ήταν αυτό που έζησα; Όνειρο ήταν ή εφιάλτης ενός λεπτού μονάχα;»

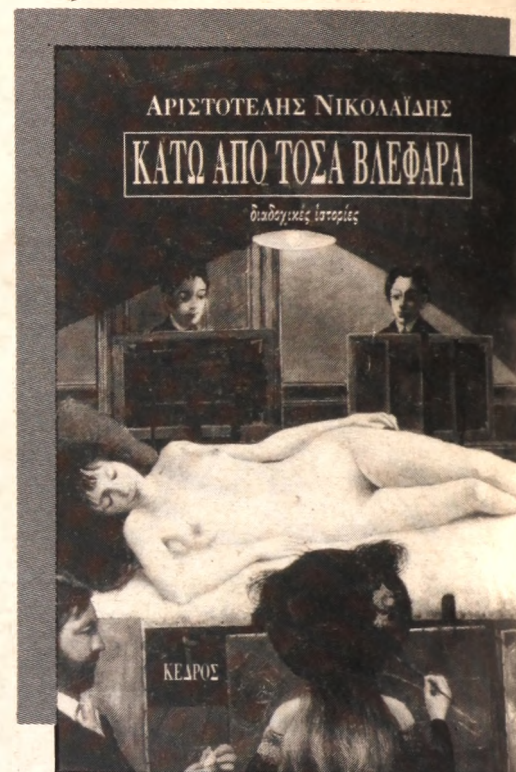

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΜΥΡΝΗ

**Η επιστροφή
του Αγαπήνορα**

Το καλοκαίρι του '88 ο Αριστείδης-Αγαπήνορας φθάνει στην Πάφο ύστερα από τριάντα χρόνια απουσίας. Η επιστροφή του όμως στο χώρο των νεανικών του αναμνήσεων γίνεται αφορμή ν' αναδιώσει μέσα του η ταραγμένη τριακονταετία. Το ίδιο θα συμβεί και στους παλιούς φίλους και συναγωνιστές του.

Από διαφορετικές οπτικές γωνίες ο αναγνώστης θα παρακολουθήσει σ' έναν εσωτερικό μονόλογο προσωπικά τους διώματα και παράλληλα τα γεγονότα που σημάδεψαν την περίοδο αυτή κι οδήγησαν στα σημερινά τραγικά αδιέξοδα.

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ**

Κάτω από τόσα βλέφαρα
Διαδοχικές ιστορίες

Κάτω από τόσα βλέφαρα είναι ο τίτλος που έρχεται κατ' ευθείαν από έναν ύστατο στίχο του R. M. Rilke. Περιλαμβάνει μια σειρά από διαδοχικές και αντισημιακές ιστορίες που διαβάζονται όπως τις επιλέξει ο αναγνώστης, τόσο διαφορετικές, αλλά συνδεδεμένες όλες μαζί με τις μυστικές τους οδεύσεις σ' έναν κόσμο αγωνίας, έρωτος και περιπλάνησης που μόνο η σύγκρουση μες στην παλλόμενη πραγματικότητα μπορεί να εκφράσει.